

ULUSLARARASI
İNSAN ÇALIŞMALARI
DERGİSİ

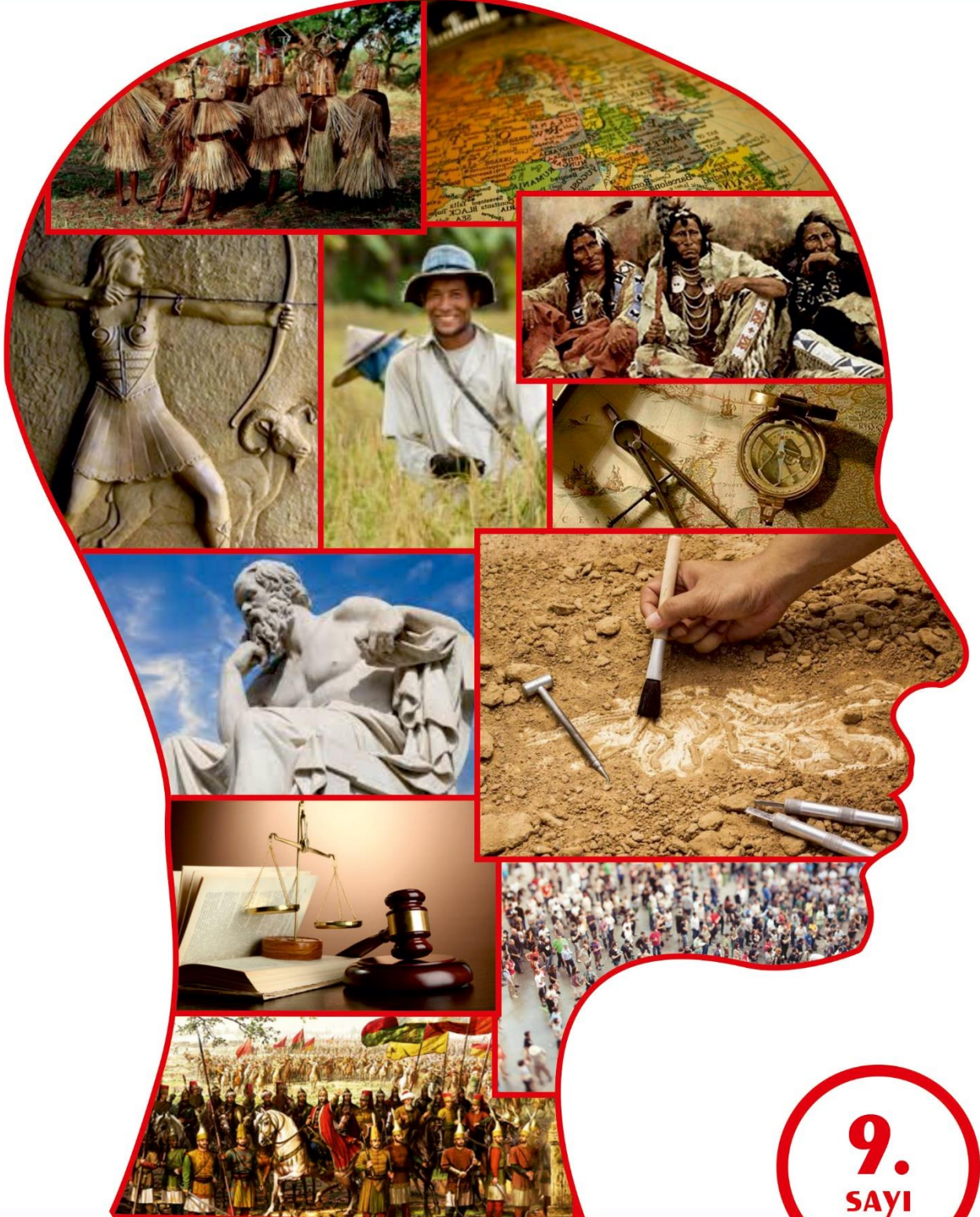
INTERNATIONAL JOURNAL of HUMAN STUDIES

Cilt/VOLUME: 5

Sayı/NUMBER: 9

Yıl/YEAR: HAZİRAN 2022

ISSN: 2636-8641

9.
SAYI

ISSN: 2636-8641

SAYI / ISSUE 9 – 2022

Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi

INTERNATIONAL JOURNAL of HUMAN STUDIES

Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi yılda iki sayı yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

Dergide yer alan yazıların ilmî ve fikrî sorumluluğu yazarlarına aittir.

.....

International Journal of Human Studies is a peer-reviewed, biannual journal.

The responsibility of statements or opinions uttered in the articles is upon their authors.

Bu dergi *International Scientific Indexing(ISI)*, *Index Islamicus*, *Modern Language Association(MLA)*, *Cite Factor*, *Directory of Research Journals Indexing(DRJI)*, *ASOS Index*, *ResearchBib*, *Scientific Indexing Services(SIS)*, *Eurasian Scientific Journal Index(ESJI)*, *Rootindexing* veri tabanında yer almaktadır.

.....

Articles in this journal are indexed or abstracted in *International Scientific Indexing(ISI)*, *Index Islamicus*, *Modern Language Association(MLA)*, *Cite Factor*, *Directory of Research Journals Indexing(DRJI)*, *ASOS Index*, *ResearchBib*, *Scientific Indexing Services(SIS)*, *Eurasian Scientific Journal Index(ESJI)*, *Rootindexing*

Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi

INTERNATIONAL JOURNAL of HUMAN STUDIES

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Akmatali Alimbekov - Prof. Dr. Ayşe Nur Tekmen

Prof. Dr. Durmuş Ali Arslan - Prof. Dr. Elif Asude Tunca

Prof. Dr. Gürkan Gökçek - Prof. Dr. Haluk Tanrıverdi

Prof. Dr. Hasan Kaplan - Prof. Dr. Hüseyin Gül

Prof. Dr. Mehmet Taşpınar - Prof. Dr. Necla Türkoğlu

Prof. Dr. Tamas Dezsö - Prof. Dr. Tuba Hasdemir

Prof. Dr. Uli Schamiloğlu - Doç. Dr. Cristina Ilie Goga

Ankara 2022

Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi / INTERNATIONAL JOURNAL of HUMAN STUDIES

Sayı / ISSUE 9 – Yıl / YEAR 2022

Sahibi/ Published : Zeynel Karacagil
under the auspices of
Yazı İşleri Müdürü

Baş Editör / : Prof. Dr. Meryem Bulut
Chief Editor

Yayın Kurulu / : Prof. Dr. Akmatali Alimbekov - Kırgızistan - Türkiye Manas
Editorial Board Üniversitesi
: Prof. Dr. Ayşe Nur Tekmen - Ankara Üniversitesi
: Prof. Dr. Durmuş Ali Arslan - Mersin Üniversitesi
: Prof. Dr. Elif Asude Tunca - Girne Amerikan Üniversitesi
: Prof. Dr. Gürkan Gökçek - Nevşehir Hacı Bektaş
Veli Üniversitesi
: Prof. Dr. Haluk Tanrıverdi - İstanbul Üniversitesi
: Prof. Dr. Hasan Kaplan - İbn Haldun Üniversitesi
: Prof. Dr. Hüseyin Gül - Süleyman Demirel Üniversitesi
: Prof. Dr. Mehmet Taşpınar - Gazi Üniversitesi
: Prof. Dr. Necla Türkoğlu - Ankara Üniversitesi
: Prof. Dr. Tamas Dezsö - Eötvös Lorand Üniversitesi
: Prof. Dr. Tuba Hasdemir - Ankara Hacı Bayram
Veli Üniversitesi
: Prof. Dr. Uli Schamiloglu - Nazarbayev Üniversitesi
: Doç. Dr. Cristina Ilie Goga - Craiova Üniversitesi
:

Yay. Kur. Sekreteri/ Sec. of the Ed. Board : Murat Batuhan Ezgü

Ön Dil Kontrolü / Grammer Check : Sema Şişman

Mizanpaj Editörü / Assing Loyout Editor : Deniz Karatekin
Son Okuma / Proofreading : Elif Akkaş

Editör-Hakem(Yayın Danışma) Kurulu
Review Board

Abdurrahman YILMAZ - Beykent Üniversitesi

Ahmet Selman YİĞİT - Gümüşhane Üniversitesi

Ali ARSLANOGLU - Sağlık Bilimleri Üniversitesi

Ali Sertan BEŞER - Trakya Üniversitesi

Aydın Görmez - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Ayşe YILDIRIM - Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Ayşegül KARABAY - Çukurova Üniversitesi

Betül AKALIN - Sağlık Bilimleri Üniversitesi

Cem DİŞBUDAK - Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Ceren OLPAK - Ahmet Yesevi Üniversitesi

Duygu TAN GÜLCAN - Bağımsız Araştırmacı

Fatma Nur BAŞARAN - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Ferda ATLI - İnönü Üniversitesi

Fuat LEVENDOĞLU - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Funda ÖZPULAT - Selçuk Üniversitesi

Hakan ULUM - Necmettin Erbakan Üniversitesi

Havva ÖZKAN - Atatürk Üniversitesi

Kadriye ŞAHİN - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Kuşu TEKİN - Atılım Üniversitesi

M. Ertan KARDEŞ - İstanbul Üniversitesi

Makbule TOKUR KESGİN - Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Mehmet Alper CANTİMER - Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Nurgül YILDIRIM - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Sanem TABAK - Ordu Üniversitesi

Semra PURKİS - Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Sudan ALTUN - Kafkas Üniversitesi

Süleyman ERATALAY - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Tuba ÇAVUŞ - Marmara Üniversitesi

Utku BEYAZIT - Sağlık Bilimleri Üniversitesi

Zehra DOĞAN SÖZÜER - Haliç Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Dijital Ağlarda Suça Övgü: Göçmen Kaçakçılığının Toplumsal Farkındalığına Yönelik Sosyal Medya Üzerinden Bir Analiz / Praise for Crime in Digital Networks: An Analysis on Social Media for Social Awareness of Immigrant Smuggling • 10 - 24

Pınar BAYRAM

Bir Sivil Toplum Kuruluşunda Örgüt İklimi ile Örgütsel Bağlılık Arasında İlişkinin Araştırılması / Investigation of the Relationship Between Organizational Climate and Organizational Commitment in a Civil Society Organization • 25 - 42

Özge ÖZCAN, Güven BEKTEMÜR, Kürşad Nuri BAYDİLİ

Freudyen Kalıntıların Geri Dönüşü: Suat Derviş'in Ne Bir Ses Ne Bir Nefes Romanında Ödipal Çatışma ve Kıskançlık / The Return of Freudian Remnants: the Oedipal Conflict and Jealousy in Suat Derviş's Ne Bir Ses Ne Bir Nefes • 43 - 44

Abmet URUK

Individual and Collective Memory in Ishiguro's the Buried Giant / Ishiguro'nun Gömülü Dev Romanında Bireysel ve Kolektif Hafıza • 55 - 63

Ercan Gürova

Koruculuk Mesleğinin Kadın Profili / The Profile of Women in the Village Guard Profession • 64 - 79

Taner KAPLAN

Matematik Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Uygulaması Dersi Kapsamında Web Destekli Öğretim Uygulamalarına Yönelik Deneyimleri / Mathematics Teachers' Experiences on Web-assisted Instruction Applications within the Scope of Teaching Practice Course • 80 - 102

Gülşah GERİZ CANTİMER, Sare ŞENGÜL

Benjamin'de Marksizm ve Sürrealizm İlişkisi / Relationship of Marxism and Surrealism in Benjamin • 103 - 121

Çağan BİR

Musevilerin Yılbaşı Bayramına Simgesel Bir Yaklaşım: Antakya’da Roş Aşana / A

Symbolic Approach to the Jewish New Year: Rosh Hashanah in Antakya • 122 - 123

Kadriye ŞAHİN

The Problem of ‘Self’ in Iris Murdoch / Iris Murdoch’ta ‘Ben’ Sorunu • 140 - 147

Fırat YILDIZ, Gülşen TORUSDAĞ

Sosyal Dışlanmanın İşsizlik ve Siyasal Katılım İlişkisinin Ortaya Konulmasına Dair Bir Araştırma: Ardahan Üniversitesi İİBF Öğrencileri Örneği / A Research on the Relationship of Social Exclusion with Unemployment and Political Participation: Example of Ardahan University FEAS Students • 148 - 172

Sibel CENGİZ, Kutay ÜSTÜN, Berivan VARGÜN

Türkiye Kırsalında Göç, Akrabalık Bağları ve Köylülüğün Sürdürülebilirliği / Migration, Kinship and Sustainability of Peasantry in the Rural Turkey • 173 - 189

Oya TOPDEMİR KOÇYİĞİT

Moda Olgusu ile Harlem Rönesansı Dönemindeki Afro-Amerikan Kadınların Giyim Kültürleri Üzerine İnceleme / A Study on the Clothing Culture of African-American Women in the Harlem Renaissance Period with the Fashion Case • 190 - 214

Feyzanur KURAN

Ergenlik Döneminde Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Annelerin Deneyimlerinin İncelenmesi / Examination of the Experiences of Mother with Mentally Disorder Children in Adolescence • 215 - 238

Zebra HAZAR, Aynur BÜTÜN AYHAN

Postcolonial Feminist Theory: The Case of India / Postkolonyal Feminist Teori: Hindistan Örneği • 239 - 258

Melek KAYMAZ MERT, Zeynep Ece ÜNSAL

Sağlık Coğrafyası ve Halk Sağlığı Uygulamaları / Health Geography and Public Health Implementations • 259 - 271

Duygu ÖZTAŞ | Şenay AKGÜN

The Practise of Capability Approach in Child Marriages: The Case of Turkey / Çocuk Evliliklerinde Yapabilirlik Yaklaşımının Uygulanması: Türkiye Örneği • 272 - 283

Gülşah Selin TÜMKAYA

Çakmak Taşından Üç Boyutlu Yazıcılara: Sanal ve Gerçeklik Bağlamında Sosyal Davranış Pratiklerinin Anlam Dizgesi / From Flint to 3D Printers: The Semantic System of Social Behavior Practices in the Context of Virtual and Reality • 284 - 295

Zeynel KARACAGİL

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW

Atay, Tayfun. (2005). Göl ve İnsan: Beyşehir Gölü Çevresinde Doğa-Kültür İlişkisi Üzerine Antropolojik Bir İnceleme. Ankara: Kalan Yayınları, 216 sayfa, ISBN: 975-8424-63-7 • 296 - 300

Mine ÖZTEKİN ALPAYDIN

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 5 Sayı/ISSUE 9 Yıl/YEAR: 2022

Alındı/RECEIVED: 17-09-2021 – Kabul/ACCEPTED: 31-05-2022

Dijital Ağlarda Suça Övgü: Göçmen Kaçakçılığının Toplumsal Farkındalığına Yönelik Sosyal Medya Üzerinden Bir Analiz

Praise for Crime in Digital Networks: An Analysis on Social Media for Social Awareness of Immigrant Smuggling

Pınar BAYRAM¹

Abstract

Turkey is considered as a transit country in the international conjuncture. Irregular migrants who want to immigrate to European countries are using Turkey as a passageway. Transit migration mobility triggers migrant smuggling in the country. Smuggling of migrants, defined as a crime against the state, is legally sanctioned. Despite that fact, crime couldn't be prevented. Many immigrants have been victimized by experiencing material and moral losses on their migration routes. Moreover, these dangerous journeys endanger of many immigrants. Therefore, it is necessary to raise awareness about migrant smuggling. The aim of the study is to evaluate awareness of migrant smuggling through social media. The sample of the research

Öz

Türkiye, jeopolitik konumu nedeniyle uluslararası literatürde transit ülke olarak değerlendirilmektedir. Ülkede yaşanan transit göç hareketliliği, göçmen kaçakçılığı suçunu tetiklemektedir. Devlet aleyhine bir suç olarak tanımlanan göçmen kaçakçılığı hukuken yaptırıma bağlansa da suça engel olunamamakta ve pek çok göçmen, göç yollarında maddi ve manevi kayıplar yaşayarak mağdur edilmektedir. Çalışmanın amacı, göçmen kaçakçılığına yönelik toplumsal farkındalığı sosyal medya üzerinden ölçmektir. Bu nedenle yazılı, görsel ve dijital kanallarda göçmen kaçakçılığı yaptığını itiraf eden Ö.K.'nın güvenlik görevlilerince yakalandığı haberine verilen sosyal medya tepkilerine odaklanılmıştır. Çalışma, Türkiye'de

¹ Pınar BAYRAM, Dr, pinarbayram@windowlive.com, Orcid: 0000-0003-1054-4602

is the reactions to the immigrant smuggling news shared on social media. In the news, a person named Ö.K. is caught by security officers. Working in broadcast news agencies in Turkey (DHA, İHA) official social media accounts have been examined. The responses given to the news shared on the Facebook and Twitter accounts of the news agencies were analyzed using thematic content analysis method. According to the results of the research examining 150 posts, social media users described the migrant smuggling act as follows: service to the homeland (29%), job / profession (18%), crime (5%) and assistance (3%). Apart from emoji (7%) and tagging (13%) messages, the migrant smuggler (7%) was insulted (7%), the authorities were called to release him (13%), and his capture by the security units was criticized (5%).

According to the analysis results, awareness of migrant smuggling has not developed in social media. On the contrary, the crime of smuggling has been normalized and praised. News sites such as agencies in the sample group have a large number of followers and their posts interact with large audiences (followers and exposure). For this reason, press organizations such as news agencies should examine the comments made on the news they share on social media. It is recommended that they share informative texts that indicate that migrant smuggling is a crime in accordance with ethical publishing. Thus, social awareness can be created through social media users. This awareness can be a step towards prevention of the victimization of irregular migrants.

Keywords: Journalism, Digital Communication, Communication Studies, Political Sociology, Migration

ulusal ölçekte yayın yapan haber ajanslarının (DHA, İHA) resmi sosyal medya hesaplarından (Facebook ve Twitter) paylaştığı ilgili habere yapılan yorumlar, tematik içerik analizi yöntemiyle incelemiştir. Analiz sonuçlarına göre sosyal medya kullanıcıları göçmen kaçakçılığı eylemini; vatana hizmet (%29), iş/meslek (%18), suç (%5) ve yardım (%3) temaları altında tarif etmişlerdir. Emoji (%7) ve etiketleme (%13) mesajları dışında göçmen kaçakçısına (kendisini deşifre ettiği için) hakaret edilmiş (%7), bırakılması için gerekli mercilere çağrıda bulunmuş (%13) ve güvenlik birimlerince yakalanması eleştirilmiştir (%5).

Analiz sonuçlarına göre sosyal medyada göçmen kaçakçılığına yönelik farkındalığın gelişmediği aksine işlenen suçun normalleştirildiği dahası övülerek teşvik edildiği saptanmıştır. Örneklem grupta yer alan ajanslar başta olmak üzere haber sitelerinin takipçi sayıları göz önünde bulundurulduğunda bu paylaşımların geniş kitlelerle (takipçiler ve maruz kalanlar) etkileşime geçtiği gerçeği göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle haber ajansları gibi basın yayın kuruluşlarının sosyal medyaya haber yayınlamakla kalmayıp habere yapılan yorumları incelemeleri dahası göçmen kaçakçılığının suç olduğuna ilişkin bilgilendirici metinler ve suçun sonuçlarına dair haber örnekleri paylaşmaları önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Gazetecilik, Dijital İletişim, İletişim Araştırmaları, Siyaset Sosyolojisi, Göç

Giriş

Göç; ekonomik (işsizlik, fakirlik), politik (istikrarsızlık, hak ihlalleri, baskı, iç savaşlar, etnik çatışmalar), sosyal (sosyal haklarının yok sayılması, can güvenliği korkusu, daha iyi yaşam koşullarına sahip olabilmek), coğrafi ya da ekolojik (deprem, kuraklık, heyelan) sorunlar nedeniyle kişilerin buldukları bölgeden/ülkeden daha iyi yaşam koşullarına sahip olabileceklerine inandıkları başka bir bölgeye/ülkeye taşınması durumudur (Sever, 2012; Deniz, 2014; Sayın, 2010).

Son yıllarda dünya genelinde göçmen sayılarının artış gösterdiği ve bu artışın ülkeleri düzensiz göçle mücadelede yeni stratejiler oluşturmaya zorladığı ifade edilmektedir (Yiğittepe & Çaykara, 2019). Buna göre günümüzde devletlerin göçe olan bakış açılarının güvenlik temelinde değiştiği ve sıkı sınır kontrolleriyle birlikte korumacı bir yönelim kazandığı vurgulanmaktadır (Çavuş, 2020b). Bu politika değişikliğinin belirleyicisi ise 11 Eylül saldırıdır. Olayın ardından değişen güvenlik algılamaları nedeniyle yasa dışı göç, uluslararası politikada “güvenlik tehdidi” olarak değerlendirilmiştir (Deniz, 2014).

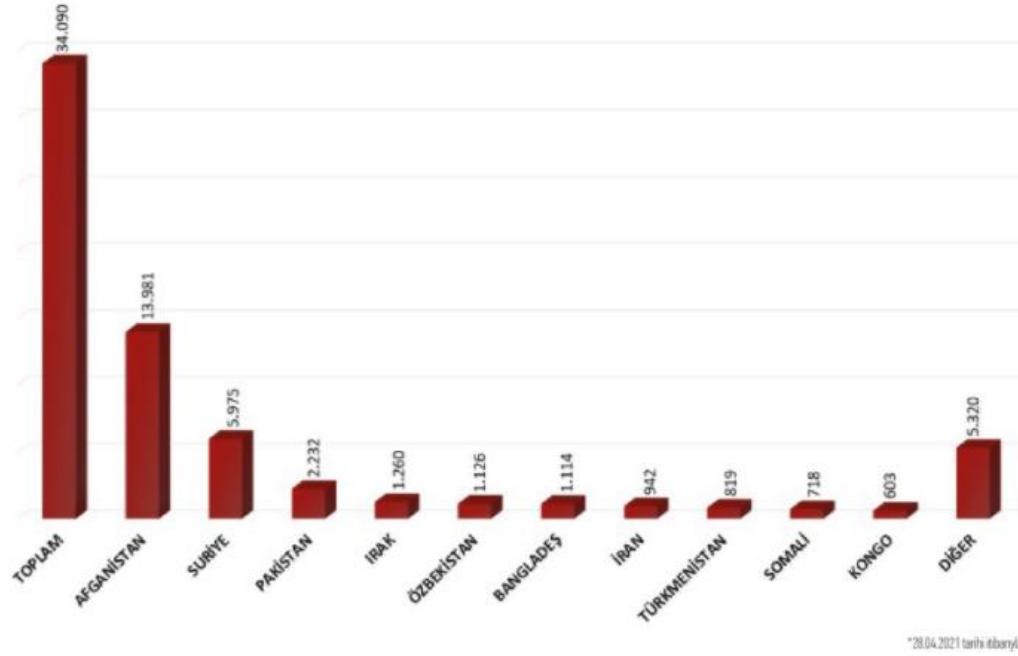
Türkiye, jeopolitik konumu ve çevre ülkelere göre sosyoekonomik gelişmişlik seviyesi nedeniyle düzensiz göç olaylarında hem hedef ülke hem de transit ülke olarak ön plana çıkmaktadır (Çavuş, 2020a; Deniz, 2014). Bununla birlikte bir taraftan Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu sınırında bulunan ülkelerin ekonomik ve siyasi çalkantılar yaşanması diğer taraftan Batı sınırında refah ve siyasi/ekonomik istikrarın yaşandığı Avrupa ülkelerinin bulunması, Türkiye'yi düzensiz göç akımının ana hatlarından biri haline getirmiştir. Ek olarak küreselleşme ve sıkılaştırılmış sınır kontrollerinin varlığı ise ülkede göçmen kaçakçılığının artmasını da tetiklemiştir (Çavuş, 2020b).

"Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol"ün 3. maddesinde göçmen kaçakçılığı, “doğrudan veya dolaylı olarak, mali veya diğer bir maddi çıkar elde etmek için, bir kişinin vatandaşlığını taşımadığı veya daimi ikametgâh sahibi olmadığı bir taraf devlete yasadışı girişinin temini” (Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek Kara, 2003) olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla göçmen kaçakçılığı, göçmenlerin yasa dışı olarak bir başka ülkeye giriş ya da çıkışlarının maddi bir çıkar karşılığında gerçekleşmesidir (Deniz, 2014, s. 177). Bu bağlamda göçmen kaçakçılığının “kapsadığı insan sayısı, suç örgütleri tarafından bu sektörden kazanılan para ve çok yüzlü doğası nedeniyle en hızlı büyüyen suç piyasasını” ortaya çıkarttığı ileri sürülmektedir (Sayın, 2010, s. 127).

Göçmen kaçakçılığında göçmen, kendi isteğiyle (başka bir ifadeyle rıza göstererek) bir başka ülkeye yasadışı yollardan girmek üzere kaçakçılarla işbirliği yapmakta ve onlara maddi menfaat sağlamaktadır. Göçmen kaçakçılığında ana sorunsal devlet üzerinde olduğu için bu kapsamda ele alınan vakalar “devlet aleyhine işlenen bir suç” olarak tanımlanmaktadır (Vural, 2007, s. 41). Buna göre Türk Ceza Kanunu'nun 79. Maddesinde göçmen kaçakçılığı yapan kişi hakkında “üç yıldan sekiz yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. Bu suçun bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi hâlinde, verilecek cezalar yarı oranında artırılır. Bu suçun bir tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi hâlinde, tüzel kişi hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur” (Türk Ceza Kanunu, 2004) ifadeleri yer almaktadır.

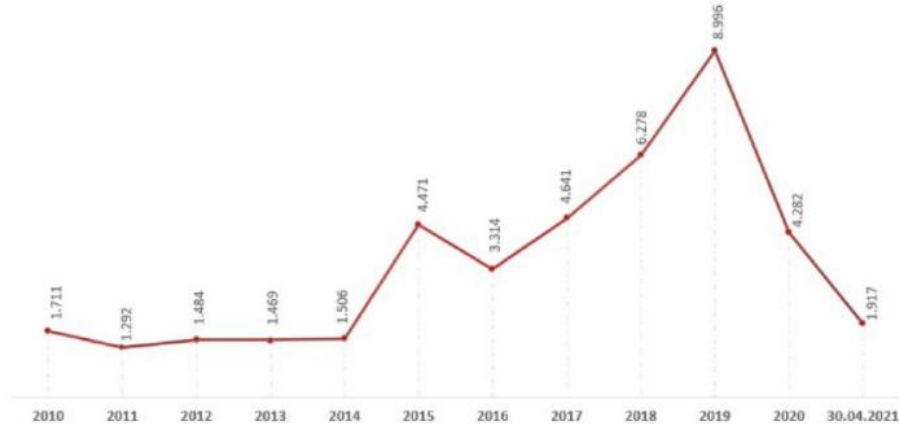
Bayındır Goularas ve Sunata, Türkiye üzerinden yapılan yasa dışı göçlerin yaklaşık %85'inin göçmen kaçakçıları yardımıyla yapıldığını belirterek Türkiye'nin göçmen kaçakçılığı ile ilgili

çalışmalarının ve sınır güvenliğinin artırılması konusunun ayrı bir önem taşıdığını vurgulamaktadırlar (Bayındır Goularas & Sunata, 2015). Nitekim İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün yayınladığı 20.04.2021 tarihli istatistiklere göre (Şekil 1.) Türkiye'de toplam 34.090 düzensiz göçmenin yakalandığı görülmektedir (Yakalanan Düzensiz Göçmenler (İlk 10 Uyrak), 2021).

Şekil 1. Yakalanan Düzensiz Göçmenler (İlk 10 Uyrak) (2021)

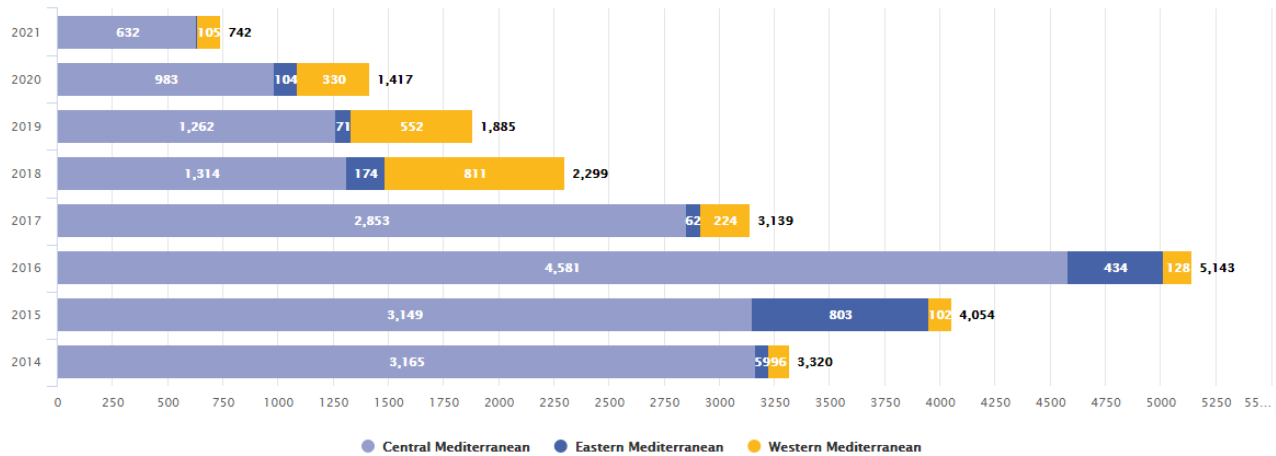
Yakalanan düzensiz göçmenlerin geldikleri ülkeler incelendiğinde (Şekil 2.) Afganistan, Suriye, Pakistan gibi siyasi; Somali, Kongo, Bangladeş gibi ekonomik istikrarsızlığın yaşandığı ülkeler göze çarpmaktadır. Düzensiz göçmenler, Türkiye'yi transit geçişler yapmak üzere kullanmakta ve büyük miktarlarda ödemelerde buldukları göçmen kaçakçılığı organizasyonları yoluyla Batı Avrupa ülkelerine geçmektedirler. Genellikle Türkiye'ye Doğu ve Güneydoğu sınırlarından giriş yapan göçmenler, göçmen kaçakçılığı organizatörleri tarafından Aydın, Antalya, Mersin, İzmir, Hatay, Edirne, Muğla gibi sınır kentlerinden yasadışı çıkış yapmaktadır. Liman kentlerinden yapılan çıkışlarda, Ege denizi üzerinden yine bir transit ülke konumunda olan Yunanistan'a ulaşmak amaçlanmaktadır (Vural, 2007, s. 69-70).

Şekil 2. Yıllara Göre Yakalanan Göçmen Kaçakçıları (2021)

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün yayınladığı istatistiklere göre 2010 sonrası toplam 49.316 göçmen kaçakçısı güvenlik güçlerince yakalanmıştır (Yıllara Göre Yakalanan Göçmen Kaçakçıları, 2021). Bununla birlikte Şekil 3'te görüldüğü gibi Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) verilerine göre en yoğun göç hareketliliğinin olduğu Doğu, Batı ve Merkez Akdeniz rotalarında 2014 yılında 3,320; 2015 yılında 4,054 ve 2016 yılında 5,143 göçmen ölmüştür. 2017 sonrası ölüm sayıları düşme eğilimi göstermiştir. Buna karşın 2017 yılında 3,139; 2018 yılında 2,299; 2019 yılında 1,885; 2020 yılında 1,417 göçmen, göç yollarında hayatını kaybetmiştir (Deaths by Route, 2021).

Deaths by route

Şekil 3. Doğu, Batı ve Merkez Akdeniz Rotasında Göçmen Ölümleri (Deaths by Route, 2021)

Göçmen kaçakçılarının aracılık ettiği ve 2014 sonrası Akdeniz rotalarında 21,999 göçmenin yaşamını yitirdiği düzensiz göçün sonuçları oldukça yıkıcıdır (Deaths by Route, 2021). Bu bakımdan transit göç rotasında bulunan Türkiye'de, göçmen kaçakçılığının pek çok insanın ölümüne yol açan bir suç olduğuna ilişkin farkındalığın artırılması gerekmektedir. Öte yandan literatür incelendiğinde Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye girişiyle birlikte göçmenlere yönelik ötekileştirmenin ve negatif algının

da yaygın olduğu görülmektedir (Şen, 2017; Sarılar, 2018; Gölcü & Dağlı, 2018; Özdemir & Öner Özkan, 2016; Tunç, 2015; Göker & Keskin, 2015; Alp, 2018; Bayram, 2015).

Suriyeli mültecilere yönelik mülteci/göçmen önyargısının göçmen kaçakçılığına yönelik algıyı nasıl etkilediği bu araştırmanın temel sorusudur. Bu soru bağlamında yazılı, görsel ve dijital kanallarda göçmen kaçakçılığı yaptığını itiraf eden Ö. K.'nın güvenlik görevlilerince yakalandığı haberine verilen sosyal medya tepkilerine odaklanılmıştır. Çalışma, Türkiye’de ulusal ölçekte yayın yapan haber ajanslarının (DHA, İHA) resmi sosyal medya hesaplarından (Facebook ve Twitter) paylaştığı ilgili habere yapılan yorumları, tematik içerik analizi yöntemiyle incelemiştir.

Araştırma Yöntemi

27 Şubat 2020 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti’nin sınır kapılarını açma kararı sonrası ülkede geçici ikamet eden mülteciler/sığınmacılar/göçmenler, Avrupa’ya göç etmek için harekete geçmişlerdir. Bu göç hareketliliği sırasında göçmen kaçakçısı olduğunu itiraf eden Ö. K., sosyal medya üzerinden gönderi paylaşmış ve Avrupa’nın yarısını kendisinin gönderdiğini öne sürmüştür. Paylaşımında göçmen kaçakçılığını “mesleği” olarak tarif etmiş ve 20 yıldır bu “iş” yaptığını belirtmiştir. Göçmen kaçakçılığı suçundan hükümlü olan bu kişi, güvenlik güçlerince yakalanmış ve yakalanma haberi, medyada yer bulmuştur (Avrupa’nın yarısını ben gönderdim’ diyen göçmen kaçakçısı tutuklandı, 2020; İnsan kaçakçısı: Avrupa’nın yarısını ben gönderdim, 2020; ‘Avrupa’nın yarısını ben gönderdim’ diyen göçmen kaçakçısı yakalandı, 2020).

Çalışmanın evreni, uluslararası suç teşkil eden göçmen kaçakçılığına ilişkin sosyal medya kullanıcılarının tepkileridir. Bu bakımdan resmi ve ulusal haber kaynakları olan Anadolu Ajansı (AA), İhlas Haber Ajansı (İHA) ve Demirören Haber Ajansının (DHA) resmi sosyal medya hesaplarında tarama yapılmış ve göçmen kaçakçısı Ö. K.’nın güvenlik güçlerince yakalandığına yönelik yapılan haberler irdelenmiştir. Yapılan ön analizde AA’nın ilgili haberi sosyal medya hesaplarından paylaşmadığı görülmüştür. Dolayısıyla çalışmada DHA ile İHA’nın 1 Mart 2020’de Twitter ve Facebook mecralarında paylaştığı haberlere gelen kullanıcı yorumları veri olarak kabul edilmiştir (“Avrupa’nın yarısını ben gönderdim” diyen göçmen kaçakçısı yakalandı, 2020a; “Avrupa’nın yarısını ben gönderdim” diyen göçmen kaçakçısı yakalandı, 2020b; “Avrupa’nın yarısını ben gönderdim” demişti! Gözaltına alındı, 2020a; “Avrupa’nın yarısını ben gönderdim” demişti! Gözaltına alındı, 2020b).

Tablo 1: Verilerin Hesaplara Göre Dağılımı

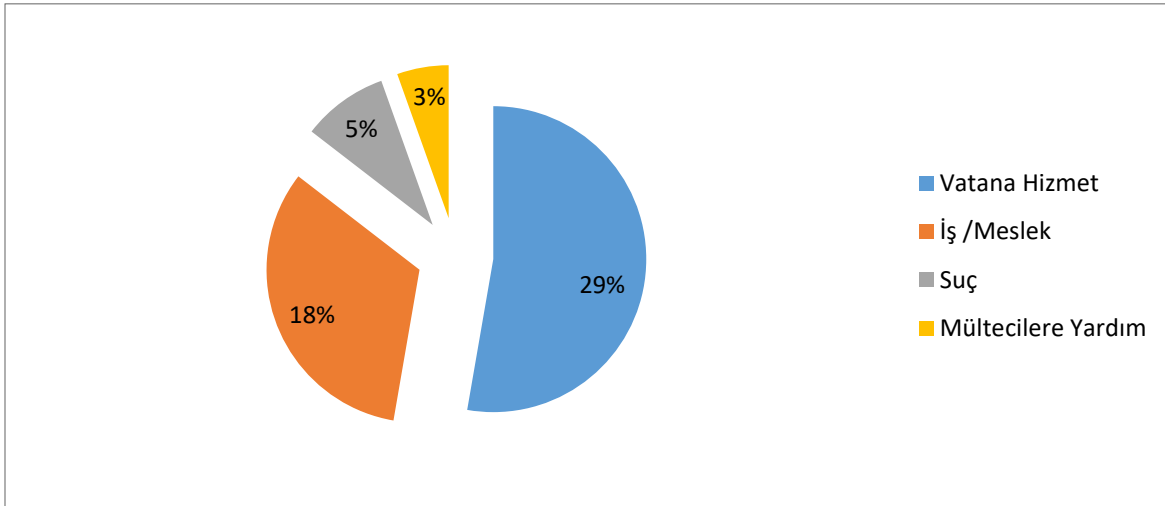
Haber Kaynağı	Facebook-Yorum Sayısı	Twitter-Yorum Sayısı	Toplam Yorum Sayısı
Demirören Haber Ajansı	51	7	58
İhlas Haber Ajansı	73	20	92
TOPLAM	124	27	150

Tablo 1’de görüldüğü gibi İHA ve DHA’nın Facebook ve Twitter hesaplarından paylaşılan habere yapılan 150 yorum ele alınmıştır. Elde edilen veriler tematik içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Tematik içerik analizi, çeşitli metinlerde, veri setinde tekrarlayan anlam örüntülerine ulaşmak adına yapılan bir yöntemdir (Braun & Clarke, 2019). Bu araştırma yöntemi, bir metinde göze çarpan temaların yapılandırılmasını ve tasvir edilmesini içerir (Attride-Stirling, 2001). Yöntemle veriler derinlemesine incelenerek anlamlı sonuçlara ulaşmak hedeflenmiştir. Bu kapsamda veriler üst üste okumalarla 2 ana temaya ayrılmıştır. İlk ana temada göçmen kaçakçılığı tarifleri yer almış ve bu ana tema, 4 alt temaya (vatana hizmet, iş/meslek, suç, yardım) bölünmüştür. İkinci ana temada “Göçmen Kaçakçısının Yakalanması Üzerine Tepkiler” yer almış ve çağrı, eleştiri, etiketleme, emoji, hakaret alt temalarına ayrılmıştır. Bulgular kısmında, araştırma sonucu elde edilen temalar, grafik ve tablolarla aktarılmıştır. Her temaya en çarpıcı 4 alıntı yerleştirilmiş ve alıntılarda dilbilgisi düzeltilmesi yapılmamıştır.

Bulgular

Göçmen kaçakçısının yakalanması üzerine DHA ve İHA’nın Facebook ve Twitter hesaplarında paylaşılan haberlere gelen 150 yorum incelenmiştir. Yorumların %55’i bir eylem olarak göçmen kaçakçılığını tarif ederken %45’i ise sosyal medya kullanıcılarının tepkileridir.

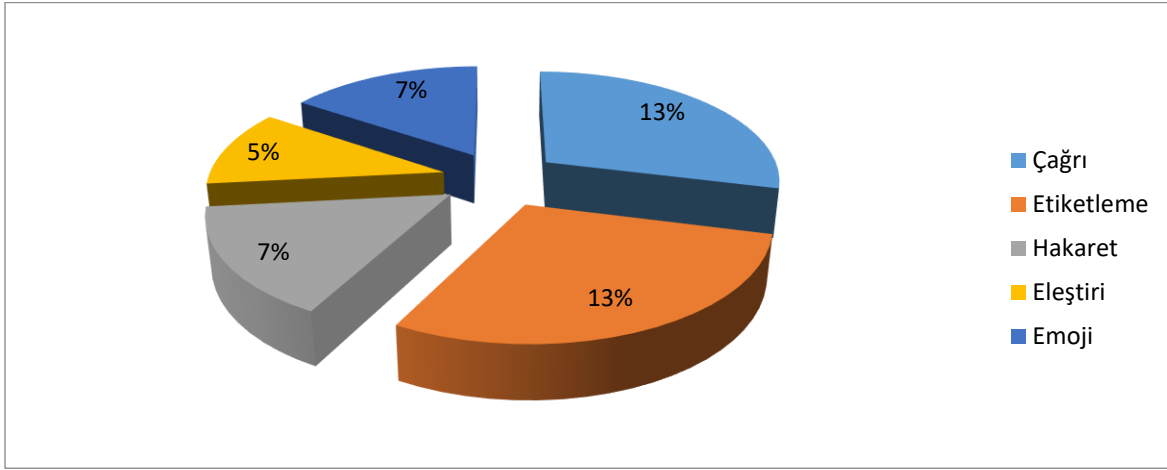
Şekil 4.’te görüldüğü gibi paylaşımların %29’u göçmen kaçakçılığını “vatana hizmet”; %18’i “iş/meslek”; %5’i “suç”; %3’ü ise “yardım faaliyeti” olarak değerlendirmiştir.

Şekil 4. Göçmen Kaçakçılığı Tarifî²

Paylaşımların %13’ü göçmen kaçakçısının bırakılmasına yönelik çağrılarını ifade etmektedir. Diğer %13’ü oluşturan paylaşımlar, etiketlemeyi içermektedir. Buna göre kullanıcılar, sosyal ağlarda bulunan diğer arkadaşlarını etiketleyerek haberi görmelerini sağlamışlardır. Yorumların %7’si hakaret içermektedir. Diğer %7’lik dilimde ise çeşitli emoji paylaşılırken %5’lik dilimde eleştiriler yer almaktadır (Şekil 5.).

² Paylaşımların %55’i Göçmen Kaçakçılığını tarif etmektedir.

Şekil 5. Göçmen Kaçakçısının Yakalanması Üzerine Gelen Tepkiler

Paylaşımların tematik dağılımı ve örnekleri tablolar halinde sunulmuştur. Her bir alt temaya en çarpıcı 4 örnek yerleştirilmiştir. Alıntılar, paylaşımları yapanların isimleri saklı tutularak aynen aktarılmıştır.

Tablo 2. Göçmen Kaçakçılığı Tarifleri

Ana Tema	Alt Tema	Alıntılar
Göçmen Kaçakçılığı Tarifi	Vatana Hizmet / Görev	<p>Alıntı 1: Bu adam Vatan sever bak yurdumda barındırmamış yollamış kutlamak lazımken tutuklamak olmamış</p> <p>Alıntı 2: Ne yapmışki hizmet sırtımızdaki kanburları götürecek atacak vatanımız nefes alacak</p> <p>Alıntı 3: Hayret bir şey kardeşim bırakın adam işini yapsın ya adam vatana hizmet ediyor şu savcıların yaptığın işe bak</p> <p>Alıntı 4: Böyle adamlar harcanıyor ülkenin bu tip insanlara ihtiyacı var devlete hizmetten bence ödül alması lazımdı burası Türkiye hiç bir başarı cezasız kalmaz</p>
	İş / Meslek	<p>Alıntı 1: Birakin adamı ulkede ticaretini yapsin kardesim</p> <p>Alıntı 2: Aman ne büyük başarı sanki murat karayılanı yakaladınız adam ekmeğinin peşinde</p>

	<p>Alıntı 3: Ya bırakın adamı işini yapıyor bu ülkede işini yapanı hapse atıyorlar</p> <p>Alıntı 4: Madem mültecileri gönderiyorsunuz bırakında adam güzel iş yapıyor bunda bi suç göremiyorum adam rehberlik idiyor</p>
Suç	<p>Alıntı 1: suçluyu övme suçu işliyorsun bilmeden bunlar daha ülkelerinden çıkmadan doları kendi kurdukları seyyar bankalarla onları taşıyo ülkemize faydası yok o para örgütlere gidiyor bize kurşun olarak dönüyo</p> <p>Alıntı 2: Vallahi salak yahu salak insan kaçakçılığı yapıyor birde ropörtaj veriyo ağlarmısın gülermisin...</p> <p>Alıntı 3: Abi okadar insanın canından eden kişi bu sahile vuran bebeklerin çocukların katili bunlar</p> <p>Alıntı 4: Dil.bu adamı rezil de eder vezirde battı ahları tuttu gönderdiği zavallıların ölümlerinin.</p>
Yardım	<p>Alıntı 1. Dostlarıma iyilik yapınca düştüğüm durum temsili</p> <p>Alıntı 2. Bırakın adamı yardımcı olsun suriyeli kardeşlerimize güvenli gitmeleri için. Yoksa geri dönecek adamlar sınırdan.</p> <p>Alıntı 3. Lan niye alıyorsunuz. Adam yardım sever</p> <p>Alıntı 4: şuan yakalanması şartmıydı ayrıca bırakın sistemli bir şekilde suriyeliler defolup gitsinler..Adamlar yardımcı oluyor ne güzel niye tutukluyorsunuz?</p>

Tablo 2.'de yer alan göçmen kaçakçılığı ana temasında 4 alt tema tespit edilmiştir. Sosyal medya kullanıcıları göçmen kaçakçılığının “vatan görevi” olduğunu belirtmiş ve bu eylemi bir “amme hizmeti” olarak yorumlamışlardır. Sosyal medya kullanıcıları yakalanan göçmen kaçakçısına ödül/plaket/teşvik verilmesi gerektiğini belirtmişler, hatta “heykelinin dikilmesi” gerektiğini ifade etmişlerdir. İş/Meslek temasında, sosyal medya kullanıcıları göçmen kaçakçılığının bir “rehberlik” görevi olduğunu belirterek “sevkiyat/ticaret” yapıldığına yönelik ifadeler kullanmışlardır. Ayrıca bu temada sıklıkla göçmen kaçakçısının “ekmek parası” kazandığını ve bu nedenle kendisine müdahale edilmemesi gerektiğinin

altı çizilmiştir. Suç temasında göçmen kaçakçılığının cezai yaptırımını olan bir eylem olduğu vurgulanmıştır. Hatta bu paylaşımlarda göçmen kaçakçısı mülteci ölümlerinden sorumlu tutulmuştur. Eleştiri temasında ise paylaşımların ikisi devlete (göçmen kaçakçısını yakaladıkları için), biri sosyal medya kullanıcılarına, diğeri ise göçmen kaçakçısına (kendisini ifşa ettiği için) yönelmiştir.

Tablo 3. Göçmen Kaçakçısının Yakalanması Üzerine Tepkiler

Ana Tema	Alt Tema	Alıntılar
Göçmen Kaçakçısının Yakalanması Üzerine Tepkiler	Çağrı	Alıntı 1: Bırakın bu adamı Alıntı 2: Bırakın da götürsün adamları yoksa gidemeyecekler Alıntı 3: Yav bırakın bu adamıda atsın şunları karşıya biran önce Alıntı 4: Bırakın bu adamı şaka yapmıştır yani
	Eleştiri	Alıntı 1: Ulan bu savcılar varya bir başka bir mevzu olsa iki ayda dava açmazlar buna hemen yapıştırmışlar Alıntı 2: Bu Çıpras denen gavurla neden hükümetimiz konuşmuyor? Bu kadar insan Edirne’de mağdur ediliyor... Alıntı 3: Konuşurken gözlük taksaydın be adam Alıntı 4: E. N. Arkadaşım git o zaman kirala araç sen gönder
	Hakaret	Alıntı 1: Reklamını yapdı ama tutmadı. Salak kendini ele verdi. Ama birkanit bulmaz larsa sıkayetçide olmasa bırakırlar Alıntı 2: Hani salak olur ya böylesi ne görüldü ne duyuldu kendi kendini ihbar etti mal herif Alıntı 3: Adana ruh hastası yaaa kendini ele verdi Alıntı 4: Kendi kendini ifsa etti salak bide daha önce 6 sene yatmış bu yüzden gerizekali

“Göçmen Kaçakçısının Yakalanması Üzerine Tepkiler” temasında etiketleme ve emoji paylaşımları örneklendirilmemiştir. Bu paylaşımların dışında kalan “Çağrı” temasında, sosyal medya

kullanıcıları ilgili mercilere (devlete, güvenlik birimlerine v.b.) göçmen kaçakçısının serbest bırakılmasına yönelik taleplerini dile getirmişlerdir. Yardım kategorisinde, göçmen kaçakçılığının Suriyeli mültecilere yönelik “iyilik”/“yardım” eylemi olduğu vurgulanmış dahası göçmen kaçakçısı “yardımsever” olarak tarif edilmiştir. Hakaret temasında ise paylaşımların çoğu kendisini ifşa ettiği için göçmen kaçakçısına yönelmiştir.

Değerlendirme ve Sonuç

Günümüzde tercih edilen iletişim mecrası olan sosyal medya platformları ve bu platformlarda faaliyet gösteren sosyal medya kullanıcıların sayıları gün geçtikçe artmaktadır. “We Are Social” ve “Hootsui” iş birliği ile her yıl yayınlanan “Digital in 2021/Ocak” raporunda günümüzde dünya nüfusunun %59,5’inin (4.66 milyar kişi) internet; %53,6’sının (4,20 milyar kişi) ise sosyal medya kullanıcısı olduğu görülmektedir. Aynı raporda yer alan Türkiye’de internet kullanımına ilişkin verilere göre nüfusun %77,7’sini oluşturan 65,80 milyon kişi internet; toplam nüfusun %70,8’ine denk gelen 60 milyon kişi ise sosyal medya kullanıcısıdır (Digital in 2021 Global Overview Report, 2021).

İnternet ve sosyal medya kullanımının geniş boyutlara ulaştığı günümüzde sosyal medya üzerinden oluşturulup yayılan içeriklerin de önemi artmaktadır. Bu nedenle ulusal haber ajansları gibi medya kuruluşları da haber içeriklerini daha geniş bir kitleyle buluşturmak için sosyal medya kanallarını tercih etmektedirler.

Bu bakımdan Türkiye’de faaliyet gösteren ulusal iki önemli ajans olan DHA ve İHA’nın takipçi sayıları Tablo.3’te görülmektedir.

Tablo 4. DHA ve İHA Sosyal Medyada Takipçi Sayıları³

	Facebook Takipçi Sayıları	Twitter Takipçi Sayıları
DHA	313.430	1.169.032
İHA	1.051.466	794.688
TOPLAM	1.364.896	1.963.720

Örneklem grupta yer alan ajanslar başta olmak üzere haber sitelerinin takipçi sayıları göz önünde bulundurulduğunda haber içeriklerinin geniş kitlelerle etkileşime geçtiği gerçeği göz ardı edilmemelidir. Facebook’ta ve Twitter’da toplam 3.328.616 takipçisi olan ajansların paylaştığı haberlerle etkileşime giren insan sayısının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Kaldı ki Ahmadi ve Wohn (2018), çalışmalarında takipçi olmadığı halde içeriğe maruz kalanların sosyal medya kullanımını arttırabileceğini ve kullanıcıların sosyal medya haberleriyle daha fazla ilişki kurduklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla haber ajansların ürettiği haber içeriklerinin, takipçi sayılarının da üstünde kişiyle etkileşime geçtiği söylenebilir.

Araştırmada geniş bir kitleye hitap eden haber ajanslarının, göçmen kaçakçısının yakalanması haberine ilişkin yaptıkları paylaşımlara gelen yorumlar incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre sosyal

³ 28.03.2020 Tarihli takipçi sayıları

medya kullanıcıları göçmen kaçakçılığı eylemini, vatana hizmet (%29), iş/meslek (%18), suç (%5) ve yardım (%3) temaları altında tarif etmişlerdir. Emoji (%7) ve etiketleme (%13) mesajları dışında göçmen kaçakçısına (kendisini deşifre ettiği için) hakaret edilmiş (%7), bırakılması için gerekli mercilere çağrıda bulunmuş (%13) ve güvenlik birimlerince yakalanması eleştirilmiştir (%5). Analiz sonuçlarına göre sosyal medyada göçmen kaçakçılığına yönelik farkındalığın gelişmediği; aksine işlenen suçun normalleştirildiği; dahası övülerek teşvik edildiği saptanmıştır.

Çalışmanın elde ettiği diğer bir sonuç ise sosyal medyada göçmen kaçakçılığının teşvik edilmesinde Suriyeli mültecilere yönelik negatif algının belirleyici olduğudur. Yapılan pek çok araştırmada Suriyeli mültecilere yönelik negatif algı oluştuğu/oluşturulduğu görülmektedir (Şen, 2017; Sarılar, 2018; Gölcü & Dağlı, 2018; Özdemir & Öner Özkan, 2016; Tunç, 2015; Göker & Keskin, 2015; Alp, 2018; Bayram, 2015). İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2021) istatistiklerine göre Türkiye’de 02.06.2021 tarihi itibarıyla geçici ikamet eden 3.672.646 Suriyeli mülteci bulunmaktadır. Sosyal medya kullanıcıları, Suriyeli mülteciler özelinde ülkede bulunan tüm mülteci/sığınmacı/göçmen kişilerin yasa dışı yollarla hayatlarına mal olacak şekilde ülkeyi terk etmelerini istemekte ve bunun için göçmen kaçakçılığını normalleştirmektedirler.

Araştırma sonuçlarına dayanarak haber ajansları gibi basın yayın kuruluşlarının sosyal medyaya haber yayınlamakla kalmayıp habere yapılan yorumları incelemeleri gerekmektedir. Bununla birlikte etik yayıncılık gereği göçmen kaçakçılığının suç olduğuna ilişkin bilgilendirici metinler ve sonuçlarına dair haber örnekleri paylaşmaları önerilmektedir. Günümüzde Türkiye’nin önemli sorunlardan biri olarak görülen göçmen kaçakçılığına yönelik sosyal medya kullanıcıları üzerinden toplumsal farkındalık oluşturulabilir ve “suç” kabul edilen bir eylemin övülerek teşvik edilmesinin önüne geçilebilir.

Kaynakça

- 'Avrupa'nın yarısını ben gönderdim' diyen göçmen kaçakçısı yakalandı. (2020a, Mart 1). Mart 18, 2021 tarihinde Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/avrupanin-yarisini-ben-gonderdim-diyen-gocmen-kacakcisi-yakalandi-41458586> adresinden alındı
- "Avrupa'nın yarısını ben gönderdim" diyen göçmen kaçakçısı yakalandı. (Facebook Durum güncellemesi). (2020, Mart 1). İhlas Haber Ajansı (İHA): <https://www.facebook.com/iacomtr/posts/2395519367216938> adresinden alınmıştır
- "Avrupa'nın yarısını ben gönderdim" diyen göçmen kaçakçısı yakalandı. (Tweet). (2020, Mart 1). İhlas Haber Ajansı (İHA): <https://twitter.com/iacomtr/status/1234087775764393986> adresinden alınmıştır
- "Avrupa'nın yarısını ben gönderdim" demişti! Gözaltına alındı. (Facebook durum güncellemesi) . (2020, Mart 1). Demirören Haber Ajansı (DHA) : <https://www.facebook.com/search/posts/?q=avrupanin%20yarisini%20ben%20g%C3%B6nderdi%CC%87m%20dha> adresinden alınmıştır
- "Avrupa'nın yarısını ben gönderdim" demişti! Gözaltına alındı. (Tweet). (2020, Mart 1). Demirören Haber Ajansı (DHA): <https://twitter.com/dhainternet/status/1234123972226228224> adresinden alınmıştır
- Ahmedi, M., & Wohn, D. Y. (2018). The Antecedents of Incidental News Exposure on Social Media. *Social media+Society*(4), 1-8.
- Alp, H. (2018). Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Ayrımcı Ve Ötekileştirici Söylemin Yerel Medyada Yeniden Üretilmesi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 5(15), 22-37.
- Attride-Stirling, J. (2001). Thematic Networks: An Analytic Tool For Qualitative Research. *Qualitative Research*, 1(3), 385-405.
- 'Avrupa'nın yarısını ben gönderdim' diyen göçmen kaçakçısı tutuklandı. (2020b, Mart 1). Mart 28, 2021 tarihinde NTV: https://www.ntv.com.tr/turkiye/avrupanin-yarisini-ben-gonderdim-diyen-gocmen-kacakcisi-tutuklandi,mwHIJ_f_A06guFeuX3esnQ adresinden alındı
- Bayındır Goularas, G., & Sunata, U. (2015). Türk Dış Politikasında Göç ve Mülteci Rejimi . *Moment Dergi*, 2(1), 12-40.
- Bayraktar, K. (2012). Göçmen kaçakçılığı suçu. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(2), 57-74.
- Bayram, Y. (2015). Bir Hak İhlali Olarak Ötekileştirme: Gazetelerin Üçüncü Sayfa Haberlerinde Suriyeli Sığınmacıların 'Öteki' Temsili . *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 17(3).
- Braun, V., & Clarke, V. (2019). Psikolojide Tematik Analizin Kullanımı. S. N. Şad, N. Özer, ve A. Atlı (Çev.). *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education*, 7(2), 873-898.
- Çavuş, T. (2020a). Göçmen Kaçakçılığı: Göçmen-Kaçakçı İlişkisi Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(69), 729-740.
- Çavuş, T. (2020b). Türkiye'de Göçmen Kaçakçılığı: Edirne İl Göç İdaresi Geri Gönderme Merkezi Örneği. (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul).

- Çaykara, Y. H. (2019). İtalya ve Türkiye'de Göçmen Kaçakçılığı (Doktora Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara).
- Deaths by Route*. (2021, Haziran 02). Haziran 12, 2021 tarihinde International Organization for Migration: https://missingmigrants.iom.int/region/mediterranean?migrant_route%5B%5D=1376&migrant_route%5B%5D=1377&migrant_route%5B%5D=1378 adresinden alındı
- Demirören Haber Ajansı (DHA). (2020a, Mart 1). “Avrupa’nın yarısını ben gönderdim” demişti! Gözaltına alındı. Mart 28, 2021 tarihinde Tweet: <https://twitter.com/dhainternet/status/1234123972226228224> adresinden alındı
- Demirören Haber Ajansı (DHA). (2020b, Mart 1). “Avrupa’nın yarısını ben gönderdim” demişti! Gözaltına alındı. Mart 28, 2021 tarihinde Facebook Durum Güncellemesi: <https://www.facebook.com/search/posts/?q=avrupanın%20yarisini%20ben%20g%C3%B6nderdi%CC%87m%20dha> adresinden alındı
- Deniz, T. (2014). Uluslar Arası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 181 (181), 175-204. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tsadergisi/issue/21491/230375> adresinden alınmıştır
- Digital in 2021 Global Overview Report*. (2021). Mayıs 27, 2021 tarihinde We Are Social: <https://wearesocial.com/digital-2021> adresinden alındı
- Göker, G., & Keskin, S. (2015). Haber Medyası ve Mülteciler: Suriyeli Mültecilerin Türk Yazılı Basınındaki Temsili. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*(41).
- Gölcü, A., & Dağlı, A. N. (2018). Haber Söyleminde ‘Öteki’yi Aramak: Suriyeli Mülteciler Örneği. *Akdeniz İletişim Dergisi*.
- Güçlü, A. (2020). Göçmen Kaçakçılığı Kuramlarında Çok Boyutlu Yaklaşımların Gerekliliği. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 216-259.
- İhlas Haber Ajansı (İHA). (2020a, Mart 1). “Avrupa’nın yarısını ben gönderdim” diyen göçmen kaçakçısı yakalandı. Mart 28, 2021 tarihinde Tweet: <https://twitter.com/ihaomtr/status/1234087775764393986> adresinden alındı
- İhlas Haber Ajansı (İHA). (2020b, Mart 1). “Avrupa’nın yarısını ben gönderdim” diyen göçmen kaçakçısı yakalandı. Mart 28, 2021 tarihinde Facebook Durum Güncellemesi: <https://www.facebook.com/ihaomtr/posts/2395519367216938> adresinden alındı
- İnsan kaçakçısı: Avrupa’nın yarısını ben gönderdim*. (2020, Şubat 29). <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/insan-kacakcisi-avrupanın-yarisini-ben-gonderdim-5653721/> adresinden alınmıştır
- Kangal, Z. T. (2019). Göçmen Kaçakçılığı Suçu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21(2), 221-277.
- Özbey, K. (2020). Sınırların Gölgesinde Göç:“Daha” Filmi Bağlamında Göçmen Kaçakçılığı Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*(15), 401-430.
- Özdemir, F., & Öner Özkan, B. (2016). Özdemir, F & Öner-Özkan, B. Türkiye’de sosyal medya kullanıcılarının Suriyeli mültecilere ilişkin sosyal temsilleri. *Nesne*, 4(8), 227-244. *Nesne*, 4(8), 227-244.

- Sarılar, N. B. (2018). Türk Basınında, Ana Akım Medyada Mülteci/Sığınmacı Temsili. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*.
- Sayın, H. (2010). *Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Bakımından Göçmen Kaçakçılığı, İnsan Ticareti, Cinsel Sömürü Suçları ve Bunlarla Mücadelede Uluslararası İşbirliği (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul)*. Mart 12, 2021 tarihinde <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/45672.pdf> adresinden alındı
- Sever, H. (2012). Sosyal öğrenme teorileri ışığında yasadışı göç ve etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(1), 51-66.
- Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek Kara, D. v. (2003, Ocak 30). Resmi Gazete (Sayı: 25014). : <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/02/20030204.htm#1> adresinden alınmıştır
- Şen, F. (2017). Bir 'Öteki' Olarak Mülteciler: Suriyeli Mültecilerin Anaakım Ve Alternatif Medyada Temsili. *Atatürk İletişim Dergisi*, 12.
- Tunç, A. Ş. (2015). Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme. *TESAM Akademi Dergisi*, 29-63.
- Türk Ceza Kanunu*. (2004, Eylül 26). Resmi gazete (Sayı: 5237): <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/10/20041012.htm> adresinden alınmıştır
- Vural, D. G. (2007). *Uluslararası göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti*. Şubat 15, 2021 tarihinde (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta): <https://silo.tips/download/uluslararasi-gmen-kaakilii-ve-nsan-ticaret> adresinden alındı
- Yakalanan Düzensiz Göçmenler (İlk 10 Uyrak)*. (2021, 22 Nisan). Nisan 25, 2021 tarihinde İçişleri Bakanlığı: <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> adresinden alındı
- Yigittepe, L., & Çaykara, Y. H. (2019). Göç ve Göçmen Kaçakçılığı Suçları: Türkiye ve İtalya Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22(1), 83-92.
- Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler*. (2021). Haziran 01, 2021 tarihinde İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden alındı
- Yıllara Göre Yakalanan Göçmen Kaçakçıları*. (2021, Nisan 30). Mayıs 2, 2021 tarihinde İçişleri Bakanlığı: <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> adresinden alındı

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 5 Sayı/ISSUE 9 Yıl/YEAR: 2022

Alındı/RECEIVED: 11-11-2021 – Kabul/ACCEPTED: 23-02-2022

Bir Sivil Toplum Kuruluşunda Örgüt İklimi ile Örgütsel Bağlılık Arasında İlişkinin Araştırılması

Investigation of the Relationship Between Organizational Climate and Organizational Commitment in a Civil Society Organization

Özge ÖZCAN¹

Güven BEKTEMÜR²

Kürşad Nuri BAYDİLİ³

Abstract

Objective: In this study, it is aimed to investigate the existence of a relationship between organizational climate and organizational commitment in the employees of a non-governmental organization operating in the field of health.

Materials and Methods: The study was carried out between 07.11.2019 - 07.12.2019 with people who have been working for 6 months or more in the headquarters and other centers of a non-

Öz

Amaç: Bu çalışmada sağlık alanında faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşunun çalışanlarında örgüt iklimi ile örgütsel bağlılık arasında ilişki varlığının araştırılması amaçlanmaktadır.

Gereç ve Yöntem: Çalışma 07.11.2019 – 07.12.2019 tarihleri arasında İstanbul’da sağlık alanında faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşunun genel merkez ve diğer merkezlerinde 6 ay ve daha fazla süredir

¹ Özge ÖZCAN, Uzman, alkanozgee@gmail.com, Orcid: 0000-0002-5833-9838

² Güven BEKTEMÜR, Doç. Dr., Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Tıp Fakültesi, Hamidiye Tıp, guven.bektemur@sbu.edu.tr, Orcid: 0000-0001-5899-566X

³ Kürşad Nuri BAYDİLİ, Öğrt. Görv., Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Uluslararası Tıp Fakültesi, Temel Tıp Bilimleri Bölümü, kursadnuri.baydili@sbu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-2785-0406

governmental organization operating in the field of health in Istanbul. In this study, organizational commitment scale and organizational climate scales were applied to 123 employees on a voluntary basis. The obtained data were evaluated with the necessary statistical analyzes using the SPSS 25 package program.

Results: Comparisons were made with scale scores in terms of demographic variables; It has been determined that there is no significant difference in terms of organizational commitment total, organizational climate total, superior support, cohesiveness, internal appreciation, objectivity, emotional commitment, continuance commitment and normative commitment, except for the workload pressure scores from the sub-dimensions of the organizational climate scale. In terms of workload pressure scores, it was determined that the participants with a working period of 1-3 years had higher scores than the other participants. It has been observed that there is a positive, moderate relationship between the total scores of organizational commitment and the total scores of organizational climate.

Conclusion: Since a positive moderate relationship has been determined between organizational climate and organizational commitment, the improvement of the organizational climate by the top managers will contribute to the increase in the organizational commitment levels of the employees.

Keywords: Commitment, Climate, Organizational Climate, Organizational Commitment, Relationship.

çalışmakta olan kişiler ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada örgütsel bağlılık ölçeği ve örgüt iklimi ölçekleri 123 çalışana gönüllülük esasına dayalı olarak uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 25 paket programı kullanılarak gerekli istatistiksel analizlerle değerlendirilmiştir.

Bulgular: Demografik değişkenler bakımından ölçek puanları ile karşılaştırmalar gerçekleştirilmiş; örgütsel bağlılık toplam, örgüt iklimi toplam, üstün desteği, bağdaşıklık, içsel takdir, tarafsızlık, duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık puanları bakımından örgüt iklimi ölçeği alt boyutlarından iş yükü baskısı puanları haricinde anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir. İş yükü baskısı puanları bakımından ise 1-3 yıl arasında çalışma süresine sahip katılımcıların diğer katılımcılardan daha yüksek puanlara sahip oldukları tespit edilmiştir. Örgütsel bağlılık toplam puanları ile örgüt iklimi toplam puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyde ilişki olduğu gözlemlenmiştir.

Sonuç: Örgüt iklimi ile örgütsel bağlılık arasında pozitif yönlü orta düzeyde ilişki tespit edilmiş olduğundan, üst yöneticilerin örgüt iklimine yönelik iyileştirici çalışmalar yapması çalışanlarda örgütsel bağlılık düzeylerinin de artmasına katkı yapacaktır.

Anahtar kelimeler: Bağlılık, İklim, İlişki, Örgüt İklimi, Örgütsel Bağlılık

Giriş

Örgüt iklimi kavramı 1930 yılların sonlarında araştırılmaya başlanmıştır. Bu konudaki araştırmalar davranışı insan-insan ve çevrenin bir fonksiyonu olarak gören K. Lewin'in (Aydoğan, 2014) "Alan Teorisi" ne ve sosyal psikoloji görüşüne dayandırılmakta ve çevresel değişkenleri tanımlamaya odaklanmaktadır. Bu çevresel değişkenler, "iklim" kavramının gelişimine zemin hazırlamaktadır. "Örgütün davranışlarını etkileyen önemli bir faktör olduğu gerçeğinin kabul edilmesi ile birlikte 1960'lı yıllardan itibaren "örgüt iklimi" kavramsallaştırılmış, ölçülmüş ve daha sistematik şekilde araştırmalarda kullanılmaya başlanmıştır" (Aksoy, 2006). Araştırmalarda anket, istatistiksel analiz vb. sayısal değerlendirme yöntemleri kullanılmasından dolayı çalışmaların büyük bir kısmı teorik olmaktan çok deneyseldir.

Araştırmacılar örgüt iklimi kavramını tek bir tanımla sınırlandırmamış olup çeşitli tanımlar yapmışlardır. Forehand ve Gilmer (Forehand, 1964) tarafından örgüt iklimi kavramıyla ilgili önemli araştırmalardan birini gerçekleştirilmiştir. Forehand ve Gilmer'e (Forehand, 1964) göre örgüt iklimi, örgütü tanımlayan ve örgütü diğerlerinden ayırt eden, devamlılığı olan ve çalışanların davranışlarını etkileyen bir özellikler kümesi olarak ele almaktadır. Litwin ve Stringer (Büte, 2011) 1968 yılında örgüt iklimini, çevredeki kişiler tarafından direkt veya endirekt olarak algılanan çevresel özellikler, beklentiler ve güdüler topluluğu olarak tanımlamışlardır. Farklı bir tanımlama ile örgüt iklimi; örgüte kişiliğini kazandıran, çalışanlar ve yöneticiler tarafından algılanan ve onların davranışını etkileyen, örgüte hâkim olan nitelikler kümesidir. Örgüt ikliminin literatürde en çok kabul görmüş olanı Litwin ve Stringer (Büte, 2011) tarafından yapılan tanımlamalardır. Diğer taraftan, örgüt iklimi; çalışma ortamı, iş çevresi, örgüte ait kültürel normlar, kuruluşun psikolojik atmosferi ile tanımlanabilmekte ve tüm bunlar örgütün, hayat kalitesini, bilhassa çalışanların bilişsel veya ruhsal anlamdaki tecrübelerini ve düşüncelerini yansıtmaktadır. Örgüt iklimi, bu durumda kuruluş da çalışanlar tarafından hissedilen "atmosfer veya hava" olarak ifade edilebilmektedir (Çırpan, 1999). Örgüt iklimi; örgütün kimliğini meydana getiren, örgütü diğerlerinden ayıran, örgütü nitelendiren, örgüte hâkim olan, örgütün iç çevresinin değişmez, oldukça kararlı, örgütte bulunan kişilerin davranışlarını etkileyen veya etkilenen, soyut fakat örgüt, içerisindeki kişilerce algılanabilen ve tüm bu özellikleri içinde barındıran psikolojik bir ifadedir (Genç ve Karcıoğlu, 2000). Fink ve Chen (Barbera, 2014) 1995 yılında örgüt iklimi için "bir bütün olarak örgüt üyelerinin tamamı tarafından toplu halde tutulan ve paylaşılan örgütle ilgili tutum ve inançlar kümesi" tanımını önermişlerdir.

Örgüt iklimi ile ilgili yapılan çalışmalarda örgüt ikliminin farklı boyutları üzerinde durulmuştur. İşçan ve Karabey'in (İşçan ve Karabey, 2007) yapmış oldukları araştırmada, örgüt iklimi boyutlarını üstün desteği, iş yükü baskısı, bağdaşıklık, içsel takdir ve tarafsızlık olarak sıralamışlardır. Bu araştırmada da örgüt iklimi boyutları İşçan ve Karabey (2007)'in çalışmasındaki gibi 5 boyutta incelenmiştir.

Üstün Desteği: Örgütün tüm kademelerinde yer alan yöneticilerin yeniliklere karşı olan tutum ve davranışlarında çalışanlarına inisiyatif veren, etkili iletişim kuran, açık, pozitif, teşvik eden, yapıcı ve destekleyici nitelikte davranmaları çalışanların değişime karşı olan motivasyonlarını artırmaktadır (Şener, 2017).

İş Yükü Baskısı: Çalışanın kendisinden belirlenen zamanda tamamlaması gereken iş miktarının fazla olduğuna dair algısıdır. Bu durumda çalışanın hissettiği iş ve zaman baskısı, tükenmişliğe ve strese yol

açacaktır. Böyle bir durum ise motivasyon düşüşüne, kişinin işine karşı duyarsızlaşmasına, iş-aile çatışmasına, iş yaşam dengesinin sağlanamamasına sebep olabilmektedir (Turgut, 2011).

Bağdaşıklık: Örgütün bağdaşıklık düzeyini, grup üyelerinin düşünce ve fikirlerini sansürlü bir şekilde söyleyebileceklerine inanmaları belirlemektedir. Bağdaşıklık seviyesi yüksek olan örgütlerde bireysel güven, zihinsel olarak rahatlık, güvende hissetme, huzur hissi gelişir ve dolayısıyla da kendisini güvende hisseden çalışanlar düşünce, bilgi ve fikirlerini kolaylıkla paylaşabilirler (İşçan ve Karacabey, 2007).

İçsel Takdir: Örgütte değişimi, yaratıcılığı destekleyen ortamlar yaratmak için yararlanılan sistemlerden birisi de takdir ve ödüllendirilmedir. Vroom'un (Montes ve ark., 2004) beklenti teorisi açısından bakıldığında, çalışanlardan yenilik/yaratıcılık ortaya çıkartmaları bekleniyorsa, çalışanlarda amaçlara ulaşmanın ödüllendirileceği algılanması gerekir. Yeniliğin/yaratıcılığın teşvik edilmesi bakış açısı ile çalışanlara maddi olanaklar ve terfi gibi dışsal ödüllerin belli seviyede sağlanması gerekir. Dışsal ödüller belirli bir noktadan sonra etkileyciliğini kaybeder ve bu noktada içsel ödüller (takdir edilme, alkışlanma, övülme vb.) önem kazanır. İçsel ödüller çalışanların kendilerine olan saygılarını artırır ve dolayısıyla motivasyonlarında bu doğrultuda artış gözlemlenir.

Tarafsızlık: Örgüt ikliminin değişimi teşvik eden boyutlarından biri de örgütsel adaletle ilintili olan tarafsızlık boyutudur. Örgütsel adalet, gerçekleştirilen eylemlerden ortaya çıkan fayda ve maliyetlerin kişiler ve takımlar arasında hangi derecede eşit dağıtıldığı konusu ile ilgili kararlar ve davranışlar üzerine odaklanmaktadır. Çoğunlukla kuralların tarafsız şekilde uygulandığı, maliyet ve yararların adil olarak dağıtıldığı, eşitsizlik ve ayrımcılıktan zarara uğrayanların zararlarının giderildiği herhangi bir örgütte çalışanların adalet algılarının yüksek olduğu söylenebilir (İşçan ve Karacabey, 2007).

Bağlılık, kişiyi eyleme veya bir olguya bağlayan süreç olarak tanımlanabilir (Luchak ve Gellatly, 2007). Psikolojik bir kavram olan bağlılık, örgütsel davranış ve örgüt içi süreçlerde belirleyici bir durum olduğu gözlemlenmektedir. Bağlılığın, örgüt ve kuruluşlarda uygulanabilir olması örgütsel bağlılık kavramını meydana getirmiştir. Bu sebeple de örgütsel bağlılık kavramı son 40 yıl içerisinde birçok ülkede araştırma konusu olmuştur. Dünyanın zamanla küçüldüğü, ekonomik ve ticari anlamlarda ülkeler arasında sınırların ortadan kalktığı, rekabet ortamlarının arttığı bu durum kuruluşlar açısından örgütsel bağlılık kavramı önemini artırmaktadır (Gül, 2002). Son yıllarda iş dünyasında ortaya çıkan önemli problemler arasında çalışanların yaptıkları iş ve çalıştıkları kuruluştan mutsuz olmaları yer almaktadır. Çalışanların yaptığı işten mutlu olmalarının sağlanması örgütler için üretim veya hizmet sunmak gibi temel fonksiyonlar arasında görülmektedir.

Örgütsel bağlılık konusunda çalışmalar yürüten Allen ve Meyer (1990), örgütsel bağlılığın psikolojik bir boyutunun olduğunu belirterek, çalışanların örgüt ile ilişkisi doğrultusunda şekillenen ve örgütün devamlı bir üyesi olma isteği uyandıran davranış olarak tanımlamıştır. Örgütsel bağlılık konusunda yapılan ilk çalışmalarda bağlılık, örgütün değerleri ve hedeflerini benimsemek, örgütün bir parçası olabilmek için emek sarf etmek ve güçlü bir ailenin ferdi gibi davranmak şeklinde tanımlanmıştır (Allen ve Meyer, 1990). Bir diğer tanıma göre örgütsel bağlılık, genel anlamda iş görenlerin örgütte kalma istekleri, örgütün değer ve amaçlarına olan bağlılığı olarak açıklanmaktadır. Bir anlayış şekli ve kavram olarak bağlılık, toplumsal içgüdülerin duygusal yansımalarıdır. Kölenin sahibine, devlet memurunun sorumluluklarına, askerinin vatanına sadakati anlamındaki bağlılık, sadık olma davranışını anlatmaktadır. Bir insana, bir fikre, bir kuruluşa veya bireyin kendinden daha büyük olarak gördüğü

herhangi bir şeye karşı göstermiş olduğu bağlılığı ve yerine getirme zorunluluğunu anlatmaktadır (Çöl, 2005).

Örgütsel bağlılık konusu ile ilgili ilk sınıflandırma Becker (1960) tarafından yapılmıştır. Becker'a (1960) göre örgütsel bağlılık; kişinin örgüt ile bahse girdikleri bir proses olarak nitelendirilmektedir ve örgütsel bağlılık bilinçli olarak yapılan taraf tutma davranışı olarak tanımlanmaktadır. Etzioni 1961 yılında örgütsel bağlılığı; "ahlaki bağlılık, hesapçı bağlılık ve yabancılaştırıcı bağlılık olarak üç grupta sınıflandırmıştır" (Zangaro, 2001). Örgütün çalışanlar üzerindeki güç veya yetkinliklerinin çalışanın örgüte olan yakınlığından kaynaklandığını ileri süren Kanter'a (1968) göre örgütsel bağlılık, kişinin örgütsel amaçlarına ulaşabilmek için çaba gösterdiği bir proses olarak ifade edilmekte ve bağlılık; iş devamlılığına yönelik bağlılık, uyum bağlılığı ve kontrol bağlılığı olarak sınıflandırmaktadır. Mary E. Sheldon'a göre bağlılık, "örgüte yapılan yatırım alıştırmaları olarak ele almaktadır" (Mowday ve ark., 1979). Mowday, ve arkadaşları (1979) yılında örgütsel bağlılığı, kişinin davranışları aracılığıyla eylemlerine ve örgüte olan ilgisini artıran inançlarına bağlanması biçiminde tanımlama yaparak, davranışsal ve tutumsal bağlılık olarak iki boyutta sınıflandırmıştır. Allen ve Meyer (1990) örgütsel bağlılığı; normatif bağlılık, duygusal bağlılık ve devam bağlılığı olarak sınıflandırmıştır.

Duygusal bağlılık, çalışanın örgüt ile kendini özdeşleştirme, bağlanması sonucu çalıştığı kurumda kalma arzusu olarak tanımlanmıştır. Duygusal bağlılığı yüksek olan bireyler "kendi tercihleri olarak" örgütte çalışmaya devam ederler ve örgütün çıkarlarını göz önünde bulundurarak fazla çaba göstermeye istekli olurlar. Duygusal bağlılık, örgütlerde olması istenir ve bundan dolayı çalışanlarda bu bağlılık türünün gelişmesi için faaliyetler düzenlenir (Afşar, 2011). Duygusal kaynaklı örgütsel bağlılık tutumuna sahip çalışanlar, örgütün çıkarlarını kendi çıkarlarıymış gibi özümser ve bu hedeflere ulaşmak için yoğun oranda çaba gösterir (Afşar, 2011). Duygusal bağlılık, çalışanların örgütün amaçlarını, değerlerini özümstediklerinde ortaya çıkar. Bu durumda çalışanlar örgüte duygusal olarak bağlanır ve örgütte ortaya çıkan başarı başarısızlık durumunun sorumlusu olarak kendilerini görürler. Bu çalışanlar çoğunlukla beklenen performansın üstünde performans, pozitif iş tutumu ve işlerine devam etme isteği sergilerler.

Devam bağlılığı, çalışanın kurumdan ayrılmasının beraberinde getireceği maddi olumsuzlukları göz önünde bulundurması ve bir mecburiyet olarak işine devam etmesi gerektiğine inanması olarak tanımlanmıştır. Devam bağlılığında çalışanlar örgütle olan ilişkilerinde emeklerinin karşılığında neler verildiği ve örgütten ayrılma durumunda neleri kaybedeceklerini göz önünde bulundururlar. Bu çalışanlar, sadece ödüllerin beklentilerini karşılama durumunda yüksek performans gösterirler. Bunun dışında iş alternatiflerinin az olması sebebiyle örgütteki varlıklarını devam ettirirler ve beklenen düzeyde performans gösterirler. Bu bağlılık türü örgütler açısından bakıldığında istenmeyen bir durumdur (Starnes ve Truhon, 2006).

Normatif bağlılık ise çalışanın ahlaki bir görev duygusu ile ve örgütten ayrılmaması gerektiği inancında olduğu için kendisini bağlı hissetmesi olarak tanımlanmıştır. Normatif bağlılık, çalışanların beklenen davranış kriterlerine veya sosyal normlar çerçevesinde örgütte kalmaları gerektiğini ve bu davranışın doğru olduğuna inanırlar. Araştırmalara bakıldığında bu tip çalışanların duygusal bağlılıkta bulunanlarla aynı tutum ve davranışları gösterme eğiliminde oldukları düşünülmektedir (Meyer ve Allen, 1997).

Bu çalışmanın amacı; iş gücü devir oranının fazla olduğu bilinen sivil toplum kuruluşlarında örgütün amaç ve değerlerinin içselleştirilmesi ile meydana gelen, kuruluş için en önemli istenilen davranışlarından biri olan örgütsel bağlılık ve örgüt iklimi arasındaki ilişkinin incelenmesi, bu alanda yapılacak çalışmalara kaynak oluşturmaktır. Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde örgüt iklimi ve örgütsel bağlılık kavramları ayrıntılı incelenmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde gereç ve yöntem, üçüncü bölümünde bulgular ve dördüncü bölümünde tartışma ve sonuçlar yer almaktadır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Evren ve Örneklem

Bu araştırma, sağlık alanında faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşu çalışanlarına yapılması planlanmıştır. Kuruluşta altı aydan az süre çalışanlar, şube çalışanları, gönüllülük esasına göre çalışanlar araştırmaya dâhil edilmemiştir. Bu şartlar altında toplam 200 kişinin çalıştığı belirlenen evrende anketler gönüllülük esasına dayalı olarak uygulanmıştır. Ankete katılanlara toplanan verilerin sadece araştırma doğrultusunda kullanılacağı söylenmiş ve yazılı bilgilendirilmiş onam formu alınmıştır (Ek 2). Çalışanlardan 77 kişi çalışmaya katılmak istememiş, ankete katılmak isteyen 123 kişiye online olarak anket uygulanmıştır.

Araştırmanın Veri Toplama Araçları

Araştırma için Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hamidiye Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulundan 21.05.2020 tarih ve 20/813 kayıt numarasıyla etik izin alınmıştır. Araştırmada üç bölümden oluşan soru formu kullanılmıştır. Soru formunun ilk bölümünde; cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim durumu ve kurumdaki çalışma süreleri maddelerinden oluşan demografik soru formu bulunmaktadır. Soru formunun ikinci bölümünde; Montes ve arkadaşları tarafından geliştirilen, Yalçınsoy (2017) tarafından Türkçeye uyarlanan örgüt iklim ölçeği bulunmaktadır. Örgüt iklim ölçeği; üstün desteği (4 madde), iş yükü baskısı (3 madde), bağdaşıklık (4 madde), içsel takdir (2 madde) ve tarafsızlık (2 madde) olmak üzere beş alt boyut ve 15 maddeden oluşmaktadır. Soru formunun üçüncü bölümünde ise Meyer, Allen ve Smith (1993) tarafından geliştirilen ve Wasti (2000) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan örgütsel bağlılık ölçeği bulunmaktadır. Örgütsel bağlılık ölçeği; normatif bağlılık, duygusal bağlılık ve devam bağlılığı olmak üzere 3 boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte toplam 18 madde bulunmaktadır. Her iki ölçekte de beşli likert tipi ölçek kullanılarak ölçümler gerçekleştirilmiştir. Örgütsel bağlılık ölçeğinde yer alan 2, 4, 5 ve 13. sorular ters yönlü sorulardır. Bu maddelere verilen yanıtlar ters çevrildikten sonra analizleri gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Araştırmanın Modeli

Araştırmamızda, sağlık alanında faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşu çalışanlarında örgüt iklimi ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki incelendiğinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Belirli bir tarih aralığını kapsadığından kesitsel, belli bir olgunun varlığını açıklamaya çalıştığı için de tanımlayıcı bir araştırma niteliğindedir.

Hipotezler

H₀: Örgüt iklimi ile örgütsel bağlılık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

H₁: Örgüt iklimi ile örgütsel bağlılık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Verilerin Analizi

Öncelikle verilerin güvenilirliği Cronbach-Alpha yöntemi ile test edilmiş sonrasında analizi IBM SPSS 25 paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Çalışmamızda ilk olarak katılımcıların demografik bilgilerine ait frekans (n) ve yüzde (%) değerler sunulmuştur. Demografik değişkenlere ait kategoriler arasında ölçek puanları bakımından farklılıkları incelemek için; iki kategorili değişkenlerin ölçek puanları ile karşılaştırılmasında bağımsız örneklem T testi, ikiden fazla kategori içeren değişkenlerin ölçek puanları ile karşılaştırılmasında tek yönlü varyans analizi (One-Way ANOVA) yöntemleri kullanılarak karşılaştırmalar yapılmıştır. Tek yönlü varyans analizi sonucunda farklılık tespit edilmesi durumunda; post-hoc yöntemlerden Bonferroni testi kullanılarak farklılığın hangi kategori ya da kategorilerden kaynaklandığı tespit edilmiştir. İki sürekli değişkenin karşılaştırılmasında Pearson Korelasyonu kullanılmıştır. Araştırmada Tip I hata oranı 0,05 olarak alınmış, P<0.05 istatistiki olarak anlamlı kabul edilmiştir.

BULGULAR

Bu araştırmada, anket sonuçlarından yola çıkarak ölçeklerin güvenilirliğinin tespitinde literatürde en yoğun güvenilirlik ölçümü olarak kabul edilen Cronbach-Alpha değeri kullanılmıştır. Örgüt iklimi ve örgütsel bağlılık ölçeklerinin güvenilirliğine ilişkin olarak ölçek toplamları ve boyut bazında Cronbach-Alpha değerlerine bakılmıştır. Elde edilen tüm α değerlerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu tespit edilmiştir (tablo 1).

Katılımcıların 87'si yani %70'inin kadın olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılanların medeni durumları incelendiğinde %51,2'sinin bekâr, %61,8'inin 20 – 30 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Araştırmanın yapıldığı kurumda çalışanların öğrenim durumlarına bakıldığında %87,8'inin en az lisans mezunu olduğu ve %51,2'sinin kurumda bir yıldan az süredir çalıştığı görülmektedir (tablo 2).

Katılımcıların cinsiyetleri bakımından ölçek puanları bağımsız örneklem T testi ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalar sonucunda; örgütsel bağlılık toplam (p=0,666), örgüt iklimi toplam (p=0,511), üstün desteği (p=0,981), iş yükü baskısı (p=0,080), bağdaşıklık (p=0,668), içsel takdir (p=0,130), tarafsızlık (p=0,922), duygusal bağlılık (p=0,261), devam bağlılığı (p=0,716) ve normatif bağlılık (p=0,672) puanları bakımından anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir (tablo 3).

Katılımcıların medeni durumları bakımından ölçek puanlarının karşılaştırılması neticesinde örgütsel bağlılık toplam (p=0,520), örgüt iklimi toplam (p=0,347), üstün desteği (p=0,753), iş yükü baskısı (p=0,189), bağdaşıklık (p=0,514), içsel takdir (p=0,537), tarafsızlık (p=0,536), duygusal bağlılık

($p=0,539$), devam bağlılığı ($p=0,376$) ve normatif bağlılık ($p=0,817$) puanları bakımından anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir (tablo 4).

Katılımcıların kurumdaki çalışma süreleri bakımından ölçek puanları tek yönlü Anova ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalar sonucunda; örgütsel bağlılık toplam ($p=0,621$), örgüt iklimi toplam ($p=0,435$), üstün desteği ($p=0,056$), bağdaşıklık ($p=0,259$), içsel takdir ($p=0,057$), tarafsızlık ($p=0,130$), duygusal bağlılık ($p=0,572$), devam bağlılığı ($p=0,819$) ve normatif bağlılık ($p=0,517$) puanları bakımından anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir. İş yükü baskısı puanları bakımından ise anlamlı farklılık olduğu ($p=0,005$) ve 1-3 yıl arasında çalışma süresine sahip katılımcıların diğer katılımcılardan daha yüksek puanlara sahip oldukları tespit edilmiştir (tablo 5).

Ölçek puanları arasında ilişki varlığı korelasyon katsayıları ile incelenmiş ve tablo 6'da sunulmuştur. İncelemeler sonucunda, örgütsel bağlılık toplam puanları ile;

Örgüt iklimi toplam puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,486$), üstün desteği puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,533$), iş yükü baskısı puanları arasında negatif yönlü, zayıf düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=-0,322$), bağdaşıklık puanları arasında pozitif yönlü, yüksek düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,665$), içsel takdir puanları arasında pozitif yönlü, zayıf düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,317$), tarafsızlık puanları arasında pozitif yönlü, yüksek düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,711$), duygusal bağlılık puanları arasında pozitif yönlü, çok yüksek düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,890$), devam bağlılığı puanları arasında pozitif yönlü, yüksek düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,729$), normatif bağlılık puanları arasında pozitif yönlü, çok yüksek düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,884$) tespit edilmiştir.

Örgüt iklimi toplam puanları ile;

Üstün desteği puanları arasında pozitif yönlü, çok yüksek düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,811$), iş yükü baskısı puanları arasında ilişki olmadığı ($p=0,612$), bağdaşıklık puanları arasında pozitif yönlü, zayıf düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,354$), içsel takdir puanları arasında ilişki olmadığı ($p=0,090$), tarafsızlık puanları arasında pozitif yönlü, zayıf düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,373$), duygusal bağlılık puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,425$), devam bağlılığı puanları arasında pozitif yönlü, zayıf düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,381$), normatif bağlılık puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,419$) tespit edilmiştir.

Üstün desteği puanları ile;

İş yükü baskısı puanları arasında negatif yönlü, zayıf düzeyde ilişki olduğu ($p=0,007$; $r=-0,243$), bağdaşıklık puanları arasında pozitif yönlü, zayıf düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,342$), içsel takdir puanları arasında ilişki olmadığı ($p=0,398$), tarafsızlık puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,410$), duygusal bağlılık puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,495$), devam bağlılığı puanları arasında pozitif yönlü, zayıf düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,334$), normatif bağlılık puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,487$) tespit edilmiştir.

İş yükü baskısı puanları ile;

Bağdaşıklık puanları arasında negatif yönlü, çok zayıf düzeyde ilişki olduğu ($p<0,032$; $r=-0,194$), içsel taktir puanları arasında pozitif yönlü, çok zayıf düzeyde ilişki olduğu ($p=0,027$; $r=0,200$), tarafsızlık puanları arasında negatif yönlü, zayıf düzeyde ilişki olduğu ($p=0,016$; $r=-0,217$), duygusal bağlılık puanları arasında negatif yönlü, zayıf düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=-0,360$), devam bağlılığı puanları arasında ilişki olmadığı ($p=0,428$), normatif bağlılık puanları arasında negatif yönlü, zayıf düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=-0,320$) tespit edilmiştir.

Bağdaşıklık puanları ile;

İçsel taktir puanları arasında ilişki olmadığı ($p=0,736$), tarafsızlık puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,445$), duygusal bağlılık puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,447$), devam bağlılığı puanları arasında pozitif yönlü, çok yüksek düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,881$), normatif bağlılık puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,463$) tespit edilmiştir.

İçsel taktir puanları ile;

Tarafsızlık puanları arasında ilişki olmadığı ($p=0,806$), duygusal bağlılık puanları arasında pozitif yönlü, zayıf düzeyde ilişki olduğu ($p=0,024$; $r=0,203$), devam bağlılığı puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,500$), normatif bağlılık puanları arasında ilişki olmadığı ($p=0,052$) tespit edilmiştir.

Tarafsızlık puanları ile;

Duygusal bağlılık puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,517$), devam bağlılığı puanları arasında pozitif yönlü, zayıf düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,398$), normatif bağlılık puanları arasında pozitif yönlü, çok yüksek düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,832$) gözlemlenmiştir.

Duygusal bağlılık puanları ile;

Devam bağlılığı puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,486$), normatif bağlılık puanları arasında pozitif yönlü, yüksek düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,683$) tespit edilmiştir.

Devam bağlılığı puanları ile;

Normatif bağlılık puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyde ilişki olduğu ($p<0,001$; $r=0,486$) tespit edilmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmaya katılım gösteren çalışanların cinsiyet, yaş, medeni durum, öğrenim durumu ve örgütteki kıdem yıllarına göre örgüt iklimi ve örgütsel bağlılık boyutları arasındaki fark ölçümlenmiş; bu etkenlerin hiçbirinde örgüt iklimi ve örgütsel bağlılığın toplam puanları bakımından anlamlı farklılık

olmadığı sonucu elde edilmemiştir. Her iki ölçeğin alt boyutları bakımından gerçekleştirilen karşılaştırmalarda; kuruluştaki çalışma süreleri dışında yine anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Örgüt iklimi ölçeğinin alt boyutlarından iş yükü baskısı puanları 1-3 yıl çalışanlarda diğerlerinden anlamlı derecede daha yüksek bulunmuştur.

Gürkan'ın (2006), Trakya Üniversitesi'nde gerçekleştirdiği örgüt iklimi ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki araştırmasında cinsiyet değişkeni ile örgüt iklimi boyutlarından pozitif perspektif ve negatif davranış boyutları algılarında farklılık tespit edilmemiştir ancak samimiyet alt boyut algılaması cinsiyete göre farklılık göstermektedir. Anketi yanıtlayanların yaşı, örgüt ikliminin pozitif perspektif boyutunda algı farklılıklarına sebep olmaktadır, ancak negatif davranış ve samimiyet boyutlarında farklılık ortaya çıkmamaktadır.

Çalışmamızda örgütteki çalışma süreleri bakımından örgüt ikliminin toplam puanı ve alt boyutlarından üstün desteği, bağdaşıklık, içsel takdir ve tarafsızlık ile , örgütsel bağlılığın toplam puanı ve alt boyutları olan normatif, duygusal ve devam bağlılığı puanları bakımından anlamlı farklılık olmadığı sonucu elde edilmiştir. Ancak, kuruluştaki çalışma süreleri bakımından örgüt iklimi alt boyutlarından iş yükü baskısı puanlarında 1-3 yıl arasında çalışma süresine sahip çalışanların diğer çalışanlardan anlamlı derecede daha yüksek puanlara sahip oldukları sonucu elde edilmiştir ($p<0,05$). Bunun sebebi çalışma kapsamımızdaki sivil toplum kuruluşunun üst yönetiminin sık değişmesi ve en kıdemli ve en kıdemli grubun iş yükünü daha ziyade orta kıdemdekilere yikmasıyla açıklanabilir.

Çalışmamızda örgüt iklimi ve örgütsel bağlılık ölçeğine ait korelasyon analizi sonuçlarına baktığımızda, örgütsel bağlılık toplam puanları ile örgüt iklimi toplam puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyde ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, örgüt iklimi alt boyutlarına ilişkin puanlarının artması, örgütsel bağlılık düzeyinde artışa, örgüt iklimi alt boyutlarına ilişkin puanlarının azalması örgütsel bağlılık düzeyinde azalışa neden olacağı şeklinde yorumlanabilir. Örgüt iklimi ölçeği ve örgütsel bağlılık ölçeği alt boyutları incelediğinde en yüksek ilişkinin tarafsızlık ve normatif bağlılık arasında olduğu tespit edilmiştir. Çalışmamızda örgütsel bağlılık toplam puanları ile örgüt iklimi alt boyutları incelendiğinde iş yükü baskısı alt boyutu ile negatif korelasyona diğer alt boyutlar ile pozitif korelasyona sahip olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre iş yükü baskı puanının azalması örgütsel bağlılık puanlarının artmasını sağlayacaktır. Çalışmamızda örgütsel bağlılık alt boyutlarının (duygusal, devam ve normatif bağlılık) da kendi aralarında pozitif korelasyona sahip olduğu görülmektedir. Çalışmamızda örgüt iklimi alt boyutları kendi içlerinde incelendiğinde üstün desteği, bağdaşıklık, tarafsızlık puanları arasında pozitif yönlü korelasyon, iş yükü baskısı ve içsel takdir puanları arasında ise ilişki olmadığı görülmektedir.

Pehlivan'ın (2009) örgüt iklimi ve örgütsel bağlılık ilişkisi konusunda yaptığı çalışmasına baktığımızda örgütsel bağlılık ölçeği ile örgüt iklimi alt boyutlarından ödül ve destek ($r:0,543$, $p<0,01$), kişiler arası iletişim ($r:0,372$, $p<0,01$) ve yapı ve sorumluluk ($r:0,619$, $p<0,01$) arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuçlara göre, örgütsel bağlılık ile örgüt iklimi alt boyutlarının birlikte değişim gösterdiği söylenebilir (Pehlivan, 2009).

Deniz ve Çoban (2016), “Örgütsel İklimin Çalışan Bağlılığına Etkisi ve Bir Araştırma” isimli çalışmalarında örgüt iklimi ile örgütsel bağlılık arasında pozitif ve güçlü bir ilişkinin olduğu ve örgüt ikliminin, örgütsel bağlılık ve alt boyutlarını pozitif olarak etkilediği saptanmıştır.

Yüksekbilgili (2018), “Sağlık İşletmelerinde Örgüt İklimi Unsurlarının Örgütsel Bağlılığa Etkileri Üzerine Bir Araştırma” isimli çalışmada sağlık kuruluşlarında çalışanların örgüt iklimi ile örgütsel bağlılık arasında ilişki olup olmadığını tespit etmek üzere Pearson-Korelasyon analizi yapılmış olup örgüt iklimi algılaması ile örgütsel bağlılık davranışları arasında orta düzeyde ($r=0,394$) bir ilişki bulunduğu sonucu elde edilmiştir.

Sezgin (2010), “Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılığının Bir Yordayıcısı Olarak Okul Kültürü” isimli çalışmasında ankete katılım gösteren öğretmenlerin duygusal bağlılığa yönelik algı seviyeleri, normatif bağlılığa ve devam bağlılığına göre daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarına bakıldığında ise, duygusal bağlılık ile devam bağlılığı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir ($r = 0,07$, $p > 0,05$). Duygusal bağlılık ile normatif bağlılık arasında ise pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir ($r = 0,48$, $p < 0,01$). Bunun yanı sıra, devam bağlılığı da normatif bağlılık ile pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki göstermiştir ($r = 0,44$, $p < 0,01$).

Çavuş ve Gürdoğan (2008), turizm sektöründe yapmış oldukları çalışmada normatif bağlılığın duygusal ve devam bağlılığına kıyasla daha kuvvetli olduğunu ve örgütsel bağlılık tipleri ile örgüt kültürünün katılım ve sosyalleşme gibi boyutları arasında pozitif ilişkiler tespit etmişlerdir.

Sonuç olarak; örgüt iklimi ve örgütsel bağlılık arasında pozitif yönde, orta düzeyde ilişki olduğu sonucu elde edilmiştir. Bu sonuç doğrultusunda kuruluşun çalışan bağlılığını artırmak için algılanan örgüt iklimine yönelik çalışma yapması gerektiği söylenebilir. Diğer taraftan daha önce yapılan çalışmalarla bu çalışmanın sonuçlarının bazı değişkenlerde benzeştiği bazı değişkenlerde benzerlikler bulunmadığı görülmüştür. Benzerlik gösterilmeyen değişkenlerin sebebi olarak sivil toplum kuruluşunda çalışanların diğer sektör çalışanlarından farklı olarak yaptıkları işin sonucunda kuruma kar elde ettirmek yerine topluma fayda sağlamak için çalıştıkları bilinci olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

Afşar, S.T. (2011). Çalışma Yaşam Kalitesinin Örgütsel Bağlılık Düzeyi Üzerindeki Etkisi: Devlet Ve Vakıf Üniversitelerinde Çalışan Akademisyenler Üzerine Nicel Bir Araştırma. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aksoy, H. (2006). Örgüt İkliminin Motivasyon Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Allen N.J., Meyer J.P. (1990). The Measurement and Antecedents of Affective, Continuance and Normative Commitment to the Organization. *Journal Of Occupational And Organizational Psychology*, 63(1), 1-8.

Aydoğan Z. F. (2004). Örgüt Kültürü ve İklimi. Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, (2), 203-215.

Barbera, K.M. (Ed.). (2014). *The Oxford Handbook of Organizational Climate and Culture*. Oxford University Press.

Becker, H.S. (1960). Notes on the Concept of Commitment. *The American Journal of Sociology*, 66(1), 32-40.

Büte, M. (2011). Etik İklim, Örgütsel Güven Ve Bireysel Performans Arasındaki İlişki. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, (25), 171-92

Çavuş, Ş., Gürdoğan, A. (2008). Örgüt kültürü ve örgütsel bağlılık ilişkisi: Beş yıldızlı bir otel işletmesinde araştırma. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 18-34.

Çırpan, H. (1999). Örgütsel Öğrenme İklimi Ve Örgüte Bağlılık İlişkisi, Bir Alan Araştırması. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çöl, G. (2005). Örgütsel Bağlılık Kavramı ve Benzer Kavramlarla İlişkisi. *İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 6(2), 40-60

Deniz, M. ve Çoban, R. (2016). Örgütsel İklimin Çalışan Bağlılığına Etkisi ve Bir Araştırma. *Birey ve Toplum*, 6(12), 49-72.

Forehand, G.A. ve Gilmer, B. V. H. (1964). Environmental Variation In Studies Of Organizational Behaviour. *Psychological Bulletin*, 62(6), 361-382.

Genç, N., Karcıoğlu, F. (2000). Örgüt İkliminin Gücü Aşkale Çimento Örneği. İstanbul: Karizma Yayınları.

Gül, H. (2002). Örgütsel Bağlılık Yaklaşımlarının Mukayesesi ve Değerlendirilmesi. *Ege Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi*, 2(1), 37-55.

Gürkan, G. Ç. (2006). Örgütsel Bağlılık: Örgütsel İklimin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi Ve Trakya Üniversitesi'nde Örgüt İklimi İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkinin Araştırılması. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

İşcan, F. Ö., Karabey, C. N. (2007). Örgüt İklimi ile Yeniliğe Destek Algısı Arasındaki İlişki. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(2), 180–193.

Kanter R.M. (1968). Commitment and Social Organizations: A Study of Commitment Mechanisms in Utopian Communities. *American Sociological Review*, 33(4), 449-517.

Luchak A.A., Gellatly I.R. (2007). A Comparison of Linear and Nonlinear Relations Between Organizational Commitment and Work Outcomes. *Journal of Applied Psychology*, 92(3), 786-793.

Meyer, J.P., N.J. Allen (1997). *Commitment in the Workplace: Theory, Research, and Application* Thousand Oaks. California: Sage Publications.

Meyer J.P., Allen N.J., Smith C. A. (1993). Commitment to Organizations and Occupations: Extension and Test of a Three-Component Conceptualization. *Journal of Applied Psychology*, 78(4), 538-551.

Montes, F. J., Moreno, A. R. and Fernandez, L. M. (2004). Assessing The Organizational Climate And Contractual Relationship For Perceptions Of Support For Innovation. *International Journal of Manpower*, 25(2), 167-180.

Mowday R. T., Steers R. M., Porter L.W. (1979). The Measurement of Organizational Commitment. *Journal of Vocational Behavior*, 14(3), 224-247.

Pehlivan, U. (2009). Atipik İstihdamda Örgüt İklimi ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Sezgin, F. (2010). Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılığının Bir Yordayıcısı Olarak Okul Kültürü. *Eğitim ve Bilim*, 35(156), 142-159.

Starnes, B.J., Truhon, S. (2006). A Primer on organizational commitment. Human Development and Leadership Division. <http://asqhdandl.org/index.html>.

Şener, Y. (2017). Örgüt İkliminin İş Performansı Üzerindeki Etkisinde Psikolojik Sermayenin Ara Değişken Rolü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Turgut, T. (2011). Çalışmaya Tutkunluk: İş Yükü, Esnek Çalışma Saatleri, Yönetici Desteği Ve İş-Aile Çatışması İle İlişkileri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(3–4), 155–179.

Wasti, S. A. (2000). Meyer ve Allen'in üç boyutlu örgütsel bağlılık ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik analizi. 8. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildirileri, 401410.

Yalçınsoy, A. (2017). Örgüt İklimi İle Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma. *International Journal of Management and Administration*, 1(2), 71-82.

Yüksekbilgili, Ö. (2018). TRC1 Bölgesinde Kamu Ve Özel Sağlık İşletmelerinde Örgüt İklimi Unsurlarının Örgütsel Bağlılığa Etkileri. *İşletme Bilimi Dergisi*, 6(2), 217-238.

Zangaro, G.A. (2001). Organizational Commitment: A Concept Analiysis. *Nursing Forum*, 36(2), 14-22.

Ek 1. Tablolar

Tablo 1. Ölçek alt boyutları bazında Cronbach-Alpha değerleri

Ölçek	Boyut	Alpha (α)
Örgüt iklimi ölçeği	Üstün desteği	0,870
	İş yükü baskısı	0,674
	Bağdaşıklık	0,799
	İçsel takdir	0,745
	Tarafsızlık	0,668
	Örgüt iklimi toplam	0,759
Örgütsel bağlılık ölçeği	Duygusal bağlılık	0,852
	Devam bağlılığı	0,655
	Normatif bağlılık	0,816
	Örgütsel bağlılık toplam	0,873

Tablo 2. Katılımcıların sosyo-demografik bilgileri

	f	%
Cinsiyet		
Kadın	87	70,7
Erkek	36	29,3
Medeni durum		
Evli	60	48,8
Bekâr	63	51,2
Yaş		
20-30 yaş arası	76	61,8
31-40 yaş arası	37	30,1
41 yaş ve üzeri	10	8,1
Öğrenim durumu		

Ön lisans ve daha düşük	15	12,2
Lisans	58	47,1
Lisansüstü	50	40,7
Kurumdaki çalışma süresi		
1 yıldan az	63	51,2
1-3 yıl arası	38	30,9
4 yıl ve üzeri	22	17,9

Tablo 3. Katılımcıların cinsiyetleri bakımından ölçek puanlarının karşılaştırılması

	Cinsiyet	Ort.	SS.	t	p
Örgütsel bağlılık toplam	Kadın	3,69	0,62	0,432	0,666
	Erkek	3,74	0,54		
Örgüt iklimi toplam	Kadın	3,54	0,48	-0,659	0,511
	Erkek	3,60	0,39		
Üstün desteği	Kadın	4,10	0,72	0,024	0,981
	Erkek	4,10	0,66		
İş yükü baskısı	Kadın	2,81	0,90	-1,766	0,080
	Erkek	3,12	0,82		
Bağdaşıklık	Kadın	3,80	0,73	0,431	0,668
	Erkek	3,74	0,64		
İçsel takdir	Kadın	3,21	0,75	-1,525	0,130
	Erkek	3,44	0,80		
Tarafsızlık	Kadın	3,36	0,99	-0,098	0,922
	Erkek	3,38	0,91		
Duygusal bağlılık	Kadın	3,95	0,83	-1,129	0,261
	Erkek	4,13	0,75		
Devam bağlılığı	Kadın	3,60	0,55	-0,365	0,716
	Erkek	3,64	0,51		
Normatif bağlılık	Kadın	3,52	0,79	0,424	0,672

Erkek 3,45 0,76

Tablo 4. Katılımcıların medeni durumları bakımından ölçek puanlarının karşılaştırılması

	Medeni D.	Ort.	SS.	t	p
Örgütsel bağlılık toplam	Evli	3,74	0,55	0,646	0,520
	Bekar	3,67	0,64		
Örgüt iklimi toplam	Evli	3,52	0,41	-0,945	0,347
	Bekar	3,60	0,49		
Üstün desteği	Evli	4,08	0,67	-0,315	0,753
	Bekar	4,12	0,73		
İş yükü baskısı	Evli	2,79	0,89	-1,321	0,189
	Bekar	3,01	0,88		
Bağdaşıklık	Evli	3,82	0,65	0,654	0,514
	Bekar	3,74	0,75		
İçsel taktir	Evli	3,33	0,88	0,619	0,537
	Bekar	3,24	0,66		
Tarafsızlık	Evli	3,42	0,85	0,621	0,536
	Bekar	3,31	1,06		
Duygusal bağlılık	Evli	4,05	0,77	0,616	0,539
	Bekar	3,96	0,84		
Devam bağlılığı	Evli	3,66	0,52	0,889	0,376
	Bekar	3,57	0,56		
Normatif bağlılık	Evli	3,52	0,71	0,232	0,817
	Bekar	3,48	0,84		

Tablo 5. Katılımcıların kurumdaki çalışma süreleri bakımından ölçek puanlarının karşılaştırılması

	Süre	Ort.	Ss.	F	p	Farklılık
Örgütsel bağlılık toplam	1 yıldan az	3,76	0,64	0,478	0,621	-
	1-3 Yıl arası	3,64	0,57			
	4 Yıl ve üzeri	3,66	0,52			
Örgüt iklimi toplam	1 yıldan az	3,61	0,41	0,838	0,435	-
	1-3 Yıl arası	3,49	0,49			
	4 Yıl ve üzeri	3,53	0,50			
Üstün desteği	1 yıldan az	4,25	0,66	2,956	0,056	-
	1-3 Yıl arası	3,93	0,69			
	4 Yıl ve üzeri	3,98	0,75			
İş yükü baskısı	1 yıldan az	2,70	0,85	5,567	0,005	1-3Yıl>diğerleri
	1-3 Yıl arası	3,28	0,91			
	4 Yıl ve üzeri	2,83	0,78			
Bağdaşıklık	1 yıldan az	3,87	0,73	1,367	0,259	-
	1-3 Yıl arası	3,64	0,67			
	4 Yıl ve üzeri	3,75	0,62			
İçsel takdir	1 yıldan az	3,12	0,74	2,942	0,057	-
	1-3 Yıl arası	3,43	0,79			
	4 Yıl ve üzeri	3,48	0,76			
Tarafsızlık	1 yıldan az	3,53	0,99	2,073	0,130	-
	1-3 Yıl arası	3,17	1,04			
	4 Yıl ve üzeri	3,20	0,61			
Duygusal bağlılık	1 yıldan az	4,08	0,86	0,561	0,572	-
	1-3 Yıl arası	3,96	0,72			
	4 Yıl ve üzeri	3,88	0,78			
Devam bağlılığı	1 yıldan az	3,62	0,53	0,200	0,819	-
	1-3 Yıl arası	3,57	0,56			
	4 Yıl ve üzeri	3,66	0,56			
Normatif bağlılık	1 yıldan az	3,58	0,82	0,63	0,57	-
	1-3 Yıl arası	3,40	0,79			
	4 Yıl ve üzeri	3,45	0,63			

Tablo 6. Ölçek puanları arasında ilişki varlığının incelenmesi

		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
A	r	1,000									
	p	-									
B	r	0,486	1,000								
	p	<0,001*	-								
C	r	0,533	0,811	1,000							
	p	<0,001*	<0,001*	-							
D	r	-0,322	0,046	-0,243	1,000						
	p	<0,001*	0,612	0,007*	-						
E	r	0,665	0,354	0,342	-0,194	1,000					
	p	<0,001*	<0,001*	<0,001*	0,032*	-					
F	r	0,317	0,153	0,077	0,200	0,031	1,000				
	p	<0,001*	0,090	0,398	0,027*	0,736	-				
G	r	0,711	0,373	0,410	-0,217	0,445	0,022	1,000			
	p	<0,001*	<0,001*	<0,001*	0,016*	<0,001*	0,806	-			
H	r	0,890	0,425	0,495	-0,360	0,447	0,203	0,517	1,000		
	p	<0,001*	<0,001*	<0,001*	<0,001*	<0,001*	0,024*	<0,001*	-		
I	r	0,729	0,381	0,334	-0,072	0,881	0,500	0,398	0,486	1,000	
	p	<0,001*	<0,001*	<0,001*	0,428	<0,001*	<0,001*	<0,001*	<0,001*	-	
J	r	0,884	0,419	0,487	-0,320	0,463	0,176	0,832	0,683	0,486	1,000
	p	<0,001*	<0,001*	<0,001*	<0,001*	<0,001*	0,052	<0,001*	<0,001*	<0,001*	-

p<0,05

A: Örgütsel bağlılık toplam

B: Örgüt iklimi toplam

C: Üstün desteği

D: İş yükü baskısı

E: Bağdaşıklık

F: İçsel taktir

G: Tarafsızlık

H: Duygusal bağlılık

I: Devam bağlılığı

J: Normatif bağlılık

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 5 Sayı/ISSUE 9 Yıl/YEAR: 2022

Alındı/RECEIVED: 12.11.2021 – Kabul/ACCEPTED: 24-03-22

Freudyen Kalıntıların Geri Dönüşü: Suat Derviş'in *Ne Bir Ses Ne Bir Nefes* Romanında Ödipal Çatışma ve Kıskançlık

The Return of Freudian Remnants: the Oedipal Conflict and Jealousy in Suat Derviş's Ne Bir Ses Ne Bir Nefes

Ahmet URUK¹

Abstract

Born in Istanbul at the beginning of the 20th century, Suat Derviş is known for her novels, articles, and translations, as well as her journalism. Having more than thirty serialized novels written by her, Derviş is also accredited as the first Turkish woman journalist whose articles were published abroad. Besides *Fosforlu Cevriye*, which was serialized in the years 1944-1945, *Kara Kitap*, published in 1921, is one of the rare works that can be considered as an example of the horror genre in Turkish literature. At the beginning of her literary life, she focused upon gloomy place descriptions, psychological analysis

Öz

20. yüzyılın başlarında İstanbul'da dünyaya gelen Suat Derviş, gazeteciliğinin yanı sıra yazdığı romanlar, makaleler ve çevirilerle de tanınmaktadır. Yazdığı tefrika romanlarının sayısının otuzdan fazla olduğu bilinen Derviş, yazıları yurt dışında yayımlanmış ilk Türk kadın gazeteci olarak da öne çıkmaktadır. 1944 ve 1945 yıllarında tefrika edilen *Fosforlu Cevriye* romanının yanı sıra, 1921 yılında yayımladığı *Kara Kitap* adlı romanı Türk edebiyatında korku türüne örnek verilebilecek nadir eserlerden biridir. Yazın hayatının ilk başlarında korku ve gotik öğeleri eserlerinde yansıtarak kasvetli mekân tasvirlerine,

¹ Ahmet Uruk, Arş. Gör, Gümüşhane Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı, ahmet.uruk@gumushane.edu.tr, Orcid: 0000-0002-8545-8920

of the characters, terror, and the uncanny concepts by reflecting the horror and gothic elements in her works. In the republic and modernization process, she reacted to the representation of reality by means of her novels containing surreal events, and highlighted the importance of the illogical and imaginary elements that were not mentioned much in Turkish literature. Likewise, her second novel named *Ne Bir Ses Ne Bir Nefes* (1923) describes the psychological tension between an elderly father and son who fall in love with the same woman. Depicting the jealousy and tension-filled father-son relationship between Osman and Kemal throughout the novel, Suat Derviş depicts the uncanny behavior of paranoid characters, who primarily oscillate between madness and sanity. The adoration and jealousy that Osman and Kemal feel towards Zeliha as father and son coincide with the psychoanalytic concept of Oedipus Complex, which was coined by Sigmund Freud towards the end of the nineteenth century. Therefore, this study aims to reveal that the conflict between a father and a son, who fall in love with the same woman, in *Ne Bir Ses Ne Bir Nefes* authored by Suat Derviş can be associated with the Oedipus complex and Othello syndrome, by making use of Freud's theories.

Keywords: Oedipus Complex, Suat Derviş, Ne Bir Ses Ne Bir Nefes, Novel, Turkish Literature

karakterlerin psikolojik irdelemelerine, gerilim ve tekinsizlik kavramlarına yoğunlaşmıştır. Cumhuriyet ve modernleşme sürecinde gerçekliğin temsiline gerçeküstü olaylar barındıran romanlarıyla tepki göstermiş, Türk edebiyatında çok değinilmemiş olan mantıkdışı ve hayali unsurları ön plana çıkarmıştır. Buna benzer olarak da ikinci romanı olan *Ne Bir Ses Ne Bir Nefes* (1923), aynı kadına âşık olan yaşlı bir baba ve oğlunun arasındaki psikolojik gerilimi anlatmaktadır. Roman boyunca Osman ve Kemal arasındaki kıskançlık ve gerilim dolu baba oğul ilişkisini betimleyen Suat Derviş, delilik ve mantık arasında gidip gelen paranoyak karakterlerin tekinsiz davranışlarını resmetmektedir. Osman ve Kemal'in baba oğul olarak Zeliha'ya karşı hissettikleri âşk ve kıskançlık, on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Sigmund Freud tarafından ortaya atılan "Oidipus Kompleksi" adlı psikanalitik kavramla birebir denk düşmektedir. Bu nedenle bu çalışma, Suat Derviş tarafından kaleme alınan *Ne Bir Ses Ne Bir Nefes* adlı romanda, aynı kadına âşık olan baba ve oğul arasındaki çatışmanın, Oidipus kompleksi ve Othello sendromu ile bağdaştırılabileceğini, Freud'un teorilerinden yararlanarak ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Oidipus Kompleksi, Suat Derviş, Ne Bir Ses Ne Bir Nefes, Roman, Türk Edebiyatı

Giriş

Kral Oidipus'un babasını öldürüp annesiyle evlendiği Sofokles'in *Kral Oidipus* trajedisine dayanan Oidipus kompleksi, psikolojik bir terimdir. Oidipus'un babasını öldürmesiyle sonuçlanan bu yazgısı, Sigmund Freud tarafından tüm insanlığın ortak kaderi olarak yorumlanmıştır. İlk olarak *The*

Interpretation of Dreams (1899) (*Düşlerin Yorumu*) kitabında geliştirilen Oidipus kompleksi, çocuğun psikoseksüel gelişimi başlangıç alınarak annesine olan aşırı düşkünlüğüyle tanımlanır. Freud'a göre, çocuk fallik aşamada anneye karşı cinsel istek kurar ve buna bağlı olarak babaya karşı kişisel bir tikslenme hisseder, bu da baba ile oğul arasında bir çatışmaya neden olur. "Annesini arzulamaya başlayan ve bu arzunun önünde duran babasını bir rakip olarak gören çocuk, babasından yeniden nefret etmeye başlar; yani, Oidipus kompleksinin egemenliği altına girer. Annesini, cinsel ilişki lütfunu kendisine değil, babasına bahşetmiş olduğu için affetmez ve bunu bir sadakatsizlik olarak görür" (Freud, 1976, s. 2332). Annenin cinsel yönden müsait olmadığını ve baba tarafından ele geçirildiğini anlayan oğul, yavaş yavaş kıskançlık, haset gibi duyguları benimser ve babasıyla kendisini rekabet içinde bulur. Sigmund Freud, *The Interpretation of Dreams* (*Düşlerin Yorumu*) kitabında şöyle der: "Belki de hepimiz ilk cinsel dürtülerimizi annelerimize, ilk nefret ve şiddet dürtülerimizi babalarımıza yöneltmeye yazgılıydık; rüyalarımız bizi olduğumuz şeylere ikna eder. Babası Laius'u öldüren ve annesi Jocasta ile evlenen Kral Oidipus, bir arzunun yerine getirilmesinden başka bir şey değildir..." (1980, s. 110). Yukarıda belirtildiği gibi, çocuk hem duygusal hem de cinsel olarak anneye takıntılı hale gelir, bu da sembolik olarak Hamlet'in üvey babasından intikam almasına tekabül eder. Baba, oğlunun anneye sahip olmasına engel olan bir figür olduğundan, oğul bilinçsiz de olsa babasıyla sürekli çatışma halindedir. Robin Fox'un da dediği gibi, Freud'un ilkel sürü kuramının kalbinde kadına cinsel erişim sağlamak isteyen yaşlı ve genç erkekler arasındaki güç mücadelesi yatmaktadır (1980, s. 76). Kesin olarak söylemek gerekirse, Oidipus kompleksi nihayetinde ensest eğilimi ile ilişkilendirilebilir; ancak anneye yönelik cinsel bağımlılık sembolik düzen aracılığıyla bastırılmalıdır. Oğul, erkek egemen yasaya uygun olarak annesinden ayrılarak, toplumun ataerkil düzenine girmek zorundadır. Elizabeth Grosz'a göre, "çocuk ancak baba figürünün varlığıyla ve annenin kurban edilip yok olan bedenine referansla özne olur... Artık kanuna bağlı olan çocuğa bir isim ve konuşma yetkisi verilmiştir... Sembolik baba, ataerkil yasanın ve dilin geldiği yer olan baba otoritesinin (ideal) cisimleşmesidir" (1990, ss. 71-2). Bu nedenle babanın yasası, çocuğun temel içgüdülerinin düzende tutulduğu ve toplumsal normlara uygun olduğu bir temel olarak hizmet eder. Babanın, anne ile oğul arasındaki ensest ilişkiyi ortadan kaldıran, hadım edici bir otorite olduğu ileri sürülebilir. Buna göre baba, aile içi romantizmi yok eden, toplumu temsil eden baskıcı bir figür olarak ortaya çıkar.

Açıkça, Oidipus kompleksinin, anne figürünün, oğlunun ilk baştan çıkarıcısı fikriyle iç içe olduğu iddia edilebilir; ancak oğlunun tutumu suçluluk ve utançla karşılaşmalı ve buna göre baba ile oğul arasındaki rekabet bir şekilde gizlenmelidir. Rhona M. Fear, *The Oedipus Complex: Solutions or Resolutions? (Oidipus Kompleksi: Çözüm Yolları veya Önermeler)* adlı kitabında bunun, çocuğu karşılıklı çıkarlarla meşgul ederek ve erkeksi uğraşları çekici göstererek yapıldığını, böylece ilk tanımlayıcı nesnesi olan annesinin göreceli güvenliğinden ayrılma riskini almaya motive olup, babasıyla ikincil bir özdeşleşme sağladığını söyler (2015, ss. 17-8). Annesine duyduğu cinsel çekim ve kabul edilemez istekleri nedeniyle babasının gazabına ek olarak, babası tarafından hadım edilmekten korkan oğul, arzularını bastırmaya ve ödipal çatışmayı çözmeye başlar. İğdiş edilme kaygısı nedeniyle, cinsel istekleri ile babanın baskısı arasında kalan erkek çocuk, kendini babayla özdeşleştirir ve süperego tarafından bastırılır; ancak, özellikle bilinçsiz olarak babasıyla sürekli çatışma halindedir. Buna örnek olarak Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşler* romanı verilebilir; romanda, baba figürü olan Pavlovich

Karamazov'dan bütün oğulları nefret etmektedir. Benzer şekilde Freeman, "daha spesifik olarak, Oidipus kompleksi babanın temel rolünü, doğallaştırılmış anne-çocuk ikilisini bozmak ve çocuğu kültüre döndürmek olarak tanımlamaktadır" (2008, s. 119). Bu nedenle Oidipus kompleksi esas olarak Oidipus karakterine dayanan Yunan trajedisinin prototipiyle ilgilidir ve edebi temsilleri, çocuğun anne takıntısı ile baba ve oğul arasındaki rekabetçi ilişkiye odaklanır. Spiro'ya göre, "annenin özel sevgisine sahip olma arzusunun bir sonucu olarak, çocuk ayrıca babayı öldürme ve anneye olan ilişkisinde onun yerine geçme arzusunu geliştirir" (1982, s. 4). Shakespeare'in *Hamlet'i* ve D.H. Lawrence'ın *Sons and Lovers (Oğullar ve Sevgililer)* kitabı gibi pek çok edebî yapımda örneğine rastlanan Oidipus kompleksi, kaçınılmaz olarak baba ve oğul arasındaki nefrete yol açar. Yine Türk edebiyatında, Orhan Pamuk'un *Kırmızı Saçlı Kadın* romanı baba ve oğul çatışmasını resmetmektedir. Romanın başkarakteri Cem, kendi oğlu Enver tarafından öldürülmektedir. Kurgusal dünyada, oğul ve baba arasındaki sürekli mücadele veya baskıcı ilişkinin çözülmesi, genellikle baba katli ve oğul katli ile sonuçlanır ya da birbirlerine karşı olan nefret, kıskançlık ve düşmanlığı teşvik etmeye devam eder. Bu nedenle karakterler genellikle paranoyak duygu durumları ile özdeşleşir veya özne genellikle id ve süperego arasındaki çatışmayı yok etme alışkanlığı içindedir. Sigmund Freud, baba-oğul ilişkisine dayalı bu tür edebî metinlerin çözümlenmesinde Oidipus kompleksinin oynadığı rolü göz önünde bulundurarak, çekirdek ailedeki karmaşık cinsel ve duygusal gelişimin ardındaki teorik çerçevenin inşa edildiği bir zemin oluşturur.

***Ne Bir Ses Ne Bir Nefes* Romanında Oidipus Kompleksi**

1923 yılında Suat Derviş tarafından yayımlanan *Ne Bir Ses Ne Bir Nefes*, Bihter adındaki karısına aşkını yitirip boşanan yaşlı adam Osman ve Osman'ın aile dostunun kızı olarak tanıştığı Zeliha'nın hikâyesiyle başlar. Osman, karısından boşandıktan sonra, Zeliha'nın hangisi olduğu belirtilmeyen ebeveyninin cenazesinde Zeliha ile tanışır ve bir anda âşık olup onunla evlenir. Kendisinden çok daha genç olan Zeliha'ya kıyasla yaşlı bir adam olduğu düşünüldüğünde Osman, sürekli olarak Zeliha ile olan ilişkisini ve Zeliha'nın ona olan aşkını sorguladığını fark eder. Zeliha'nın onu sevip sevmediğinden emin olamayan Osman, Zeliha'nın aşkına hep şüphe duyar. Zeliha'nın kendisini her zaman mutsuz hissetmesi, Osman'ın şizofrenik bir ruh hâline girmesine neden olur. Bihter'den boşandığı için oğlundan mahrum kalan Osman, oğlu Kemal'e kavuşmanın özlemini çektiği halde, oğlunun onu rüyasında Zeliha ile aldattığını ve Kemal tarafından kendisinin öldürüldüğünü görür. Kemal'in Zeliha'ya olan aşkına ve Zeliha'nın kendisine olan sevgisine duyduğu güvensizlik sebebiyle zaman zaman nöbet geçirmeye başlayan Osman'ın durumu, Zeliha'yı endişelendirmeye ve korkutmaya başlar. Osman'ın meşin kaplı defterini okuduktan sonra Zeliha, kocasının kâbuslarının neyle ilgili olduğu gerçeğiyle yüzleşip Osman'ın kendisini Kemal'den ölesiye kıskandığını öğrenir. Zeliha, Kemal'in ona olan ilgisini farkedince paranoyaklaşır ve Osman'ı bu psikolojik buhrandan kurtarmak için çabalar.

Kemal'in kâbusları ve anılarının saklı olduğu defteri ile Osman ve Zeliha'nın huzurunun bozulmasına neden olan Kemal'in evdeki varlığı, son derece korkulu bir atmosferin ortaya çıkmasına sebep olur. Bu yüzden, hikâye, tekinsiz duygular ve gerilimle doludur. Kemal ve Osman arasındaki sonsuz rekabet, hikâyenin ana unsuru olarak öne çıkmaktadır. Oğlunun, kendisinin katili ve karısına âşık olduğunu gördüğü kâbuslarının gerçekliğe yakın olmasıyla hüsrana uğrayan Osman, kendi

sezgilerine teslim olmaya ve karısının tek sahibi olmak için kendi oğluna karşı savaşmaya karar verir. *Ne Bir Ses Ne Bir Nefes* romanında Oidipus kompleksiyle açıkça ilişkili olan baba ve oğul arasındaki kıskançlık, çekirdek aile içindeki kaçınılmaz nefretin temeli olarak hizmet eder. Derviş'in, Osman'ın psikolojik çatışmasını ve onun iç savaşını konu edinen *Ne Bir Ses Ne Bir Nefes* adlı romanının, Sigmund Freud'un öne sürdüğü Oidipus kompleksinin ebedi rekabetin ana kaynağı olarak nasıl kullanıldığını gösterdiği söylenebilir. Bunun yanı sıra hem baba hem de oğlu tarafından aynı kadının sevilmesi nedeniyle bir babanın oğlunu katlederek ödipal çatışmanın nasıl tam tersi bir şekilde sonuçlandığını göstermektedir.

Çocuğun fallik döneminde geliştiğine inanılan Oidipus kompleksi, metaforik olarak Kemal ve Zeliha'nın ilk karşılaşmasıyla özdeşleştirilebilir. Jules Bemporad'a göre, bu fantezilerin, çocuğun karşı cinsten ebeveyne sahip olmaya yönelik erken dönem romantik veya erotik özlemlerini temsil ettiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle erkek çocuklar için anne sevgisi ve baba nefreti, kızlar içinse baba sevgisi ve anne nefreti, kabul etsek de etmesek de kaderimizin bir parçasını oluşturan evrensel olaylar olarak görülmektedir (1995, s. 494). Babasının sahibi olduğu evde yaşamaya başlayan Kemal, Oidipus kompleksinde sembolik olarak anne figürü temsil eden Zeliha'ya âşık olur. Zeliha Kemal'in biyolojik annesi olmasa da Kemal, annesi Zeliha ile özgürce hem cinsel hem de duygusal ilişki yaşayabilmek için babasına karşı nefret duyar ve onunla rekabet eder: "İlk evvel bu duygumu tanımamakta ne kadar inat ettim. Beni dinleyiniz Zeliha! Zaten sizi ilk gördüğüm gün bile, bana bir yabancı değildiniz. Gözlerinizi tanıyordum. Onların derin, hassas, çekingen ve çocuk nazarlarını tanıyordum. Sanki onların ateşiyle gönlüm ve gözlerim ezelden yanmıştı" (Derviş, 2020, s. 87). Kemal'in Zeliha'ya karşı hissettiği derin duygu, Oidipus kompleksinde de erkek çocuğun erken yaşlarda annesine karşı geliştirdiği sıkı bağın bir örneğidir. Kemal'in bu sözleri, Zeliha'ya tutkulu olduğunu ve bunu bastıramadığını gösterir. Yukarıda da belirtildiği gibi, Kemal'in Zeliha'ya olan sevgisi, büyük oranda, arketipik bir şekilde ödipal çatışmadan kaynaklandığı söylenilebilir. Benzer olarak, Freud, *The Ego and the Id (Ego ve Id)* kitabında, "Çocuğun babasıyla olan ilişkisi ikirciklidir; sanki başlangıçtan beri var olan özdeşleşmenin doğasındaki müphemlik kendini bu şekilde belli etmektedir. Babasına karşı ikircikli bir tutumun yanı sıra çocuğun annesine karşı sevecen türden bir nesne ilişkisi kurması, bir oğlan çocuğundaki olumlu Oidipus Kompleksi'nin içeriğini oluşturur" (1989, s. 27) der. Bu da erkek çocuğun, ilk andan itibaren annesine karşı yakın bir eğilimle ilişkilendirildiğini ve babasını bir otorite gibi anne şefkatinin tek sahibi olarak görür: "Sizi onun zevcesi bilmek, sizi onun yanında görmek...Oh, işte, o dakikalarda babamın gözlerinde gördüğünü yazdığı kinin cehennemleri kanımı kaynatıyor. O zaman her şeyi kızıl görüyorum...O zaman ezeli bir kinin, Kabil'in gözünü kör eden o mes'um kıskançlıkla, kinin haşmetiyle kendimden geçiyorum" (Derviş, 2020, s. 93). Evdeki "öteki" olarak Zeliha ve Osman'ın birbirlerine olan sevgi dolu ilişkisine tanık olan ve annesinin babasına ait olduğunu bilen Kemal, babasına karşı kişisel bir nefret duymaya ve babasından intikam almaya yönelir. Sinan Kılıç'a göre, "Freud'un açıklamaya çalıştığı Oedipus kompleksi günah ve travma sorununa yol açması nedeniyle, bireylerin bilinçdışındaki libidonun açığa çıkmasında baskıcı bir yapının kurulmasına neden olur. Bu baskı çocuğun annesinden yoksun kalmasıyla oluşan arzunun, bilinçdışına itilmesidir" (2013, s. 97). Oidipus kompleksine göre, erkek çocuk için, annenin sevgisini yalnızca kendisine ait hissetme arzusunun bastırılması gerçekten önemlidir, bundan dolayı toplum normları aracılığıyla babanın otoritesini kabul

etmesi gerekir. Tabu sayılan bir arzu olarak düşünüldüğünde, çocuğun annesine karşı hissettiği psikoseksüel dürtüsü, toplumdaki ataerkil düzenin dayattığı sembolik yasayla sürekli olarak çelişmektedir: “Hayatımın artık nazarımda ehemmiyeti yok. Artık Kemal'e katılım diye değil, rakibim diye bakıyorum. Ondan nefret ediyorum. O kadar ki, öyle dakikalarım var ki...(...)” (Derviş, 2020, s. 69). Kemal'in Zeliha'ya olan aşkını gizleyememesi ve ataerkil otoritenin normatif inşasıyla çelişen bir şekilde duygularını bastıramaması, Osman'ın oğluna karşı düşmanlık beslemesine neden olur. Bir baba figürü olarak Osman, Kemal'in Zeliha'ya olan aşkının peşinden gitmekte ısrar ettiğini anlayınca bir rakip haline gelir ve bilinçdışı ataerkil düzeni korumak için oğlunu etkisiz hale getirmeye çalışır.

Kemal'in evin huzurlu atmosferini bozan anne saplantısı ve röntgenciliği, Kemal daha onlarla yaşamaya başlamadan önce Osman'ın kâbuslarında kendini belli etmeye başlar, bu da hikâyenin ilk baştan beri, romandaki korkunç sonuçlara karşılık gelen bir ipucu verdiğini gösterir: “Önümde ağır ağır giden bir cenaze alayı vardı; mutantan, muhteşem bir cenaze alayı. Galiba ben de bu alayı takip ediyordum. Kalabalığın arasında o adam, o uyuyan adam, beni öldüren, o uzun boylu, çevik, esmer ve güzel adam da vardı” (Derviş, 2020, s. 51). Osman, kâbuslarından birinde, daha sonra kendi oğlu olduğu ortaya çıkacak olan genç ve yakışıklı bir çocuk tarafından öldürüldüğünü öngörür. Bu kâbus, karısının kendisini oğluya aldattığını ima etmekte ve kendisinin dolayısıyla yasak bir aşkın kurbanı olduğuna işaret etmektedir. Osman'ın bu rüyası, benliğindeki câni ve saplantısal bilinçaltının kendi oğluna aktarılması olarak görülebilir. Çünkü bu aktarım sayesinde Osman, kendi vicdanını rahatlatmaya çalışmaktadır. Kehanet ve rüya kavramları açısından değerlendirilecek olursa, *Kral Oidipus* metninde de Oidipus, babasını öldüreceğini kendisine bahşedilen bir kehanet sayesinde öğrenir:

Annemle babama haber vermeden Delphoi'ye, tapmağa gittim. Tanrı, sorduğuma cevap vermek istemedi, beni geri çevirdi. Yalnız, oradan ayrılmadan önce, Phoibos, korkunç felâketlere uğrayacağımı; anamla evleneceğimi, ondan çocuklarım olacağını; bana hayat veren babamı öldüreceğimi söyledi. Bunun üzerine, başımı alıp Korinthos'tan çıkmaya, tanrının haber verdiği felâketlerden uzak kalacağımı sandığım bir yere gitmeye karar verdim. (Sofokles, 1992, s. 76)

Genellikle sanrılar görüp kendi kendine içsel bir çatışma yaşayan Osman, kendi oğlunun Zeliha'ya olan takıntısını gözlemleyerek, kâbusunda gördüğü şeyin doğru olduğuna inanmak zorunda kalır. Benzer olarak, Marty de, “babanın simgesel anlamda öldürülmesi öznelliğe ve genital (döllemsel) cinselliğe erişimin temeli” (2017, s. 151) olarak ortaya çıktığını savunmaktadır. Bir bakıma Osman'ın oğlu tarafından öldürüldüğü kâbuslarının, baba figürünün çocuk tarafından ortadan kaldırılmasının bir yansıması olduğu söylenebilir. Oğlunun varlığıyla, Zeliha'nın ve evin direği olarak otoritesinin sarsıldığını farkederek Osman, fiziksel görünüşü açısından da oğlundan daha yetersiz olduğunu hissederek bir rekabet ve yarışma haline sürüklenmektedir: “(...) Kıskanıyorum... Kıskanç olmakta haklıyım. Kemal'in gözlerinde her an o günahkâr ve şemsetli şuleyi görüyorum. Kemal, Zeliha'ya bakarken günahkâr aşkını saklamıyordu” (Derviş, 2020, s. 64). Metinden de anlaşılacağı gibi, Kemal'in Zeliha'ya olan aşkı günahkâr bir şey olarak sembolize edilir ve bu nedenle Osman, kendisinden daha genç ve daha çekici olduğu için Zeliha'nın Kemal'i Osman'a tercih edeceğinden korkarak oğlunu çok kıskanır. Çocuğun doğumuyla başlayan baba ve oğulun anneye sahip olma mücadelesi, Zeliha biyolojik

olarak Kemal'in annesi olmasa da *Ne Bir Ses Ne Bir Nefes*'te ele alınan ödipal çatışmanın somut örneğidir. Kemal'in Zeliha ile ensest bir ilişki sürdürme isteğinde olduğu ve buna Osman'ın düşmanca ve acımasız bir tavırla karşılık verdiği iddia edilebilir.

Zeliha'nın kocasının yazdığı anıları okuması ve Kemal'in Osman'ın kâbusunda gördüğüne benzeyen bir hançeri babasına hediye etmesiyle evdeki histerik durum artar. Derviş'in kaleme aldığı hikâye, Freud'un öne sürdüklerinin ve Osman'ın kâbusunda yaşadıklarının aksine, bir babanın oğlunu öldürmesiyle yani ödipal çatışmanın yapışökümüyle sonuçlanmaktadır. Oidipus kompleksinde iddia edilen babanın sembolik olarak öldürülmesinin aksine Suat Derviş'in romanı, bir baba olarak Osman'ın, oğlunun arzuladığı ensest ilişkiyi engellemek için onu öldürmesini ele alır: "Ağır perde karanlıklar içinde yavaş yavaş açılıyor...Korkunç ve garip tebessümüyle yaklaşıyor. Yere elinden bir demir, bir şey düşüyor. Sonra omuzlarımı iki sıcak ve ıslak el tutuyor. Sıcak bir mai geceliğimin kollarını islatıyor. Kocam bana doğru eğiliyor. 'Artık hepsi bitti, beni seviyorsun,' diye mırıldanıyor" (Derviş, 2020, s. 105). Böylece Zeliha'ya olan aşklarından kaynaklanan Osman ile Kemal arasındaki anlaşmazlık, Osman'ın oğlunun er ya da geç onu öldüreceğine inanması nedeniyle acımasızca çözülür. Freud'un kendisinin de belirttiği gibi, "erken çocuklukta yapılan ilk özdeşleşmelerin etkileri genel ve kalıcı olacaktır. Bu bizi ego idealinin kökenine götürür; çünkü bunun arkasında bireyin ilk ve en önemli kimliği, kendi kişisel tarih öncesinde babasıyla özdeşleşmesi gizlidir" (1989, s. 26). Buna göre, biyolojik annesi Bihter ile yıllarca baba figüründen yoksun yaşayan Kemal'in, kendisini annesinden soyutlaması gerektiği savunan toplumun ataerkil düzenine uyum sağlayamadığı ileri sürülebilir. Kendisini, babasıyla özdeşleştiremeyen ve annesinden kopamayıp kendine özgü bir kimlik inşa edemeyen Kemal, biyolojik annesini kaybettikten sonra babasının yeni eşi olan Zeliha'ya takıntılı olmaya başlar. Bihter, Kemal'in biyolojik annesi olarak tasvir edilmesine rağmen, Bihter'in ölümünden sonra onun yerine Zeliha geçer. Bu nedenle Kemal'in anne saplantısının Zeliha'ya yönelmesi, Kemal ile Osman'ın sonsuz bir çatışma ve düşmanlık içinde olmalarına neden olur.

***Ne Bir Ses Ne Bir Nefes* Romanında Kıskançlık ve anti-Ödipal Çözülme**

Kelime anlamı olarak birçok şekilde önümüze çıkan kıskançlık, dünya kurulduğundan beri sayısız soruna ve kargaşaya neden olmuştur. Michael J. Wreen, kıskançlığın öncelikli olarak kaybetme korkusundan ortaya çıktığını ve bunun özellikle başkasının sevgisini veya ilgisini üçüncü bir şahsa kaptırmayla özdeşleştiğini tartışmaktadır (1989, s. 635). Kıskançlık, bu nedenle güvensizlik, yoksun bırakılma ve kaybetme korkusuyla yakından ilişkilidir. Benzer bir şekilde, Ayala M. Pines da "kıskançlık, önemsenen bir ilişkinin yitirilmesine ya da bozulmasına yol açabilecek bir tehlikenin varlığına ilişkin bir algı sonucunda verilen karmaşık bir tepkidir" (1998, s. 2) der. Üstteki iki düşünceye de bakıldığında anlaşılmaktadır ki kıskançlık, her daim rakiplik duygusuyla ön plana çıkmaktadır. Bu yüzden, kıskançlığın var olduğu bir noktada hep bir rakip figürün olduğu söylenebilmektedir. Bunun ilk betimlemelerini, Habil ve Kabil örneğinde de görmek mümkündür. İnsanlık tarihinin ilk cinayeti olarak da bilinen, Kabil'in kıskançlığından kendi erkek kardeşi Habil'i öldürmesi birebir olarak örnek verilebilir. John Byron'a göre, Cain, kardeşçe sevginin antitezini sembolize eder. İlk katil olarak kötü bir şöhrete sahip olan Cain, kardeşinden nefret etmenin ne olduğunu ortaya koyarken, İsa'nın tam bir

zıttı olarak resmedilmektedir. Çünkü, Cain, başka birinin canını alırken, İsa başkaları için hayatını ortaya koymaktadır (2007, s. 526). Tanrı'nın Kabil'in adağı yerine Habil'inkini kabul etmesi üzerine dayanan bu kıskançlık, birçok edebi metnin ve teorik çalışmanın ana temalarından biri haline gelmiştir.

Bir başka örnek olarak, İngiliz edebiyatı'nın en önemli şairlerinden ve oyun yazarlarından biri olan Shakespeare'in *Othello* tragedyası, Othello adlı komutanın, eşi Desdemona'yı kıskanması üzerine kuruludur. Iago tarafından Desdemona'nın onu Cassio ile aldattığına inandırılan Othello, kıskançlığından kendi eşi olan Desdemona'yı öldürür. Romantik kıskançlığa örnek verilebilecek olan bu tutum, kıskançlık kavramının hep bir rakip dürtüsüyle hareket ettiğini göstermektedir. Othello'nun kıskançlığını alevlendiren, Desdemona'ya olan sevgisinden çok, ona ve Cassio'ya olan güvensizliği ve kendi patolojik duygu durumudur:

Ama kıskanç insanlar böyle söze kanmazlar.

Böyleleri bir nedene göre kıskanmazlar ki.

Kıskanç oldukları için kıskanırlar.

Bu kıskançlık denilen şey, kendi kendini peydahlayan,

Kendi kendini doğuran bir canavardır. (Shakespeare, 1994, s. 136)

Yukarıda da görüldüğü gibi, Emilia'nın Desdemona'ya söyledikleri, Othello gibi kıskançlık duygusuyla, cinayet gibi toplum normlarına aykırı tavırlar sergileyen bireyleri özetlemektedir. *Othello*, yalnızca kıskançlığı oyunun en merkezine konumlandıran bir tragedya olarak kalmamış, bunun yanı sıra patolojik kıskançlığa bilimsel adını veren bir yapıt olmuştur. Sanrılı bir psikotik rahatsızlık olarak da bilinen Othello sendromu, aslı olmayan ihanet ve kıskançlık gibi kavramlarla aynı doğrultuda ilerlemektedir. İlk olarak, yayımladıkları makalede Othello sendromu'ndan bahseden John Todd ve Kenneth Dewhurst, adını Othello karakterinden aldığı bu psikolojik rahatsızlığı şu şekilde açıklamaktadır: "Ana teması bir eşin sadakatsizliğine dair sanrısız bir inançtan meydana geldiği için, "Othello sendromu" olarak adlandırılabilir tehlikeli bir psikoz türü vardır" (1955, s. 367). Patolojik ve erotik kıskançlık olarak da bilinen bu sendrom, bireyin agresif ve tahammülsüz olmasına yol açarak, karakter üzerinde partnerin ihanetine ve aldatmasına yönelik hayali bir bakış açısı yaratmaktadır. Kingham ve Gordon' a göre, Othello sendromu, baskın temanın, somut kanıtlara dayanmayan cinsel partnerin sadakatsizliği ile ilgili endişe olduğu, aşırı veya kabul edilemez davranışlara sahip bir dizi irrasyonel düşünce ve duygudur. Sadakatsizlik ve kıskançlık sanrıları antik çağlardan beri bilirse de ancak modern zamanlarda popüler bir isim kazanmıştır (2004, s. 207). Bundan dolayıdır ki hastalıklı kıskançlık durumu, tehlikeli ve bir o kadar da mantıksız bir psikopatolojik durumdur. Çünkü birey mantık çerçevesinde hareket etmediği gibi, partnerin her tavrını yanlış yorumlamaya yatkındır. Bu da *Othello* tragedyasında olduğu gibi şiddet ve cinayet eğilimleriyle sonuçlanabilir.

Daha çok düşük benlik algısı veya aşağılık kompleksi gibi özelliklerden kaynaklanan bu sendromu, Suat Derviş'in romanındaki Osman karakterine uygulayabilmek bir hayli mümkündür. Seval Şahin ve Tolga Karahan, "kendini yaşlanmış ve çirkin bulan Osman'ın oğlu ve genç karısı arasında bir ilişki olabileceğine dair sanrıları giderek tehlikeli bir durum alır ve Zeliha'yı korkutmaya başlar. Eşine

duyduğu sevgiden emin olan adam, onun tarafından yeterince sevilmediğini düşünmektedir” (2021, s. 649) der. Osman Bey'in tekinsiz kıskançlığı ve gerilimli rüyaları onu delilik ve mantık arasındaki sınırın tam ortasına yerleştirmektedir. Zeliha'ya delice bir âşkla bağlı olan Osman'ın Zeliha ile sürdürdüğü agorafobik yaşantısı, “öteki” konumunda olan oğlu Kemal ile bozulmaktadır. Zeliha ile olan evliliği güvenli bir uzantıda sürerken, Kemal'in varlığı ile Zeliha ve Osman arasındaki ilişki akışkan bir düzleme oturur. Artık Zeliha'nın Osman'a karşı duyduğu saygı ve çok da erotik olmayan sevgisi, Osman tarafından hep irdelenmeye başlar. Bilcan Tunçtan da benzer olarak şunları dile getirmektedir:

Eserde, baba ve oğlun çatışması Zeliha kaynaklıdır. Osman ve Kemal aynı kadına tutkun iki rakip konumundadırlar. Osman, Zeliha ile evliliklerinde Kemal'i tehdit olarak görmektedir. Baba ve oğul arasında Zeliha'ya ulaşma mücadelesi görülür. Arzu ettikleri Zeliha'ya ulaşmak için birbirlerine engel konumundadırlar. Osman, rüyalarında Zeliha ile Kemal'in âşk yaşadığını ve Kemal'in onu bir hançerle öldürdüğünü görür. Bu ve buna benzer birçok rüyayı geçmişte gören Osman, bu rüyaların gelecekte olacakların bir işareti olduğunu düşünür. (2018, s. 92)

Osman'ın yaşlı olması, buna karşılık Kemal'in genç ve yakışıklı olması, metnin ana zıtlıklarından biridir. Bu fiziksel zıtlık, güzel bir kadın olan Zeliha için ortaya dökülecek olan yarışın ve psikolojik gerilimin habercisidir. Osman'ın Zeliha karşısındaki aşağılık kompleksi, onun Othello sendromu olarak adlandırılabilir olan kıskançlık krizlerini tetiklediği görülür: “Korkuyorum Zeliha,” diye tekrar ediyor, “korkuyorum, seni kaybetmekten, âşkını kaybetmekten, hayatımı, saadetimi kaybetmekten korkuyorum” (Derviş, 2020, s. 86). Osman'ın her zaman Zeliha'yı kaybedeceğine ilişkin korkuları, metnin en belirgin özelliklerinden biridir. Bu korkular zaman zaman şizofrenik ve sanrısız nöbetlerle desteklenip, Osman'ın içsel buhranına bir örnek oluşturur. Osman'ın kırılmalı benliği ve öz saygısı, Zeliha'nın tutkusuz olan âşkından ve oğlu Kemal'in tekinsiz varlığından kaynaklandığı söylenebilir. Bu da Kemal ve Osman arasında hem psikolojik hem de fiziksel bir çatışma yaratmaktadır:

“Bu uyuyan adamın odasına giren yabancı ne istiyor?”

Nereden geldiğini bilmediğim bir ses, boğuk bir ses bana cevap veriyordu.

“Onu öldürmek istiyor.”

“Neden mi?”

“Çünkü ikisi de aynı kadını seviyorlar.”

Birden karanlıkların içinde bir hançerin parladığını gördüm. Siyahlı adam eğiliyor ve hançerin ucunu uyuyan adamın boğazına bastırıyordu... (Derviş, 2020, s. 49)

Zeliha'nın Osman'ın meşin kaplı defterindeki anılarını okumasıyla, epifanik bir an yaşamaktadır. Osman, daha Kemal ile tanışmadan bile onu rüyalarında görmüş ve düşmanı olarak tasvir etmiştir. Buna ek olarak, Osman'ın defterinde bahsettiği hançer, romanın sonlarına doğru işlenecek olan cinayetin bir önemesi olarak kullanılmaktadır. Suat Derviş'in bu romanı, Shakespeare'in *Hamlet*'i veya *Antigone* ve *Kral Oidipus* gibi diğer antik Yunan tragediyaları ile aynı noktada keşiştiği için aile trajedisi olarak tanımlanabilir. Çünkü bir çekirdek aile yapısını oluşturan Kemal, Osman ve Zeliha, sonu oğul katli ile biten bu hazin trajedinin ana kahramanlarıdır.

Rüyasının tam aksine, Osman'ın kendi oğlunu öldürmesi ise Freud'un ortaya koyduğu yansıtma (projection) kavramı ile ilişkilendirilebilir. Bir savunma mekanizması olarak değerlendirilen yansıtma, bireyin kendisinde kabul edemediği davranışları veya anomali düşünceleri başka bir bireyin benliğine aktarmasıdır. Benzer bir şekilde, Sandler ve Perlow'a göre, tüm yansıtma çeşitlerinin, zihinsel içeriğin bir benlik temsilinden dışsal bir nesne temsiline, yani dünyanın "ben-olmayan" bir yönünün temsiline kaydırılmasını içerdiği görülmektedir (1988, s. 4). Buna istinaden Osman'ın rüyasında Kemal tarafından öldürüldüğünü görmesi, Osman'ın bilinçaltının bir yansıtması olarak yorumlamak mümkündür. Kendisinin agresif ve kıskanç yönlerini görmektense, Osman hep Kemal'i suçlayıp, onun Zeliha'nın peşinde olduğunu savunur. Osman'ın paranoyak hali, Kemal'den ve onun Zeliha'ya olan takıntısından meydana gelmektedir: "Osman'ın bakışında bir hastalık, bir korku, bir dehşet... Oh Allah'ım, bir... Bir cinnet var. Gayriihtiyari müthiş bir feryat kopararak zahmetle ellerimi omuzlarına atıyorum" (Derviş, 2020, s. 36). Buna rağmen, Osman delilik boyutundaki kıskançlığını perdelemek için kendi günlüğünde güvenilir anlatıcı olarak karşımıza çıkmaktadır. Amerikan Edebiyatındaki en önemli temsilcilerinden biri olan Edgar Allan Poe gibi, Derviş de Osman karakteri üzerinden güvenilir anlatıcı tekniğini kullanmaktadır. Genel olarak Poe'nun anlatıcıları deli karakterlerdir; fakat bu birinci şahıs anlatıcılar çoğunlukla kendileriyle çelişerek çok akıllı olduklarını belirtirler. Burada amaç, okuyucuyu kandırmak veya olay örgüsünü kendi çıkarlarına uygun olarak anlatmaktır. *Ne Bir Ses Ne Bir Nefes* romanında da Osman aynı şekilde kıskançlıktan doğan psikolojik bunalımını ve akli sapmasını reddetme eğilimindedir: "Artık benim için hayatın, ölümün, dünyanın, kâinatın esrarı yok! Artık ben biliyorum. İsterlerse çılgın diye iddia etsinler. Hayır, ben deli değilim. Ben beşeriyetin bütün gafletinden sıyrılmış, harikulade, mükemmel, tamam bir insanım!" (Derviş, 2020, s. 56). Son derece psikopatik düşüncelere ve kuruntulu kişiliğe sahip olmasına rağmen, Osman, bunun tam tersini iddia etmektedir; çünkü okuyucuyu kandırmaya ve hakikati bildiğini ispatlamaya çalışmaktadır. Güvenilmez bir bakış açısına sahip olan Osman, şüpheli ve kıskanç karakterini gölgelemek için adeta bir maske takmaktadır.

Osman'ın patolojik kıskançlığı, Oidipus kompleksinin yapı sökümünde önemli bir rol oynar. Evin tek erkeği olmak isteyen Osman, agresif ve sanrılı bir tutum takınarak Zeliha üzerinde otorite kurmaya çalışır: "Hükmetmek arzusu talileri, kaderleri, kâinatı değiştirir. Anlıyor musun küçük kadın? Sen beni seviyorsun, sade beni seveceksin, yalnız beni, anlıyor musun? Oh, hayır, anlamazsın. Fakat sonra anlayacaksın. O gün sana bunu bilfiil gösterdiğim zaman anlayacaksın!" (Derviş, 2020, s. 98). Osman'ın kendi oğlunu öldürecek olmasına gönderme yapan bu sözler, ödipal çözülmenin gerçekleşmesini sağlayan evlat katlinin habercisidir. Othello sendromunda olduğu gibi baskıcı ve paranoyak bir tavır sergileyen Osman, kendi özgüven eksikliğinden kaynaklı olarak takıntılı ve cani bir kimlik geliştirmektedir. Derviş bir anlamda karakterlerin psikolojik tahlillerini gözler önüne sererek hem Oidipus kompleksine dayanan hem de Othello sendromundan esinlenen kıskançlık temasını romanın merkezine alır, ki bu kıskançlık, Osman ve Kemal arasındaki baba-oğul çatışmasının çıkış noktasıdır. Psikoseksüel gelişim döneminde erkek çocuğun anneye karşı oluşturduğu sıkı bağ ve obsesif takıntı, Kemal'in Zeliha'ya karşı hissettiği cinsel dürtünün bir yansımasıdır. Fakat roman, Osman'ın baba figürü olarak ortadan kaldırılmasıyla bitmemektedir. Bunun aksine Osman Zeliha'ya olan aşkından ve kıskançlığından kendi oğlunu katletmektedir. Şöyle ki Kemal'in kendi babası tarafından

öldürülmesi hem Oidipus kompleksinin alaşağı edilmesine hem de Osman'ın patolojik kıskançlığına işaret etmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak, Suat Derviş'in ikinci romanı *Ne Bir Ses Ne Bir Nefes*, Osman adındaki yaşlı bir adam ile Zeliha adındaki genç bir hanım arasındaki karmaşık âşk ilişkisinin, Osman'ın oğlu Kemal tarafından daha da çözümlenemez hale getirildiğini anlatan bir eser olarak yorumlanabilir. Freud'un çocuklukta anneye yönelik cinsel bir çekim olarak tanımladığı Oidipus kompleksi kavramına benzer bir şekilde roman, son derece düşmanca bir kıskançlıktan oluşan bir baba-oğul ilişkisini merkeze alır. Bu noktada Othello sendromu yaşadığı söylenebilecek olan Osman'ın sanrısız ve paranoyak davranışları, baba ve oğlunun arasında düşmanca bir rekabet yaratmaktadır. Derviş, erkek çocuğun, anneye karşı hissettiği arzu ve anneyi sahiplenmek için baba ile yaşadığı psikolojik çatışma üzerine yoğunlaşmaktadır. Kemal'in, üvey annesi olmasına rağmen Zeliha'ya karşı hissettiği dürtünün metaforik olarak Oidipus kompleksine örnek olabileceği söylenebilmektedir. Genç ve güzel bir kadın olan Zeliha ile yaptığı evlilik nedeniyle son derece paranoyak bir adam olan ihtiyar Osman, oğlu Kemal'in de onlarla aynı çatı altında yaşamaya başlamasıyla daha da endişelenir ve çıldırır. Romanın başlangıcında, kâbuslarında kendi oğlu olduğu esmer ve yakışıklı bir çocuk tarafından hançerlendiğini gören Osman, Zeliha için savaşmaya ve onu içine alan dehşeti bitirmeye karardır. Dolayısıyla roman, bariz bir şekilde, Freud'un ödipal çatışma açısından tanımladığı gibi baba ve oğul arasında meydana gelen muhasım bir rekabetin yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak *Ne Bir Ses Ne Bir Nefes*, *Kral Oidipus* ve *Hamlet* gibi Oidipus kompleksini baba karakterinin oğul tarafından öldürülmesiyle sonuçlandırılan birçok edebi metnin aksine, Osman'ın Zeliha'ya olan karşılıksız sevgisi ve ölümcül kıskançlığının doğrultusunda kendi oğlunu katletmesini konu alır. Bu nedenle Suat Derviş'in *Ne Bir Ses Ne Bir Nefes* romanı Othello sendromu ve anti-Ödipus gibi psikolojik kavramların varlığına da işaret etmektedir.

Kaynakça

- Bemporad, J. (1995). Oedipus Rex and Oedipus Complex. *Journal of the American Academy of Psychoanalysis*, 23(3), ss. 493-500.
- Byron, J. (2007). Slaughter, Fratricide and Sacrilege: Cain and Abel Traditions in 1 John 3. *Biblica*, 88(4), ss. 526-535.
- Derviş, S. (2020). *Kara Kitap*. İstanbul: İthaki.
- Fear, R. (2015). *The Oedipus Complex: Solutions or Resolutions?*. London: Karnac Books.
- Fox, R. (1980). *The Red Lamp of Incest*. New York: E. P. Dutton.
- Freeman, T. (2008). Psychoanalytic Concepts of Fatherhood: Patriarchal Paradoxes and the Presence of an Absent Authority. *Studies in Gender and Sexuality*, 9(2), ss. 113-139.
- Freud, S. (1976). *The Complete Psychological Works of Sigmund Freud*. New York: W. W. Norton & Company.
- Freud, S. (1989). *The Ego and the Id*. New York: W. W. Norton & Company.
- Freud, S. (1980). *The Interpretation of Dreams*. New York: Avon.
- Grosz, E. (1990). *Jacques Lacan: A Feminist Introduction*. New York: Routledge.
- Kingham, M. ve Gordon, H. (2004). Aspects of Morbid Jealousy. *Advances in Psychiatric Treatment*, 10(1), ss. 207-215.
- Marty, F. (2017). Ergenlikte Anne ve Baba Katiliği Üstüne. *Psikanaliz Yazıları: Bireysel ve Toplumsal Travmalar II* (ss. 151-166). İstanbul: Bağlam.
- Pines, A. M. (1998). *Romantic Jealousy: Causes, Symptoms, Cures*. New York: Routledge.
- Sandler, J. ve Perlow, M. (1988). Internalization and Externalization. J. Sandler (Ed.), *Projection, Identification, Projective Identification* (ss. 1-12). London: Taylor & Francis Group.
- Shakespeare, W. (1993). *Othello*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Sophokles. (1992). *Kral Oidipus*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Spiro, M. E. (1983). *Oedipus in Trobriands*. Chicago: Chicago University Press.
- Şahin, S. ve Karahan, T. (2021). Suat Derviş külliyyatına katkı: Ne Bir Ses Ne Bir Nefes. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (24), ss. 647-660.
- Todd, J. ve Dewhurst, K. (1955). The Othello Syndrome: A Study in the Psychopathology of Sexual Jealousy. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 122(4), ss. 367-374.
- Tunçtan, B. (2018). *Suat Derviş'in Hayatı, Edebi Kişiliği ve Romanlarında Gotik Özellikler (Korku Edebiyatı)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bitlis Eren Üniversitesi, Bitlis.
- Wreen, M. J. (1989). Jealousy. *Noûs*, 23(5), ss. 635-652.

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN Studies

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 5 Sayı/ISSUE 9 Yıl/YEAR: 2022

Alındı/RECEIVED: 25-09-2022 – Kabul/ACCEPTED: 09-06-2022

Individual and Collective Memory in Ishiguro's the Buried Giant

Ishiguro'nun Gömülü Dev Romanında Bireysel ve Kolektif Hafıza

Ercan Gürova¹

Abstract

Kazuo Ishiguro's seventh novel *The Buried Giant* (2015) investigates the concept of memory in a fantastical tale which is set in the early medieval history of the post-Roman period. In a pattern of quest, the main characters embark on a journey to accomplish their mission. As for Axl and Beatrice, an elderly couple, it is to find their son and recall their lost memories. For Wistan, a Saxon warrior, it is to terminate the she-dragon named Querig whose magical breath causes a mist of forgetfulness across the land. In a narration where individual and collective memory prove to be interconnected, the writer contemplates on loss, regret, forgetting and remembering. While the mutual dependency of

Öz

Kazuo Ishiguro'nun yedinci romanı *Gömülü Dev* (2015), Roma sonrası dönemin erken ortaçağ tarihinde fantastik bir hikâyede bellek kavramını ele almaktadır. Bir yolculuk modeli içinde gerçekleşen bu anlatıda ana karakterler görevlerini yerine getirmek için yola çıkarlar. Yaşlı bir çift olan Axl ve Beatrice için bu görev oğullarını bulmak ve kayıp anılarını hatırlamaktır. Bir Sakson savaşçısı olan Wiston için ise bu görev büyümlü nefesi tüm ülkede bir unutkanlık sisine neden olan Querig isimindeki dişi ejderhayı yok etmektir. Bireysel ve toplumsal hafızanın birbirine bağlı olduğunun gösterildiği bir anlatıda yazar yitiriş, pişmanlık, unutuş ve hatırlayış üzerine düşünür. Metin boyunca bireysel ve

¹ Ercan Gürova, Dr Öğretim Görevlisi, Ankara Üniversitesi, Yabancı Diller Y. Okulu, ercangurova@hotmail.com, Orcid: 0000-0001-5446-9013

the individual and collective memories are presented throughout the text, the nature of traumatic experiences and mourning process is put under the limelight. The end of the novel puts an emphasis on the question of whether remembering is a blessing or a curse for both the individual and the community or nation. In this article, therefore, brief biographical information about Kazuo Ishiguro will be first given and afterwards the interconnected of individual and collective memory will be explored with the help of scholars such as Maurice Halbwachs, Cathy Caruth and Anne Whitehead. The opportunities offered by the individual and collective recollection, as well as the dilemmas and constraints it causes will be exemplified through the main characters in the novel.

Keywords: Kazuo Ishiguro, The Buried Giant, memory

kolektif anıların birbirine bağlılığı sunulurken, travmatik deneyimlerin ve yas sürecinin doğası da odak noktası haline getirilir. Romanın sonu, hatırlamanın hem birey hem de toplum veya ulus için bir nimet mi yoksa bir lanet mi olduğu sorusuna vurgu yapar. Bu nedenle bu makalede öncelikle Kazuo Ishiguro hakkında kısa biyografik bilgi verilecek ve ardından Maurice Halbwachs, Cathy Caruth ve Anne Whitehead gibi uzmanların yardımıyla bireysel ve kolektif hafızanın birbirine bağlılığı roman üzerinden örneklerle araştırılacaktır. Bireysel ve kolektif hatırlamanın sunduğu fırsatlar ve aynı zamanda neden olduğu açmazlar ve kısıtlamalar romandaki ana karakterler üzerinden örneklendirilecektir.

Anahtar kelimeler: Kazuo Ishiguro, Gömülü Dev, Hafıza

Introduction

Kazuo Ishiguro, one of the leading contemporary novelists of British literature, published his 7th novel, *The Buried Giant* in 2015. The novel, which is set in 5th or 6th century AD in Britain, is presented to the reader as a fantasy tale which portrays a journey of an elderly Briton couple named Axl and Beatrice who wish to find their son. On their way to find him, the couple come across a Saxon warrior Wiston, a wounded Saxon boy Edwin, and King Arthur's nephew, Sir Gawain in his older years. During their quest, they are challenged by giants, ogres, knights and a she-dragon Querig whose enchanted breath causes an oblivious mist.

The plot revolves around themes such as loss, forgetting, remembering, and traumatic experience which all contribute to the general motif of memory in the narration. By amalgamating the components of contemporary fantasy literature and medieval literary convention and utilising from them as a framework and story structure, Ishiguro manages to investigate the intricacy and fuzziness of the concept of memory. This study will, therefore, give brief biographical information about the author, and afterwards discuss the significance of the theme of memory in the novel on a personal and collective level with reference to the arguments of prominent scholars such as Maurice Halbwachs, Cathy Caruth and Anne Whitehead.

Kazuo Ishiguro, born in Nagasaki-Japan in 1954, is a celebrated British novelist and short story writer. His first two novels, *A Pale View of Hills* (1982) and *An Artist of the Floating World* (1986) mostly focus on Japanese culture and identity accompanied with a mournful and mysterious tone. Turning from Japanese settings, Ishiguro wanted to explore other genres such as science fiction and historical fiction. *The Remains of the Day* (1989) narrates the story of an English butler who has dedicated his life to the loyal service of a lord. On the other hand, in the dystopian science fiction novel *Never Let Me Go* (2005), he deals with human cloning in an alternative reality of England during the 1990s. Furthermore, in his fifth novel, *When We Were Orphans* (2000), a detective story about the mystery of disappearances is addressed. Finally, in *The Buried Giant*, the writer enters the world of fantasy fiction.

The theme of memory has always been on the frontline in Ishiguro's narration. He elaborates on why he is preoccupied with memory throughout much of his career as follows:

I've always been interested in memory because it's the filter through which we read our past. It's always tinted – with self-deception, guilt, pride, nostalgia, whatever. I find memory endlessly fascinating, not so much from a neurological or philosophical viewpoint, but as this tool by which people tell themselves things about the lives they've led and about who they've become. (2016, interview with Piya Chattopadhyay, *The Agenda*)

Ishiguro's keen interest on looking back on past can be based on a melancholic texture where one cannot repair what has already been done. In this type of return, the aim is simply to present a sort of emotional consolation for what has been lost. In such cases, the main character in the narration goes through "a transition from a state of melancholia to one of mourning as he or she identifies the main source of melancholia as a lost object and begins to come to terms with that sense of loss" (Teo, 2014, p. 8).

The author's eager concern with the process of looking back resonates with his first three novels. In these works, returning to past and the burden of unresolved events play a central role in the narrative structures. The main characters in these novels investigate the past and the related important moments of their personal histories. On the other hand, in his book *The Unconsoled* (1995), the process of remembering not only illuminates the protagonist's memory but also it disturbs him. Still another example of delving into the past is *Never Let Me Go* in which the connection between memory and mortality is explored.

In *The Buried Giant*, Ishiguro embarks on an investigation of the importance of memory on two levels. The first one is the collective memory in which the unity and the harmony of the group gets affected. The second one is the individual memory in which the impact is mostly on the integrity of one's self and one's relation to other human beings. The novel presents a rich content for the relation between individual-collective memory and the traumatic experiences of people.

Axl and Beatrice, the two main characters of the novel, and their personal narrative in relation to memory can be given as a significant example for the individual level of memory. They both believe that they need to find their son, who now lives in another village but they do not remember the reason why he has left them. It turns out that the only thing they cannot recall is not just about his son's whereabouts. The couple are not able to remember the past events clearly as the rest of the community in the village and this strange phenomenon is explained by the existence of a mysterious mist.

When Beatrice cannot recall her son's face except for a blurry image in her dreams, she laments by saying "...but it's cruel when we can't remember a precious thing like that (Ishiguro, 2015, p. 31). Moreover, because of having a hard time remembering all the memories of the past with her husband, she cannot help asking "I'm wondering if without our memories, there's nothing for it but for our love to fade and die" (Ishiguro, 2015, p. 43).

The same trouble of remembering past events and blurry images linger in Axl's mind. As they proceed their journey, he recalls fragments of one of his memories in which he stands in a war tent among other fighters and feels raged because of an unknown reason. In the following chapter, the images of crying children, screams of terror, hateful looks and his own fury come flooding back to Axl. Therefore, as the narrative unfolds and the couple continues in their quest to find their son and kill the dragon, Axl has to face his personal traumatic experience of being involved in killing innocent people.

Throughout their quest to find their son, Beatrice asks repeatedly whether his husband is still with her. Her anxiety of being left alone turns out to be a fear of being abandoned by Axl and this fear lies in the fact that she herself betrayed her husband earlier. Another revelation in relation to the couple's afflicted bond is the moment when the reader finds out that their son is already dead and the couple's quest is actually a longing to visit their son's tomb. As the story continues, it is narrated that Beatrice's wish to visit her son's tomb was prevented by Axl as an act of revenge for her being unfaithful to him. Therefore, on the personal level, the traumatic experience of loss which is represented in the couple's search for their son "functions as a displacement of the couple's fear of and experience of losing each other" (Lorek-Jezinska, 2016, p.47).

Before the couple begin to regain their memories of their past life together, they are challenged by questions whether they would really like to see the mist disappear so that they can recall every bit of memory from their past life. The dialogue between the couple and a priest garners the attention of the reader on the elusive and ambivalent nature of recollection of memories and questions the role of blessing and beneficence we expect from the excavation of our memories.

Beatrice's infidelity to her husband and Axl's fury, vengeance and brutality pave the way for the question of whether an individual actually needs a complete recollection of their memories. This question also reverberates in the metaphoric use of "the buried giant" image of the novel. This image as the title of the novel functions as an indicator of the human psyche and his/her concealed or buried traumas and repressed memories.

While explaining some of the traits of trauma, Cathy Caruth gives the following definition: "Trauma describes an overwhelming experience of sudden or catastrophic events in which the response to the event occurs in the often delayed, uncontrolled repetitive appearance of hallucinations and other intrusive phenomena" (1996, p. 11). Beatrice's asking Axl whether he is still with her in a repetitive manner throughout the book and the vision she sees in the dungeon can be illustrative of this type of trauma Caruth describes. In the dungeon, Beatrice, Axl and Gawain step onto something but each of them perceives it in a different way. It is considerably interesting and meaningful that Beatrice mistakes the objects for remains of dead infants: "What are all these skulls, sir? Why so many? Can they all have belonged to babies? Some are surely small enough to fit in your palm?" (Ishiguro,

2015, p. 140). It can be assumed from this quote that Beatrice has given a maternal response as a consequence of her own loss of her son since it is only Beatrice, not the others, who can see dead infants.

Caruth elaborates on the characteristics of trauma as follows: “it is always the story of a wound that cries out, that addresses us in the attempt to tell us of a reality or truth that is not otherwise available. This truth, in its delayed appearance and its belated address, cannot be linked only to what is known, but also to what remains unknown in our very actions and our language” (1996, p. 4). Therefore, the act of forgetting because of the mist or the reluctance to recall the past may never be successful for the individual as in the case of Axl and Beatrice. Even though they have vague and fragmented images of the past, the traumatic effects of the individual memory remain in the subconscious.

Deimantas Valanciunas in his article entitled “Forgetting or Making to Forget: Memory, Trauma and Identity in Kazuo Ishiguro's *The Buried Giant*” points out the concept of “repetition compulsion” developed by Sigmund Freud, which emphasizes the constant ability of trauma that troubles a person in a specific way. It is suggested that “the patient does not remember anything at all of what he has forgotten and repressed, but rather acts it out. He reproduces it not as memory, but as an action; he repeats it, without, of course, being aware of the fact that he is repeating it” (qtd in. Valanciunas, 2018, p. 217-218).

This concept of “repetition compulsion” can be used to understand some scenes in the novel. As mentioned before, the text presents quite a number of repetitive patterns and these can be interpreted as a way of dealing with personal traumas of the characters. To illustrate, the repetitive expressions between an old lady and a boatman in an abandoned mansion, the dialogue exchanges between Beatrice and Axl can be understood as the subconscious bond with the traumatic events that took place in these people. In a similar vein, the incessant belief that their son is waiting for them could be taken as a repressed affirmation of their son's demise. Hence, it can be assumed that “the trip Axl and Beatrice take to visit their son is actually a trip to his grave” (Valanciunas, 2018, p. 219).

Maurice Halbwach, a distinguished scholar on memory theories, makes a distinction between individual and collective memory based on how remembrances are organised in the mind. According to Halbwach, these remembrances are either “grouped about a definite individual who considers them from his own viewpoint or distributed within a group for which each is a partial image” (1980, p. 50). Therefore, an individual is engaged with two types of memory; however, as the individual participates in one of these memories, he or she might embrace a different or even an adverse approach in the other. Halbwach elaborates on the distinction and the interaction of these memories as follows:

On the one hand, he places his own remembrances within the framework of his personality, his own personal life; he considers those of his own that he holds in common with other people only in the aspect that interests him by virtue of distinguishing him from others. On the other hand, he is able to act merely as a group member, helping to evoke and maintain impersonal remembrances of interest to the group. (1980, p. 50)

The fact that individuals not only remember their personal past but they also remember as a group as a result of social interactions leads to the idea that these two memories are intermingled. Anne

Whitehead in his book entitled *Memory* (2009) puts an emphasis on the amalgamation of individual and collective memory by stating that “practices of remembrance are defined and shaped by the surrounding culture” (2009, p. 21). In a similar fashion, Halbwach points out that individual memory merges with the collective memory in order to confirm or blanket the gaps in its remembrances (1980, p. 51). This confirmation or covering of the gaps can be in the form of reliance of the one on the other, or relocating of the one on the other. Last but not least, the collective memory functions a role that surrounds the individual memory while staying distinct from it.

The interconnectedness of the individual and collective memory is best exemplified with war and ethnic conflict between the Britons and Saxons in the novel. The reader is presented with a landscape which symbolizes the terror and destruction of war. As the main characters continue their journey, they come across examples of this terror and destruction on their way. Even though they have a difficult time in recalling the past, each new place evokes new stories which will be clear memories later on. The individual memory of a traumatic experience cannot be reached directly; on the contrary, it needs to be located and connected within its surrounding collective experience and memory. The remnants of the past atrocities and destruction spark new but ambiguous traces of individual experiences as in the case of Axl and Beatrice, as well as the Wistan, the Saxon warrior who has a self-commitment to take revenge.

A strong image related to the concept of collective memory in the novel is the ‘buried giant’ as mentioned before. As Ishiguro explains in an interview, “the giant signifies the past violence and guilt that have been buried by force or consensus, sometimes to avoid further bloodshed” (qtd. in Lorek-Jezinska, 2016, p. 45-46). As an embodiment of the brutal killings and terror, the buried giant, which is she-dragon Querig, has to be found and annihilated in order to disclose all the atrocities committed and management of the people in power who are in favour of the ‘so-called peace’ among Britons and Saxons. As an ardent believer in the extermination of the Querig and the mist, the warrior Wistan is in dire need of remembering the past and knowing the truth about past events. He refuses to continue a mysterious agreement and the so-called peace built on slaughter and destruction, nor does he accept a consensus aimed to heal wounds by not remembering the past.

On the other hand, there are others such as Sir Gawain who is in favor of the de facto collective amnesia, which contributes to the temporary peace and social harmony among the former rivals and foes. When all the main characters finally reach the colossal hole where the she-dragon Querig lies, Sir Gawain desperately begs the warrior Wiston not to take action against the giant by reminding him the benefits of its mist on Britons and Saxons.

Sir Gawain’s attempt to persuade Wiston to “leave this country to rest in forgetfulness” is rejected on the grounds that no agreement or consensus can be built on magical tricks and slaughters. A similar concern or fear rises in Axl about the disappearance of the mist and recalling the past clearly. He voices his concern and looks for a reassurance from Beatrice regarding the possible disappointments of revealing the past memories: “Promise, princess, you’ll not forget what you feel in your heart for me at this moment... Promise to keep what you feel for me this moment always in your heart, no matter what you see once the mist’s gone” (Ishiguro, 2015, p. 211).

As they get closer to the dragon and Wiston is about to hunt down the creature, Beatrice also reveals her concern about what is to come if the mist disappears. Her guilty conscious (her betrayal to her husband) impedes her taking an action against the source of mist: "If the she-dragon's really slain, and the mist starts to clear, Axl, do you ever fear what will then be revealed to us? ... there's part of me fears the mist's fading..." (Ishiguro, 2015, p. 204). As a result of the fading effect of the mist, Beatrice starts to remember her betrayal, and in a similar vein Axl recalls having forbidden his wife to go to their son's grave and killing villagers brutally.

After the termination of the she-dragon by Wistan, the mist completely disappears and it marks a new era for the Saxons and Britons in which animosity, conflict and chaos take over. Therefore, the removal of the mist and its source creates a dilemma in relation to the relative stability and peace among the opponent communities. This dilemma brings forward the question of whether a community or a nation needs to remember everything from its past, which is also investigated as an idea by Anne Whitehead as she states: "in the context of the collective, a degree of forgetting is as important as remembering for allowing the community to function in the aftermath of social and historical catastrophes" (2009, p. 14).

The low tension between the Saxons and the Britons before the termination of the mist is disrupted as Wiston, the killer of the she-dragon, announces that "justice and vengeance" is what comes next and "the dragon died to make ready the way for the coming conquest" (241). The death of the creature and the disappearance of the mist of forgetfulness pave the way for loosening the old hatreds across the land; hence "although one monster is killed, another one, probably even more ominous, is awoken" (Borowska-Szerszun, 2016, p. 33). The initial wrath and antagonism of Wiston already gives a hint about the chaotic future of the land: "Men will burn their neighbours' houses by night. Hang children from tress at dawn. The rivers will stink with corpses...For you Britons, it'll be as a ball of fire rolls towards you. You'll flee or perish..." (Ishiguro, 2015, p. 242).

Conclusion

The Buried Giant as an emotive journey of memory which comes to terms with loss and traumatic experience. Furthermore, it investigates the relation between individual and collective memory and confirms the fact that individual memory and traumatic experiences are mutually interconnected with collective memory. By the same token, "it is only through individual acts of memory that the collective memory can be observed" (Erl, 2011, p. 16). The mutual dependency of these two types of memory is best illustrated through the main characters' private relationship and their deeds on a societal aspect

Revisiting the past as a central preoccupation of the narrative succeeds in providing the couple their memories; however, they do not appear as true winners of this arduous process. No matter how much they hold on to each other and display a strong bond, it is not possible to take the final journey together at the end of the novel. In a similar vein, although Wistan the warrior accomplishes his mission to kill the dragon to remove the mist and the collective amnesia, his act unfolds yet another wave of chaos and destruction. Thus, the end of the novel problematizes the idea whether remembering the past is a blessing or a curse for both the individual and the community or nation. Ishiguro's ambivalent approach to remembering the past reminds of the concept of 'difficult forgiveness' which emphasizes

both the need to remember and the need to release the perpetrator from their crime (Ricoeur, 2006, p. 457). However, the process of forgetting, remembering and release is also challenged by the characters as they do not wish to forget the past. Instead, complexities of forgetting is underlined; an environment of nostalgia which allows reassessment of the past lives is presented; loss, regret and wrongdoings are portrayed in an elegiac tone, which offers neither escape nor consolation in the end. Even though the novel does not bring much optimism in relation to the excavation of the individual and collective memories, it implies the fact that it is worth contemplating on the recollection of the past both on the individual and collective levels as it gives us the opportunity to question and challenge themes such as memory, regret, forgetting and forgiving.

References

- Borowska-Szerszun, Sylwia (2016). The giants beneath: cultural memory and literature in Kazuo Ishiguro's *The Buried Giant*. *Crossroads*, 15/4, 30-41. Doi: 10.15290/cr.2016.15.4.03
- Caruth, Cathy (1996). *Experience, Trauma, Narrative, and History*. Baltimore and London: The John Hopkins University Press.
- Chattopadhyay, Piya (2015). Interview with Kazuo Ishiguro. *The Agenda*. <https://www.youtube.com/watch?v=QizLLvkdgnk>. 12 Nov. 2016.
- Erl, Astrid (2011). *Memory in Culture*. Trans. Sara B. Young. New York: Palgrave Macmillan.
- Halbwachs, Maurice (1980). *The Collective Memory*. New York: Harper Colophon Books.
- Ishiguro, Kazuo (2015). *The Buried Giant*. New York: Alfred A. Knopf.
- Lorek-Jezinska, Edyta (2016). Testimonies of absence: trauma and forgetting in *The Buried Giant* By Kazuo Ishiguro. *Crossroads*, 15/4, 42-51. Doi: 10.15290/cr.2016.15.4.04
- Ricoeur, Paul (2006). *Memory, History, Forgetting*. Chicago: University of Chicago Press.
- Teo, Yugin (2014). *Kazuo Ishiguro and Memory*. New York: Palgrave Macmillan.
- Valanciunas, Deimentas (2018). Forgetting or Making to Forget: Memory, Trauma and Identity in Kazuo Ishiguro's *The Buried Giant*. *History, Memory and Nostalgia in Literature and Culture*. 213-227. Ed. Regina Rudaityte. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- Whitehead, Anne (2009). *Memory*. New York: Routledge.

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 5 Sayı/ISSUE 9 Yıl/YEAR: 2022

Alındı/RECEIVED: 29-05-2022 – Kabul/ACCEPTED: 21-06-2022

Koruculuk Mesleğinin Kadın Profili *The Profile of Women in the Village Guard Profession*

Taner KAPLAN¹

Abstract

This study was carried out with female village guards working in the Eastern and Southeastern Anatolia regions. In the research; In particular, it is aimed to reveal the social and cultural lives of the village guards, who have been living in an environment of conflict for 37 years, with their own expressions, and to reveal the planes in which these individuals are positioned with the parameters of representation and identity. Our basic question is; “Who are the female village guards, how did they choose this profession and how do they define themselves?” The women who chose the village guard profession and

Öz

Bu çalışma, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde görev yapmakta olan kadın korucularla yapılmıştır. Araştırmada; kadın korucular özelinde 37 yıldır bölge gerçeği çatışma ortamında hayatını sürdüren korucuların sosyal ve kültürel yaşamlarının kendi anlatımlarıyla ortaya konulması, bu bireylerin kendilerini konumlandıkları düzlemlerin temsil ve kimlik parametreleriyle açığa çıkarılması hedeflenmiştir. Temel sorumuz; “Kadın korucular kimdir, bu mesleği nasıl seçmişler ve kendilerini nasıl tanımlamaktadırlar?” Koruculuk mesleğini seçerek yaşamlarına devam eden kadınlar ile

¹ Taner KAPLAN, Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Antropoloji, oztan24@hotmail.com, Orcid: 0000-0003-4938-778X

continued their lives were interviewed through participatory observation. An “Ethics Committee Decision” was taken for the interviews. By reaching the interviewees with the snowball method, the components of culture and identity were described with the qualitative method. This study, which was carried out through in-depth interviews, was adapted from the completed doctoral thesis. One of the important issues that social sciences focus on is the concept of "identity". From the outside, although village guards seem like a professional group and social status, when they are contacted, it is understood that the village guard exceeds the profession and becomes an important representation that is active in daily and social life. Therefore, it is observed that a profession group initiated by the state and created to provide employment has developed a different identity from other professions. Our main problem is; In addition to reaching the components of identity construction, social identity, classification and ultimately the representation of identity, symbols, sense of belonging, elements of nationalism and differentiation have also been determined as sub-topics to be explained. The phenomenon of identity, which includes the behaviors of recognition, promotion and belonging, is one of the subjects of social anthropology as well as many other disciplines. In this sense, while identity is constructed individually and socially with internal and external dynamics, it reveals itself through the synthesis of different components. In this study, the prominent factors for the construction of the identities of female

katılımlı gözlem yoluyla görüşülmüştür. Görüşmeler için “Etik Kurul Kararı”² alınmıştır. Görüşmecilere kartopu yöntemiyle ulaşılarak kültür ve kimlik bileşenleri nitel yöntemle betimlenmiştir. Derinlemesine görüşmeler yapılarak gerçekleştirilen bu çalışma, tamamlanan doktora tezinden³ uyarlanmıştır. Sosyal bilimlerin üzerinde durduğu önemli konulardan birisi de “kimlik” kavramıdır. Dışarıdan bakıldığında koruculuk bir meslek grubu, sosyal statü gibi görünse de kendileri ile temas edildiğinde koruculuğun meslek kalıbını aştığı, günlük ve sosyal yaşamda etkin olan önemli bir temsil hâline geldiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla devlet eliyle başlatılan ve istihdam sağlanmasına yönelik oluşturulan bir meslek grubunun diğer mesleklerden farklı bir kimlik geliştirdiği gözlemlenmektedir. Ana sorunsalımız; kimlik inşasının bileşenlerine ulaşmak olmakla birlikte sosyal kimlik, sınıflandırma ve nihayetinde kimliğin temsiliyeti, sembolleri, aidiyet hissiyatı, milliyetçilik öğeleri ve farklılaşma da açıklanmaya çalışılan alt konular olarak belirlenmiştir. Tanınma, tanıtmaya ve aidiyet davranışlarını içinde barındıran kimlik olgusu birçok disiplinin olduğu gibi sosyal antropolojinin de ilgilendiği konulardan birisidir. Bu anlamda kimlik bireysel ve toplumsal olarak her iki açıdan da iç ve dış dinamiklerle inşa edilirken, kendini farklı bileşenlerin sentezleriyle ortaya koyar. Kadın korucuların kimliklerinin inşasına yönelik öne çıkan faktörler, etnisite, din, dil ve koruculuk mesleği bu çalışmada açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kimlik, Korucu, Etnisite, Kadın, Aşiret

² Ankara Üniversitesi Rektörlüğü, Etik Kurulu Başkanlığının, 14.07.2020 tarihli, 85434274-050.04.04/47829 sayılı ve Etik Kurulu Kararı Hakkında konulu yazısı ile bildirilen Etik Kurul Onayı çerçevesinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

³ Çalışma Ankara Üni. Sosyal Bil. Enst. tarafından onaylanan “Korucularda Kimlik, Temsiliyet ve Aidiyet” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir, tezin özeti niteliğinde değildir.

village guards, ethnicity, religion, language and the profession of village guards have been tried to be explained.

Keywords: Identity, Village Guard, Ethnicity, Women, Tribe

Giriş

Küreselleşmenin yoğun olarak hissedildiği ve modern dünya temel karakterlerinin tartışıldığı çağımızın toplumlarında, yeni kimlik inşaları görülmektedir. Derin paradigmaların ortaya çıktığı bu dönemde olguların ve olayların dayandığı temeller ve bu temellerin anlamları da çeşitlenmektedir. Söz konusu değişim ve dönüşüm sürecine, farklı nedenlerle yapılan göç ve yaygınlaşan iletişim vasıtaları da eklendiğinde, özellikle kimliklerin tekrar tanımlanması ve konumlarının belirlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Kimliğin yaşanan bu yeni gelişmeler ışığında değişen koşullarda yeniden konumlanması önemli hale gelmiştir. Çünkü sosyal ve günlük yaşamda yer alan değerler, temel alınan kimlik ya da kimliklerle şekillenmektedir. Günümüzün değişen-dönüşen koşulları içinde etnisite, dil gibi temel öğelerin yanında inanç, ekonomik alışkanlıklar, meslekler de birer kimlik parametresi olarak bu süreçte yeniden konumlanmakta ve bireyin farklılaştırarak yeni kimliğin inşasına katkı sunmaktadır.

Kimliğin bir sosyal inşa süreci sonunda oluştuğu kabul edilmekle birlikte söz konusu süreçte coğrafyanın, etnisitenin, kolektif belleğin, günlük pratiklerin, ritüellerin, geleneklerin ne şekilde ve nasıl kimliğe etki ettiği araştırılan sorular arasında yer almaktadır. Çalışmamda kadın korucu kimliğinin inşasında bu etkenlerin nasıl ve nerede, ne oranda etkin olduğunu belirlemeye çalıştım.

Son zamanlarda kimlik söyleminin popüler hale geldiği ve kimlik çalışmalarının yaygınlaşmasından öte sosyal olayları anlamada kimliğin önemli bir kaynak olduğu, kimlik çerçevesinde analizlerin yapıldığı görülmektedir. Kimlik algılamaları da sınırları genişlemekle birlikte değişerek çoğalmaktadır (Bulut, 2010, s. 117). Kimlik hem insanın kendisini tanımlaması hem de diğerleri tarafından tanınmasıdır. Bireyin gelişimi alanında en fazla çalışılan konulardan biri olmasının yanında sosyal etkisi de göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü kimlik toplumsal alanda inşa edilmektedir. Sosyal olguların açıklanması ve kimliğin sorunsallaştırılması noktasında söylem ve eyleme dönüştürülmesine hassasiyet gösterilmesi gerekmektedir (Bauman, 2008, s. 1-2).

En basit tanımıyla kimlik, grupların veya bireylerin, “kimlersiniz, kimsiniz?” sorusuna verdikleri yanıtıdır, fakat bu kadar basit bir sorunun cevabının karmaşıklığı konuyla ilgili çalışmalara bakıldığında sanıldığı kadar kolay olmamaktadır. Çünkü dünyayı, doğayı incelemek kolay olabilir fakat insanın kendisini araştırması, bir başka deyimle kendisini bilebilmesi sanılanın aksine daha zordur (Güvenç, 2000, s. 3). Kimlik kavramı, toplum tarafından kişiden ayrı oluşturulan algının yine kişi tarafından içselleştirilmesini ifade etmektedir (Assmann, 2001, s. 130). Burada önemli olan nokta, oluşturulan bu algının kişi tarafından fark edilmeden içselleştirilmesidir. Kimlik, bağlı olduğu ırk, kültür, milliyet ve cinsiyet gibi bileşenlerle kişinin kendisini tanımlamasıdır. Bu anlamda kimliği toplumsal yapı

içinde yer alan aktörlerin kendilerini tanımlamada başvurdukları bir anlam kaynağı olarak görebiliriz. Yani kimlik, bireyin dışında belirlenen bir anlam olarak iktidara da gönderme yapmaktadır. Bu noktadan bakıldığında kimlik, üç farklı şekilde oluşmaktadır: egemen kurumlar tarafından toplumsal aktörlerin uyması için tasarlanan “Meşrulaştırıcı kimlik”; yine toplumdaki egemen kurumların değersiz gördüğü aktörlerin tepki olarak geliştirdiği kimlik politikası olan “Direniş kimliği” ve toplumsal aktörlerin toplum yapısında değişiklik yaparak konumlarını değiştirmeyi planladıkları “Proje kimlik” (Castells, 2008, s. 13).

Kimlik kavramı insana özgüdür. İki bileşkedен oluşmaktadır; bireyin tanınması, kendini tanımlaması ve aidiyet duygusu. Belli bir sıfattan veya sıfatların bileşiminden oluşarak tanımlama yapılır. Toplum tarafından tanınma insana özgü olmanın yanında zamanla algılama ve düşünceleriyle de şekillendirdiği önemli bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Kimlik sorunun odağındaki özne “ben”in nasıl tanındığı veya tanımlandığı kimliğin sosyal psikolojik boyutuyla da ilgilidir. Kimlik toplumsal, kültürel dünyanın oluşması, bu dünyanın açıklanması, tanımlanması ve aktarılmasını sağlayan bir dil görevi de görmektedir (Emiroğlu ve Aydın, 2003, s. 469-470). İnsanların tüm yaşantısı süresince duyguları, düşünce ve algısıyla inşa ettiği, benimsediği kimlik görmezden gelinerek; içine doğduğu ve değişmez gerçeklik şeklinde algıladığı öz’ün esas kimlik olarak görülme eğilimi vardır (Maalouf, 2001, s. 10-11). Ancak kişilerin kimliği, resmî kayıtların üzerinde, sınırları olmayan birçok öğeden oluşabilir. İnsanlar birden fazla ulusa, inanca, etnik gruba, mesleğe, mahalleye, kuruma kısaca farklı sayıda değişik aidiyetlere sahip olabilirler (Maalouf 2001, s. 16). Sosyal kimlikler ve hatta etnisite genellikle koşullara bağlı ve izafi kavramlardır; bireyler bazı durumlarda bir kimliği, farklı koşullarda ise farklı bir kimliği benimseyebilirler (Eriksen, 2002, s. 53). Bütün bunların yanı sıra insanların birden fazla kimliği olmaz. Belli bir oranda kimliği şekillendiren bileşenlerden oluşan tek bir kimlik söz konusu olabilir (Maalouf, 2001, s. 10). Bauman’ın da belirttiği gibi kimlik artık değişmez, neysen olsun şeklinde algılanamaz ve yaşamın bütününe ait bir proje olmaktan uzak yaşanmak zorundadır. Kimlik, tüketilebilen, birleşebilen, bir araya getirilebilen veya parçalara ayrılabilen insanlara ait olabilecektir. Çünkü yaşam tarzları buna dönüşmekte ve kimlik bir anlamda mutluluğun da en büyük kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Tüketim toplumu insanların yeni geliştirdiği özelliği, büyük yatırımlar yapıp, uzun süre bekleyerek mutluluk sağlayacak ürünlerden çok, daha az masrafla, daha az riskli ve değiştirilebilir ürünleri istiyor veya tercih ediyor olmalarıdır (Bauman, 2011, s. 26-29). Birey özelinde aidiyetlerinin, algılarının ve geliştirdiği tepkilerin katkılarıyla oluşacak biricik kimlik söz konusu ürünlerden biri olabilir.

Kimlik kavramını bireyin içinde yaşadığı toplumdaki ayrı düşünmek, içinde bulunulan sosyal çevrenin ve gerçekliğin etkisinin olmadığı yanılgısına neden olacaktır. Oysa kimlik kişilerin bireysel yaşamışlıklarının yanında toplumsal yapının da etkisiyle ortaklaşa etkileşimle oluşur (Hakan, 1995, s. 149). Söz konusu sosyal çevre ve koşullar kişinin kimliğinin inşasında oldukça önemli bir konumdadır (Hakan, 1995, s. 147), sosyokültürel yapı içinde şekillenerek kurulur (Ergun, 2000, s. 80). Tamamıyla toplumsal ve benzeri olmayan bir şekilde kişisel olan kimlik, farklı biçimlerde, derecede kişinin kendisiyle uyumlu ve kabul ettiği ya da diğer bireyler tarafından atfedilen göndermelerle zenginleşir. Bununla birlikte kişilerin bitmeyen ikilemelerinden kaynaklı yaşamın doğal akışında bireyin benimsediği fakat başkalarının ona atfetmediği ya da diğerlerinin atfettiği ama kişinin sahiplenmediği kimlik

özellikleri de görülebilir (Fromm, 2011, s. 86-90). Bu nedenle kimlik, aynı zamanda bir birlik-bütünlük duygusu olduğundan, bu etkileşimlerin kişi açısından bütünlük duygusuna zarar verici bir noktaya ulaşması durumunda sorun haline alacaktır (Wheelis, 1966, s. 22-30). Birçok çatışma ve şiddet örnekleri kendine has ve seçeneksiz bir kimlik yanılmasıyla dolaylı olarak ortaya çıkmıştır (Sen, 2006, s. 15). Kimliğe ilişkin sorular ‘bunlar kim?’ ya da ‘bunlar kimlerden?’ yani çoğul şeklinde yöneltilmesi herhangi bir grubun kolektif kimliğine atıf yapıldığı manasındadır. Kimliğin vazgeçilmez tarafı toplumsal yönüdür ve bundan dolayı kimliğe bireyin toplumsal olarak yapılandırılmış tanımlanmasıdır diyebiliriz.

Kimlik, geçmiş ile gelecek arasında bağ kuran ilişkilerin farklı anlamlar sistemi içinde ilerlemesini sağlayan bir referanstır. Kimlik, bireyleri en özel şekilde tanımlar ve aynı zamanda bireylerin topluluklara kabul edilmesini de mümkün kılar, bireylere aidiyet duygusunu geçmişle kurduğu bu bağlar sayesinde verir (Bulut, 2017, s. 27). İnsanoğlunun kendi varlığını tek başına ele alabilmesi özel yaşam deneyimlerinden birini oluşturmaktadır. Kişiler, hayatı genellikle kendi açtığı pencereden görmek; bir bakıma kendi varlığının her şeyin önünde yükseltilmesini arzular ve onun doğal gelişimini, oluşmasını, biricikliğini takdir etmek ister (Takış, 2007, s. 8). İnsanda her zaman kendini var etme potansiyeli vardır. O başkasına ilgi duyduğunda veya bir başkası olmaya çalıştığında bile kendi benliğinin kıyılarında dolaşmaktadır. Başkılık bilincinin vereceği mutluluktan öte, genelde en yalın ve saf haliyle kendisine dönmek istemektedir.

Kimlik kavramı, toplulukların belirlenmesinde öncü rol oynamış ve günümüzde, küreselleşme ve sınırların belirsizleşmesi nedeniyle bireysel kimliklerin tanımlanmasında da öncü rol oynamaktadır. Kimliğe aidiyette yaşanan bu dönüşüm, ataların bıraktığı mirası koruma çabaları ile yeniden şekillenmektedir (Bulut, 2017, s. 26). Tarihsel ve toplumsal bir olgu olan kimlik sürekli değişiklik göstermiştir, bu değişiklikler bazen yeni karşılıklı tepki şeklinde bazen geçmişini korumak için gelişmiştir. Gruplar ve bireyler, içinde buldukları toplumsal şartlarda ‘öteki’ ile ilişkileri bağlamında kimlik geliştirir ve öteki üzerinden de kendi kimliklerini kurarlar. Bu sebeple kimlikler farklı konjonktürlerde değişik şekillerde ifade edilebilir, farklı zamanlarda farklı tanımlar alabilir, ilişkilerin biçimlerine göre tutarlılık veya tutarsızlık gösterebilir, bazen muhafazakâr bazen de devrimci olabilirler (Güleç, 2004, s. 74-75). İnsanlar karşı duruşlarını kimlikleri vasıtasıyla da ifade ederler (Bulut, 2010, s. 117), kimlik kişinin aynı zamanda kime karşı olduğu ile ilişkilidir (Güvenç, 1999, s. 11).

Kimlik olgusunu anlayabilmek için onu oluşturan tanımlama ve tanıma bileşeni ile aidiyet bileşenine bakmak gerekecektir. İnsanın toplum içinde belli bir sıfatla tanınması ve kendini tanımlaması onun doğasına özgü bir ihtiyaçtır. Kendini tanımlama birilerinin de onu tanımlaması ile son derece ilişkilidir. Tanımlamalar belli sıfatlarla, belli özelliklere gönderme yaparak gerçekleşmektedir. Tabii ki bu şekilde sıfatlamaları ve göndermeleri yapabilmek için dile ve kültürel özelliklere ihtiyaç vardır (Aydın, 1998, s. 12). Kültürü tek başına oluşturamayan insanın topluluğa ihtiyacının yanında üretilen kültürün topluluk üyeleri tarafından paylaşımı “kimlik” ile sağlanmaktadır bundan dolayı kimlik ile kültür birbirinden ayrı değerlendirilemez (Aydın, 1998, s. 14-15). Yapılan araştırmalar her bireyin yaşama kalıtım yoluyla başlamasına rağmen, kişilik gelişimi ve kültürlenme arasında bir tür yapısal ilişki olduğunu göstermiştir. Örneğin, bazı kültürlerde uygulanan çocuk yetiştirme alışkanlıkları, kendine

güvenen ve daha bağımsız kişilikler ortaya çıkartırken, bazılarında ise daha itaatkâr ve uysal kişiliklerin gelişimine sebep olabilir (Haviland ve Diğerleri, 2008, s. 264).

Koruculuk

1980’li yılların başında ortaya çıkan ve artarak devam eden etnik ayrılıkçı terörle uzun süre mücadele eden Türkiye, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinin coğrafi yapısından ve yerleşim özelliğinden kaynaklanan güvenlik kaygılarını asgariye düşürmek amacıyla 442 sayılı köy kanununa istinaden “Geçici Köy Koruculuğu Sistemini” uygulamaya koymuştur. 26 Mart 1985 tarihli 3175 sayılı kanun ile 442 sayılı Köy Kanunu’nda yapılan düzenlemeyle Köy koruculuğu, “Köy hudutları dahilinde herkesin malını, canını ve ırzını korumak için ihdas edilen kolluk görevi” olarak açıklanmış ve köy koruculuğu sistemi Jandarma Genel Komutanlığına bağlı karakol komutanlıkları bünyesinde teşkilatlanmıştır. Koruculuk sisteminde, korucular devlet tarafından maaşın yanı sıra sağlık, giyim ve bunun gibi sosyal alanlarda yardım ve imtiyaz almaktadır. Sistemin kurulma amacı ise güvenlik kuvvetlerinin ulaşmakta zorluk yaşadığı ve/veya yeterince etki edemediği mezra ve köylerde, yaşanabilecek terör olaylarına, saldırılara karşı yöre halkını güvenlik güçleri müdahale edinceye kadar korumak şeklinde ifade edilmiştir (TBMM [2], 1985, s. 25).

01 Şubat 2018’de yapılan kanun değişikliği ile korucular için kullanılan “Geçici Köy Korucusu” yerine “Güvenlik Korucusu” ibaresi getirilmiş, bu tarihten itibaren köy korucularının adı “Güvenlik Korucuları” olarak değiştirilmiştir. 442 sayılı Köy Kanunu’nun ilgili maddelerinde köy korucularının görevleri, silah kullanabilecekleri haller, yasak olan işler, işeleri, ödenecek ücretler, ek tazminatlar, özlük hakları, yapılacak harcamalar, taşıyacakları silahlar, cezai yaptırımlar ve emeklilikleriyle ilgili düzenlemeler detaylı olarak yer almaktadır.

Koruculuk sistemi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde baş gösteren terörist ile mücadele sürecinde uygulanan güvenlik odaklı bir terörle mücadele politikasıdır (Bal ve Özeren, 2012, s. 105). Bu bağlamda Geçici Köy Koruculuğu Sistemi; benzer güvenlik sistemlerinden farklılıklar arz eden, uygulama özellikleri, organizasyonel yapısı, korucuların güvenlik güçleri ve genel kollukla ilişkileri bakımından kendine özgü özellikleri bulunan başarılı ve etkin bir bölgesel güvenlik organizasyonudur (Koç, 2011, s. 433-435). Yapılan son düzenlemelerle yeni haliyle uygulanmaya başlayan koruculukla ilgili ilk gündemden itibaren olumlu ve olumsuz iddialar zaman zaman gündeme gelmektedir. Karşılıklı çok ağır ithamların olduğu bu argümanlarda temel olarak her iki taraf da birbirini hainlikle suçlamıştır. Korucular “Biz hep devletin yanındayız, devlete karşı gelen Türk de olsa Kürt de olsa, biz onlara hep tepki gösterdik, göstermeye de devam edeceğiz” derken, karşısında olanlar ise “Korucuları Kürt halkına ihanet etmekle” suçlamışlardır.

Köy koruculuğu, kanundaki tanımından hareketle Jandarma teşkilatına bağlı olan kolluk kuvveti olarak tanımlanabilir. Kanunlar çerçevesinde toplumsal düzenin, asayişin ve istikrarın sağlanması ve idamesi için görevlendirilen güç unsurlarına kolluk gücü veya kolluk kuvveti denir (Akgüner, 2003, s. 195-196). Diğer bir deyişle kolluk görevini, toplumsal düzeni sağlama, suç oluşmadan tedbir alma, gerçekleşmesini önleme, potansiyel suçluları veya suç işleyenleri tespit etme, engelleme, tevkif etme, bu maksatla diğer kurum ve kuruluşlarla koordine içinde olma ve resmî kurumlara yardımcı olma şeklinde

açıklayabiliriz (Dündar, 1988, s. 1). Korucuların görev alanları görev yaptıkları ve ikamet etmek zorunda oldukları köyün hudutları olarak sınırlandırılmıştır. Fakat 2016 yılında yapılan bir değişiklikle mülki makamların onayı ile korucuların görev alanlarının süresi belirtilerek ve geçici olarak köy hudutlarının dışına genişletilebilme hatta diğer bir ilin valisinin talebi, bağlı bulunulan valinin onayı ile başka bir il sınırları içinde geçici olarak görev yapmalarının önü açılmıştır. Köy korucuları; idari açıdan köy muhtarına, mesleki bakımdan ise görevli oldukları köyün güvenliğinden sorumlu Jandarma karakol komutanına bağlıdır, onun emir ve komutasında çalışmaktadır.

Köy korucuları ilk önce dört ilde (Şırnak, Mardin, Van, Hakkâri) daha sonra genişletilerek halen 31 ilde genel olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde istihdam edilmiştir. Söz konusu bölgeler kırsalda öncelikle güvenlik güçlerinin ulaşmakta ve korumakta güçlük çektiği köyler olarak belirlenmiştir (Yücesahin ve Özgür, 2006, s. 21). 1988 senesinde yaklaşık 14 bin olan korucu sayısı, 1996'da 63 binlere, 2000'de ise 90 bin civarına ulaşılmıştır. Terör olaylarına paralel olarak durdurulan korucu alımları sonucu sayıları 2007-2008 yıllarında 57 binlere gerilemiştir (Karataşoğlu ve Akpınar, 2011, s. 269). 2014 yılında tekrar işe almalar başlamış ve 2019 senesi itibariyle 53305 güvenlik korucusu, 19805 gönüllü korucu olmak üzere görevde toplam 748'i kadın 73110 korucu sayısına ulaşılmıştır (Korucu Dergisi, Sayı 2019-2, s. 7).

Koruculuğa geçişler ilk etapta aşiret temelinde, genellikle toplu olarak koruculuğu kabul etme veya koruculuğa geçme şeklinde olmuştur. Terör olaylarına maruz kalan köylerdeki ileri gelenler devletten silah ve cephane talep etmiş daha sonra yapılan yasal düzenlemelerle resmî olarak koruculuk görevlerine başlamışlardır. Bölgede bu şekilde korucu bulunan köyler halk arasında da “Korucu köyü” olarak adlandırılır. Buna karşın özellikle 2016 yılından itibaren yapılan düzenlemelerle gerek korucuların mesleğe seçilmeleri gerek eğitimleri ve görev tanımları ve gerekse özlük haklarında daha formel ve düzenli uygulamalar getirilmiştir.

Korucular günlük mesailerinde yukarıda belirtildiği gibi kendi köylerinin emniyeti ve korunmasının yanında köy dışında karakolların, kritik bölgelerin, yolların da emniyetini almaktan, gerekli kontrollerini yapmaktan sorumlu olabilmektedirler. Bunun yanında zaman zaman yurt içi ve yurt dışı operasyonlarda da yer aldıkları görülmektedir. Bu görevleri esnasında birçok köyde, bölgenin özelliğine ve rutin görevlerin çeşitliliğine göre tim teşkilatlanması yapılmaktadır, timlerin sayısı ve timlerde yer alacak personelin sayısı, nitelikleri bölgeden bölgeye, köyden köye değişmektedir. Genel olarak köyün giriş-çıkışlarında kontrol, çevresinde nöbet, karakollarda nöbet, yol, kritik bölge, menfez kontrolleri, yollarda ve köylerde zaman zaman yapılan arama ve kontrol görevleri şeklinde sıralanabilecek başlıca görevleri karakol komutanının emirleri doğrultusunda korucubaşının koordinatörlüğünde yapmaktadırlar.

Kadın güvenlik korucuları özelinde; erkek korucular gibi operasyonel faaliyetlerden çok kolluk kuvvetlerinin gerek yol kontrollerinde gerekse resmî kurumların bina emniyetinde arama ve kontrollerde, kadın vatandaşlarla temas edilen görevlerde kadın korucular yer almaktadırlar. Bunlarla birlikte köylerde yapılan ev aramalarında yine kadın korucular kadınlara ait eşyaların ve odaların aranmasını yapmak üzere jandarma personeli ile görevlere gitmektedir. Göreve yönelik erkek korucularla birlikte yemin etmeyi müteakip yine onlarla eğitimlere katılmakta ve atış eğitimi dahil

herhangi bir çatışma ortamına yönelik taktik, teknik bilgileri içeren uygulamalı eğitim almaktadırlar. Gün içinde de yukarıda yazılan görevlerden herhangi birinin plansız bir şekilde ortaya çıkması ihtimaline karşı belli bölgelerde düzenli olarak her kadın korucu belli bir rutinde günlük mesai yapmak için bağlı bulunduğu karakola gitmektedir. Son dönemde bu tür görevlerin çoğalması ve askerlik sisteminde yapılan değişikliklerle kadın koruculara daha çok görev verilmeye başlanmış ve Kadın Güvenlik Korucuları Dernek Bşk. ile yapmış olduğum görüşmede ülke genelinde görev yapan kadın korucu sayısının 1010'a yükseldiğini belirtmiştir.

Kadın Korucular ve Mesleğe Başlamaları

Çalışma kapsamında görüşülen altı kadın güvenlik korucuların genel özellikleri şu şekilde ifade edilebilir: en küçüğü 24 en büyüğü 44 yaşında olan kadın korucular Kızıltepe, Pülümür, Pertek, Hilvan, Diyadin ve Başkale olmak üzere farklı ilçelerin köylerinde görev yapmaktadır. İki Çocuk Gelişimi, biri Halkla İlişkiler ve Reklamcılık, biri Kamu Yönetimi olmak üzere lisans mezunu, diğer ikisi ise lise ve ilkokul mezunudur.

Kadın koruculardan biri hariç diğerleri evlidir, bir korucu ise ikinci evliliğini yapmıştır. Tüm evli kadın korucular kendisinin veya eşinin aile büyüklerinden ayrı çekirdek aile olarak eşi ve çocukları ile aynı evde yaşamaktadır, bekar olan korucu ise annesiyle birlikte kalmaktadır. Üç kadın korucunun hem babası hem de eşleri korucu, bir kadın korucunun sadece eşi korucu diğerinin ise sözleşmeli memur olarak görev yapmaktadır. Sadece bir kadın korucu görücü usulü evlilik yapmıştır, eşleri ile aralarında biri hariç çok fazla yaş farkı olmayıp üçü eşiyile aynı yaşadadır. Üç korucunun iki, bir korucunun bir diğerinin ise üç çocuğu var, genel olarak ekonomik şartlar dolayısıyla ailelerin bakabileceği kadar çocuk sahibi olması gerektiğini belirten korucular en fazla dört çocuk olabilir görüşüne sahip görünmektedirler. İdeal evlenme yaşının 23 ile 27 yaş arasında olması gerektiği düşünülürken, kendi rızasıyla 15 yaşında evlenen bir kadın korucu bu durumdan çok mustarip olduğunu belirterek 30 yaşından önce evlenmemesi gerektiğini söylemiştir. Kendilerinin başka bir meslek yapma şansları olsa dördü asker, ikisi ise öğretmen olmak, çocuklarının ise üçü yine asker-polis olmasını, biri doktor ikisi ise hukukçu olmasını istediğini belirtmiştir. Görüşülen kadınların yarısı çocuğunun da korucu olabileceğini söylemiştir. Kadın korucuların arabesk, sanat müziği, halk müziği ve pop müzik dinledikleri belirlenmiştir. Genellikle televizyonda eski Türk filmlerini izlemekten hoşlandıklarını belirtmişlerdir. Kadın korucuların hepsinin cep telefonu bulunmaktadır, genel olarak göreve yönelik oluşturulan gruplarla haberleşme amaçlı kullandıkları telefonlarında instagram ve facebook gibi sosyal medya sayfaları oluşturmuşlardır.

Ekonomik durumlarının çok iyi olmadığını belirten korucular, asgari ücretle çalıştıklarını, eşlerinin de yaklaşık aynı seviyede olduğunu, ek iş yapamadıklarından dolayı geçimlerinin zor olduğunu dile getirmişlerdir. Sadece iki ailenin arabası bulunuyor ve bir korucu hariç ailesi ile tatil yapan kadın korucu bulunmamaktadır. Kadın korucular çocuk yetiştirme ve çocuklarının eğitimine önem vermektedir. Mesai saatleri dışındaki vakitlerini genellikle aileleri, evli olanlar çocukları ve ev işleri ile meşgul olarak geçirmektedir. Zaman zaman bölgede görev yapan askerî personelin eşleri ile temasları ve beraber vakit geçirme ortamlarının olduğu belirtilmiştir. Kazançlarını da daha çok evlerinin ihtiyaçları ve çocuklarının eğitim giderlerine harcamaktadırlar. Koruculuğun sona ermesi durumunda

en çok bu ekonomik özgürlüklerini kaybetmenin ve tekrar kendi değerleri ile “Kocalarının eline bakmanın” tedirginliğini yaşamaktadırlar. Böyle bir durumda bir iş bulup çalışmak ve gelir elde etmenin yollarını arayacaklarını belirten kadın korucular ya eski meslekleri olan öğretmenlik, kuaförlük, aşçılık gibi işleri yapmaya çalışacaklar ya da hayvancılığa başlayacaklardır. Eşlerinin kendileri üzerinde baskıcı herhangi bir tavrının olmadığını belirten kadın korucular, kız çocukları da dahil çocuklarının üniversite okumalarını destekliyor, bunun için gerekirse büyük şehirlere gidebileceklerini belirtiyorlar. Çocuklarının evlilik yaşına geldiğinde kendilerinin karar verdiği kişilerle evlenebileceklerini belirtirken üç kadın korucu çocuklarının Müslüman bir eşinin olmasını tercih ettiğini belirtmiştir: “Bizler namazını kılan, orucunu tutan, ibadet eden kişiler olarak çocuğumun da bize uygun bu şekilde kişilerle evlenmesini isterim, diğerlerini uygun bulmayız.”

Görüşme yapılan kadın koruculardan yaşça büyük olan iki kadın korucudan birisi 24 yıl, diğeri ise 23 yıldır koruculuk yapmaktadır. Her iki kadın korucunun da babası ve eşi korucudur. Kadın Güvenlik Korucuları Dernek Başkanı ile yapmış olduğum görüşmelerde de ilk kadın korucuların 1990 yılların sonlarında mesleğe alınmaya başladığını söylemiştir. İlk dönemlerde kadın korucuların alınma sebebini de “Eşleri veya babaları operasyona, göreve giden ailelerin eli silah tutan kadınlarının da kendilerini, köylerini, çocuklarını korumak üzere silah talebinde bulunmaları, korucu olmak istemeleri” şeklinde belirtmiştir. Bu iki kadın korucunun göreve başlamaları bahsedilen döneme denk gelmektedir. Kendileri mesleğe başlamalarını şu şekilde anlatmışlardır:

“Köyümüze 1992 senesinde çok büyük bir saldırı oldu, bu çatışmada amcamı da kaybettik, çatışmalar başlamadan önce köyde sözü geçenlerden ve korucubaşı olan babam köyün hepsine önderlik yaparak devletin yanında olmamız gerektiğini anlatmış, tüm köyü bu yönde ikna etmişti. Zaten köyün hedef alınması da bu yüzden olmuştu. Bu ilk çatışmadan sonra ben de silah almak istedim, gönüllü korucu olmak istedim ama yaşım küçük olduğu için kabul etmediler. 1996 yılında ikinci bir baskın oldu köyümüze, buna daha hazırlıklıydık, babam eşim ve diğer korucular köyün etrafında ilk olaydan sonra zaten nöbet tutmaya başlamışlardı, fakat yine de şehitlerimiz olmuştu. Son olay esnasında çocuğum da vardı onları korumak için yine müracaat ettim, bu sefer yaşım 19 olduğu için sorun da yoktu. Fakat ondan başka beni esas koruculuğa kabul etmelerinin sebebi iyi Türkçe bilmemdi, o zaman ortaokulu dışarıdan bitirmiştım, sonra liseyi de okudum.”

Bir diğer eski kadın korucu da süreci şöyle anlatmıştır:

“Ben sanırım şehrimizdeki ilk kadın korucuyum, belki Türkiye’de de ilk olabilirim. 1995-96 yıllarında bizim bölgede terör olayları ve çatışmalar çok fazla olmaya başlamıştı, bu çatışmalarda ailemizden şehidimiz de var. Babamlar kendi silahları ile köyü korumaya çalışıyorlardı. Birçok kişi de köyü terk etti bu dönemde, babam muhtardı köyümüzü bırakmayacağız dedi, akrabalarımız da kendisine destek verdi. Erkekler köyün etrafında koruma yaparken en üzüldüğüm olaylardan biri de annemin de silah alıp evin etrafında nöbet tutması olmuştur. 20 yaşında ben de gönüllü korucu oldum annem gibi nöbet tutmaya başladım, çok fazla çatışma oluyordu, geceleri sadece erkekler nöbet tutuyordu,

benim gibi kadınların içinde olduğu gruplar ise gündüz. Köyümü, ailemi korumak, onlara destek olmak ve vatanımız için korucu oldum ama en önemlisi çocuklarıma örnek olmak, yol göstermek için korucu olmak istedim. Üç-dört sene gönüllü koruculuk yaptıktan sonra geçici köy (güvenlik) koruculuğuna başladım.”

Diğer dört üniversite mezunu kadın korucudan biri asker olmak istediği için bu meslekten geçiş olabileceğini düşünerek göreve başlarken, ikisi kaymakamlıkta sözleşmeli memur olarak çalışırken korucu alımlarına o dönemki mülki amirlerinin de tavsiyesiyle başvurmuş ve işe başlamışlardır. Bir diğer kadın korucu ise öğretmenlik mesleğinden “Çözüm süreci”nde ayrılmış, evlendiği korucu eşinin tavsiyesiyle koruculuğa başvurmuş ve göreve başlamıştır. Son dönem söz konusu kadın koruculardan en eskisi altı en yenisi iki yıldır koruculuk mesleğini yapmaktadır. Eski koruculardan (1990’lı yıllarda göreve başlayan korucular) farklı olarak yeni korucular mecburiyetten öte koruculuğu bir kolluk kuvveti, askerlik, jandarma gibi gördüklerinden tercih etmiş, rütbeli asker olmaya yardımcı olabileceği düşüncesi veya olmasa dahi ona yakın bir görevi yapmak arzusu ile böyle bir tercihte buldukları anlaşılmaktadır. Son dönemde koruculuğa başlayan kadın korucular yemin edip, yaklaşık üç haftalık sözlü ve uygulamalı eğitimi müteakip göreve başlamaktadırlar. Tüm korucularda belli bir gelenek olmamakla birlikte göreve başladığında dört korucu kurban keserek dağıttığını belirtmiştir.

Görev yoğunluğu olarak Van ve Ağrı’daki kadın korucular düzenli ve yoğun bir şekilde mesai yapmaktadırlar, diğerleri kadın görevliye ihtiyaç duyulması durumunda mesaiye gitmektedirler, görev alanı bölgesini terk etmeden kişisel işlerini yapmaktadırlar. Kadın korucuların genel olarak mesai saatlerindeki görevleri, bazı kamu binalarında, meskûn mahalde ev aramalarında ve ender olarak yol emniyetinde kadın vatandaşların üst araması şeklinde özetlenebilir. Kadın korucularda da kendilerine zimmetle teslim edilmiş tüfek (kalaşnikof veya G3 piyade tüfeği) bulunmaktadır, iki korucunun ise şahsi tabancası vardır. Yukarı da belirtildiği gibi genel olarak yardımcı kolluk görevlerinin kadın muhataplarına yönelik işlerinde yer alan kadın korucular tüm görevleri yaparken genel olarak “Asker gibi vatana faydalı işler yapmış olma” hissiyatının en büyük motivasyonları olarak belirtmişlerdir. Türk bayrağına, vatana ve toprağına ayrı bir önem atfeden korucular üniforma giymenin ve silah taşımının da ayrı bir güven ve onur olduğunu söylemektedirler. Korucu bu noktada ülke güvenliği için onlar açısından bölgenin bel kemiğidir. Birçok yönüyle de diğer görevli güvenlik kuvvetleri personeline göre daha faydalı, etkin ve caydırıcıdır.

Genel olarak kadın korucular diğer askerî personel ile aralarındaki maddi adaletsizliklerle ilgili serzenişlerde bulunurken, erkek korucuların görevlerinin ise kadın koruculara göre daha ağır görev olduğu görüşüne sahiptirler.

Korucu-Aşiret İlişkisi

Özellikle Doğu ve Güneydoğu Bölgesinde birey sadece çekirdek veya büyük aileye değil aynı zamanda çok daha büyük bir aile olan aşiretinin içine doğabilir. Bu bölgelerde daha belirgin ve yaygın olan aşiret kavramının, bireylerin kimlik ve sosyal yaşantısı üzerinde günümüzde dahi son derece etkin izleri vardır. Günlük yaşamdaki veya özel günlerdeki birçok gelenek, görenek, ritüel aşiretlere göre farklılık göstermekle birlikte aşireti tanımadan bunları açıklamak zor olacaktır. Bir sosyal organizasyon

örneği olarak aşiret; “gerçek ya da gerçek olduğu varsayılan ortak bir ataya dayanan ve akrabalık temelinde örgütlenmiş, genellikle toprak bütünlüğü de olan bir birim” olarak tanımlanabilir (Van Bruinessen, 2003, 82). Bu tanımda akrabalığın oynadığı rolün önemi belirgindir. Aşiret bir anlamda ortak çıkarları korumak adına da oluşturulabilir. Günümüzde Türkiye’deki birtakım aşiretler büyük şehirlere göç etmekle birlikte belli bölgelere yerleşerek varlıklarını devam ettirmektedir. Bazen yapılarında din, kan veya evlilik bağı ile birbirine bağlanmış bulunan, dil ve kültür yönünden benzerlik gösteren, birçok sülaleyi içine alan aşiretler, göçebe veya yerleşik durumda olabilmektedir.

Bazen kişiler kendilerini belli bir aşiret veya sülaleye ait olarak görüp onlarla tavır alırlar. Zaman geçtikçe bunlar o grubun üyesi olarak kabul edilmeye başlanır. Burada aşirete sadakat duygusu öne çıkar. Aşiret içinde ilişkileri belirleyen esas unsur; ortak ataya yakınlık ölçüsünden ziyade, “sülaleye” gösterilen fiili sadakattir (Van Bruinessen, 2003, s. 83). Bu bağlamda, aşiret yapısı devlete bağlılıktan ziyade aşiret ideallerine, ülküsüne bağlılığın çok güçlü olduğu söylenebilir. Aşiretteki kadın ve erkekler bu ülkü uğrunda fedakarlıkta bulunmaktan çok büyük bir zevk duyarlar. Onlar için, aşiretler arası anlaşmazlıklarda gösterdikleri başarılar, kahramanlıklar, ortaya koydukları fedakârlıklar gerçekten önemli bir erdemdir.

Akrabalık ve akraba örgütlenmesi birçok toplumda toplumsal örgütlenmenin temel ögesi olarak bilinir (Eriksen, 2002, s. 165). Terörizmin ortaya çıktığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin aşiretlere dayalı feodal yapısı, geçmişten günümüze hem terörün hem de devletin göz önünde bulundurduğu yapılarıdır. Osmanlı İmparatorluğu’ndan günümüze, bölgenin yönetilmesinde etkin bir role sahip olan aşiretler, aynı zamanda terör örgütü açısından da mücadelenin gelişebilmesi için desteği alınmak istenen bir hedef kitle konumundadır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak koruculuk sistemi aşiretlerin devlet yanlısı ve örgüt yanlısı olmak üzere iki kutuplu bir yapıya bürünmesine sebep olmuştur.

Bölgede terör olayları yaşanmaya başladığında o dönem için daha belirgin ve etkin olan aşiret grupları göstermiş olduğu duruşa göre ya “Devletçi” ya da “Örgütçü” olarak yaftalanmaya başlanmıştır. Hedef seçilen ve saldırıya uğrayan ilk dört aşiret⁴ (Tatar, Jırki, Bucak, Babat aşiretleri) gibi diğer aşiretler de toplu olarak ilk etapta devletten silah ve mühimmat istemiş, akabinde gönüllü köy koruculuğu ve geçici köy (güvenlik) koruculuğuna geçiş yapmışlardır. Halen bu aşiretler korucu aşireti olarak da anılmaktadır. Görüşülen kadın koruculardan beşinin aşireti var, Pülümür’de görev yapan korucunun ise zaten bölgede bir aşiret yapısı olmadığından aşireti bulunmamaktadır. Aşireti olan kadın korucular anlatımlarında bağlı buldukları aşiretlerin çatışmaların yaşandığı ilk andan itibaren devletin tanında yer aldıkları savunmaktadır. Farklı aşiretten eşleri olan kadın korucular kendi aşiretlerini babalarının aşireti olarak belirtmişlerdir.

Eski kadın korucular yeni dönem korucu alımlarında sadece şartları taşımasına bakarak mesleğe başlatılmalarının yanında eskiden olduğu gibi hangi aşiretten olduğunun da önemli olduğunu savunmaktadırlar. Aşiretlerin referans olarak alınmasının, özellikle eskiden buyana korucu aşireti olarak nitelendirilen ve güvenilir görülen aşiretlerden görüş sorulmasının daha iyi olacağını belirterek, bu

⁴ www.haberalp.com/m/?id=83097 “İki Kahraman Aşiret Tatar ve Babatları Tanıyalım”

dönemde siyasi veya bürokrasiden belli kişilerin korucu alımlarına müdahale ederek hak etmeyenlerin işe alındığını belirtmektedirler. Yeni dönem kadın korucular ise işe alımlarda son dönemde daha formel, kuralları şeffaf, liyakatin ön planda olduğunu söyleyerek aşiretlerin eskisi kadar adil olamayacağını, aşiret yapısının da bozulduğunu dolayısıyla bu noktada dışarıda tutulmalarının isabetli olduğunu belirtmişlerdir. Eski korucular görev kapsamında da korucuların eskiden çok daha fedakâr, cesur ve etkin çalıştığını, o dönemde görevdeki askerî personelin de koruculara daha çok güvendiği ve değer verdiğini düşünmektedir. Yeni korucuların görev açısından daha rahat görev yaptığı, komutanlarının gözünde de daha önemsiz görülmeye başlandığı belirtilmiştir.

Otorite ve Koruculuk

Otorite, sosyal organizasyonlarda hep var olan ve belki de adı tam olarak konmamış bir erktir. Otoritenin temel niteliklerini; öncelikle bilgi, tecrübeyle sağlanan güvenin yanında yargılama/değerlendirme gücü, disiplini tesis etme yeteneği ve korku uyandırma kapasitesi olarak sıralayabiliriz (Sennett, 2005, s. 26). Zaman zaman korucularla ilgili tasarruflar, düzenlemeler gündeme geldiğinde korucuların nasıl tepki verecekleri, yıllardır silahlı bir mücadelenin içinde bulunan bu topluluğun değişikliklere nasıl ikna edileceğine dair tartışmalar da yapılmaktadır. Bu noktada korucuların kimin sözünü dinleyeceği ve kimin ikna edeceği, kısaca üzerlerinde bir otoritenin olup olmadığı gündeme gelmektedir. Öncelikle görüşmelerde tüm korucuların devlete saygı ve itaat algısının yüksek, devleti temsil eden resmî makamlara güvenin büyük olduğu söylenebilir. Bununla birlikte gerek ekonomik kaygılarının ve gerekse halen güvenlik endişelerinin olmadığı söylenemez. Söz konusu kaygılar konusunda içsel olarak bakacağı kişiler konusuna göre değişmektedir. Otoritenin temel niteliklerine göre korucularda yaşanan ortam ve süreç neticesinde kendisi için en uygun kararları alabilecek, kendisinin iyiliğini düşünen olarak yani güven telkin eden en kuvvetli makamın aileden “Baba” olduğu anlaşılmaktadır. Ataerkil kültürün ve toplum olarak saygı gösterilmesi gereken aile büyüklerinin yanında anne-babaya sevgi anlamında duygusal bir bağın da söz dinleme noktasında bir etkisi olduğu düşünülmektedir. Korucuların içinde buldukları çalışma ortamında, büyük bir operasyon söz konusu olduğunda iç güvenlik tecrübesi olan ve işin taktik eğitimini uzun yıllar alan askerî personel öne çıkarken, bölgeye has küçük çaplı ve arazi bilgisi gerektiren faaliyetlerde ise uzun yıllar orada görev yapmış korucubaşı daha çok dinlenmektedir. Bu noktada korucuların bölgeye tayin görerek gelen askerî personelin tecrübesizliğinden dolayı bazı noktalarda kendilerinden daha iyi olamayacaklarını belirtmişlerdir.

Sonuç

Kadın güvenlik korucuları ilgili yasa ve mevzuat gereği bağlı buldukları jandarma karakol komutanlığının sorumluluk alanı olan mülki sınırlar içinde yani köylerinde ikamet etmektedirler. Farklı bölgelerde olmalarına rağmen yaşam tarzı olarak birbirlerine çok benzemektedir. Genel olarak çekirdek aile şeklinde büyüklerinden ayrı evlerde yaşamaktadırlar. İnançlı, ibadetlerini ellerinden geldiğince yerine getirmeye çalışmaktalar, iki kadın korucu hariç diğerleri hiç alkol kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Genellikle akıllı telefon dışında diğer teknoloji ürünlerini kullanmamakta, sosyal medya sayfalarından instagram ve facebook'ta paylaşımlarda bulunmaktalar. Görev dışında vakitlerini aileleri

ve akrabalarıyla geçirmektedirler. Kız çocukları da dâhil çocuklarının üniversite bitirmelerini, buldukları şehrin dışında okula gitmeleri veya çalışmalarına müdahale etmeyeceklerini belirtmişlerdir.

Farklı parametrelerde ortak bir geçmiş inancı taşıyan, ortak dil kullanan, siyasal, sosyal ve ekonomik birliktelik kurmuş birden çok altsoy grubu aşiret olarak tanımlanmaktadır. Tunceli’de görev yapan kadın korucu dışında görüşülen korucuların hepsi bir aşiret mensubudur ve kendi aşiretlerini korucu/devletçi aşiret olarak belirtmişlerdir. Bölgede aşiret yapılanması veya vurgusu oldukça düşmesine rağmen halen diğer bir sosyal kimlik olarak zihinlerde yer almaktadır. Aşiretten daha küçülerek köy ve hatta aile boyutuna inen sosyal yapılara rağmen aşiret kimliği yeri ve zamanı geldiğinde devreye girmektedir; bu genellikle devletçi olduğuna, güçlü olduğuna referans için kullanılmaktadır. Aşiret üyeliği hâlen yer yer sosyal ve ekonomik avantajlar sağlamaktadır. Sorulduğunda görüşmeciler aşiretlerini söylemektedir fakat bir an için hiyerarşik olarak daha büyük veya daha güçlü ya da daha devletçi görüneni söylediğinden emin olmak ve onu söylemek gereğini duymaktadırlar.

Aşiret yapılanması güvenlik ve akrabalık duygusu sunmakla birlikte, güçlü ve diğer ilişkilerinin yoğunluğuna göre kariyer fırsatları da sunmaktadır. Grup paradigmasına uygun olarak ait olma, gücü hissetme ve yansıtma adına sorulduğunda aşiret bağlılığını vurgulamalarının yanında üzerlerinde aşiretin eskiden olduğu gibi daha geniş ve güçlü bir yaptırımının olmadığı görülmüştür. Önem ve öncelik sırası sorularında korucubaşı, aile büyüğü ve aşiret büyüğü karşılaştırmasında baba yani aile büyükleri öne çıkmaktadır. Uzun süre askerî bir yapı ve nizam altında çalışmanın etkisi ve maddi kaygılarla ilk olarak resmî sıralı amirlerin emir ve telkinlerine itaat edeceklerini, daha sonra babalarının geldiğini belirtmişlerdir. Karar alma noktasında bölgede biline gelen feodal yapının geniş aile (Anne-baba dahil) ve hatta çekirdek aile boyutlarına doğru daraldığı görülmüştür. Fakat şahıs olarak bir saldırıya maruz kaldıklarında aşiretlerinin kendilerini, ailelerini koruyacaklarını, kendilerine destek olacaklarına güvendiklerini belirtmişlerdir.

Eğitim durumları erkek koruculara göre çok yüksektir, altı kadın korucudan dördü üniversite lisans mezunudur, erkek korucular arasında üniversite mezununa dahi rastlanılmamıştır. İki kadın korucu hariç diğerlerinin eşlerinin ya da babalarının da koruculuk yaptığı için koruculuğu seçtiği görülmüştür. Kadın korucular, erkeklerden farklı olarak kamu binalarında, yol kontrollerinde ve bazı hane aramalarında kadın vatandaşları arama ve kontrol etme görevlerini yerine getirmektedir. Tüm kadın korucular inançları gereği ibadetlerini mümkün olduğunca yerine getirme çabası içinde olduklarını belirtmişlerdir. Günlük yaşantılarında göreve gitmedikleri süre içinde evlerinde ev hanımı rolünde çocukları ve ev işleri ile ilgilenmektedirler. Görevi gereği aldıkları ve görev dışında evde buldukları tüfekten başka sadece iki kadın korucunun şahsi tabancası bulunmaktadır. Koruculuk görevini (özellikle babası korucu olan kadın korucular) meslekten öte kutsallık atfettikleri bir görev olarak görmektedir. Görüşmelerde erkek koruculardan daha net ve kendinden emin cevaplar vermişlerdir.

Yaşanan koruculuk sürecinde çeşitli sebeplerle büyük çoğunluğu kendi köylerinden ayrılan, göç eden korucuların yeni yaşam koşullarında kolektif bellek heybelerini doldurduklarını söyleyebiliriz. Kadın korucuların farklı illerde yaşamalarına rağmen ortak bir kültür oluşturup kolektif belleği birçok veri oluşturdukları açıkça görülmektedir. Korucularda “Biz” duygusu kazanılmış ve sevinçte, kederde

ortak duygular paylaşılarak aynı tepkiler verilmektedir. Kolektif belleğin oluşmasında ve büyümesinde diğer tüm toplumsal yapılarda olduğu gibi son zamanlarda yeni iletişim ve teknoloji vasıtalarının da katkısı büyük olmuştur.

Kahramanlıklar farklı bölgelerde olsa da korucuların anlatım tarzları, vurgulamalar genellikle aynıdır. Kullanılan semboller, işaretler, inanç ve ibadete bakış, siyasi duruş korucularda ortak noktalardır. Ortak milliyetçilik söylemleri, işaretleri yine korucuların en büyük özelliklerinden biridir.

Kaynakça

- Akgüner, T. (2003). Kolluk kavramına genel bir bakış. *Polis Dergisi*, 9(36), 195-196.
- Assmann, J. (2001). *Kültürel bellek: eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik* (A. Tekin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Anderson, B. (1995). *Hayali cemaatler*, (İ. Savaşır, Çev.). Metis Yayınları.
- Aydın, S. (1998). *Kimlik sorunu, ulusallık ve "Türk kimliği"*. Öteki Yayınevi.
- Bal, İ. ve Özeren S. (2012). *Dünyadan örneklerle terörle mücadele*. USAK Yayınları.
- Bauman, Z. (2008). *Identity in the globalizing world*. A. Elliot & P. Du Gay (ed.), Cambridge Uni.Press.
- Bauman, Z. (2011). *Yaşam sanatı*. Versus Yayınları.
- Bulut, M. (2010). Öğrencilerin dinî inançları ve kimlikleri ile siyasal tercihlerinin ilişkisi. *Antropoloji Dergisi*, (24), 115-132.
- Bulut, M. (2017). Identity belonging changes through migration. *New Trends and Issues Proceedings on Humanities and Social Sciences*, Online-5, sage 26-31.
- Castells, M. (2008). *Enformasyon çağı: ekonomi, toplum ve kültür* (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Doğan, E. (2000). *Kimlikler kaskacında ulusal kişilik*. İmge Kitapevi.
- Dündar, A. N. (1988). *Açıklamalı-içtihatlı-örnek uygulamalı emniyet teşkilatı ve hizmetleri*. Yiğit Ofset.
- Emiroğlu, K. ve Aydın, S. (2003). *Antropoloji sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Eriksen, T.H. (2002). *Etnisite ve milliyetçilik*, (E. Uşaklı, Çev.). Avesta Yayınları.
- Fromm, E. (2011). *The revolution of hope: toward a humanized technology*. American Mental Health Foundation Books.
- Güleç, C. (2004). *Politik psikoloji penceresinden siyaset ahlakı, kimlik ve laiklik*. Ümit Yayıncılık.
- Güvenç, B. (1999). *İnsan ve kültür*. Remzi Kitapevi.
- Güvenç, B. (2000). *Sosyal kültürel değişme*. Gündoğan Yayınları.
- Hakan, M. (1995). Kimlik nedir?. *Türkiye Günlüğü*, Sayı 33, 146-149.
- Haviland, W.; Prins, E.L.H.; Walrath, D. ve Mcbride, B. (2008). *Kültürel antropoloji* (İ.D.E. Sarıoğlu, Çev.). Kaknüs Yayınları.
- Karataşoğlu, S. ve Akpınar M. (2011). Geçici köy koruculuğu sistemi üzerine bir saha çalışması: Beytüşşebap örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(38), 367-396.

- Koç, Murat, (2011). Bir güvenlik organizasyonu olarak geçici köy koruculuğu sisteminin dünü, bugünü ve terörle mücadeledeki önemine dair tespitler. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Ens. Dergisi*, 20(3), 433-458.
- Korucu dergisi*, Anadolu Güvenlik Korucuları ve Şehit Aileleri Konf., sayı 2019-2.
- Maalouf, A. (2001). *Ölümcül kimlikler*, YKY yayınları.
- Sen, A. (2006). *Kimlik ve şiddet; kader yanlısamazı*, (A. Kardam, Çev.). Türk Henkel Yayınları.
- Sennett, R. (2005). *Otorite*, (K. Durand, Çev.) Ayrıntı Yayınları.
- Takış, T. (2007). Kimliklerle buluşma. *Doğu Batı Dergisi*, 6(23), 7-23.
- TBMM Tutanak Dergisi*, (1985), 34.Birleşim, Dönem:5, Cilt:13, Toplantı:3
- Van Bruinessen, M. (2003). *Ağa, şeyh, devlet*, (B.Yakut, Çev.). İletişim Yayınları.
- Wheeler, A. (1966). *The quest for identity*. W. W. Norton & Inc.
- Yüceşahin, M.M. ve Özgür, E.M. (2006). Türkiye'nin Güneydoğu'sunda nüfusun zorunlu yerinden oluşu: süreçler ve mekânsal örüntü. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 4(2), 15-35.

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 5 Sayı/ISSUE 9 Yıl/YEAR: 2022

Alındı/RECEIVED: 25-03-2022 – Kabul/ACCEPTED: 31-05-2022

Matematik Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Uygulaması Dersi Kapsamında Web Destekli Öğretim Uygulamalarına Yönelik Deneyimleri

Mathematics Teachers' Experiences on Web-assisted Instruction Applications within the Scope of Teaching Practice Course

Gülşah GEREZ CANTİMER¹
Sare ŞENGÜL²

Abstract

Due to the COVID-19 epidemic conditions, education activities have been carried out as emergency distance education since March 2020. The fact that the practice-based teaching practice courses taught in the last year of education faculties have to be taught according to the new conditions has led to many different experiences. In this context, applications for the teaching practice course were carried out online with web support and different experiences were

Öz

COVID-19 salgın şartları nedeniyle 2020 yılı mart ayından itibaren eğitim faaliyetleri acil uzaktan eğitim olarak yürütülmüştür. Eğitim fakültelerinin son sınıfında okutulan uygulamaya dayalı öğretmenlik uygulaması derslerinin oluşan yeni şartlara göre işlenmek durumunda kalınması birçok farklı deneyimler yaşanmasına sebep olmuştur. Bu kapsamda öğretmenlik uygulaması dersine yönelik uygulamalar web destekli olarak çevrimiçi gerçekleştirilmiş ve

¹ Gülşah GEREZ CANTİMER, Dr. Milli Eğitim Bakanlığı / Serdivan İmam Hatip Ortaokulu, Sakarya, gulsahgercz@subu.edu.tr Orcid: 0000-0003-1643-6055

² Sare ŞENGÜL: Prof. Dr. Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Matematik Eğitimi Anabilim Dalı, Orcid: 0000-0002-1069-9084

Bu çalışma 30 Eylül-3 Ekim 2021 tarihleri arasında düzenlenen "3. International Conference on Science, Mathematics, Entrepreneurship and Technology Education (Online)" kongresinde sorumlu yazar tarafından sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

experienced for teacher/preservice teachers. The aim of the study is to examine the experiences of preservice mathematics teachers on web-assisted teaching applications within the scope of teaching practice course. Case study design, one of the qualitative research methods, was preferred. The participants of the study consist of 7 preservice mathematics teachers who participated in web-assisted teaching applications within the scope of the teaching practice course in the fall and spring semesters of the 2020-2021 academic year. As a data collection tool, an evaluation form consisting of 9 open-ended questions prepared by the researchers was used. Within the scope of the study, only three questions of the form were subjected to content analysis. Obtained findings; the experiences gained in web-assisted teaching applications, positive and negative situations and the contributions of the teaching practice course were examined in the categories. Accordingly, the experiences of preservice teachers; it was included in the categories of *“using of technology, classroom management, professional development and preparation of course content”*. It was determined that although the expressions of the preservice teachers about positive situations were mostly in the category of *“motivation”*, their negative expressions were in the category of *“limitation of technology”*. Preservice teachers made statements regarding the contributions of the teaching practice course in the categories of *“professional development, contribution to pedagogical content knowledge and motivation”*.

Keywords: Mathematics Education, Teaching Practice, Preservice Mathematics Teachers, Web-Assisted Teaching Applications, Case Study

öğretmen/öğretmen adayları için farklılaşan deneyimler yaşanmıştır. Çalışmanın amacı matematik öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında web destekli öğretim uygulamalarına yönelik deneyimlerinin incelenmesidir. Nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni tercih edilmiştir. Çalışmanın katılımcılarını 2020-2021 eğitim-öğretim yılı güz ve bahar dönemlerinde öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında web destekli öğretim uygulamalarına katılan 7 matematik öğretmen adayı oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan 9 açık uçlu sorudan oluşan değerlendirme formu kullanılmıştır. Çalışma kapsamında formun sadece üç sorusu içerik analizine tabi tutulmuştur. Elde edilen bulgular; web destekli öğretim uygulamalarında edinilen deneyimler, yaşanan olumlu ve olumsuz durumlar ile öğretmenlik uygulaması dersinin katkıları başlıklarında incelenmiştir. Buna göre öğretmen adaylarının edindikleri deneyimler; *“teknoloji kullanımı, sınıf yönetimi, mesleki gelişim ve ders içeriği hazırlama”* kategorilerinde yer almıştır. Öğretmen adaylarının olumlu durumlara yönelik ifadelerinin en fazla *“motivasyon”* kategorisinde olmasına rağmen olumsuz ifadelerinin ise *“teknolojinin sınırlılığı”* kategorisinde olduğu belirlenmiştir. Öğretmen adayları öğretmenlik uygulaması dersinin katkılarına yönelik ise *“mesleki gelişim, pedagojik alan bilgisine katkı ve motivasyon”* kategorilerinde yer alan açıklamalarda bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Matematik Eğitimi, Öğretmenlik Uygulaması, Matematik Öğretmen Adayları, Web Destekli Öğretim Uygulamaları, Durum Çalışması

Giriş

Öğretmen adaylığı, mesleki yetkinlik ve deneyim kazanabilmede sistematik ve planlı eğitimin alındığı önemli bir aşamadır (Koemer, O'Connell-Rust ve Baumgartner, 2002, s. 35). Üniversitede planlanan eğitimle öğretmen adayları meslek bilgisi dersleri ile teorik bilgiler kazanmakta; uygulama dersleri ile bu bilgileri hayata geçirme fırsatı bulmaktadır (Özkılıç, Bilgin ve Kartal, 2008, s. 729). Eğitim fakültelerinde uygulama dersleri arasında Okul Deneyimi dersi ve Öğretmenlik Uygulaması Dersi yer almaktadır. Yüksek Öğretim Kurulu'nun öğretmen yetiştirme lisans programında yaptığı güncellemeler ile Okul Deneyimi dersi işlevsel olarak gerçekleştirilemediğinden kaldırılmış olup bu dersin içeriği birleştirilerek Öğretmenlik Uygulaması dersi bütün programlarda Öğretmenlik Uygulaması I ve Öğretmenlik Uygulaması II olmak üzere iki dönemde yer almıştır (Erişim tarihi: 28.01.2021, web1). Öğretmenlik uygulaması dersi, öğretmen adaylarına mesleki beceri ve yeterlik kazandırmak için son iki dönemde fakülte-okul iş birliği kapsamında yürütülmektedir. Teori ve pratiğin mantıksal bir biçimde anlaşılmasını sağlayan öğretmenlik uygulaması (Grossman, Hammerness ve McDonald, 2009, s. 276) ile öğretmen adayları kendi bireysel güçlü yönlerini ve öğretimsel ihtiyaçlarını keşfedebilir (Gorgoretti ve Pilli, 2012, s. 816). Öğretmen adayları, mesleğe başlamadan önce öğretmenlik rolünü deneyimleyerek eksiklerini fark edebilmekte ve daha iyi bir öğretim gerçekleştirme fırsatı yakalayabilmektedirler (Saka, 2019, s. 141).

Shulman'a (1987) göre bir öğretmenin "içerik bilgisi, genel pedagojik bilgi, öğretim programı bilgisi, öğrenenlerin bilgisi ve özellikleri, eğitim sistemi bilgisi, eğitim hedefleri, değerleri, tarihi ve felsefi temelleri bilgisi ve pedagojik alan bilgisi" olmak üzere yedi kategoriye ayrılan bilgi türlerine sahip olması gerekir. Öğretmen yetiştirme anlayışının özü öğretmen adaylarının nitelikli bir eğitim alıp bunu sınıf ortamında uygulayabilecek yetkinlikte öğretmen olmalarıdır (Tosun, 2019, s. 840). Öğretmenlik davranışları deneyim ve uygulamalarla kazanılabilir. Öğretmen adayları öğretmenlik uygulaması dersi ile edindikleri bilginin sınıf ortamında uygulanabilirliğini gözlemleyerek (Leikin ve Levav-Waynberg, 2008, s. 247) teoriyi gerçek ortamda deneyimleme fırsatı yakalayabilmektedir (Alkan, 2017, s. 2). Böylece adayın lisans eğitimi boyunca kazanmış olduğu bilgi ve beceriyi gerçek bir okul ortamında deneyip geliştirebilmesi için bir fırsat sağlanmış olmaktadır. Diğer bir ifade ile öğretmenlik uygulamaları adayın kendi alanıyla ilgili öğretmenlik performanslarını sergiledikleri önemli pratiklerdir (Bayındır, 2021, s. 2). Sahada kazanılan uygulama deneyimlerinin öğretmen adaylarının pratikte beceri kazanma, öğretmenlik mesleğine hazırlanmayı kolaylaştırma, öğretime yönelik tutumu geliştirme vb. katkıları bulunmaktadır (Conderman, Morin ve Stephens, 2005, s. 7). Öğretmen adayları gerçek sınıf ortamında yaşadıkları deneyimler ile üniversitede kendilerine sunulmuş olan kavramsal bilgileri daha iyi anlamlandırabilir (Hopkins, 1995, s. 5) ve önceden öğrendikleri öğretim yöntemlerini pratikte uygulama becerilerini analiz edebilirler (Gorgoretti ve Pilli, 2012, s. 818).

Alan yazında öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında yapılan çalışmalar incelendiğinde, öğretmen adaylarının bu derse yönelik görüşleri (Baştürk, 2009; Bektaş ve Tanşu, 2020; Cengiz, 2021; Biber, Erbay ve Kirişçi, 2018; Eraslan, 2009; Gorgoretti ve Pilli, 2012; Kadakal ve Yalman Polatlar, 2021; Karunagara ve Saimin, 2019; Özdemir ve Yıldırım, 2012; Uzun ve Koparan, 2021; Ünal ve Durmuş, 2021), algıları/metaforik algıları (Caires, Almeida ve Vieira, 2012; Kiggundu ve Nayimuli,

2009; Özdaş, 2018; Özdaş ve Çakmak, 2018; Serin ve Çelik, 2021), paylaşımları (İnel Ekici ve Delen, 2016), öğrenme fırsatları (Çelik vd., 2021), karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri (Ülger, 2021; Yadigaroglu, 2021; Yakar, Uzun ve Tekerek, 2021); öğretmenlik uygulaması dersinin; öğretim yeterliliği ve sınıf yönetimi inançlarına etkisi (Yılmaz ve Çavaş, 2008), öğretme motivasyonu ve özyeterlilik inançlarına etkisi (Akhan ve Kaymak, 2021); bu ders kapsamında özyeterlilik inançlarının değişimi/gelişimi (Hong ve Han, 2018; Yerdelen, Osmanoglu ve Taş, 2019), etkinlik hazırlama ve uygulama süreçleri (Girgin ve Şahin, 2019), e-portfolyo uygulaması (Kecik vd., 2012), uzaktan eğitim uygulamaları (Bayındır, 2021; Gök Çolak ve Efeoglu, 2021; Izgı Onbaşılı ve Sezginsoy Şeker, 2021; Pıştav Akmeşe ve Kayhan, 2021; Van Wyk, 2014) ve çevrimiçi etkinlik deneyimleri (Aslan Altan, 2021) konularında olduğu belirlenmiştir.

Eraslan'ın (2009) ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının öğretmenlik uygulaması dersi kapsamındaki deneyim ve değerlendirmelerini incelediği çalışmasında, matematik öğretmeni adaylarının uygulama için yeterli imkanlarının olmadığı, uygulamaya yönelik dönüt alamadıkları ve üniversite dersleri ile okul derslerini ilişkilendiremedikleri sonuçları elde edilmiştir. Buna rağmen uygulama esnasında öğretmenlik meslek derslerinin olumlu etkisinin olduğu, kendilerini sınıf ortamında gerçekten öğretmen olarak hissettikleri ve öğrencileri daha yakından tanıyabilme imkânı buldukları bulguları elde edilmiştir. Yılmaz ve Çavaş'ın (2008) çalışmasında öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında sınıf öğretmeni adaylarının öğretmenlik deneyimi, fen öğretimi yeterlik inançlarını etkilememesine rağmen sınıf yönetimi inançlarında değişime neden olmuştur. Öğretmenlik uygulaması ile öğretmen adaylarının öğretim yönetimine ilişkin inançları azalırken, insan yönetimi inançları artmıştır. Özdaş'ın (2018) çalışmasında öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulamasına yönelik hem olumlu hem de olumsuz algılara sahip oldukları tespit edilmiştir. Bu kapsamda “mesleki deneyim, öğrenciyi tanıma fırsatı, farklı öğretim yöntem ve tekniklerini deneyimleme, iletişim becerilerinin önemi” gibi olumlu görüşler ve “okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin ilgisizliği, öğretmen merkezli yaklaşım, öğretmenler arası iletişim eksikliği ve öğretimin zorluğu” gibi olumsuz görüşler belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının uygulama sırasında olumlu deneyimler kadar öğretmenlik mesleğine ilişkin algılarını etkileyen zorluklar yaşadıkları (Kiggundu ve Nayimuli, 2009, ss. 349-350); çoğunlukla öğretim yöntemlerini kullanma, iletişim ve öğrenci davranışları açısından zorluklarla karşılaştıkları (Karunagara ve Saimin, 2019; s. 69) tespit edilmiştir. Caires, Almeida ve Vieira'ya (2012) göre öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulamasının yapıldığı dönemde stres, hassasiyet, yorgunluk hissi vb. yaşanan bazı zorlukların yanı sıra artan bilgi ve becerilere ilişkin olumlu algılar ile yeterlilik ve esneklik duyguları da mevcuttur. Gorgoretti ve Pilli'nin (2012) çalışmalarında, öğretmen adaylarının Öğretmenlik Uygulaması dersi hakkında çoğunlukla olumlu görüşlere sahip oldukları ve bu dersin kendilerini mesleki hayata hazırladığını onayladıkları tespit edilmiştir. Hong ve Han (2018) ise matematik öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersi sonrasında matematik öğretim özyeterliliklerinin değişerek geliştiğini belirlemiştir.

İçinde bulunduğumuz pandemi şartları ise öğretmenlik uygulaması dersi gibi pratikte uygulama gerektiren dersler için yeni bir araştırma alanı oluşturmuş ve öğretmen adaylarının 2020 yılı Mart ayından itibaren acil uzaktan eğitim faaliyetleri arasında deneyimlediği yeni bir tecrübe olmuştur. Böylece yukarıda bahsedilen olumlu ve olumsuz deneyimlere farklı birer boyut eklenmiş ve teknoloji

ile yaşanan süreçte özel deneyimler ortaya çıkmıştır. Bayındır'ın (2021) uzaktan internet tabanlı öğretmenlik uygulamalarının etkililiğini araştırdığı çalışmasında öğretmen adaylarının en çok zorlandıkları alanlar teknik zorluklar ve dijital okuryazarlık olarak belirlenmiştir. Ayrıca öğretmen adayları uygulama öğretmenini ve öğretim elemanını bu dersin temel belirleyicisi olarak görmektedir. Piştav Akmeşe ve Kayhan (2021) salgın sürecinde Özel Eğitimde Öğretmenlik Uygulaması dersinin uygulama öğretmenlerinin süreç ve uygulamalara ilişkin görüşlerine göre inceledikleri çalışmalarında betimlenen katılımcı görüşlerini “fakülte-okul iş birliği, uygulama becerileri, izleme ve değerlendirme, mesleki yeterlikler ve beklentiler, sorunlar ve çözüm önerileri” olmak üzere dört temada incelemişlerdir. Gök Çolak ve Efeoğlu (2021) ise uzaktan eğitim yöntemiyle sürdürülen öğretmenlik uygulaması derslerine yönelik öğretmen adaylarının uygulama derslerinin uzaktan şekilde yürütülmesinin zorluk olarak kabul edildiği ve yaşanan güçlüklerin bölümler için kendi alanları özelinde farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Aslan Altan'ın (2021) öğretmen adaylarının pandemi döneminde öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında çevrimiçi gerçekleştirdikleri etkinlik deneyimlerini araştırdığı çalışmada, öğretmen adayları etkinliklerde olumsuz deneyim yaşadıklarını ve sürecin oldukça zorlayıcı olduğunu belirtmelerine rağmen uygulama öğretmenleri ise adayların çevrimiçi öğretim etkinliklerine yönelik daha olumlu düşüncelere sahip olduklarını ifade etmişlerdir.

Ünal ve Durmuş'un (2021) matematik ve fen bilimleri öğretmen adaylarının uzaktan eğitim şeklinde gerçekleştirilen Öğretmenlik Uygulaması-II dersiyle ilgili görüşlerini incelediği çalışmada, çevrimiçi ders işlerken en çok sunuş stratejisi ve soru-cevap tekniğini kullandıkları; video ve PowerPoint sunumları gibi materyalleri tercih ettikleri; ders sırasında çoğunlukla internet kopukluğu yaşanması ve öğrencilerin derse katılmaması yönünde problemlerin olduğu sonuçları elde edilmiştir. Izgı Onbaşılı ve Sezginsoy Şeker'in (2021) öğretmen adaylarının pandemi sürecinde öğretmenlik uygulamasına yönelik görüşlerini inceledikleri çalışmalarında yaşanan olumlu ve olumsuz deneyimlerin öğretmenlik mesleğine başlamadan önce ilk edinilen tecrübeler olması nedeniyle oldukça önemli olduğu vurgulanmıştır. Pandemi öncesi yapılan bir çalışma olarak İnel Ekici ve Delen'in (2016) öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında web destekli ortamlarda paylaştıkları günlükleri inceledikleri çalışmalarında matematik öğretmen adaylarının günlüklerinde öğrenme sürecini daha detaylı vurguladıkları, fen öğretmen adaylarının ise daha fazla etkinlik örneklerine yer verdikleri tespit edilmiştir. Ayrıca her iki gruptaki öğretmen adaylarının kendilerini ve arkadaşlarını olumlu değerlendirirken uygulama öğretmenlerine yönelik çoğunlukla olumsuz değerlendirmede buldukları belirlenmiştir.

COVID-19 salgını bütün dünyada çok hızlı ve ani değişimlere sebebiyet vermesi nedeniyle her kesimin bu sürece adapte olarak çevrimiçi çalışma sistemine geçmesini zorunlu kılmıştır. İlk kez toplu olarak deneyimlenen süreçte eğitim camiasında öğrenme ortamını tasarlamakla sorumlu olan öğretmenlerin çevrimiçi sistemi kullanabilmeleri, bu sistem içerisinde kendilerini yeniliklere açık, esnek düşünebilen, problem çözücü konuma getirmelerinin önemli olduğu gerçeği ortaya çıkmıştır. Özellikle öğretmenlerin etki alanlarının yüksek olması nedeniyle değişen şartlara adaptasyon süreçlerinin de diğer alanlara göre daha kısa sürede olması gereklidir. Beklenmedik durumlarda eğitimin sürekliliğini sağlamak için yeni neslin öğretmeni olacak öğretmen adaylarının ne tür çözüm önerileri sunarak öğrenme ortamını tasarlamaya gideceklerinin tespit edilmesinin gelecek zamanlarda böyle durumlarla

karşılaşılması halinde referans teşkil etmesi bakımından önemli olduğu söylenebilir. Bu bağlamda öğretmen adaylarının eğitimlerinde nelere öncelik verilmesi gerektiğinin belirlenmesi aşamasında farklı branşlara ait çalışmaların sonuçlarına gereksinim duyulacağı düşünülmektedir. Bu nedenle çalışmanın amacı matematik öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında web destekli öğretim uygulamalarına yönelik deneyimlerinin incelenmesidir. Bu kapsamda aşağıda yer alan araştırma sorularına cevap aranmaya çalışılmıştır:

Matematik öğretmen adaylarının;

- i) Web destekli (çevrimiçi matematik eğitimi) uygulamalarda kazandıkları deneyimleri nelerdir?
- ii) Web destekli uygulamalarda yaşadıkları olumlu ve olumsuz durumlar nelerdir?
- iii) Öğretmenlik uygulaması dersinin katkıları hakkındaki görüşleri nelerdir?

Yöntem

Araştırma Modeli

Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni olarak tasarlanmış ve yürütülmüştür. Durum çalışması ile incelenen olay/durum/birey/ortam/süreç vb. ayrıntılı bir biçimde araştırılarak ele alınan durumun bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmesi söz konusudur (Merriam, 2013). Durum çalışmasında bir veya birden fazla durum ele alınabilir (Starman, 2013, ss. 31-32). Bu çalışmada ele alınan durum, matematik öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında pandemi nedeniyle çevrimiçi olarak yürütülen matematik derslerinde yaşadıkları deneyimlerdir.

Araştırmanın Katılımcıları

Araştırmanın katılımcılarını 2020-2021 eğitim-öğretim yılı güz ve bahar dönemlerinde Sakarya'da bir devlet okulunda öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında pandemi dolayısıyla çevrimiçi yürütülen matematik derslerini takip ederek öğretmenlik uygulaması yapan yedi matematik öğretmen adayı oluşturmaktadır. Çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir örnekleme yoluyla tespit edilmiştir. Öğretmen adayları belirlenirken çalışma hakkında bilgilendirilerek katılımın gönüllü olduğu ifade edilmiştir. Bu kapsamda iki öğretmen adayıyla Öğretmenlik Uygulaması I ve Öğretmenlik Uygulaması II ders süreci sonunda (güz ve bahar döneminde), diğer öğretmen adaylarıyla ise Öğretmenlik Uygulaması II ders süreci sonunda (bahar döneminde) görüşülmüştür. Bu nedenle kodlama yapılırken ve öğretmen adaylarının görüşlerine yer verilirken iki dönem sonunda görüşülen öğretmen adayları ÖA2-1, ÖA2-2, ÖA3-1, ÖA3-2 şeklinde; diğer öğretmen adayları ise ÖA1, ÖA4, ..., ÖA7 şeklinde belirtilmiştir.

Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Çalışmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen “Öğretmenlik Uygulamaları Dersi Uzaktan Matematik Eğitimi Uygulamaları ve Öğretmenlik Mesleği Değerlendirme Formu” kullanılmıştır (Ek). Formun hazırlanması sürecinde biri matematik eğitimi olmak üzere eğitim alanında çalışmaları olan iki öğretim üyesinden uzman görüşü alınarak kapsam geçerliliği sağlanmıştır. Çalışmaya katılmaya gönüllü olan öğretmen adaylarına değerlendirme formu online olarak gönderilmiş ve forma verdikleri yanıtlar aynı şekilde alınarak kaydedilmiştir. İki öğretmen adayı forma verdikleri

yanıtları bilgisayar ortamında word belgesinde hazırlayarak göndermiş, diğer öğretmen adayları ise detaylı olarak el yazısıyla yazdıkları açıklamalarını taratarak pdf belgesi olarak göndermiştir.

Veri Analizi

Çalışmada elde edilen veri içerik analizi tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Çalışma kapsamında değerlendirme formunda yer alan sadece üç soru çalışmanın amacına uygun olması ve tüm soruların analiz edilmesinde oluşacak fazla veriden dolayı kullanılmıştır. İlk olarak öğretmen adaylarının değerlendirme formuna verdikleri cevaplar bilgisayar ortamında kaydedilmiş ve her bir form kodlanarak veri analizine başlanmıştır. Daha sonra öğretmen adaylarının her birinin aynı soruya verdikleri cevaplar ayrı ayrı okunmuş ve kodlara göre sınıflandırılarak notlar alınmıştır. Alınan notlar bütünsel olarak tekrar gözden geçirilmiş ve benzerliklerine göre oluşan kodlar birleştirilerek kategoriler oluşturulmuştur. Veri analiz süreci sonrasında oluşturulan kategori ve kodlar tablo üzerinde yazılarak frekans değerleri hesaplanmıştır. Yapılan işlemler araştırmacılar tarafından düzenli olarak planlanan haftalık görüşmelerde beraber kontrol edilmiş ve görüş birliği alınarak veri analizi tamamlanmıştır.

Çalışmanın geçerlik ve güvenilirliğinin sağlanması adına nitel çalışmanın doğası gereği inandırıcılık ve teyit edilebilirlik hususlarına dikkat edilmiştir. Bu nedenle “veri kaynaklarıyla uzun süreli etkileşim, meslektaş değerlendirmesi ve bilgi alma, katılımcı onayı, bütün sürecin kayıt altına alınması, zengin ve ayrıntılı betimleme, dış denetim” aşamaları (Creswell, 1998; akt. Glesne, 2013; s. 66) göz önünde bulundurulmuştur. Elde edilen veri araştırmacılar tarafından farklı zamanlarda iki kez analiz edilerek inandırıcılığın ve tutarlılığın sağlanmasına çalışılmıştır. Öğretmen adaylarının ifadelerinden yapılan doğrudan alıntılarla verinin teyit edilebilirliği sağlanmıştır. Ayrıca rapor yazımında verinin “akla yatkınlık, bireylerin deneyimlerine uygunluk, inandırıcılık, önem ve okunurluk” özelliklerine sahip olmasına (Yıldırım ve Şimşek, 2005) özen gösterilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde elde edilen veri aşağıda sunulan alt başlıklar kapsamında ayrı ayrı ele alınarak değerlendirilecektir:

- i) Web destekli (çevrimiçi matematik eğitimi) uygulamalarda kazanılan deneyimler
- ii) Web destekli uygulamalarda yaşanan olumlu ve olumsuz durumlar
- iii) Öğretmenlik uygulaması dersinin katkıları

Web Destekli (Çevrimiçi Matematik Eğitimi) Uygulamalarda Kazanılan Deneyimlere Yönelik Bulgular

Matematik öğretmen adayları pandemi sürecinde öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında derslere çevrimiçi olarak katılmışlar ve dönemlik ders anlatımlarını sanal ortamda gerçekleştirmişlerdir. Çalışmanın ilk alt problemi doğrultusunda öğretmen adaylarına web destekli uygulamalarda kazandıkları deneyimlerin neler olduğu sorulmuştur. Öğretmen adaylarının web destekli uygulamalarda kazandıkları deneyimlere yönelik kategori, kod ve frekanslar Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Web destekli uygulamalarda kazanılan deneyimler

Kategoriler	Kodlar	Öğretmen adayları	f
Teknoloji kullanımı	Bilgisayarda yazı yazmayı geliştirme	ÖA2-2	10
	Bilgisayar ortamında daha çok çalışmanın deneyimlenmesi	ÖA3-2	
	Ders anlatımlarına hazırlıkta konu tekrarı fırsatı	ÖA4	
	İnternet üzerinden akıllı tahta kullanımı	ÖA1/ÖA3-1	
	Sanal kalem kullanımı	ÖA6	
	Tahta kullanmada zorluk	ÖA2-1/ÖA3-1	
	Uzaktan eğitime uygun ders planı hazırlama deneyimi	ÖA7	
	Uzaktan eğitimin zorluğunun fark edilmesi	ÖA2-2	
Sınıf yönetimi	Ev içi portatif tahta kullanımı	ÖA1/ÖA3-1	9
	Öğrenciyi derse katma zorluğu	ÖA2-1/ÖA5	
	Öğrencinin derse katılımı için yardımcı tekniklerin keşfedilmesi	ÖA5	
	Öğrenci katılımının dersi olumlu veya olumsuz etkilemesinin deneyimlenmesi	ÖA7	
	Öğrencileri kontrol etme zorluğu	ÖA2-1	
	Sanal bir ortamda ders yönetme deneyimi	ÖA6/ÖA3-2	
Mesleki gelişim	Edinilen bilgilerin sınıf ortamında davranışa dönüştürme fırsatı	ÖA4	3
	Matematiksel dil kullanımında eksikliklerin fark edilmesi	ÖA5	
	Uygulama öğretmenin gözlemlenerek birçok bilgi edinilmesi	ÖA4	
Ders içeriği hazırlama	Ders anlatma deneyimi	ÖA6/ÖA3-2	3
	Uzaktan ders anlatımına hazır olmama	ÖA2-1	

Tablo 1 incelendiğinde öğretmen adaylarının web destekli uygulamalarda kazandıkları deneyimlerin “teknoloji kullanımı, sınıf yönetimi, mesleki gelişim ve ders içeriği hazırlama” kategorilerinde yer aldığı görülmektedir. Buna göre öğretmen adayları en fazla teknolojinin kullanımına yönelik kazandıkları deneyimleri ($f=10$) ve sınıf yönetimine yönelik kazandıkları deneyimleri ($f=9$) açıklamışlardır. Bu doğrultuda öğretmen adaylarının her bir kategoriye yönelik örnek açıklamaları ve doğrudan alıntılar aşağıda sunulmuştur.

Teknoloji kullanımı kategorisinde öğretmen adayları uygulama okullarında katıldıkları çevrimiçi derslerde ve birebir yaptıkları ders anlatımlarında uzaktan eğitime uygun ders planı hazırlama, bilgisayarda yazı yazmayı geliştirme, sanal kalem kullanımı, canlı derslerde akıllı tahta kullanımı vb.

birçok deneyim kazandıklarını belirtmiştir. Örneğin; ÖA1 kodlu öğretmen adayı “İnternet üzerinden uzaktan akıllı tahta yardımıyla matematiğin anlatımını gerçekleştirdim ayrıca kendim tahta edinip edindiğim tahtadan faydalanarak da ders anlatımı yaptım ama tahtada kameradan öğrencilerin net görmediklerini ve sorun yaşadıklarını görüp akıllı tahta üzerinden zoomda anlatım yapmanın onlar için daha faydalı olduğunu düşünüyorum.” ifadesi ile ders anlatımlarında yaptığı uygulamaları açıklamıştır. Bu ifadelerden öğretmen adayının ilk derslerde kameraya yakın açıdan tahta üzerinde ders anlattığı ama bunun yeterli olmaması nedeniyle teknolojinin olanaklarından yararlanarak akıllı tahtayı kullandığı ve ekran paylaşımıyla öğrencilere sunum yaptığı görülmektedir. ÖA6 kodlu öğretmen adayı ise “Yüz yüze olmasa da bir sınıfa hitap ederek ders anlatma deneyimi elde ettim. Bu deneyim uzaktan, sanal bir ortamda gerçekleştiği için tahta da sanal olduğundan ders için konu anlatım slaytları oluşturdum. Üzerlerinde sanal kalem kullanarak dersi yönetmekte farklı bir deneyimdi.” ifadeleriyle sınıf ortamında ders anlatım deneyimlerini açıklamıştır. Öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında her iki dönem sonunda da görüşleri alınan ÖA2 kodlu öğretmen adayı ise ilk dönem sonunda “...Uzaktan ders anlatmak için hazır olmadığımı gördüm. Ders anlatımı yaparken tahtayı kullanmada zorluk çektim, fakat hocamız bunu gayet güzel başarıyordu.” ve ikinci dönem sonunda “...İlk başlarda bilgisayara yazı yazarken zorlanıyordum, ama artık güzel bir şekilde yazabiliyorum.” ifadeleriyle sınıf ortamında farklılaşan durumlara uyum sağladığını belirtmiştir.

Sınıf yönetimi kategorisinde öğretmen adayları sanal bir ortamda ders yönetme deneyimi, öğrencileri derse katma ve kontrol etme zorluğu, derse katılım için yardımcı tekniklerin keşfedilmesi, öğrencilerin derse katılımının olumlu veya olumsuz etkileri vb. birçok durumla karşılaşmışlardır. ÖA2-1 kodlu öğretmen adayı “Uzaktan eğitim dersinde öğrencileri derse katmanın çok zor olduğunu anladım. Onları kontrol etmekte zorluk çekildiğini fark ettim.” ifadeleriyle sınıf ortamında yaşadıklarını açıklamıştır. ÖA-5 kodlu öğretmen adayı “Yapılandırmacı öğretimde öğrencilerin derse katılmasının ne kadar önemli olduğunu daha iyi anladım. Öğrencilerin derse katılmasına yardımcı olacak teknikler keşfettim.” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. ÖA2 kodlu öğretmen adayı gibi her iki dönem sonunda da görüşleri alınan ÖA3 kodlu öğretmen adayı ise ilk dönem sonunda “Uzaktan eğitimde hem tahtada hem de sunu olarak ders anlattım. Sunu olarak anlattığımda dersi kontrol etmenin çok daha kolay olduğunu fark ettim. Uzaktan eğitimde dersleri sunum ya da bilgisayardan (beyaz tahta gibi) uygulamalarla anlatmanın daha rahat ve kullanışlı olduğunu deneyimledim. Tahtada öğrenciler yazıları okuyamayabiliyor ya da hem ben hem de öğrenci yazı yazdığı için zamanı daha az verimli kullandığımı fark ettim.” şeklinde sınıf ortamında yaşadıklarını açıklamıştır. ÖA3 kodlu öğretmen adayı ikinci dönem sonunda ise “Uzaktan eğitim ile beraber bilgisayar ortamında daha çok çalışmayı deneyimledim. Bu süreçte öğrenciler konuyu nasıl daha iyi anlar, hangi görselleri kullanmam lazım, zaman yönetimini nasıl yaparım, uzaktan öğretim ile öğrencileri derse nasıl katabilirim bunlar üzerinde yoğunlaştım.” açıklamalarıyla sınıf yönetimi açısından kazandığı deneyimleri aktarmıştır.

Mesleki gelişim kategorisinde az sayıda görüş olmakla birlikte öğretmen adayları mesleki açıdan kazandıkları deneyimleri açıklamıştır. Örneğin, ÖA4 kodlu öğretmen adayı lisans dersleri boyunca öğrendikleri bilgileri sınıf ortamında davranışa dönüştürme fırsatını elde ettiklerini ve çevrimiçi derslerde uygulama öğretmenini gözlemleyerek birçok bilgi kazandıklarını vurgulamıştır. ÖA5 kodlu öğretmen adayı ise “Matematik dil kullanımında çok eksikim olduğunu fark ettim.” ifadeleriyle ders anlatımları sonrasında uygulama öğretmeninden aldığı dönütlerle ve kendi değerlendirmeleriyle mesleki gelişim açısından eksiklerini görebildiğini belirtmiştir.

Ders içeriği hazırlama kategorisinde diğer kategoride olduğu gibi az sayıda görüş olmakla birlikte öğretmen adaylarının ders anlatma deneyimi ve uzaktan ders anlatımına hazır olmama kodlarına yönelik açıklamalar tespit edilmiştir. Örneğin, ÖA3-2 kodlu öğretmen adayı “*Uzaktan eğitim sürecinde öğrenciler konuyu nasıl daha iyi anlar, hangi görselleri kullanmam lazım...*” ifadesiyle ve ÖA6 öğretmen adayı “*Yüz yüze olmasa da bir sınıfa hitap ederek ders anlatma deneyimi elde ettim.*” ifadesiyle ders anlatma deneyimlerini açıklamışlardır. Öğretmen adaylarının ders anlatımları için ders içeriği oluşturmada hazırlık yaptıkları ve bu dokümanları sunum aşamasında sınıf ortamına uyarladıkları belirlenmiştir. ÖA2-1 kodlu öğretmen adayı ise “*Uzaktan ders anlatımına hazır olmadığımı fark ettim.*” ifadesiyle kendine yönelik öz eleştiride bulunmuştur. Öğretmen adayları için öğretmenlik mesleğine geçişte ilk deneyim olan öğretmenlik uygulaması dersinin oldukça yeni ve heyecanlı bir deneyim olmasına rağmen pandemi şartlarında katıldıkları çevrimiçi derslerin ve bu derslere yönelik ders içeriği hazırlamanın tamamen farklılaşan ve öğretmen adaylarının yetkinliklerine göre ilerleyen bir süreç olduğu söylenebilir.

Web Destekli Uygulamalarda Yaşanan Olumlu ve Olumsuz Durumlar

Çalışmanın ikinci alt problemi doğrultusunda matematik öğretmen adaylarına web destekli uygulamalarda yaşadıkları olumlu ve olumsuz durumların neler olduğu sorulmuştur. Bu doğrultuda öğretmen adaylarının web destekli uygulamalarda yaşadıkları olumlu durumlara yönelik kategori, kod ve frekanslar Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Web destekli uygulamalarda yaşanan olumlu durumlar

Kategoriler	Kodlar	Öğretmen adayları	f
Motivasyon	EBA imkânı	ÖA1/ÖA2-2	10
	Gürültü kirliliğinin olmaması	ÖA2-2/ÖA-5	
	Not almayı beklemeden ekran görüntüsü alma	ÖA2-1/ÖA2-2	
	Öğrenmeye teşvik	ÖA1	
	Öğretmen desteği	ÖA1	
	Öğrenci ilgisini arttıran sunumlar hazırlama	ÖA5	
	Pandemi sürecinde okul bağının devamı	ÖA1	
Materyal desteğiyle sınıf ortamını zenginleştirme	Dijital materyal kullanımı	ÖA2-2/ÖA6/ÖA7	7
	Bazı materyallerin kullanımı	ÖA3-1/ÖA4	
	İnternet üzerinden farklı program kullanımı	ÖA2-2/ÖA4	
Zaman ve mekândan bağımsızlık	Zamandan tasarruf	ÖA2-1/ÖA2-2/ÖA6	6
	İnternet olan her ortamdaki derse katılabilme	ÖA2-1/ÖA2-2	
	Ulaşım sorununun olmaması	ÖA2-2	

Tablo 2’ye göre öğretmen adaylarının web destekli uygulamalarda yaşadıkları olumlu durumlar “*motivasyon, materyal desteğiyle sınıf ortamını zenginleştirme, zaman ve mekândan bağımsızlık*” olmak üzere üç kategoride belirlenmiştir. Buna göre öğretmen adaylarının olumlu yönde en fazla motivasyon

kategorisine yönelik açıklamalarda buldukları tespit edilmiştir ($f=10$). Öğretmen adaylarının belirlenen kategorilere yönelik açıklamaları aşağıda sunulmuştur.

Motivasyon kategorisine yönelik öğretmen adaylarının farklılaşan görüşleri ortaya çıkmıştır. Buna göre çevrimiçi dersler ile öğrencilerin öğrenmeye teşvik edildiği, öğretmen desteğinin sağlandığı, öğrenci ilgisini arttıran sunumların hazırlandığı, pandemi sürecinde okul bağının devam ettirilerek motivasyonun arttırıldığı vb. durumlar belirlenmiştir. Örneğin, ÖA1 kodlu öğretmen adayı “*Pandemi sürecinde öğrencileri okuldan kopmalarına izin vermeden hatta daha da çok onları öğrenmeye teşvik ederek bu sürecin geçirildiğini düşünüyorum. EBA üzerinden öğrencilere çok fazla imkân sağlandığını tabii ki bunun yanında öğretmenlerimiz tarafından da çok fazla yardımlar sağlandığını, çaba gösterildiğini görüyorum...*” şeklinde açıklamada bulunmuştur. ÖA-5 kodlu öğretmen adayı “*Olumlu yönü öğrencinin ilgisini arttırabileceğimiz sunumlar hazırlayabiliyoruz. Bir başka olumlu tarafı ise yüz yüze eğitimde oluşabilen gürültü kirliliği minimum seviyeye iniyor.*” şeklinde açıklamada bulunmuştur. ÖA2-1 kodlu öğretmen adayı “*Uzaktan olduğu için okula gitmek ve hazırlanmak için vakit kaybetmek zorunda kalmıyorsun.*” ve ÖA2-2 kodlu öğretmen adayı “*Dersi kaynatma sorunu çok olmuyor. Gereksiz konuşmalar olduğu zaman hoca mikrofon ve chat’i kapatabiliyor. Not almalarını bekleme yerine ekran görüntüsü almalarını isteyebiliyorsun...*” ifadeleriyle kendi bakış açılarına göre çevrimiçi derslerin olumlu yönlerini vurgulamıştır.

Materyal desteğiyle sınıf ortamını zenginleştirme kategorisinde öğretmen adayları dijital materyal kullanımı, bazı materyallerin kullanımı ve internet üzerinden farklı program kullanımı kodlarına yönelik açıklamalarda bulunmuştur. Örneğin, ÖA6 kodlu öğretmen aday “*Yüz yüze bellik teknolojiyi ve sanal manipülatifleri daha az kullanıyorduk, o açıdan öğrenciler için farklılık olmuş olabilir.*” ifadesiyle uzaktan eğitimin öğrenciler açısından olumlu olarak düşündüğü yönlerini açıklamıştır. Ö6 kodlu öğretmen adayı gibi ÖA2-2 ve ÖA7 kodlu öğretmen adayları da çevrimiçi derslerde dijital materyal kullanımına vurgu yapmışlardır. ÖA3-1 kodlu öğretmen adayı “*Materyalle öğrenmek bazı konuları anlamlandırmada kolaylık sağlıyor. Uzaktan eğitimde bazı materyalleri kullanmak zorlaşırken bazıları kolaylaşıyor...*” ifadesiyle materyal kullanımının derslere yansımalarını belirtmiştir. ÖA2-2 kodlu öğretmen adayı ise “*...Uzaktan eğitim öğretmen ve öğrencilere daha önce bilmedikleri Zoom, Google Meet, Google form gibi uygulamaları öğrenme şansı verdi*” ifadesiyle internet üzerinden farklı program kullanımı koduna yönelik açıklamada bulunmuştur.

Zaman ve mekândan bağımsızlık kategorisinde öğretmen adayları zamandan tasarruf, internet olan her ortamdan derse katılabilme ve ulaşım sorununun olmaması kodlarına yönelik açıklamalarda bulunmuştur. Örneğin, ÖA2-1 kodlu öğretmen adayı “*Uzaktan olduğu için okula gitmek ve hazırlanmak için vakit kaybetmek zorunda kalmıyorsun.*” ifadesiyle zamandan tasarruf edildiğini, ÖA2-2 kodlu öğretmen adayı “*Uzaktan eğitim interneti olan her yerden derse katılım sağlanma şansı veriyor.*” ifadesiyle ve “*Ulaşım sorununu ortadan kaldırıyor.*” ifadesiyle zaman ve mekândan bağımsız hareket edildiğini vurgulamıştır. ÖA6 kodlu öğretmen adayı da “*Uzaktan eğitimin olumlu yönleri aslında kısılı... Bunun dışında da dersler evden gerçekleştiği için zaman tasarrufu olumlu bir yön olarak değerlendirilebilir.*” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.

Matematik öğretmen adayları web destekli uygulamalarda olumlu durumlar yaşamalarına rağmen süreç boyunca doğal olarak olumsuz durumlarla da karşılaşmıştır. Öğretmen adaylarının yaşadıkları olumsuz durumlara yönelik kategori, kod ve frekanslar Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Web destekli uygulamalarda yaşanan olumsuz durumlar

Kategoriler	Kodlar	Öğretmen adayları	f
Teknolojinin sınırlılığı	İnternet sorunu	ÖA1/ÖA2-1/ÖA2-2/ ÖA3-1/ÖA3-2/ÖA6	18
	Sosyal etkileşimin olmaması	ÖA2-1/ÖA2-2/ÖA4/ÖA6	
	Derse katılım sayısının azlığı	ÖA1/ÖA6/ÖA7	
	Öğrencilerin derse odaklanamaması	ÖA2-1/ÖA2-2	
	Ödev kontrolünde zorluk	ÖA2-1/ÖA2-2	
	Uzaktan eğitimde olumsuzluğun daha fazla olması	ÖA1/ÖA4	
Sınıf yönetiminin sınırlılığı	Öğrenci katılımının sağlanmasının zorluğu	ÖA3-2/ÖA5/ÖA7	8
	Öğrenci anlamasının tespitinin zorluğu	ÖA3-2/ÖA5	
	Uzaktan eğitimle öğrencileri gözlemlemede zorluk	ÖA3-1/ÖA4	
	Ders anlatımı	ÖA4	
Derse yönelik sorunlar	Ders süresinin yetersizliği	ÖA3-2	5
	Derslerin farklı saatlerde olması	ÖA2-1	
	Etkin öğrenme için sürenin kısalığı	ÖA3-1	
	Matematiğin soyut olması	ÖA1	
	Öğrencilerin dersi anlamasında yaşanan zorluklar	ÖA1	
Motivasyon eksikliği	Somut materyallerle etkinliklerin gerçekleştirilememesi	ÖA6	4
	Öğrencileri görememe	ÖA2-1	
	Teknolojiyi etkin kullanamama nedeniyle materyal kullanmada sınırlılık	ÖA3-1	
	Eğitimde fırsat eşitsizliği	ÖA2-2	
Mesleki gelişimin sınırlılığı	Tahta kullanamama	ÖA6	3
	Teknolojiyi etkin kullanamama nedeniyle materyal kullanmada sınırlılık	ÖA3-1 ÖA4	
	Zoom programını etkin kullanamama		

Tablo 3'e göre öğretmen adaylarının web destekli uygulamalarda yaşadıkları olumsuz durumlar "teknolojinin sınırlılığı, sınıf yönetiminin sınırlılığı, derse yönelik sorunlar, motivasyon eksikliği ve mesleki gelişimin sınırlılığı" olmak üzere beş kategoride yer almaktadır. Öğretmen adaylarının görüşlerine göre en fazla

sorun teknolojinin sınırlılığı ($f=18$) kategorisinde belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının yaşadıkları olumsuz durumlara yönelik açıklamaları aşağıda sunulmuştur.

Teknolojinin sınırlılığı kategorisinde öğretmen adayları internet sorununun olması, sosyal etkileşimin olmaması, derse katılan öğrenci sayısının az olması, öğrencilerin derse odaklanamaması, ödev kontrolünde zorlukların yaşanması vb. durumlara yönelik açıklamalarda bulunmuşlardır. Örneğin, ÖA1 kodlu öğretmen adayı “*Olumsuzluklar bence olumlulara kıyasla daha fazla oluyor. Bunun nedenlerini şöyle sıralayabilirim: İnternet üzerinden eğitim sağlamanın her öğrencinin internete ulaşma imkânı olmamasından dolayı öğrencilerin zorlanmaları; matematik soyut bir ders olduğu için öğrenciler yüz yüze derslerde bile zorlanıyorlarken uzaktan derslerde anlamaları daha da zorlaşıyor; derslere katılım sayıları yüz yüze eğitimde olduğunun yarısı kadar belki de daha da az oluyor vs. birçok olumsuz durum var.*” şeklinde yaşanan olumsuz durumları ifade etmiştir. Özellikle öğretmen adaylarının aynı sınıf ortamında aynı öğrencilerle beraber olmaları ve teknik sorunları ortak olarak gözlemlenmeleri görüşlerin çoğunluğunun bu kategoride yer almasını sağlamış olabilir. ÖA2-1 kodlu öğretmen adayı “*İnternet alt yapısının olmadığı öğrencilerin sesi gidiyor ve bazen uygulamadan atılıyor. Bu da öğrencilerin derse odaklanıp anlamalarını zorlaştırıyor. İnterneti olmayan öğrenciler derse katılmıyor.*” ifadeleriyle yaşanan olumsuzlukları özetlemiştir. ÖA6 kodlu öğretmen adayı da “*Uzaktan eğitimin olumsuz yönleri öğrencilerle birebir göz teması ve etkileşimde bulunamamak, tahta kullanamamak, somut materyaller ile etkinlikleri gerçekleştirememek, internet hızından ötürü iletişimde kopukluklar olması, bazı öğrencilerin mikrofonunun bozuk olması veya bu yalanı kullanması, yine bazı öğrencilerin kamerayı açmaması veya kamera açılmadan ders işlenmesi, öğrencilerin evindeki seslerden veya ortamın ciddiyetsizliğinden (yatağından derse bağlanması) ötürü derse odaklanamaması, imkansızlıklardan ötürü bazı öğrencilerin derse katılmaması gibi sebepler uzatılarak olumsuz yönlere eklenebilir.*” ifadeleriyle olumsuz durumları örneklendirmiştir. ÖA3-2 kodlu öğretmen adayı da “*...Öğrencilerin dersten internet dolayısı ile bağlantılarının gitmesi, seste yaşanan sorunlar da yaşanan olumsuz durumlardan oldu.*” ifadesiyle arkadaşlarıyla ortak gözlemledikleri sorunları belirtmiştir.

Sınıf yönetiminin sınırlılığı kategorisinde öğretmen adaylarının öğrenci katılımının sağlanmasının zorluğu, öğrenci anlamasının tespitinin zorluğu, uzaktan eğitimle öğrencileri gözlemlenmede zorluk ve ders anlatımı kodlarına yönelik açıklamalarda bulunmuştur. Örneğin, ÖA3-2 kodlu öğretmen adayı “*Uzaktan eğitim ile öğrencileri derse katmak çok zor oluyor. Öğrenciler sorulara cevap verseler dahi motivasyonları oldukça düşük olduğunu gözlemledim. Öğrencilerin konuyu anlayıp anlamadığını fark etmek oldukça güç oldu.*” ifadeleriyle canlı derslerde öğrenci katılımının oldukça zorlandığını ve öğrenci anlamasını belirlemede güçlük yaşadığını vurgulamıştır. ÖA-5 ve ÖA-7 kodlu öğretmen adayları da derslerde öğrencilerin aktif katılımını sağlamada zorlandıklarını ifade etmiştir. ÖA4 kodlu öğretmen adayı uzaktan eğitimle öğrencileri gözlemlenmede oldukça zorlandığını ve ders anlatımlarında zorluk yaşadığını ifade etmiştir. ÖA-5 kodlu öğretmen adayı da “*Uzaktan matematik eğitimi olduğu için öğrencilerin derse katılmasını sağlamak zor oluyor. Öğrenciler stajyer öğretmenlerden çekindikleri için anlamadıkları konuyu veya soruyu sormayabiliyorlar. Dolayısıyla öğrencinin anlayıp anlamadığını anlamak bizler için zor olabiliyor.*” ifadesiyle sınıf yönetiminde yaşanan zorlukları açıklamıştır.

Derse yönelik sorunlar kategorisinde öğretmen adayları ders süresinin yetersizliği, derslerin farklı saatlerde olması, etkin öğrenme için sürenin kısalığı, matematiğin soyut olması ve öğrencilerin dersi anlamasında yaşanan zorluklar kodlarına yönelik açıklamalarda bulunmuştur. Örneğin, ÖA3-2

kodlu öğretmen adayı “Uzaktan öğretim ile ders saatinin 40 dk’dan 30 dk olması konuyu yetiştirmeyi zorlaştırdı.” ifadesiyle ve ÖA2-1 kodlu öğretmen adayı “Derslerin farklı saatlerde olması yaşanan olumsuzluklardan...” ifadesiyle derse yönelik yaşadıkları sorunları açıklamışlardır. ÖA3-1 kodlu öğretmen adayı “Konuyu anlatırken ses problemi, bağlanma problemi yaşıyor ve bu da süreyi iyice kısaltıyor. Etkin öğrenme için süre çok kısa oluyor.” ve ÖA1 kodlu öğretmen adayı “...Matematik soyut bir ders olduğu için öğrenciler yüz yüze derslerde bile zorlanıyorlarken uzaktan derslerde anlamaları daha da zorlaşıyor.” açıklamasında bulunmuştur.

Motivasyon eksikliği kategorisinde öğretmen adayları somut materyallerle etkinliklerin gerçekleştirilememesi, öğrencileri görememe, teknolojiyi etkin kullanamama nedeniyle materyal kullanmada sınırlılık ve eğitimde fırsat eşitsizliği kodlarına yönelik açıklamalarda bulunmuştur. ÖA6 kodlu öğretmen adayı yaşanan olumsuzlukları “...somut materyaller ile etkinlikleri gerçekleştirememek” ve ÖA2-1 kodlu öğretmen adayı “Öğrencileri görmemek onların anlayıp anlamadığını anlamayı zorlaştırıyor.” şeklinde ifade etmiştir. ÖA3-1 kodlu öğretmen adayı teknolojiyi etkin kullanamamadan kaynaklı materyal kullanım sınırlılığını belirtmiştir. ÖA2-2 kodlu öğretmen adayı ise “Her evde ders dinlemek için uygun bir ortam oluşmayabiliyor. Bu da eğitimde fırsat eşitsizliğinin ortadan kalkması demektir.” ifadesiyle öğrencilerin yaşadıkları ve sınıf ortamına yansıyan olumsuz durumları açıklamıştır.

Mesleki gelişimin sınırlılığı kategorisinde öğretmen adayları tahta kullanamama, teknolojiyi etkin kullanamama nedeniyle materyal kullanmada sınırlılık ve zoom programını etkin kullanamama kodlarına yönelik açıklamalarda bulunmuştur. Örneğin, ÖA6 kodlu öğretmen adayı derslerde tahta kullanmadığını, ÖA3-1 kodlu öğretmen adayı yeterince materyal kullanmadığını ve ÖA4 kodlu öğretmen adayı zoom programını etkin kullanmadığını belirtmiştir.

Öğretmenlik Uygulaması Dersinin Katkıları

Çalışmanın üçüncü alt problemi doğrultusunda matematik öğretmen adaylarına öğretmenlik uygulaması dersinin katkıları hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Bu doğrultuda öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersinin katkılarına yönelik görüşlerinden elde edilen kategori, kod ve frekanslar Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. Öğretmenlik uygulaması dersinin katkıları

Kategoriler	Kodlar	Öğretmen adayları	f
Mesleki gelişim	Sınıf ortamında öğretmenlik deneyimi	ÖA1/ÖA3-1/ÖA6	16
	Eksik yönlerin tamamlanması	ÖA2-2/ÖA4	
	Farklı iki uygulama öğretmeninin dersini gözlemeleme fırsatı	ÖA2-2/ÖA3-2	
	Sunum hazırlama becerisi	ÖA3-2/ÖA6	
	Uygulama öğretmenini gözlemleyerek ders sürecinin nasıl aktif ve etkili kullanılabileceğinin fark edilmesi	ÖA3-1/ÖA3-2	
	Anlatım öncesi emek verildiğinin fark edilmesi	ÖA3-1	
	İki farklı okul deneyimini karşılaştırma fırsatı	ÖA6	

	Matematiksel dil kullanımında gelişim fırsatı	ÖA7	
	Sanal tahta kullanma becerisi	ÖA6	
	Uygulama öğretmeni ve uygulama öğretim elemanı sayesinde hataların fark edilmesi	ÖA2-1	
Pedagojik alan bilgisine katkı	Öğrenci sorularını ve sorunlarını tahmin edebilme	ÖA2-1/ÖA2-2	14
	Öğrencilerin derse katılımı için yapılması gerekenlerin tespiti	ÖA1/ÖA3-1	
	Ders planı hazırlamada deneyim fırsatı	ÖA2-2	
	Farklı öğrenci profillerinin görülmesi	ÖA3-2	
	İyi bir ders planına ihtiyaç olduğunun fark edilmesi	ÖA2-1	
	Konu tekrarı yapma fırsatı	ÖA4	
	Öğrenci anlamasının fark edilmesi	ÖA2-1	
	Öğrencilerle iletişim kurma deneyimi	ÖA3-2	
	Öğretmenlikte karşılaşılabilecek sorunları önceden görme fırsatı	ÖA2-1	
	Plan harici ders akışına uyum sağlayabilme fırsatı		
	Sınıfta yaşanabilecek sorunların tespiti ve öneri bulma fırsatı	ÖA6 ÖA3-2	
	Uygulama pratiğinin kazanılması	ÖA5	
Motivasyon	Ders anlatımı ile güvenin artması	ÖA3-1/ÖA3-2/ÖA7	6
	Deneyim arttıkça daha sakin olunması	ÖA3-1	
	Öğretmenlik mesleğine yönelik olumlu düşüncelerin artması	ÖA7 ÖA4	
	Uygulama öğretmeninden dönüt alınması		

Tablo 4'e göre öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersinin katkılarına yönelik görüşleri "mesleki gelişim, pedagojik alan bilgisine katkı ve motivasyon" kategorilerinde yer almaktadır. Öğretmen adayları en fazla mesleki gelişim ($f=16$) ve daha sonra pedagojik alan bilgisine katkı ($f=14$) kategorilerine yönelik açıklamalarda bulunmuştur. En az açıklamanın ise motivasyon ($f=6$) kategorisine yönelik yapıldığı tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarının görüşlerinden alıntılar aşağıda sunulmuştur.

Mesleki gelişim kategorisinde öğretmen adaylarının sınıf ortamında öğretmenlik deneyimi, eksik yönlerin tamamlanması, farklı iki uygulama öğretmenin dersini gözlemlene fırsatı, sunum hazırlama becerisi vb. kodlara yönelik açıklamalarda bulunduğu belirlenmiştir. Örneğin, ÖA1 kodlu öğretmen adayı "Öncelikle hiç ilköğretimde sınıf ortamında öğretmen konumunda bulunmadığım ve ders anlatımı yapmadığım için bu ders bana öğretmen olmama çok az bir zaman kaldığını ve benim de kendi öğrencilerim olacağını gösterdi." ve ÖA3-1 kodlu öğretmen adayı "Öğretmenlik uygulaması dersi sayesinde deneyim kazandım. Uygulama öğretmenimizi gözlemleyerek ders sürecini nasıl etkili ve aktif kullanmam gerektiğini anladım." ifadeleriyle sınıf ortamında öğretmenlik deneyimlerini açıklamışlardır. ÖA2-2 kodlu öğretmen adayı "Bu ders sayesinde öğretmen olduğumda karşılaşılabileceğim sorunlarla karşılaştım. Şimdi bana sorunlarımı çözmede yardımcı

olacak, yol gösterecek uygulama öğretmenlerim ve üniversiteden hocalarım var. Onlar bana yardım ederken eksiklerimi tamamlamaya çalışıyorum.” şeklinde açıklamada bulunmuştur. ÖA6 kodlu öğretmen adayı “Bu ders bana sınıfa bitap ederek ders anlatmayı, sanal bir tahta kullanmayı ve konular için çeşitli sunumlar hazırlayabilme becerisini kattı.” ifadesiyle mesleki gelişime katkının olduğunu belirtmiştir.

Pedagogik alan bilgisine katkı kategorisinde öğretmen adayları öğrenci sorularını ve sorunlarını tahmin edebilme, öğrencilerin derse katılımı için yapılması gerekenlerin tespiti, ders planı hazırlamada deneyim fırsatı, öğrenci anlamasının fark edilmesi vb. kodlara yönelik açıklamalarda bulunmuştur. Örneğin, ÖA2-1 kodlu öğretmen adayı “Bu ders sayesinde öğrencilerin neleri anladıklarını anlamam kolaylaştı. Bu bana öğrencilerin sorabileceği soruları ve sorun yaşayacağı yerleri daha kolay tahmin etmemi sağladı.” ve ÖA1 kodlu öğretmen adayı “Öğrencilerin hangi konuları ve kavramları anlamakta zorluk çektiğini daha yakından görmüş oldum. Matematik dersinde öğrencileri nasıl verimli bir şekilde derse katabiliriz onlar için neler yapılabilir gibi sorulara cevaplar buldum.” açıklamalarında bulunmuştur. ÖA2-2 kodlu öğretmen adayı ise “Bu ders sayesinde öğrencilere daha rahat ders planı hazırlamaya başladım...” ifadesiyle öğretmenlik uygulaması dersinin katkılarında bahsetmiştir. ÖA2-1 kodlu öğretmen adayı “Bu ders sayesinde öğretmen olduğumda karşılaşabileceğim sorunları önceden görme fırsatım oldu. Bunları düzeltme şansım oldu. İyi bir ders anlatımı için iyi bir ders planına ihtiyaç olduğunu fark ettim... Eğer bu ders olmasaydı bazı hatalarımı fark edemezdim...” şeklinde açıklamada bulunmuştur. ÖA5 kodlu öğretmen adayı da “Kısaca matematik öğretiminin ne şekilde yapılması gerektiğini daha iyi kavradım.” ifadesini kullanmıştır.

Motivasyon kategorisinde öğretmen adayları ders anlatımı ile güvenin artması, deneyim arttıkça daha sakin olunması, öğretmenlik mesleğine yönelik olumlu düşüncelerin artması ve uygulama öğretmeninden dönüt alınması kodlarına yönelik açıklamalarda bulunmuştur. Örneğin, ÖA7 kodlu öğretmen adayı çevrimiçi derslerde de olsa sınıf ortamında ders anlatımlarından sonra güveninin arttığını ve öğretmenlik mesleğine yönelik olumlu düşüncelerinin çoğaldığını ifade etmiştir. ÖA3-2 kodlu öğretmen adayı da “...Ders anlatırken kendime olan güvenim daha da arttı. Öğrencilere cevap verirken daha az tereddüt yaşadım ve hız kazandım...” ifadeleriyle motivasyonunun arttığını vurgulamıştır. ÖA3-1 kodlu öğretmen adayı “Ders anlattıkça deneyimlerim arttı ve derslerde daha sakin olmaya başladım...” şeklinde açıklamada bulunmuştur. ÖA4 kodlu öğretmen adayı ise ders anlatımlarından sonra uygulama öğretmeninden dönüt alarak daha fazla motive olduğunu ifade etmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Çalışmada matematik öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında web destekli öğretim uygulamalarına yönelik deneyimleri incelenmiştir. Bu kapsamda öğretmen adaylarının web destekli uygulamalarda kazandıkları deneyimler, web destekli uygulamalarda yaşanan olumlu ve olumsuz durumlar ile öğretmenlik uygulaması dersinin katkıları temalarına ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri belirlenmiştir. Çalışma sonucunda öğretmen adaylarının web destekli uygulamalarda birçok farklı deneyim kazandıkları tespit edilmiştir. Bu doğrultuda öğretmen adaylarının en fazla teknoloji kullanımına yönelik deneyimlerini açıkladığı görülmüştür. Elde edilen bu sonuç Ünal ve Durmuş’un (2021) matematik ve fen bilimleri öğretmen adaylarının uzaktan eğitim şeklinde gerçekleştirilen Öğretmenlik Uygulaması-II dersiyle ilgili görüşlerini incelediği çalışmada, öğretmen adaylarının çevrimiçi dersler sebebiyle kendilerini teknolojik açıdan geliştirdikleri sonucunu desteklemektedir.

Mevcut çalışmada öğretmen adaylarının teknoloji kullanımından sonra çoğunlukla sınıf yönetimine yönelik kazandıkları deneyimleri belirttikleri görülmüştür. Ders sürecinde sınıf yönetimine yönelik öğrenciyi derse katma zorluğu, sanal bir ortamda dersi yönetme deneyimi, öğrencileri kontrol etme zorluğu vb. durumların oluştuğu belirlenmiştir. Öğretmen adayının yetkinliğine göre tahta kullanmada zorluk, matematiksel dil kullanımında eksikliklerin fark edilmesi, bilgisayarda yazı yazmayı geliştirme vb. durumlarla karşılaşmıştır. Bahsedilen tüm durumlar öğretmen adaylarının öğretmenlik öncesinde her ne kadar sanal bir ortamda da olsa ilk kez pratik yaptıkları süreçte kendilerine öğrenci öğrenmesini ve öğretme deneyimlerini gözleme fırsatı sunmuştur. Alhaji, Yew ve Abd Razak (2020) da matematik öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması deneyimlerinin kendilerine çok fazla öğrenme imkânı sağlayan fırsatlar sunduğunu belirtmiştir. Ayrıca mevcut çalışmada az sayıda da olsa öğretmen adaylarının mesleki gelişim açısından ve ders içeriği hazırlama açısından deneyim kazandıkları yönünde görüşlerine ulaşılmıştır. Eti ve Karaduman (2020) ise mevcut çalışma sonuçlarından farklı olarak Öğretmenlik Uygulaması dersinin uzaktan eğitimle işlenmesinin öğretmen adaylarının mesleki yeterliklerini çoğunlukla olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Buna göre Öğretmenlik Uygulaması dersinin okullarda yüz yüze yapılamamasından dolayı öğretmen adayları kendilerini deneyimsiz ve yetersiz hissetmektedirler.

Çalışmada öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında web destekli uygulamalarda olumlu ve olumsuz durumlar yaşadıkları sonuçları elde edilmiştir. Buna göre öğretmen adaylarının görüşlerine göre yaşadıkları olumsuz durumların ($f=38$) olumlu durumlara ($f=23$) göre daha fazla olduğu görülmektedir (Tablo 2 ve Tablo 3). Yaşanan olumsuzluklar kapsamında öğretmen adaylarının görüşlerine göre çoğunlukla teknolojinin sınırlılığı kategorisine yönelik ifadelerin yer aldığı belirlenmiştir. Öğretmen adayları yaşanan olumsuzlukları *“internet sorunu, sosyal etkileşimin olmaması, derse katılım sayısının azlığı, öğrencilerin derse odaklanamaması, ödev kontrolünde zorluk ve uzaktan eğitimde olumsuzluğun daha fazla olması”* şeklinde açıklamıştır. Elde edilen bu sonuç Ünal ve Durmuş’un (2021) öğretmen adaylarının Öğretmenlik Uygulaması-II dersi kapsamında karşılaştıkları en yaygın sorunların; internet bağlantı sorunları, teknik sorunlar ve öğrencilerle iletişim sorunları olduğu sonucunu desteklemektedir. Ayrıca öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulamalarında öğretmenlik mesleğine yönelik algılarını etkileyen zorluklar yaşadıklarını vurgulayan araştırma sonuçları bulunmaktadır (Karunagara ve Saimin, 2019, s. 69; Kiggundu ve Nayimuli, 2009, ss. 355-356). Mevcut çalışmada öğretmen adaylarının görüşlerine göre yaşanan olumsuzlukların daha fazla olması, öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında çevrimiçi yürütülen derslerle ilk kez karşılaşmış olmalarından ve yeterli alt yapı ile donanıma sahip olunamamasından kaynaklanmış olabilir. Öğretmen adaylarının görüşlerine göre belirlenen eksikliklerin giderilerek pandemi gibi değişen şartlara hazırlıklı olunmasında tedbirlerin alınması adına oldukça önemli olduğu söylenebilir.

Öğretmen adaylarının web destekli uygulamalarda yaşadıkları olumlu durumlara yönelik görüşlerinin ise çoğunlukla motivasyon kategorisinde olduğu tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarının görüşlerine göre *“EBA imkânı, gürlüğü kirliliğinin olmaması, not almayı beklemeden ekran görüntüsü aldırma, öğrenmeye teşvik, öğretmen desteği, öğrenci ilgisini arttıran sunumlar hazırlama ve pandemi sürecinde okul bağının devamı”* şeklinde açıklamaların olduğu belirlenmiştir. Bazı öğretmen adaylarının ise materyal desteğiyle

sınıf ortamını zenginleştirme ile zaman ve mekândan bağımsızlık kategorilerinde görüş bildirdiği tespit edilmiştir.

Çalışmada öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersinin katkılarına yönelik çoğunlukla mesleki gelişim ve pedagojik alan bilgisine katkı kategorilerinde görüş belirttikleri sonuçları elde edilmiştir. Öner ve Öner'in (2022) sosyal bilgiler öğretmen adayları ile yaptıkları çalışma sonucunda uzaktan öğretmenlik uygulamalarının en büyük katkısının bilgisayar üzerinden ders materyali hazırlama deneyimi olduğu bulunmuştur. Mevcut çalışmada da bu sonucu destekler nitelikte bazı matematik öğretmen adaylarının ders planı hazırlamada deneyim, sunum hazırlama becerisi ve uygulama pratiğinin kazanılması şeklinde görüşlerinin olduğu belirlenmiştir. Çalışmada bazı öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında çevrimiçi ortamda da olsa ders anlatımında bulunmaları ile güvenlerinin arttığı, deneyim kazandıkça daha sakin davrandıkları ve öğretmenlik mesleğine yönelik olumlu düşüncelerinin çoğaldığı şeklinde görüşlerinin olduğu tespit edilmiştir. Bektaş ve Tanşu'nun (2020) çalışmasında da fen bilimleri öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersi sonunda bilgi ve becerilerine olan güvenleri arttığı bulgusu elde edilmiştir. Gorgoretti ve Pili'ye (2012) göre öğretmenlik uygulaması dersi, öğretmen adaylarının uygulama sonrasında sahip oldukları bilgi ve becerilerdeki eksiklikleri anlamalarına katkı sağlamaktadır. Mevcut çalışmada da öğretmen adaylarının ders anlatımlarında gerek uygulama öğretmeninden aldıkları dönütlerden hareketle gerekse kendi değerlendirmelerinden yola çıkarak eksikliklerini tamamlamaya çalıştıkları görüşünde oldukları belirlenmiştir.

Çalışma sonucunda uzaktan eğitim sürecinde öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında çevrimiçi derslerde kazandıkları deneyimler, eksiklik olarak gördükleri olaylar, olumlu olarak nitelendirdikleri fırsatlar ve bu dersin kendilerine katkıları belirlenmiştir. Özellikle öğretmen adaylarının kendi yaşantılarından edindikleri deneyimlerin meslek hayatlarında karşılaşılabilecekleri durumlara birer örnek sunduğu söylenebilir. Çalışmada pandemi şartları nedeniyle sınırlı sayıda öğretmen adayı ile sadece değerlendirme formlarına verdikleri görüşlerinden yola çıkılarak yürütülmesi çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Bu nedenle öğretmenlik uygulaması dersini alan farklı branşlardan öğretmen adayları ile her ders özelinde ölçek, görüşme ve hazırlanan ders planları, ders gözlem formları gibi birden fazla veri toplama aracı ile tasarlanan araştırmalar yapılabilir. Öğretmenlik uygulaması dersinin daha etkili ve verimli olabilmesi için matematik öğretmen adaylarının uygulama faaliyetleri kapsamlı olarak takip edilerek geri dönütlerin yapılması, danışman öğretmenlerle öğretmen adayları eşleştirilerek iş birliği içerisinde paylaşımlarda bulunulması önerilebilir. Uzaktan eğitim ihtiyaçları kapsamında matematik eğitimi özelinde öğretmen adaylarının dijital yeterlilikleri artırılabilir. Bu nedenle kapsamlı eğitimler düzenlenerek öğrenci, öğretmen ve öğretmen adayları üzerindeki uzun vadeli etkileri gözlenebilir.

Kaynakça

- Akhan, N. E., & Kaymak, B. (2021). Öğretmenlik uygulamasının öğretme motivasyonu ve öğretmenlik özyeterlilik inançlarına etkisi. *Journal of International Social Research*, 14(76), 563-573.
- Alhaji, I. M., Yew, W. T., & Abd Razak, N. (2020). Mathematics teacher education training for quality school teachers: an assessment of mathematics teaching needs of preservice teachers'. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(04), 2538-2547.
- Alkan, V. (2017). Bir sistematik derleme çalışması: Öğretmenlik uygulaması. *Yıldız Journal of Educational Research*, 2(1), 1-23.
- Aslan Altan, B. (2021). Uzaktan eğitimde yeni serüven: Çevrimiçi öğretmenlik uygulamaları. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 753-766.
- Baştürk, S. (2009). Öğretmenlik uygulaması dersinin öğretmen adaylarının görüşlerine göre incelenmesi. *İlköğretim Online*, 8(2), 439-456.
- Bayındır, N. (2021). Adayların uzaktan öğretmenlik uygulamalarına ilişkin değerlendirmeleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi (ESTÜDAM) Eğitim Dergisi*, 6(1), 1-11.
- Bektaş, O., & Tanşu, A. (2020). Fen bilimleri öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulamasından kazandıkları tecrübelerle ilişkin görüşleri. *Araştırma ve Deneyim Dergisi*, 5(2), 1-16.
- Biber, M., Erbay, H. N., & Kirişçi, M. (2018). Öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersine ve öğretmenlik mesleğine yönelik görüşleri. *Turkish Studies (Elektronik)*, 13(4), 117-138.
- Caires, S., Almeida, L., & Vieira, D. (2012). Becoming a teacher: Student teachers' experiences and perceptions about teaching practice. *European Journal of Teacher Education*, 35(2), 163-178.
- Cengiz, C. (2021). Öğretmenlik uygulaması dersinin değerlendirilmesi: Öğretmen adaylarının bakış açısı. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (39), 48-62.
- Conderman, G., Morin, J. & Stephens, J. T. (2005). Special education student teaching practices. *Preventing School Failure*, 49(3), 5-10.
- Çelik, D., Arabacı, D., Özmen, Z. M., Aydın, S., Gürsoy, K., Güler, M., Açıkyıldız, G., Birgin, O., Gürbüz, R. Ve Güneş, G. (2021). İlköğretim matematik öğretmeni adaylarına hangi öğrenme fırsatlarını sunuyoruz? Okul deneyimi ve öğretmenlik uygulaması dersi örneği. *Başkent University Journal of Education*, 8(1), 104-116.
- Eraslan, A. (2009). İlköğretim matematik öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması üzerine görüşleri. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 3(1), 207-221.
- Eti, İ., & Karaduman, B. (2020). Covid-19 pandemisi sürecinin öğretmen adaylarının mesleki yeterlikleri açısından incelenmesi. *Millî Eğitim Dergisi*, 49(1), 635-656.

- Girgin, D., & Şahin, Ç. (2019). Sınıf öğretmeni adaylarının öğretmenlik uygulaması dersi kapsamındaki etkinlik hazırlama ve uygulama süreçlerinin incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(3), 1601-1636.
- Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş* (2. baskı) (Çev. Ed. A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gorgoretti, B., & Pilli, O. (2012). Pre-service teachers' views on the effectiveness of teaching practice course. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 47, 812-817.
- Gök Çolak, F., & Efeoğlu, G. (2021). Yeni normalleşme sürecinde öğretmenlik uygulaması dersine yönelik ihtiyaç analizi: Swot analizi örneği. *Kesit Akademi Dergisi*, 7(27), 176-197.
- Grossman, P., Hammerness, K. & McDonald, M. (2009). Redefining teaching, re-imagining teacher education. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 15(2), 273-289.
- Hong, J., & Han, I. (2018). A change of mathematics teaching efficacy of pre-service mathematics teachers in teaching practice course. *East Asian Mathematical Journal*, 34(2), 155-176.
- Hopkins, S. (1995). Using the past; guiding the future. In G. A. Slick (Ed.), *Emerging trends in teacher preparation: The future of field experiences*, Thousand Oaks, CA: Corwin Press, 1-9.
- Izgi Onbaşılı, Ü. & Sezginsoy Şeker, B. (2021). Distance education in the Covid-19 pandemic period: opinions of primary pre-service teachers about teaching practice course. *Journal of Educational Technology & Online Learning*, 4(4), 726-744.
- İnel Ekici, D., & Delen, İ. (2016). Web destekli ortamlarda fen ve matematik öğretmen adaylarının paylaştıkları öğretmenlik uygulaması günlüklerinin incelenmesi. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 7(2), 440-459.
- Kadalkal, S., & Yalman Polatlar, D. (2021). Okul öncesi öğretmenlik uygulaması I-II dersinin uygulama öğretmenleri ve uygulama öğrencilerinin görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Pearson Journal of Social Sciences & Humanities*, 6(11), 1-20.
- Karunagara, V., & Saimin, R. (2019). Challenges of pre-service teachers during teaching practice: A case study. *IUKL Research Journal*, 7(2), 64-72.
- Kecik, I., Aydın, B., Sakar, N., Dikdere, M., Aydın, S., Yuksel, I., & Caner, M. (2012). Determining the feasibility of an e-portfolio application in a distance education teaching practice course. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 13(2), 160-180.
- Kiggundu, E. M., & Nayimuli, S. T. (2009). Teaching practice: A make or break phase for student teachers. *South African Journal of Education*, 29(3), 345-358.
- Koemer, M., Rust, F. O. C., & Baumgartner, F. (2002). Exploring roles in student teaching placements. *Teacher Education Quarterly*, 29(2), 35-58.

- Leikin, R., & Levav-Waynberg, A. (2008). Solution spaces of multiple-solution connecting tasks as a mirror of the development of mathematics teachers' knowledge. *Canadian Journal of Science, Mathematics, and Technology Education*, 8(3), 233-251.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (Çev. Ed. S. Turan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Öner, S., & Öner, M. (2022). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının pandemi döneminde gerçekleşen uzaktan öğretmenlik uygulamalarına yönelik görüşleri: Sorunlar, öneriler ve coğrafya öğretiminde materyal kullanımı. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, (45), 36-52.
- Özdaş, F. (2018). Evaluation of pre-service teachers' perceptions for teaching practice course. *Educational Policy Analysis and Strategic Research*, 13(2), 87-103.
- Özdaş, F., & Çakmak, M. (2018). Öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersine ilişkin metaforik algıları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 7(4), 2747-2766.
- Özdemir, A. A., & Yıldırım, G. (2012). The effects of teaching practice course on professional development of student teachers. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 46, 2550-2555.
- Özkılıç, R., Bilgin, A., & Kartal, H. (2008). Öğretmenlik uygulaması dersinin öğretmen adaylarının görüşlerine göre değerlendirilmesi. *İlköğretim Online*, 7(3), 726-737.
- Piştav Akmeşe, P., & Kayhan, N. (2021). Koronavirüs (Covid-19) salgınında özel eğitimde öğretmenlik uygulaması dersi ve öğretmen deneyimleri. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 73-104.
- Saka, M. (2019). Fen bilgisi öğretmenlerinin okul deneyimi ve öğretmenlik uygulaması derslerine yönelik değerlendirmeleri. *İlköğretim Online*, 18(1), 127-148.
- Serin, H., & Çelik, B. (2021). Mathematics teacher candidates' and their mentors' perceptions about teaching practice courses. *International Journal of Social Sciences & Educational Studies*, 8(2), 232-245.
- Shulman, L. S. (1987). Knowledge and teaching: Foundations of the new reform. *Harvard Educational Review*, 57(1), 1-22.
- Starman, A. B. (2013). The case study as a type of qualitative research. *Journal of Contemporary Educational Studies/Sodobna Pedagogika*, 64(1), 28-43.
- Tosun, F. Ç. (2019). Öğretmenlik uygulamasının süre açısından incelenmesi ve bir çözüm önerisi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 52(3), 837-868.
- Uzun, S., & Koptaran, T. (2021). Öğretmenlik uygulaması dersine yönelik beklentilerin ve sürecin değerlendirilmesi. *Journal of Computer and Education Research*, 9(18), 546-573.
- Ülger, K. (2021). Öğretmenlik uygulamasında karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin bir araştırma. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(232), 71-87.

- Ünal, S., & Durmuş, Z. (2021). *Covid-19 pandemisi nedeniyle çevrimiçi yürütülen Öğretmenlik Uygulaması-II dersiyle ilgili öğretmen adaylarının görüşleri*. International Eurasian Conference on Educational & Social Studies, Antalya.
- Web1: https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Yeni-Ogretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/AA_Sunus_%20Onsoz_Uygulama_Yonergesi.pdf. Erişim tarihi: 28.01.2021.
- Van Wyk, M. M. (2014). Using social media in an open distance learning teaching practice course. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(4), 370-377.
- Yadigaroglu, M. (2021). Fen Bilimleri öğretmen adaylarının gözüyle öğretmenlik uygulaması dersi: Sorunlar ve çözüm önerileri. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(Eğitim Bilimleri Özel Sayısı), 4205-4224.
- Yakar, Z. Y., Uzun, E., & Tekerek, B. (2021). Öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. *Kabramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 220-245.
- Yerdelen, S., Osmanoglu, A., & Taş, Y. (2019). The influence of a teaching practice course with video-case enriched microteaching on prospective teachers' self-efficacy for teaching. *International Journal of Research in Education and Science*, 5(2), 560-573.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, H., & Çavaş, P. H. (2008). The effect of the teaching practice on pre-service elementary teachers' science teaching efficacy and classroom management beliefs. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 4(1), 45-54.

Ek. Öğretmenlik Uygulamaları Dersi Uzaktan Matematik Eğitimi Uygulamaları ve Öğretmenlik Mesleği Değerlendirme Formu

Sayın katılımcı, bu form sizin “Öğretmenlik Uygulamaları Dersi” kapsamında yaptığınız çalışmalar ve uzaktan matematik eğitimi dersi süre zarfında edindiğiniz izlenimler ile kendi yaptığınız uygulamaları ve ders anlatımlarınızı değerlendirebilmeniz için hazırlanmıştır. Formdan elde edilen veriler bilimsel bir çalışmada kullanılacak olup soruları içtenlikle yanıtladığınız için teşekkür ederiz.

1. Öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında yaptığınız çalışmalar nelerdir? Açıklayınız.
2. **Web destekli (çevrimiçi matematik eğitimi) uygulamalarda kazandığınız deneyimler nelerdir? Açıklayınız.**
3. **Web destekli uygulamalarda yaşanan olumlu ve olumsuz durumlar nelerdir? Açıklayınız.**
4. Hayalinizde nasıl bir matematik öğretmeni olmak geçiyor? Açıklayınız.
5. Öğretmenlik mesleğinden beklentileriniz nelerdir? Açıklayınız.
6. Etkili bir matematik öğretimi nasıl gerçekleştirilmelidir? Açıklayınız.
7. **Öğretmenlik uygulaması dersinin size katkıları nelerdir? Açıklayınız.**
8. Dönem boyunca uygulama dersinde edindiğiniz gözlemlerinize göre uzaktan eğitim süresince öğretmen-öğrenci ve sınıf ortamını nasıl değerlendirirsiniz? Eleştiri ve önerilerinizi yazınız.
9. Genel olarak 4 anlatımınız boyunca kendi sunumlarınızı verilen başlıklara göre açıklayarak değerlendirir misiniz? Detaylı olarak açıklayınız. (Eksik noktalar/Gelişim durumu/Eleştiriler)
 - Plan yapma ve ders hazırlığı
 - Öğretim yöntemlerinden yararlanma
 - Sınıf yönetimi
 - İletişim
 - Uzaktan matematik eğitimi değerlendirme

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 5 Sayı/ISSUE 9 Yıl/YEAR: 2022

Alındı/RECEIVED: 30-04-2022 – Kabul/ACCEPTED: 23-06-2022

Benjamin’de Marksizm ve Sürrealizm İlişkisi

Relationship of Marxism and Surrealism in Benjamin

Çağan BİR¹

Abstract

This study shows how Marxism, which is a philosophy, theory and worldview, and Surrealism, which is an avant-garde art movement, are intertwined in Walter Benjamin’s thought. One of the aims of Surrealism is to reveal new possibilities, meanings, dimensions. Herein lies the fundamentally revolutionary aspect of Surrealism. The most important connection that the study aims to show is the liberating element that Surrealism finds in the unconscious and the revolutionary element that Benjamin finds in history. This study does not focus on Benjamin’s understanding of politics and art in general.

Öz

Bu çalışma bir felsefe, teori ve dünya görüşü olan Marksizm ile avangart bir sanat akımı olan Sürrealizmin Walter Benjamin düşüncesinde nasıl iç içe geçtiğini göstermektedir. Sürrealizmin amaçlarından biri yeni olanakların, anlamların, boyutların açığa çıkarılmasıdır. Sürrealizmin temel olarak devrimci yönü buradadır. Çalışmanın amaçladığı en önemli bağlantı sürrealizmin bilinçdışında bulunduğu özgürleştirici öğeyle Benjamin’in tarihte bulunduğu devrimci öğedir. Bu çalışma Benjamin’in genel olarak politika ve sanat anlayışına odaklanmamaktadır. Benjamin’e göre Sürrealizmin getirmek istediği aura ve büyü devrimciliğin ihtiyaç duyduğu

¹ Çağan BİR, Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, caganbir@yahoo.com.tr, Orcid: 0000-0002-1525-456X

According to Benjamin, the aura and magic that Surrealism wants to bring is the drunkenness that revolutionary attitude needs. The study touches upon the elements, such as phantasmagoria, mass culture, everyday objects and experiences, which can be use as the connection between Surrealism and revolutionary attitude. However, the real parallelism is between the emancipatory images to be found in the past with the voluntarist revolution interpretation of Marxism and Surrealism showing the liberating aspect of the unconscious versus the conscious against the mythical, progressive understanding of history. A Messianic intervention in the present time is also compatible with the Surrealistic conception of time-space. According to Marxism, in capitalism, a human being has a fragmented consciousness and alienated existence under the influence of ideology and commodity fetishism. According to Benjamin, Surrealism can help Marxism both in overcoming the fragmented consciousness and alienated human being by enabling to see new possibilities and meanings and in overcoming institutions and power structures such as capitalism and the state.

Keywords: Marxism, Surrealism, History, Unconscious, Revolution

Giriş

Walter Benjamin (1892-1940) herhangi bir marksist veya sürrealist örgütlenmenin doğrudan üyesi olmasa da iki akımdan da etkilenen hatta bu akımların üyesi olarak değerlendirilebilecek bir düşünür ve entelektüeldir. İlk bakışta bu iki akım arasında bir uyumsuzluk varmış gibi görünmektedir. “Pierre Naville gibi hareketin içindeki eleştirmenlerin tartıştığı üzere, kolektivizme dair politik bir *ethos* gerçeküstücü şiir ve sanatın aşırı bireyciliğiyle nasıl uzlaştırılabilir? Toplumsal bir devrimden önce kafalarda mı bir devrim ya da tersi mi gerekliydi?” (Hopkins, 2006, s. 43). Bu sorular marksizm ve sürrealizm arasındaki karşıtlığı tamamen ortaya koymamaktadır. Marksizm egemen ideolojiyi, meta fetişizmini daha genel bir bakışla kapitalizmin gerektirdiği rasyonaliteyi aşmak ve başka bir dünya ve

sarhoşluktur. Çalışma fantazmagori, kitle kültürü, gündelik nesnelere ve deneyimler gibi Sürrealizm ve devrimcilik arasında bağlantı kurulabilecek öğelere değinmektedir. Ancak asıl paralellik mitik, ilerlemeci tarih anlayışı karşısında Marksizmin iradeci devrim yorumuyla geçmişte bulunacak kurtarıcı imgelerin; Sürrealizmin bilinç karşısında bilinçdışının özgürleştirici yönünü göstermesi arasındadır. Mesihvari bir müdahalenin şimdiki zamanı, sürrealizmin zaman-mekan anlayışıyla da uyumludur. Marksizm’e göre kapitalizmde insan, ideolojinin ve meta fetişizminin etkisinde parçalanmış bir bilince ve yabancılaşmış bir varoluşa sahiptir. Benjamin’e göre sürrealizm hem yeni olanakları, anlamları görmeyi sağlayarak parçalanmış bilincin ve yabancılaşmış insanın aşılmasında hem de kapitalizm, devlet gibi kurum ve iktidar yapılarının aşılmasında Marksizm’e yardım edebilir.

Anahtar kelimeler: Marksizm, Sürrealizm, Tarih, Bilinçdışı, Devrim

rasyonalite kurmak istemektedir. Sürrealizmin kapitalist topluma getirdiği eleştirinin yanında modern dünyaya getirmek isteği büyüünün, marksizmin kurmak isteği rasyonaliteye uygun olup olmadığı sorunlardan biridir.

Marksizm tek bir akımdan oluşmadığı için sanat anlayışı da tek bir sanat akımıyla bağlantılandırılmaz. Paris Komününe katılan marksist ressam Gustave Courbet realist bir ressamdır. Marksizm’in yükselmekte olduğu Rusya’da, devrim zamanında ve sonraki birkaç yıl devrimin sanatı ise konstrüktivizmdir. Bu çalışma farklı marksist akımların sanat anlayışlarına ve farklı sanat akımlarıyla ilişkilerine odaklanmamaktadır. Benjamin’in genel olarak politika ve sanat anlayışına da odaklanmamaktadır.

Çalışmanın problemi, Benjamin’in; sürrealizmi nasıl devrimci bir dünya görüşünün ve politikanın parçası, onun hazırlayıcısı olarak gördüğünü ortaya koymaktır. Benjamin’in marksizm ve sürrealizm anlayışlarının benzerlikleri ve bağlantıları ortaya konacaktır. Kapitalist toplumun getirdiği parçalanmış deneyim (*erlebnis*) yerine sürrealizmin getirmek istediği büyü ve tümlük deneyiminin (*erfahrung*); meta fetişizminin, yabancılaşmanın aşılmasında ne derece etkili olduğu tartışılmaktadır. Burjuva toplumunun mitlerinden biri olan ilerlemeci tarih anlayışı eleştirisi üzerinden, Benjamin’in kendi Marksizm yorumundaki devrim ve tarih anlayışıyla sürrealizmin bilinçdışı ve bilinç anlayışındaki paralellik gösterilecektir.

1. Sürrealizm ve Politikaya Angaje Olmak

Sürrealizm 1924’te bir sanat akımı olarak ortaya çıkmıştır. 1930’lu yıllarda Fransa dışındaki ülkelerde de “hareketin ilkeleri ve değerleri solcu ve faşizm karşıtı sanatçılara ve yazarlara farklı bağlamlarda çekici” gelmiştir (Hopkins, 2006, s. 45). Sürrealizmin kuruluşundan itibaren sömürgecilik karşıtı bir duruşu vardır. Kapitalizme karşı oldukları için 1927’de Fransız Komünist Partisine katılmışlardır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nde (SSCB) sosyalist gerçekçilik akımı 1930’larda resmi sanat olmuştur. Sürrealizm akımının üyelerinden ünlü şair ve yazar Louis Aragon 1932’de komünist parti lehine sürrealizmi bırakmıştır. Aynı dönem Stalin-Troçki çatışmasının zirveye çıktığı ve Troçki’nin SSCB’den sürgün edildiği dönemdir. Akımın kurucusu ve lideri sayılabilecek Andre Breton, Troçki’ye bağlı kalır ve sürrealizm SSCB rejiminden uzaklaşır. Akıma bağlı sanatçıların çoğunluğu Breton’la birlikte hareket ederek önce Troçkizme sonrada giderek anarşizme yaklaşmışlardır. Löwy’e göre “başından itibaren Sürrealizmde liberter bir eğilim bulunmaktadır” (Löwy, 2009, s. 9). Ancak bu eğilimi taşımayanlar da vardır. Örneğin kurucusu sayılan Andre Breton kendisini özgürlükçü sosyalist olarak adlandırırken, Salvador Dali İkinci Dünya Savaşı sonrası İspanya’daki faşist Frankocu rejime yakınlaşmıştır.² Ancak ikisi de sürrealizm akımına dahildirler (Hopkins, 2006).

Benjamin ise 1920’lerin ortalarında marksizmle tanışmıştır (Dellaloğlu, 2013, s. 48). Ancak hiçbir zaman bir örgütlülüğün içinde olmamıştır. Komünist harekete doğrudan katılmadıysa da eleştirel “bilinci ve mesafeliliğiyle alışıldık modelden ayrılan, nevi şahsına münhasır türde bir çeşit yakın sempatizan olarak kalır” (Löwy, 2009, s. 34).

² Salvador Dali’nin Kadınları Döven bir Faşist Olması Gerçekten Gerçeküstü. Lauren Oyler, 2018. <http://www.cevirigazetesi.org/salvador-dalinin-kadinlari-doven-bir-fasist-olmasi-gercekten-gercekustu/>

Benjamin’e göre sürrealizm bir sanat ya da şiir akımından ibaret görülemez. “Breton daha baştan, bir varoluş biçiminin edebi tortusunu okurun önüne süren ama o varoluşun kendisini ondan esirgeyen bir pratikten kopmayı amaçladığını açıklamıştı” (Benjamin, 2014, s. 155). Yine de 1929’da yazdığı *Gerçeküstücülük: Avrupalı Aydınların Son Fotoğrafı* metninde artık dağılmak durumunda olan akımın başlangıcında akımların en bütünseli, en nihaisi, en mutlağı gibiydi demektedir (Benjamin, 2014, s. 156).

Giriş bölümünde bahsedildiği gibi sürrealizmin tarihinde aşırı bireycilikle sosyalist politikanın nasıl bağdaştırılacağı her zaman bir tartışma konusudur. Bu bağlamda bireyin bilinçdışını, arzularını, en derin zihinsel süreçlerini araştıran Freud ile sosyalist dünya görüşünün en önemli düşünürü olan Marx, sürrealizm için önemli figürler olarak görünmektedirler. “Breton gerçeküstücülüğü, politik bir kolektif ilkesiyle grup dayanışmasına ve ihraçlara başvurarak tasarlanmış bir akım olarak yarattı. Gerçekte Freud ve Marx’ı uzlaştırma arayışındaydı. Breton, insanın zihinsel özgürlüğünün toplumsal düzlemdeki bir devrimle aynı anda araştırılması gerektiğine inanıyordu” (Hopkins, 2006, s. 193). Bu açıklamanın da gösterdiği gibi sürrealistler bireyin bilinçdışı arzularının özgürleşmesi ve toplumsal radikal bir dönüşümün beraber olacağını düşünmektedirler.

Sürrealizmin kurulduğu dönemde yükselen faşizm tehdidi söz konusudur. Faşizm mülkiyet ilişkilerine dokunmamaktadır. “Faşizmin aşırı-politik söylemleri, pre-politik düzlemde geçen sekansların estetikleştirilmesi üzerine kurulu bir yaşantıdır ve her tür politik deneyimin imhası olarak karşımıza çıkar” (der. Kardeş, 2017, s. 42). Benjamin’e göre faşizm politikayı estetikleştirmeye çalışırken, komünizm sanatı politikleştirir ve sürrealizm de bunu yapmaktadır (Benjamin, 2016a, s. 79). Benjamin sanatın içindeki devrimci gücü çıkartmak istemektedir. Ancak burada sanatın politikanın aracı yapılması değildir söz konusu olan. Benjamin’in özlemi Löwy’nin sorduğu şu soruda saklıdır: “Baudelaire ve Breton gibi eylemin nihayet rüyanın kız kardeşi olacağı yeni bir dünyanın yaratılması değil midir?” (Löwy, 2009, s. 44).

2. Sürrealizm Metnindeki Devrimci Temalar

Benjamin’in “Gerçeküstücülük: Avrupalı Aydınların Son Fotoğrafı” adlı yazısı sürrealizme dair görüşlerini doğrudan ve bütüncül şekilde ele aldığı bir metindir. Bu metinde sürrealistlerin kullandığı temalar Benjamin’e göre devrimci olarak görülebilecek yönelimler içermektedirler.

2.1. Deneyim, Din ve Sarhoşluk

Sürrealizm, “önceden ihmal edilen bazı çağrışımların daha üst bir gerçeklikte, düşlerin sınırsız gücünde [...] olduğu inancına bağlıdır” (Hopkins, 2006, s. 38). Benjamin’e göre sürrealizm uyku ile uyanıklık arasındaki eşiktir. “Sesle imge, imgeyle ses, ‘anlam’ denen beş para etmez şeye hiç alan bırakmayacak kadar müthiş bir uyum ve otomatik bir kesinlikle birbirine kenetlendiğinde, dil işte o zaman kendisi olacaktı. Her şeyden önce imge ve dil” (Benjamin, 2014, s. 156). Yalnızca anlamdan değil, “Ben”den önceki bir durum söz konusudur. Dünyanın örgüsü içinde düş, bireyselliği çürük bir dış gibi yerinden oynatır (Benjamin, 2014, s. 156). Tek bir benliğin mekansallaştırılması, çoklu benliktir. Bu kişinin sürreal olarak tanımlanmasının yolunu açar. Alegori gibi çoklu anlamlar taşır. Ben’in

sarhoşluk yoluyla sarsılması insanları aynı zamanda sarhoşluğun dışına çıkararak zengin ve canlı deneyimin ta kendisidir. Sarhoşluk kendinden geçme hali olan esrimeye benzetilebilir.

Bu sebeple Benjamin’e göre sürrealizm edebiyat değil, edebiyat dışı bir yaşantıdır. Kuramla, fantezilerle değil deneyimlerle ilgilidir. Bu deneyim; düşler, afyon, esrar seansları değildir. Bu deneyim din ve uyuşturucudan farklıdır. Benjamin, Lenin “din halkın afyonudur” diyerek din ve uyuşturucuyu gerçeküstücülerin istemedikleri kadar birbirlerine yaklaştırdı demektedir (Benjamin, 2014, s. 157). Ancak burada Benjamin’in atladığı nokta, bu sözün sahibi Lenin değil, Marx’tır ve burada afyondan kasıt acıyı uyuşturmadır (Marx, 2009, s. 192). Yani din acıdan kaçış ve bir avuntu olarak işlev görmektedir. Oysa ki gerçeküstücü anlamda düş, afyon bunlar yeni deneyimlere kapı aralamak için gereklidir acıyı uyuşturmak için değil. Din çoğunlukla var olan durumu kabullenmeyi gerektirirken, gerçeküstücü anlamda “afyon” görünenin ötesine geçmek yeni olanakları görmektir. Ancak Benjamin’in haklı olduğu nokta Sürrealizmin yaptığı şeyin dinin ve uyuşturucunun yaptığı şeyin çok ötesinde olduğunu göstermesidir. Sürrealizm “yeni bir mitoloji yaratma modern erkeği ve kadını yeniden bilinçsizliğin güçleriyle yan yana getirme çabasında gerçeküstücülüğün daha çok onarıcı bir misyonu olmuştur” (Hopkins, 2006, s. 12).

Benjamin Aydınlanma’nın deneyim kavramını eleştirir ve yetersiz bulur. “Geleceğin Felsefe Programı” metninde, Kant’ın da deneyim kavramının yetersizliğini göstermeye çalışmaktadır (Benjamin, 1996, s. 102). Çünkü Kant metafizik deneyimi Aydınlanma düşüncesinin yaptığı gibi dışlamaktadır. Öbür taraftan gündelik deneyim yalnızca duylara dayalı deneyim yetersizdir. Benjamin duylar ötesi bir deneyimi önemsemektedir. Ancak Benjamin’in aradığı deneyim, dini bir deneyimden ziyade örneğin sürrealizmde olduğunu söylediği “dindışı bir aydınlanışla, maddeci ve antropolojik bir ilhamla mümkündür” (Benjamin, 2014, s. 157).

Benjamin modern öncesi dönemlerin büyümlü boyutuna hayrandır. Sürrealizm, ilkel sarhoşluk biçimleri olan din ve uyuşturucu yerine bu sarhoşluğun üst ve gelişmiş biçimidir. “Zengin ama kavranması güç şekliyle, bu din-dışı *Erleuchtung* biçimi, Orta Çağ saray aşkında olduğu kadar anarşist isyanda da, *Nadja*’da ve gündeliğin yüreğinde saklı gizemde de bulunur” (Löwy, 2009, s. 37). Dinin, mistisizmin veya romantizmin imgeleri sahte ve yetersizdir. Sürrealizmi “19. yy romantizminden ayıran şey, efsun sözcüklerinin dünyevi, materyalist, antropolojik niteliği sihirli deneylerin dini olmayan din karşısı doğasıdır” (Löwy, 2009, s. 38).

Löwy, sürrealistlerin sonrada Sitüasyonistlerin kapitalist zamansallığa karşı öne sürdükleri “sürüklenme” kavramını Benjamin’in flanör’üne benzetmektedir (Löwy, 2009, s. 5). Flanör, kentin içinde gezen ve aylıklık yapan bir grup insanı nitelemek için kullanılmaktadır. Kentin hızının ve kentte yaşayan insanların koşuşturmalarının aksine flanör yavaşça sokaklarda dolaşmakta ve gözlem yapmaktadır. Flanör’ün işsizliği kapitalist üretim tarzının işbölümüne bir tepkidir. Kapitalizmin yasalarından “araçsal aklıdan” kaçış flanör için bir özgürlük deneyimi sunmaktadır. Bu özgürlük deneyimi Benjamin’in sürrealizm sarhoşluğu öne çıkartmaktadır dediği şeydir. “Bu sarhoşluk gerçekliği –ve de kendi gerçekliğimizin- gizli bir yüzünü açığa çıkartıyor” (Löwy, 2009, s. 5). Sarhoşluğun tuhaf bir diyalektiği vardır. Benjamin’e göre sürrealizm, sarhoşluğun gücünü devrime kazandırmak istemektedir (Benjamin, 2014, s. 165). Her devrimci eylemin içinde bir kendinden geçme ögesi vardır. Çünkü devrim genel kabullerin, anlayışların, normal kabul edilenin aşılmasıdır. Normal durumda, hakim ideoloji altında baskılanmış olan gizli yanın ortaya çıkmasıdır. Tarih üzerine tezlerin ilkinde

tarihsel maddeciliğin teolojiyi hizmetine alması gerektiğini söylemektedir (Benjamin, 2014, s. 39). Burada teolojiyle kastedilen, sürrealizmin amacı sarhoşluğu devrime kazandırmaktır dediği ifadeyle aynı anlama gelmektedir.

2.2. Geçmiş, Mekan ve Anlam

Benjamin devrimcilik ve sürrealizm arasında gözden düşmüş şeyler üzerinden bir ilişki kurmuştur. “İlk demir konstrüksiyonlar, ilk fabrika binalarında, eski fotoğraflarda ... bir zamanların gözde lokallerinde beliren devrimci enerjii” fark eden sürrealistlerdir (Benjamin, 2014, s. 159). Onlar, iç mekanların sefaletinin nasıl devrimci bir nihilizme dönüştürülebileceğini ilk fark edenlerdir. Aragon veya Breton’un öykülerinde; hüznü tren yolculukları, işçi mahallelerinin ıssız pazar günleri, yağmurda dışarıyı seyretmek aşıkların devrimci deneyimi olarak ortaya çıkmaktadır (Benjamin, 2014, s. 159). Sürrealizm imgenin nasıl devrimci bir yolda kullanılabileceğini göstermiştir. “Bu yol, modern formların hızla yaşlanmasını, çağdaşlığın gerçek anlamını çağırarak arkaikliğin durmaksızın üretimi olarak sunmaktır” (Löwy, 2009, s. 38).

Sürrealizm, tarihsel geçmiş anlayışının yerine politik geçmiş anlayışının geçirilmesini içerir (Benjamin, 2014, s. 159). Her nesneyi yakın geleceğindeki devrimci yok edilişle göz önüne getirmek gerekir. Nesne üzerinden geçmiş yeniden kurulur. Geçmiş, olmuş bitmiş değildir. Kefaret ödemek o nesneye kendi hakikatini sağlamaktır, kendi tarihselliği içinde görmektir. “Dada ve sürrealizme göre sanatçının görevi estetik hazzın ötesine geçmektir; insanların yaşamlarını etkilemek ve onların nesnelere farklı şekillerde görmelerini ve deneyimlemelerini sağlamaktır” (Hopkins, 2006, s. 19). Geçmişten şimdiye bir anlam getirmektir. Bu durum, zamanın mekan içinde olmasıdır. Sürrealizmde zamansal olan mekansallaşmaktadır. Sürrealizm geçmişte bulunanları mekana indirger. Mekan farklı boyutlar taşımaktadır. Zamanın mekana dönüşmesi, imgelemin orada olan üzerinden orada olmayı yakalamasını sağlar. Sürrealizm kopma, başarısızlık, anlayamama durumu, olanın yetersizliğini göstermektedir. Tıpkı flanör gibi gerçek hayatın dışına düşmeyi içerir. Bu durum yeni anlam üretmeyi sağlamaktadır.

Benjamin’e göre modern hayatta bütünleştirilebilir bir şey yoktur, tek tek nesnelere vardır ve ortak bilinç kaybolmuştur. Bu durum Marx’a göre kapitalizmin çelişkilerinden biridir. Kapitalist üretim tarzının temel çelişkisi, üretim/emek kapitalist anlamda toplumsallaşırken, iş bölümü genişlerken üretim araçlarının mülkiyeti özelleşmiş bir azınlığın elindedir. Yani üretim, toplumsal bir karakter kazanırken mülkiyet biçimi bu toplumsal karakterle bağdaşmamaktadır. Kapitalist üretim tarzı üretimi hiç olmadığı kadar geniş ölçekli bir şekilde sermayenin üretim döngüsü üzerinden birleştirmiştir ama bilinç parçalanmıştır. Parçalanmış dünya kendini alegori olarak sunmaktadır. Sürrealizm ise ortak bilinç arayışıdır. Benjamin’e göre farklı okumalara açık bir anlam açıklığı vardır. Bugün özgün hiçbir şey yoktur. Her şey muğlaktır, geçicidir, sıradandır ve insan yabancılaşmış durumdadır. Geriye yalnızca alegori kalmaktadır. Alegori başka anlamlar taşımaktadır. Sürekli anlam çokluğu vardır, anlam tamamlanmaz. Bu durum devrimci bir olanağa da kapı açmaktadır. Benjamin için her şey çoklu anlama açıktır. Her real olan sürreal bir şeye gönderme yapmaktadır.

Bu bağlamda koleksiyoner gibi sözcükleri toplamak ve yeni anlamlara gelecek şekilde bir araya getirmek gerekir. Aynı şekilde sürrealizm de düş halindeyken patlayan şeyi içerir. Düş ve uyanıklık

eşiğinde durulur. Düşlerin gerçekte olabileceğine inanç gerekir. Sesle görüntünün birleşmesidir. “Ses ve yazı oyunları sanatsal oyalanmalar değil, sözcüklerle girilen büyü deneylerdir” (Benjamin, 2014, s. 161). Anlam zamanda değil mekanda açılır. Zamana ilişkin olan belirsizdir. Her şey yeniden yorumlanabilecek bir göstergedir. Gerçek olan her şey sürreal bir anlama göndermede bulunur. Sürreal dünyada her şey başka şeyle, parçayla, işaretle varolur ve onunla anlam kazanır. Olaylar arasında her zaman akıl almaz bağlantılar, benzerlikler görülür. Bu devrimci bir düşünce tarzıdır.

2.3. Fantazmagori

“Fazlasıyla düşünsel bir tavrın devrimci bir muhalefete dönüşmesinde, burjuvazinin radikal zihinsel özgürlüğün tüm biçimlerine karşı beslediği düşmanlık başrolü oynadı. Bu düşmanlık, gerçeküstücülüğü sola itti. Başta Fas Savaşı olmak üzere politik olaylar da bu gelişimi hızlandırdı” (Benjamin, 2014, s. 162). Benjamin’e göre özgürlük arayışı sürrealizmi komünist harekete yaklaştırmıştır. Bakunin’den beri Avrupa radikal bir özgürlük kavramından yoksundur (bu bağlamda Benjamin daha sonra sürrealizmin anarşizme yaklaşacağını öngörmüştür denilebilir). “Liberal-ahlaki-hümanist özgürlük idealini ilk tasfiye eden onlardı [sürrealistler]” (Benjamin, 2014, s. 165). En basit devrimci biçimiyle insanlığın özgürlük mücadelesinin şu anda hizmet etmeye değer yegane dava olduğunu düşünürler. Burada Benjamin’in özgürlük anlayışını Marksizm’in özgürlük anlayışıyla sınırlı tutmadığını anti-otoriter, liberter tavrı da sahiplendiği görülmektedir. “Andre Breton’la birlikte Meksika’da kaleme aldığı ünlü *Bağımsız Devrimci Bir Sanat İçin* adlı manifestoya, Troçki, sanatsal etkinlikte tam özgürlük ilkesini özellikle vurgulayan şu ifadeye yer vermiştir: “Sanatta her şey caizdir” (Traverso, 2017).

Benjamin için bir önemli nokta da anarşizm’in başkaldırı anlayışıyla marksist devrimci disiplin anlayışının diyalektik ilişkisidir. Ona göre bu diyalektik kavrayışa ulaşamayan kafa romantik önyargılara saplanır. Löwy, Breton’a göre de sürrealizmin kalbinde Hegelci-Marksist diyalektiğin yattığını söylemektedir (Löwy, 2009, s. 25). Benjamin’in düşüncesinde diyalektiğin önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Anarşizm ve marksizmin diyalektik birlikteliği sağlanırsa “abartılı bir duygusallık ve bağımsızlıkla esrarengiz olanın esrarını vurgulamak bizi bir yere götürmez. Esrarı ancak gündelik hayat içinde bulduğumuzda, yani gündelik olanı anlaşılır, anlaşılmaz da gündelik olarak gören diyalektik bir bakış” gerçekleşecektir (Benjamin, 2014, s. 166).

Burjuva sınıfının yıkıntılarını ilk defa gözler önüne sürenler sürrealistlerdir (Benjamin, 2016a: 104). Ondokuzuncu yüzyılda yaratım biçimlerinin sanattan bağımsızlaşması, üretici güçlerin gelişmesi burjuva sınıfının düşlerinin simgelerini çökertmiştir. Pasajlar, iç mekanlar, sergi salonları, panoramalar bu dönemin ürünleridir. Bunları Benjamin düşler dünyasının kalıntıları olarak görmektedir. Uyanış sırasında düşsel öğelerin değerlendirilmesi de diyalektik düşünmenin bir örneğidir. Diyalektik düşüncenin şöyle bir işlevi vardır: “her çağ, bir sonrakini, düşlemekle kalmaz, ama düş kurarak uyanışı da zorlar [...] Mal ekonomisinin sarsılmasıyla birlikte, burjuva sınıfının anıtlarını, daha bunlar ayakta birer yıkıntı olarak görmeye başlarız” (Benjamin, 2016a: 104). Benjamin’in bu yorumu, Marx’ın kapitalizmin kendini yıkacak olan üretici güçleri geliştirmesi düşüncesiyle doğrudan ilişkilidir.

Amaçları, “sanat ile hayatı uzlaştırmak değil”, yaşamı değiştirmek (Rimbaud) ve dünyayı dönüştürmektir (Marx). Sanat ise, olumsuzluğun mayası, gerçekliğin reddinin ilkelerinden biri

ve her zaman mutlak bir kırılmaya işaret eden manyetik bir gösterge olarak bu devrimci görevin en etkili vasıtasıdır. Mesele, sanatı hayatın içinde eritmekten (ya da hayatı sanatın içinde eritmekten) ziyade, rüya ile gerçeklik, akıselim ile delilik, şiir ile gündelik yaşam arasındaki geleneksel karşıtlıkların Hegelci manada aşılmasını –yani, eleştiri/alıkoyma/aşma diyalektiğini işleterek– sağlamaktır. Sürrealizme göre, sanat doğuşundan itibaren her zaman yaşamın organik bir parçası olagelmıştır. Dolayısıyla, sürrealist faaliyetin gündeme getirdiği mesele sanatı yeniden hayata katmak değil, ikisini de ortak bir kutba, ruhun özgürlüğüne yöneltmek, ve böylece, insanlığa “manevi olarak nefes almanın neredeyse imkânsız hale geldiği [...] öldürücü dehliz”den çıkmanın yollarını göstermektir³

Benjamin “Gerçeküstücülük” metninde “herkesin dilindeki bir sokak şarkısının biçimlendirdiği bir hayat nasıl olurdu?” diye sormaktadır (Benjamin, 2014, s. 159). Benjamin burada kitle kültüründeki devrimci potansiyele gönderme yapmaktadır ve bunu kavrayan sürrealizmdir. “Dada ve gerçeküstücülüğün solcu vaatleri, halkın sevdiği şeylerle dayanışmaya önem verdiler. Benjamin, gündeliğin şiirselliğine dönük bu vaatleri son derece iyi anlamıştı” (Hopkins, 2006, s. 81). Sürrealizm, dadanın tersine popüler kültürü açıktan övmektedir. Popüler kültüre dair iki değerlendirme olabilir. Birincisi popüler kültürün işçi sınıfını uyutmak için kullanıldığıdır. İkincisi ise popüler kültürün devrimci bir potansiyel taşıdığı çünkü ezilenlerin özlemlerini, acılarını yansıttığı düşüncesidir. Brecht’in tiyatrosu yabancılaşma etkisine dayanır. Bu tiyatro, “kaçış” veya fantazmagori yerine ezilenlere kendi gerçeklikleriyle yüzleşmelerini sağlar. Benjamin için popüler kültür her an değişime açıktır o yüzden devrimci bir yanı vardır. Fantazmagori, Marx’ın kullandığı anlamda “ideolojinin” bir parçası olarak görülebilir. Fantazmagoriye örnek olarak dünya fuarları verilebilir. “Eğlence endüstrisi de insanı malın eriştiği düzeye yükselterek, bu fantazmagoriye girmesini kolaylaştırır. İnsanoğlu da kendine ve başkalarına yabancılaşmasının tadını çıkararak, kendini böyle bir dünyanın yönlendirmesine bırakmış olur” (Benjamin, 2016a, s. 94). Şayet fantazmagori ve popüler kültür, egemen ideolojinin insanları uyutmak için kullandığı bir araçsa, o zaman yanlış bilinçtir. Yanlış olanla, kendi varlık koşullarının çarpıtılmış bilinciyle yüzleşmek kötümser olmayı göze almayı gerektirmektedir.

2.4. Kötümserlik ve Kötülük

Benjamin komünizmin ve sürrealizmin kötümserlik konusunda yaklaştığını söylemektedir (Benjamin, 2014, s. 163). Ancak Löwy’nin belirttiği gibi devrimciliğin doğası gereği, bu kötümserlik bir kabullenme değildir. Yani “devrimciyi harekete geçiren, hızlı ve kesin bir zafere dönük teleolojik inanç değil, canla başla ve sarsılmaz bir iradeyle mevcut düzenle mücadele edilmeksizin insan adına layık biçimde yaşanamayacağına dair derin bir kanıdır” (Löwy, 2009, s. 8). Yani devrimci hem ütöpik bir gelecek tasavvuru hem de olana dair kötümserlik taşımaktadır. Daha doğrusu kötümserlik sahte mutluluk veren yanlış bilincin-ideolojinin kaybolmasında, gerçekle yüzleşme durumunda ortaya çıkan bir ruh halidir. Bensaid’e göre devrimciler- Blanqui, Benjamin, Troçki veya Guevara- kesin bir tehlike bilincine sahiptir. Ütopyaları bu felakete direniştir (Löwy, 2014, s. 9). Löwy’e göre Benjamin Naville gibi kötümserliğe önem vererek aslında yaklaşmakta olan felaketi öngörmüştür (Löwy, 2014, s. 42). Bu bağlamda Benjamin’de devrim felaketi önlemek için bir fren işlevi görmektedir.

³ Fransız Sürrealist Topluluğu tarafından, 1987’de Habermas’a cevap olarak yazılmış bir metinden alıntı. <http://www.eskop.com/skopbulten/surrealizm-1924-2014-hermetik-kus/2117>

Sürrealizmi sol burjuva (devrimci olmayan) olarak görülebilecek konumdan ayıran bir diğer nokta şudur: sol burjuva aydınlar idealist ahlakla siyasi pratiği birleştirmeye çalışmaktadırlar. Sürrealizm bu tarz uzlaşmalara karşıttır. Benjamin sürrealizmin tarihsel kökeninde Dostoyevski, Rimbaud ve Lautreamont’u saymaktadır. İlham en bayağı davranışlardadır. Alçaklık insanın içindedir. Kötülük bu üç yazar içinde ezeldir, ilk günkü kadar yenidir (Benjamin, 2014, s. 164). Ancak sürrealistler Dostoyevski’yi öncülerini olarak görmemektedirler. Bu isimleri saymasının nedeni Lautremont’un başkaldırı geleneğinden veya Rimbaud’un Paris Komününe katılmasından değil, bu yazarların burjuva ahlak düzenine saldırmaları nedeniyledir (Löwy, 2009, s. 35). Burjuva ahlakının yanlışlığını ifşa eden her şey devrimci bir yan taşır.

Burjuva, sosyalist ya da sosyal demokrat şürede hep bir iyimserlik vardır. Oysaki sarhoşluğun gücünü devrime kazandırmak “kötülüğün örgütlenmesini” gerektirir. Bu yüzeysel iyimserliğin gerçek yüzünü gösterecektir. “Devrim koşulları nerede? Zihniyetin değişmesi mi yoksa dış koşullarda mı? Politika ve ahlak ilişkisini belirleyen temel soru budur” (Benjamin, 2014, s. 167). Önceliği zihniyetin değişmesi olarak görenler, ahlakı koşullardan daha önemli görmektedirler. Benjamin cevabı kötümserlikte görmektedir. Edebiyatın, özgürlüğün, insanlığın geleceğine; sınıflar, uluslar ve bireyler arası her türlü uzlaşmaya güvensizlik duyulmalıdır. “Kötümserliği örgütlemek ahlaki metaforu politikadan kapı dışarı etmek ve politik eylemde baştan sona imge dünyasını keşfetmekten başka bir şey değildir” (Benjamin, 2014, s. 167). Devrimci aydınların görevi, burjuvazinin düşünsel egemenliğini yıkmak ve işçi kitleleriyle ilişki kurmaktır. İkincisinde başarısızlığa uğramışlardır. Çünkü düşünce düzleminde başarılabilecek bir şey değildir. Proleter sanatçılar devrimden sonra çıkabilirler, önce değil. Sanatçılık mesleğini kaybetmek adına burjuva kökenli sanatçı ise bu imge dünyasının önemli noktalarında iş görmelidir (Benjamin, 2014, s. 167). Bu bağlamda burjuva sanatçı yeni bir işlev kazanacaktır.

Kolektif olanın da bir bedeni vardır. Kolektif olan için kendini teknikte örgütleyen fiziksel dünya, tüm politik ve olgusal gerçekliğiyle, yalnızca dindışı aydınlanışın bize kapılarını açtığı imge dünyasında üretilebilir. Beden ve imge dünyası tüm devrimci gerilimleri kolektif bir bedensel uyarıya, kolektifin tüm bedensel uyarılarını da devrimci bir boşalmaya dönüştürmek üzere teknik içinde birbirine sınıksız kenetlendiğinde, işte yalnızca o zaman gerçeklik *Komünist Manifesto*’da istenen ölçüde kendini aşmış olacak. Şimdilik bunun zorunluluğunu anlayanlar yalnızca gerçeküstücülerdir (Benjamin, 2014, s. 168).

3. Tarih ve Bilinçdışı

Benjamin, Marks ve Fourier arasında bir bağlantı kurarak gelecekte tutkuların serbest oyununu görmek istemektedir (Klossowski, 2013, s. 242). Cinsel tutkular ve modern kurumların, ekonomik yapının ilişkisi ve arzunun özgürleştirici gücü düşüncesi Sade’dan, Fourier’e oradan Reich’a, Benjamin’e, Klossowski’ye ve Deleuze’e kadar uzanmaktadır. Burada da sürrealizmle bir ilişki görülebilir. Çünkü en nihayetinde sürrealizmin amacı insanın bilinçdışı arzularını açığa vurmaktır. Bu bağlamda Benjamin’in Fourier’den etkilenmesi Breton üzerinden olmuştur denilebilir. Fourier sosyalizm tarihinde Marksizm’in de öncesine giden bir kaynak olarak görülebilir. Benjamin, “Tarih Kavramı Üzerine” metninde sosyal demokratların emekten anladığı şeyin doğanın sömürsü olduğunu

buna karşı Fourier’in fantezilerinin daha mantıklı olduğunu iddia etmektedir. Çünkü doğa sömürüldükçe emek kurtulacaktır düşüncesi saçmalaktır (Benjamin, 2014, s. 45).

Benjamin’in ilk dönem çalışmaları romantizmin etkilerini taşır. Hatta doktora tezi Alman Romantizminde Sanat Eleştirisini incelemektedir (2013). Löwy’ye göre,

Romantizm Rousseau ve Novalis’ten gerçeküstücülere (ve belki de ötesine) uzanan ve kültürel yaşamın tüm alanlarında kendini gösteren gerçek bir dünya görüşü, bir düşünce tarzı, bir hassasiyet yapısıdır. Bu uygarlığın, dayanılmaz veya alçaltıcı olarak hissedilen boyutlarına yönelik bir eleştiri veya protesto: Hayatın nicelleşmesi ve mekanikleşmesi, toplumsal ilişkilerin şeyleşmesi, cemaatin çözülmesi ve dünyanın büyüsunü yitirmesidir (Löwy, 2007, s. 7).

Bu bağlamda romantizm ve sürrealizm arasında bir bağlantı vardır. Aynı zamanda doktora tezinin giriş kısmında romantizmin özünün tarihsel mesiyанизm olduğunu söylemektedir (Benjamin, 2013, s. 62). Benjamin romantik mesiyанизmden ileri gelen ve insanlığın yaşamının yalnızca bir gelişme değil, bir tamamlanma süreci şeklinde algılandığı niteliksel bir sonsuz zaman kavrayışıyla modern ilerleme ideolojisine özgü sonsuz biçimde boş zamanı karşı karşıya koyar (Löwy, 2007, s. 10). Bu 1940’da yazdığı, tarih hakkındaki düşünceleriyle benzerdir. Zaman lineer veya sarmal değildir. Homojen, boş zaman yoktur. Tarihsel ilerleme insanlığın homojen ve boş bir zaman içinde durmadan yol aldığını tasavvur etmektedir (Benjamin, 2014, s. 46). Löwy, Alman Romantizmi, Yahudi Mistisizmi, Marksizmi Benjamin’in tarih tezlerinin üç kaynağı olarak görür (Löwy, 2007, s. 6). Fakat bu eklektik bir yapı olduğu anlamına gelmemektedir. İkisi içinde “sentez değil fakat bunlardan hareketle derin bir özgünlük taşıyan yeni bir kavrayışın icadıdır” (Löwy, 2007, s. 6). Bu sayılanların ötesinde sürrealizmin de etkisi olduğu söylenebilir.

Benjamin’e göre geçmişi tarihsel olarak kurmak “onu gerçekten olmuş olduğu gibi” tanımak değil, tehlike anında birden parlayıveren anıyı ele geçirmektir. Tarihsel maddecilik bu imgeyi alıkoymalıdır. Geleneği konformizme düşmekten kurtarmak gerekir. Yani geçmişte ne bulduğu kurtarıcının gücündedir. Tarihte sürekliliğin kesintisi devrimcilikse Marksist anlamda Benjamin için de böyledir (Benjamin, 2014, s. 48). Sürrealizmde bilinçdışı bilincin sürekliliğini bozmaktadır ve o süreklilikte fark edilmeyen bir gerçeği dışa vurmaktadır. Burada Spartakistler örgütünü örnek olarak verebiliriz. Spartakistler⁴ için Spartaküs isyanı işçilerin bilinçdışında bulunan bir olaydır. Yoksa sürekli bilinçlerinde taşıdıkları bir olay değildir ama isyan anında görünür olmuştur. Anlık bir şimşek çakması gibi bir durumdur bu. Tarihin sürekliliğini parçalama bilinci, eylem anındaki devrimci sınıflara özgüdür (Benjamin, 2014, s. 47). Bu durum bilinçdışının, bilincin var olduğu düşünülen bütünlüğünü parçalamasına benzetilebilir. Buna benzer şekilde “Pasajlar” kitabında şöyle bir şey söylemektedir; toplumların bilinçaltında/bilinçdışında bulunan eski sınıfsız toplum deneyimlerinin yeni ile karışması (burada yeni üretim güçleri) ütopyanın doğumuna neden olur (Benjamin, 2016a, s. 90). Calderberk’de benzer şekilde Benjamin’in düş teorisini sürrealizmin devrimci projesinin bir parçası olarak görmektedir (Calderberk, 2003).

“Bir geçiş olmayan, zamanın onda durduğu ve onun tarafından üstlenildiği bir bugün kavramı, tarihsel maddeci için vazgeçilmezdir” (Benjamin, 2014, s. 47). Tarihsel maddeciliğin geçmişle ilişkisi tekil ve benzersizdir. Belirli bir anda düşünce kristalize olur, monada dönüşür (Benjamin, 2014, s. 48).

⁴ Almanya’da 1915-1919 arasında var olan Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht liderliğindeki Marksist örgüt.

Mesihvari devrimci müdahale bu imkanı belirli bir dönemi tarihin akışından koparmak için kullanır. Kristalleşen, duran o “şimdinin zamanı” insanlık tarihinin evrendeki yerine denk düşer (Benjamin, 2014, s. 49). Bu da sürrealizmin zaman ve mekan anlayışıyla uyumludur. Geçmişte idealleştirilmiş bir şey vardır. Otuzlu yıllarda Benjamin için bu rolü oynayan “ilkel komünizmdir” (Löwy, 2007, s. 17). Baudelaire üzerine denemelerinde de bu düşünce hakimdir. “Benjamin şair tarafından sözü edilen önceki hayatı, otantik deneyimin hala varolduğu ve tapınma törenleriyle şenliklerin bireysel geçmiş ile kolektif geçmişin iç içe geçmesini sağladığı yeryüzü cennetini andıran ilkel bir çağa gönderme olarak yorumlar” (Löwy, 2007, s. 18). Baudelaire’in modern felaketi reddini esinleyen *Erfahrung* budur. Benjamin’in savunduğu durum bir tür geçmişe dönüş değildir. Geçmişe uğrayarak ve aynı zamanda modernitenin keşiflerini de kucaklayarak yeni bir geleceğe yönelmektir (Löwy, 2009, s. 37). Burada geçmişten kastedilen “devrimci ütopya eski, arkaik, tarih öncesi bir tecrübenin yeniden keşfinden geçer: anaerkillik, ilkel komünizm, sınıfsız ve devletsiz cemaat, doğayla ilksel uyum, ilerleme fırtınasının bizi uzaklaştırdığı kaybolmuş cennet, tapılası baharın henüz rahiyasını yitirmediği önceki yaşam (Baudelaire)” (Löwy, 2009, s. 37). Geçmişte gizli olan bu değerler, deneyimler ve imgeler bulunup ortaya çıkarılmalıdır. Ancak kurtulmuş insanlık geçmişi de kurtaracaktır. Montano, “Tarih Kavramı Üzerine” metninin kavramsaldan ziyade imgesele önem veren bir karakteristiğe sahip olduğunu söylemektedir (Montano, 2010, s. 125). Bu imgeler yakalanmalı ve bugünde yeniden yorumlanmalıdır. Geçmiş, gizli bir zaman dizini taşır; ona kurtulma kapısını açan budur (Benjamin, 2014: 40).

Teknolojik gelişme ilerlemecilerin, sosyal demokratların inandığı gibi kendiliğinden insanlığı iyi bir yere götürmez. Kapitalist üretim tarzında işçilerin otomat haline getirilmesinde ilerici herhangi bir yön yoktur. Anlamdan yoksun tekrarlanan hareketleri hem Kapital’den hem de Hoffman ve Poe’dan etkilenerek işlemiştir (Löwy, 2007, s. 16). “Charles Baudelaire: Kapitalizmin Yükseliş Çağında Bir Lirik Şair” yazısına göre; kapitalist uygarlık otantik deneyimi (*Erfahrung*) tanımayarak, dolaysız yaşanmışlığı (*Erlebnis*) ve özellikle de kendilerinde “hafızalarını tümüyle tasfiye etmiş” otomatların tepkiye dayalı tutumunu yaratan *Chockerlebnis*’i ön plana çıkarmaktadır. Eski insanların evrenle kurduğu büyümlü ilişki *Erfahrung* ya da *Rausch* deneyimi modern toplumda kaybolmuştur. Benjamin söz konusu *Erfahrung* deneyimini sürrealizmde görmüştür.

Benjamin’in tarih anlayışı geçmişi geleceğe katmaktır. Tarih üzerine tezler marksizm’i de içine alan mesihçi, mistik bir manifestodur (Dellaloğlu, 2013, s. 70). Onun için proletarya ve mesihin farkı yoktur. Her ikisi de tarihe dur diyecek bir iradeyi temsil eder. Dolayısıyla Benjamin’in materyalizmi ya da marksizmi ile mistisizmi ya da mesihçiliği arasında bir çelişki yoktur. Benjamin için bu ikisi zaten aynıdır, sentez peşinde değildir. “Bu dünyada bekleniyorduk biz” (Benjamin, 2014, s. 40). Mesihçilik Benjamin’e göre Batı düşüncesinin temel motifidir. Bu peygamber, kahraman veya toplumsal sınıf olabilir. Modern zamanlarda teolojik içerik laik olmuştur ama düşüncenin temeli aynıdır. Tarihin diyalektiği zorunluluklar şeklinde işlemez. Kurtuluşu tarihin dışında arar (Dellaloğlu, 2013, s. 73). Tarih haklı olanı gösteremez çünkü tarih güçlü olanın haklı çıktığı bir alandır. Tarihsel materyalizm ise bu gerçekliğin karşısındadır (Benjamin, 2014, s. 42). İnsanlığın sürekli bir gelişme içinde olduğu düşüncesi gericiğe hizmet etmektedir. Çünkü var olan durumu olumlamaktadır. Tarihi kendi akışına bırakmak egemenlerin oyuncağı olmaktadır. Tarihi tersine “taramak” ise devrimdir.

4. Devrim

Devrimci müdahale olmadan kendiliğinden sosyalizme geçiş düşüncesi sosyal demokrasinin iddiasıdır. Bunun altında yatan felsefi düşünce ise marksizm’in bir tür ekonomik determinizm olarak yorumlanmasıdır. Ekonomik determinizm üst-yapının (siyaset, kültür, din, hukuk...) alt-yapı (ekonomi) tarafından belirlendiği veya koşullandığı düşüncesidir. Ekonomik determinizm maddi-ekonomik şartlar olgunlaşmadan devrimin olmayacağı düşüncesine dayanmaktadır. Ancak bu düşünce giderek teslimiyete dönüşmüştür. Sosyal demokratlar ekonomik determinizm düşüncesinin en ateşli savunucularıdır. Bu partiler daha sonra reformist partilere dönüşmüşlerdir ve giderek kapitalizmi aşma iddiasını bırakmışlardır. Ekonomik determinizmin tam tersi ise iradecilik (voluntarizm). Guevaracılık ya da Fokoculuk pratiğinde ifadesini bulur. Ondokuzuncu yüzyılda ise komploculuktur ve şehirlerde ani patlayan ayaklanmalara ve barikat savaşlarına dayanır. Benjamin’in övgüyle söz ettiği Blanqui’de bu tarz bir devrimciliğin örneklerindedir.

Blanqui’nin devrim stratejisi kitleleşmek, insanları yanına çekmek değil ama ufak bir grupla hareket etmektir. Küçük ve iyi örgütlenmiş sınıfsız bir azınlık hareketidir. Blanqui devrimi, beklenmedik güçlü taarruz (*coup de main*) yani bir darbe, hedeflerine tek bir darbe ile ulaşmak için hızla ve sürprizlere dayanan hızlı bir saldırı olarak görmektedir. Devrimden sonra kurulacak iktidar da bu dar grubun olacaktır. Bu yaklaşım marksist açıdan yanlıştır çünkü devrim kitleleri mücadeleye çekmelidir, onların öz kurtuluşuyla alakalıdır. Örgütlü işçi sınıfını destekleyen halk, iktidarı almalıdır. Blanqui proletaryanın sınıf olarak örgütlenmesi gerektiğini görmemektedir. Bunun için de propaganda ve ideolojik çalışma yapılmalıdır. Devrimden sonra da bu seçkin grubun değil sınıfın diktatörlüğü kurulmalıdır. Bunun dışında devrimciler karşı hegemonya kurmak zorundadır. Blanqui sonradan kitle çalışmasının önemini kavramıştır. Bazı durumlarda ihtiyatlı davranmak gerektiğini de söylemiştir (Spitzer, 2013, s. 140). Fakat genel olarak Blanqui’nin komplocu düşüncesi devrimin nesnel koşullarına değil, iradeciliğe vurgu yapmaktadır.

Benjamin’e göre Baudelaire’de de Marx’ın komplocularda rastladığı terörist düşlerin yansımaları vardır (Benjamin, 2016a, s. 112). Benjamin’in yaşadığı dönem tam da İkinci Enternasyonal’de ortodoks marksizm ve sosyal demokrasi’nin ayrıldığı döneme denk gelmektedir. Lenin ve Rosa Luksemburg⁵ gibi liderler burjuvaziyle anlaşma yapılmaması gerektiği düşüncesiyle 1. Dünya Savaşında her ülkenin işçi sınıfının kendi devletini desteklememesi gerektiğini savunmuşlardır. Çünkü bu emperyalistler arası bir savaştır. İşçilerin çıkarına değildir işçi sınıfı kendi devletiyle mücadele etmeli ve iktidarı almalıdır, aynı 1917’de Bolşeviklerin Rusya’da yaptıkları gibi. Oysa milliyetçiliğe kapılan ve burjuvaziyle anlaşan sosyal demokratlar savaşa destek olmuşlardır ve devrim iddiasından vazgeçmişlerdir. Almanya’da sosyal demokrasi komünist hareketi yok ederek faşizmin yükselişini dolaylı yoldan desteklemiştir. Benjamin’in ilerlemecilik eleştirisi ve devrimin, toplum bir felakete giderken imdat freni olması anlayışı, bu tarihsel politik arka plana oturtulduğunda daha anlaşılır olmaktadır.

Genelde devrim çift anlamlı olarak kullanılmaktadır. Birincisi sosyal devrim yani bir üretim tarzından daha ileri bir üretim tarzına geçiş kastedilir. Bu üretici güçler ve üretim ilişkileri arasındaki çelişkinin sonucudur. Altyapı o kadar gelişmiştir ki artık üstyapı ona uygun değildir ve değişmek zorundadır. İkincisi ise politik devrimdir. Bu da bir grubun iktidarı ele geçirmesidir. İlkinde ekonominin

⁵ Löwy, Benjamin’in adını anmasa da, Luksemburg’un düşüncelerine yakınlığını dile getirmektedir (Löwy, 2007, s. 12).

önceliği nesnel şartlar dolayısıyla evrimci bir yan vardır. Yani devrim üretici güçler ve üretim ilişkileri arası çelişkinin doğal sonucudur. Halbuki Benjamin böyle bir evrime olumlu bakmadığı için politik devrim anlayışına daha yakındır. Politik devrim yukarıda bahsedilen ekonomik determinizmden de kopuştur. Benjamin’in tarihsel maddecilikten öğrendiği ekonomik-yapısal süreçlere vurgu yapmak değildir. Tarihsel maddecilikten öğrendiği sınıf mücadelesidir. Marx’ın tarih felsefesinde birikimsel bir yön vardır. Yani radikal toplumsal bir devrim ve nitelik değişimi olması için bir sonraki aşamaya olanak sağlayacak güçlerin birikmesi gerekmektedir. Ezilenlerin mücadeleleri de farklı birikimler yaratırlar, bu farklı koşullarla da ilişkilidir. “Ancak Marx’ın terminolojisindeki birikimden ve bu birikimin ezilenin yengisini oluşturacak olan koşulları sağlayabilecek oluşundan Benjamin söz etmez” (Gülenç ve Kulak, 2017, s. 203). Benjamin yalnızca kırılmaya odaklanıp süreklilik ve birikim kısmını görmezden gelmektedir. Ona göre komünizm tarihin içkin amacı değil, durduruluşudur.

Benjamin’in tarihsel maddeciliği kullanması, ilerleme karşıtı düşüncelerinin yerini almamakta tam tersine birbirine eklenmektedir. İlerleme karşıtı mesiyenik öge proletaryadır. İnsanlık kapitalizmin geliştirdiği ekonomik-yapısal süreçler sonunda bir felakete gitmektedir. İlerleme inancının olmayışı Benjamin’in tehlikeleri görmesini sağlamıştır. Aynı zamanda ekonomik determinizmden ve ilerlemecilikten uzaklaşmak yeni olanakları yaratma gücünün özünde olduğu anlayışını getirmektedir. Benjamin böyle yorumlamaktadır. Bu bakış sürrealizme yakındır çünkü sürrealizm şeyin sadece görüldüğü gibi olan yönlerini değil gizli yönlerini, yeni olanaklarını da görmektedir. Dolayısıyla Benjamin’in yaptığı, Löwy’nin söylediği gibi “marksizm ve burjuva tarih filozofları arasındaki karşıtlığı derinleştirmek ve radikalleştirmek, Marksizm’in devrimci potansiyelini keskinleştirmek ve eleştirel muhtevasını yükseltmektir” (Löwy, 2007, s. 19). Öbür taraftan “Terry Eagleton’a göre Benjamin’in “Tezler’i olağanüstü devrimci bir belgedir; ama bu tezler sınıf mücadelesine gelince sürekli olarak bilinç, imgelem, anımsama ve deneyim kavramlarından söz eder ve siyasi yapılar sorunu üzerine neredeyse tümüyle susarlar” (Traverso, 2017). Benjamin’in peşinde olduğu devrimci öznelik, olağan durumun olağanüstü hale dönüştürülmesidir. Olağanın içindeki olağanüstünün, kırılmanın, ütopyanın, en derin arzuların açığa çıkması; sürrealizmin bilincin, verili algıların, genel kabullerin, egemen ideolojinin aşılması olarak “olağanüstünü” ortaya çıkarmasına benzemektedir.

Politikacıların bağlı olduğu şeyler; ilerleme inancı, kitle temellerine duydukları itimat ve bu kitlelerin kölece boyun eğişle denetlenemez bir aygıtı boyun eğmeleridir. Bu aygıt devlet olduğu gibi bütün bir kapitalist sistem olarak düşünülebilir. Benjamin bunları aynı şeyin üç ayrı görünüşü olarak değerlendirmektedir (Benjamin, 2014, s. 44). Bu görüşle sürrealizm arasında belirli paralellikler kurulabilir. Sürrealizmde ilerlemeci bir anlayış olmadığı gibi bireyi kitlenin bir parçası yapmaya çalışmamaktadır. Tam tersine bireyselliğini ön plana çıkarmayı amaçlamaktadır. Bunun ötesinde sürrealizmin karşı olduğu Aydınlanmacı aklın, modern kapitalist endüstriyel toplumun birey karşısındaki ezici yönüdür. Bilgi ve becerinin ilerlemesi insanlığın ilerlemesi değildir, doğaya egemen olma durumunda toplum gerilemektedir. Bu Benjamin’in ilerlemeye tamamen karşıt olduğu anlamına gelmemektedir (Montano, 2010, s. 130). Ancak modern-kapitalist dünyanın ilerleme dediği şey gerçek bir ilerleme değildir.

Benjamin’in tam tersi olarak sürrealizmi burjuva devrimciliğine ait olan gören Christopher Caudwell için sürrealizm “sanat için sanat” anlayışının doruk noktasıdır. Bu hareketi Baudelaire başlatır Rimbaud sürdürür sonra Parnasyenler ve Sembolistlerden geçerek gerçeküstücülerde doruk noktasına

ulaşmaktadır. Sözcükleri özel, bilinçsiz anlamlarıyla kullandıkları için toplum dışı bir boyutu vardır. “Gerçeküstücü, bir bakıma, ustalığını yitirmemek için boş zamanlarında işe yaramaz modeller ve oyuncaklar yapan zanaatçının bir eşidir. Sanatını bir yanıyla isteyerek faydasızlaştırarak ve böylece seri üretimin o bayağı sanatsızlığına karşı çıkararak başkaldırısını bu yolla dile getirir, sanatına bu yolla bir çıkış sağlar” (Caudwell, 1974, s. 136). Özgür çağrışım da özgürlüğü bulduklarını düşünürler ama bu da aslında içgüdülerin zorunluluğuna bağlıdır (Caudwell, 1974, s. 210). O yüzden Caudwell sürrealizmin yanlış bir özgürlük anlayışına sahip olduğunu iddia etmektedir. Sürrealistleri son burjuva devrimciler olarak görmektedir. Sürrealizm, burjuva toplumundan öğrenmektedir ve bütün toplumsal ilişkileri yıkmak istemektedir. Bu bağlamda Caudwell sürrealizmi anarşizme yakın görmektedir (Caudwell, 1974, s. 138). Gerçekten de Caudwell’in öngörüsü doğru çıkmıştır. Giderek sürrealizm Troçkizmden Anarşizme geçmiştir. Benjamin, Caudwell gibi veya genel kabul görüldüğü gibi sanatın altyapının bir yansıması olduğunu reddeder. Üstyapı altyapının anlatımı, “dile geliş” biçimidir. Zaten yansıma düşüncesi “Marx’ın üst yapının ideolojilerin, ilişkileri yanlış ve çarpık yansıttıkları düşüncesiyle aşmıştır” (Benjamin, 2016a, s. 27).

Tiedemann’a⁶ göre “ilk gerçeküstücüler” düşler bağlamında deneysel gerçekliği önemsizleştirmişlerdir. Benjamin bundan faydalanarak kapitalist üretim koşulları altındaki tarihin insanlar tarafından ama bilinçten plandan yoksun sanki düşteymişçesine yapıldığını düşünmektedir (Benjamin, 2016a, s. 15). “Tarih Kavramı Üzerine” metninde şimdinin zamanı bir uyanma anı olarak düşünülmektedir. Uyanma motifiyle birlikte Benjamin sürrealistlerden ayrılır. Sürrealistler yaşamla sanat arasındaki çizgileri ortadan kaldırmaya çalışmışlardır (Benjamin, 2016a, s. 17). Tiedemann’a göre sürrealistler geçmiş bugüne getirecek yerde, nesnelere yeniden uzağa itmeler ve tarihsel alanda uzaklara romantik bir tutumla bakmaya yakınlık duymuşlardır. Benjamin ise nesnelere uzamsal olarak yakına getirmek ve onların yaşama girmesini istemektedir (Benjamin, 2016a, s. 18).

Mekan meselesi ve devrim ilişkisi önemli bir meseledir. Politik devrim, devlet iktidarının ele geçirilmesidir. Radikal bir toplumsal devrim toplumun, sınıfların, ekonomik, politik her anlamda bir değişim geçirmesi demektir. Ama devrim aynı zamanda yeni bir mekan icat etmeyi de içerir. Çünkü mekanın da yeniden örgütlenmesidir. Kentin, fabrika ve evlerin, ulaşımın, sosyalleşme alanlarının dönüşmesi gerekmektedir. Sürrealistlerin düşlerini en çok süsleyen nesne Paris şehridir. Ancak “isyan onun gerçek yüzünü ortaya çıkartabilir ve bir şehrin gerçek yüzü her yüzden daha gerçeküstücüdür” (Benjamin, 2014, s. 160). Paris “küçük dünyadır” büyük dünya bundan farklı değildir. Paris, ilk kez Baudelaire’de lirik şiirin konusudur. Baudelaire’in melankoliyle beslenen dehası, alegorik bir dehadır. Alegorik, yabancılaşmış sanatçının bakışlarını kente çevirmesi söz konusudur. Aynı zamanda *flaneur*’un bakış açısidir (Benjamin, 2016a, s. 98). Yeni mekan icat etmek, mekanda yeni boyutların açılması, yeni anlamların yeni olanakların ortaya çıkması olarak düşünülebilir.

Benjamin’de mit kendini doğal olan gibi sunar. Benjamin’e göre ilerleme bir mittir-mutlak, homojen, boş bir zaman düşüncesidir. Dinin yalanlarının aşılmasını sağlasa da kendisi de bir yalan üretmiştir. Marx’ın meta fetişizminde de fetişizm bir büyülenme halidir ama buna olanak sağlayan o

⁶ Benjamin’in Das Passagen-Werk yapıtını yayına hazırlayan Tiedemann kitabın içine Benjamin üzerine bir yazısını eklemiştir. İngilizce baskısında (Benjamin, Arcade Project, 1999) “Dialectics at a Standstill” başlığını taşıyan bu yazı Türkçe çeviriye “Pasajlar Yapıtına Giriş” olarak eklenmiştir. Bu paragraftaki görüşler için Türkçe çevirideki sayfa numaralarına atıf yapılmaktadır.

durumu, üretim ilişkilerini vs. doğal görmekten kaynaklanır (Marx, 1986, s. 85). Bu bağlamda Marx’ın fetişizm kavramına yüklediği anlamla Benjamin’in mit kavramı arasında bir paralellik vardır. Kapitalizmde işçilerin emek gücünün bir meta olması ve üretim araçlarının mülkiyetine sahip olmamaları yabancılaşmayı beraberinde getirir. Birey kendi emeğine, emeğinin ürününe, diğer insanlara ve doğaya yabancılaşır (Marx, 2005, s. 73). Yabancılaşma yalnızca ekonomi, altyapıyla ilgili değildir. Din, devlet, hukuk insanın kendisine yabancılaşmasının sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Marx, 2009, s. 192). İşçi ürettiği şeye sanki kendi emeğinden bağımsızmış gibi tapınır. Meta, kullanılan bir nesnenin aksine “metafizik safasatlarla ve teolojik süslerle dolu çok karmaşık bir şey” olarak var olmaktadır (Marx, 1986, s. 81). Toplumsal olarak üretilen bir şeyin doğal sanılması ve insanlar arasındaki ilişkiyi şeyler arasında bir ilişki olarak göstermesi, metayı mistik ve gizemli hale getirmektedir. Piyasa, sermaye ve para hayatı yönetmektedir. Bunun sonucu olarak da toplumsal ilişkiler insanları ürkütmektedir.

Adorno Benjamin’in meta fetişizmi kavrayışını, fetiş öznelleştirdiği ve bireysel bilincin yanılması dönüşürdüğü için eleştirmektedir. Arkaik mitler ve kolektif bilinçdışı anlayışı gericiliğe götürmektedir (Adorno, 2016, s. 152-153). Mite öncelik tanımak tarih karşısında insanları eleştirellikten yoksun bırakmaktadır. Adorno’nun Benjamin’e yönelik eleştirisi, teknikleri üretim ilişkilerinden bağımsız olarak ele almaya meyletmesi ve eğlendirici faaliyetleri, yeniden üretimlerindeki faaliyetleri hesaba katmadan idealize etmesidir (Adorno, 2016, s. 159). Adorno sürrealizmin gündelik nesnelere ve kitle kültüründe gördüğü devrimci yanı reddetmektedir. Sürrealizmin ortaya koyduğu imgeler ve nesnelere zamanı geçmiş *nature morte* çalışmalarıdır (Adorno, 1991, s. 89). Nesnel olarak özgürlüğün olmadığı bir durumda öznel özgürlüğe yaslanmaktadır. Çünkü ürettiği imgeler öznel, çocukluk dönemine dayanmaktadır dolayısıyla meta fetişizminin parçasıdır.

Adorno’ya göre tarihte olumsuz anlar baskındır. Aynının sürekli yeni gibi sunulması meta fetişizminin parçasıdır. Adorno’nun eleştirisinin haklı olduğu nokta Benjamin’in edebi analiz yöntemini sosyolojik materyale uygulamasıdır (Wolin, 1988, s. 142). Aradığı epifanileri (parıltıları) olumlu imgeleri bulmak zordur. Ancak Benjamin tarihi bir bütün olarak ele almamaktadır. Ütopik imgeleri yakalamaya çalışmaktadır. Geçmişteki ütopik imge ve bugünün felaketi arasında bir diyalektik vardır. Marksizmin diyalektiğinden farklı bir diyalektik söz konusudur. Szekely’nin deyişiyle içkin ütopycılık düşüncesi vardır (Szekely, 2006, s. 7). Bu anlayışta devrim tarihsel olarak belirlenmiş teleolojik bir olay değil ama yaşamsal praksistir.

Adorno kolektif bilinçdışının bireyi yutmasından korkmaktadır. Kolektif bilinçdışı ve sınıfsız toplumu altın çağ gibi görmek, Adorno’ya göre güncel sosyal antagonizmaları mistifike eden bir mitolojidir (Wolin, 1988, s. 141). Meta fetişizmi ise maddi yaşamdan kaynaklandığı için rüyalar üzerinden aşamaz. Asıl sorun üretim alanındadır. Bilincin maddi olanla ilişkisini analiz etmek gerekmektedir. Benjamin’de ise rüya nesnel delüzyonun tersidir. Ütopik potansiyelin, arzuların, istenen imgelerin insanların fetişten kurtulmasına yardımcı olma olanağı vardır (Wolin, 1988, s. 134). Böylelikle kapitalizmin doğal zannedildiği fetiş dağıtılır.

Benjamin’e göre rüya bireyselliği gevşetir. Sarhoşlukla kendiliğinden kaybı sarhoşluğun dışına çıkan canlı deneyimi sağlar. Gizemi gündelik olanda tanıdığımız sürece, diyalektik bakış anlaşılabilir gündelik hayatta yakalar. Benjamin için montajın şok efekti rasyonelin irrasyonel olduğunu gösterir. Montajın şok efekti, fetişizmi ifşa ederek doğal, sonsuz ve rasyonel gibi görünen sisteme saldırır. Sürrealizme göre nesneleredeki şok edici etki insanların yönetici, yabancı gücün etkisinden kurtulmasına sebep olur

ama Adorno bunu özneliğin yabancılaşması gibi kavramaktadır. Halbuki bu nesnelere gündelik hayatın dışına çıkararak seyirciyi uyandırır. Bunun iki sebebi vardır (Szekely, 2006, s. 13). İlk olarak bu nesnelere tatmin edilmeyen rüyalar yani diyalektik imgeler aracılığıyla özneye ütopyik imgelemeyle bağlıdır. İkinci olarak da bu nesnelere aşinalıklarından kurtulurlar ve izleyicinin ya da okuyucunun pasif bir durumdan aktif ve eleştirel bir duruma geçmesine yardımcı olurlar.

Adorno diyalektik imgenin rüya olarak bilince yansıtılmaması gerektiğini söylemektedir. Rüya dışsallaştırılırken bilincin içkin yapısı gerçekliğin takımıydır olarak görülmelidir. Ama Benjamin için bilinç ne rüyada kaybolan ne de sosyal tarihsel durumdan izole kendini yansıtan bir yetidir. Diyalektik öge de ne salt kolektif ne de salt bireyseldir (Szekely, 2006, s. 11). Adorno’ya göre kolektif bilinçdışı ya da rüya imgelerinin uyanışı olan ütopya başka bir mit üretebilir. Ona göre Benjamin eski ütopyalara takılı kalarak, materyalist eleştiriden uzaklaşan aşkınsal bir teori dolayısıyla gerici bir tavır ortaya koymaktadır. Szekely’e göre imgeler sosyal hareketin soyut halidir dolayısıyla aşkınsal değil sadece teoriktirler. İkinci olarak Benjamin geçmişe değil uyanış anına dönük eleştirel hatırlama istemektedir. Geçmişin restorasyonu değil, yeni neslin eğitimi amaçlanmaktadır. Benjamin’e göre Adorno, sınıfsızlık özlemini mit olarak yorumlarken yanılmaktadır. Sınıfsızlık özleminin tatmin edilememesi sonucu oluşan metalaştırma, şeyleştirme, fetişleştirme asıl miti oluşturmaktadır.

Kapitalist düzen bilincin şeyleşmesidir. Aslında sürrealizmin bilinçdışı ve bilinç arasında kurmayı düşlediği birlik bir bakıma şeyleşmenin aşılmasıdır. Sürrealizm *Erfahrung* deneyimi peşindedir. Kapitalizmde yaşanan ise *Erlebnist*, parçalı deneyimler söz konusudur. “Sürrealizmi, sözüm ona ilkel topluluklarda ve ezoterik (hermetik) gelenekte hâlâ izlerine rastlanabilen *aura*’yı –sanatın büyüğü *aura*’sını– yeniden tesis etmeye yönelik inatçı bir çaba olarak görmek daha doğru olmaz mı? Dahası, insan ruhunun tüm faaliyetlerinin “*aura*’sal” başka bir deyişle büyüğü– başkalaşımını hedefleyen sistemli bir girişim değil midir sürrealizm?”⁷ İnsanın rasyonel bir varlık olduğu düşüncesine itirazdır. Araçsal akla karşı duruştur. Sürrealizm kullanılarak bastırılmış, tutsak alınmış bilincin kurtulma yolları gösterilebilir. Yani meta fetişizminden kurtulabilir ve aynı zamanda geçmişte önemli olanı şimdiye getirmek sağlanabilir, bu durum hafızanın aktif seçici bir şekilde kullanılmasını içerir. Anımsama ütopya için altyapı sağlayacaktır. İmgeler, düşler hem geçmişteki iyinin hem de gelecekteki iyinin hayalidir. Tüm bu sebeplerden sürrealizm devrime katkı sağlayacak güçlerden biridir.

Sonuç

Sürrealizmin getirmek istediği “büyü” Marksizmle çelişmemektedir tam tersine kapitalist rasyonalite, mübadele değerinin egemenliği ya da nesnenin özne üzerindeki tahakkümü aşıldıktan yani post kapitalist bir toplumda insanın kendisine ve dünyaya dair bir *Erfahrung* deneyiminin yol göstericisi olabilir. Bu büyü dini değildir; materyalist, antropolojik yani dünyevidir. İdeoloji ve meta fetişizmi nasıl çarpıtılmış bir görüntüyse ve bilinç parçalanmışsa sürrealizm yeni olanakları, anlamları görmeyi sağlayarak parçalanmış bilincin, yabancılaşmış insanın aşılmasında devrimci deneyimler sağlamaktadır.

Sürrealizmin bilinçdışında bulunduğu özgürleştirici öğeler Benjamin’de Marksist devrimcilerin geçmişte bulacakları özgürleştirici öğelere benzemektedir. Ekonomik koşullar ve mitik, ilerlemeci tarih

⁷ Fransız Sürrealist Topluluğunun metni. <http://www.e-skop.com/skopbulten/surrealizm-1924-2014-hermetik-kus/2117>

yerine iradeci bir devrimci anlayışı savunmaktadır. Yani öznellik ve “bilinç” nesnel koşullara önceliklidir bu bağlamda Marksizmin iradeci devrim teorisini savunanlarla sürrealizm arasında benzerlik vardır.

Devrim kötü hatta felaket bir duruma karşı fren olduğu için komünizm ve sürrealizm bu kötümserlik konusunda da benzeşmektedir. Bununla beraber ne marksizm ne de sürrealizm evrensel bir ahlak peşindedir. Sürrealizm aşırı bireyci gibi görülse de Benjamin’e göre toplumsal bilinçdışı ya da geçmişteki kurtarıcı imgeler marksist tarih anlayışına uygulanmalıdır. Marx’ın komünizm anlayışına bakıldığında bireyci-toplumcu gibi bir ayırımın anlamsız olduğu görülmektedir. Mesihvari bir müdahalenin şimdiki zamanı, sürrealizmin zaman-mekan anlayışıyla uyumludur.

Sürrealizmin, sarhoşluğu gerçeğin gizli bir yüzünü ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda bu sarhoşluk devrimci eyleme itecektir insanları. Sürrealizm gündelik olan nesnelere ve kitle kültüründe devrimci bir yan görmektedir. Hem sürrealizm hem de marksizm modern endüstriyel toplumun birey karşısındaki eziciliğini ortaya koymaktadır. Devlet, kapitalizm, ataerkil toplum, Aydınlanma rasyonalitesi bütün bunlar hem marksizmin hem de sürrealizmin aşmak istedikleri yapılarıdır.

Yine fetiş olan mitler (doğal olarak görülen anlatılar) ve meta fetişizminin aşılması arasında bir paralellik vardır. Sürrealizmin savaştığı ideoloji, çarpık gerçeklik ve bu çarpık gerçeğin bilinçlerdeki yansıması, bilinçdışı olan arzuların, özelemlerin ortaya çıkması yalnızca sanat üzerinden değil, pratik olarak marksist politikayla iç içe geçmelidir. Bu bağlamda Benjamin’e göre Marksizm varolan “gerçeği” aşmak ve yeni bir gerçek kurmak için sürrealizmin gösterdiği gerçeğin farklı boyutlarına açık olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. (1991). Notes to Literature Vol. 1 (S. W. Nicholse, çev.). New York: Columbia University Press.
- Adorno, T. (2016). Walter Benjamin’e Mektuplar. Estetik ve Politika (ss. 149-198). İstanbul: İletişim.
- Benjamin, W. (2004). Selected Writings vol. 1. Massachusettes: Harvard University.
- Benjamin, W. (2014). Son Bakışta Aşk (N. Gürbilek, çev.). İstanbul: Metis.
- Benjamin, W. (2016a). Pasajlar (A. Cemal, çev.). İstanbul: Yapı Kredi.
- Benjamin, W. (2016b). Parıltılar (Y. Öner, çev.). İstanbul: Belge.
- Calderbank, M. (2003). Surreal Dreamscapes: Walter Benjamin and the Arcades. Papers of Surrealism, 1, 1-13.
- Caudwell, C. (1974). Yanılsama ve Gerçeklik (M. Doğan, çev.). İstanbul: Payel.
- Cohen, M. (1995). Profane Illumination. California: University of California.
- Dellaloğlu, B. F. (2013). Modern bir Mesih: Walter Benjamin, Ed. B. Dellaloğlu içinde, Benjamin (s. 57-80), İstanbul: Say.
- Fransız Sürrealist Topluluğu, (2014). Hermetik Kuş, <http://www.e-skop.com/skopbulten/surrealizm-1924-2014-hermetik-kus/2117> adresinden alındı.
- Gülenç K., Kulak, Ö. (2017). Marx ve Sonrası. İstanbul: İthaki.
- Hopkins, D. (2006). Dada ve Gerçeküstücülük (K. Angı, çev.). Ankara: Dost.
- Kardeş, M. E. (Ed.). (2017). Dar Kapıdaki Mesih: Walter Benjamin ve Politik Felsefesi. İstanbul: İthaki.
- Klossowski, P. (2013). Marx ve Fourier Arasında, Ed. B. Dellaloğlu içinde, Benjamin (s. 241-244), İstanbul: Say.
- Löwy, M. (2007). Walter Benjamin: Yangın Alarmı (U. Aydın, çev.). İstanbul: Versus.
- Löwy, M. (2009). Sabah Yıldızı: Gerçeküstücülük ve Marksizm (A. Aydın ve U. Aydın, çev.). İstanbul: Versus.
- Marx, K. (1986). Kapital 1. cilt (A. Bilgi, çev.). Ankara: Sol.
- Marx, K. (2005). 1844 El Yazmaları (M. Belge, çev.). İstanbul: Birikim.
- Marx, K. (2009). Hegel’in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi (K. Somer, çev.). Ankara: Sol.
- Montano, A., L. (2010). On Walter Benjamin’s Historical Materialism, Astrolabio. Revista internacional de filosofia, 10, 125-131.

Oyler, L. (2018). *Salvador Dalı'nın Kadınları Döven Bir Faşist Olması Gerçekten Gerçeküstü*, <http://www.cevirigazetesi.org/salvador-dalinin-kadinlari-doven-bir-fasist-olmasi-gercekten-gercekustu/>

Spitzer, A. (2013). *L. Auguste Blanqui'nin Devrimci Teorileri* (S. N. Ağırnaslı, çev.). İstanbul: Otonom.

Szekely, M. (2006). Rethinking Benjamin: The Function of the Utopian Ideal. *Cultural Logic*.
<http://clogic.eserver.org/2006/2006.html>

Traverso, E. (2010). *Benjamin ve Troçki*, <http://www.yeniyol1.org/walter-benjamin-ve-lev-trocki> adresinden alındı.

Wolin, R. (1988). Benjamin, Adorno, Surrealism. *Journal of Comparative Literature and Aesthetics*, 11 (1-2), 124-156.

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 5 Sayı/ISSUE 9 Yıl/YEAR: 2022

Alındı/RECEIVED: 25-05-2022 – Kabul/ACCEPTED: 18-06-2022

Musevilerin Yılbaşı Bayramına Simgesel Bir Yaklaşım: Antakya'da Roş Aşana

A Symbolic Approach to the Jewish New Year: Rosh Hashanah in Antakya

Kadriye ŞAHİN¹

Abstract

Jews are one of the communities that have lived in Antakya for many years. The aim of this research is to analyze the rituals of the Jews living in Antakya with a symbolic approach in the context of their time perception and beliefs. Religious festivals are rituals framed by rules around many symbolic traditions maintaining religious identity and drawing boundaries with the other. Rosh Hashanah is the Jewish New Year's Day and is celebrated in the second week of September. The start of a new year includes a number of symbolic behaviors and consumption traditions that are obligatory in this festival. In this study, in which the field research method

Öz

Museviler uzun yıllardır Antakya'da yaşayan cemaatlerden birisidir. Bu araştırmanın amacı Antakya'da yaşayan Musevilerin zaman algısı ve inançları bağlamında simgesel yaklaşımla ritüellerini analiz etmektir. Bayramlar dini kimliği sürdüren, öteki ile sınırları çizen simgesel birçok geleneğin etrafında kurallara bağlanmış ritüellerdir birisidir. Roş Aşana Musevilerin Yılbaşı Bayramı olup, eylül ayının ikinci haftasında kutlanır. Yeni bir yıla giriş bu bayramda yapılması zorunlu olan simgesel birtakım davranış ve tüketim geleneklerini içinde barındırır. Alan araştırması yöntemi kullanılan çalışmada, katılımlı gözlem ve derinlemesine

¹ Kadriye ŞAHİN, Dr. Öğrt. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Antropoloji Bölümü, sahinkadriye@gmail.com, Orcid: 0000-0003-1139-8213

was used, the findings obtained by participatory observation and in-depth interview techniques were tried to be described with a symbolic approach. The relations between religion and food are revealed through the functions of sacred or taboo foods and beverages which are considered sacred by the community. These communities transform foods and beverages into a taboo or sacred field in line with their religious beliefs and practices. This field is created by re-attaching symbolic meanings to foods and beverages in the light of religious beliefs and practices. The symbolic meaning network of foods and beverages consists of the formation of cultural memory through religious communities, holy books, religious leaders, and oral traditions and of making them objects of religious rituals. In conclusion, it can be said that the religious identities of the Jews living in Antakya and the symbolic bond they establish with food is extremely important in maintaining the "Judaism" identity.²

Keywords: Antakya, Jews, Rosh Hashanah, Symbol, Ritual

Giriş

Akdeniz Bölgesinin en doğusunda yer alan Hatay ilinin merkez ilçesi olan Antakya, Amik Ovasının verimli toprakları ile Asi nehrinin iki yakasına kurulan bir kenttir. Paleolitik dönemden itibaren sürekli iskân edilen Amik Ovası ve Asi Deltası Amurru, Hurri-Mitanni, Hitit, Arami, Asur, Babil ve Pers egemenliklerinin ardından Helenistik Seleukos ve Romalılar tarafından yönetilmiştir. Hatta Kuruluşundan itibaren stratejik konumu sahip olan Antakya (Antiokhei), Romalılar döneminde

görüşme teknikleri ile elde edilen bulgular simgesel bir yaklaşımla betimlenmeye çalışılmıştır. Din ve yemek arasındaki ilişkiler cemaat tarafından kutsal veya tabu olan yiyecek ve içeceklerin işlevi üzerinden ortaya konmuştur. Bu cemaatler dinsel inançlar ve uygulamalar doğrultusunda yiyecek ve içecekleri tabusal veya kutsal bir alana dönüştürmektedir. Bu alan dinsel inançlar ve uygulamalar ışığında yiyecek ve içeceklere yeniden simgesel anlam yüklemekle oluşturulmaktadır. Yiyecek ve içeceklerin simgesel anlam ağı, söz konusu dinsel cemaatler, kutsal kitaplar, dini liderler, sözlü gelenekler aracılığıyla kültürel belleğin oluşmasından ve dinsel ritüellerin birer nesnesi haline getirilmelerinden oluşmaktadır. Sonuç olarak, Antakya'da yaşayan Musevilerin dinsel kimlikleri ve yiyecekler ile kurdukları simgesel bağın "Musevilik" kimliğinin sürdürülmesinde son derece önemli olduğu söylenebilir.³

Anahtar kelimeler: Antakya, Museviler, Roş Aşana, Simge, Ritüel

² In this study, the unpublished PhD Thesis titled "The role of holy and taboo food and drink in the formation of religious identity: Antakya case" which was written by Kadriye Şahin was used.

³ Bu çalışmada, Kadriye Şahin tarafından hazırlanmış olan "Dini Kimliğin İnşasında Kutsal ve Tabu Olan Yiyecek ve İçeceklerin İşlevleri: Antakya Örneği" başlıklı yayınlanmamış Doktora Tezinden faydalanılmıştır.

dünyanın dört büyük merkezinden birisi haline gelmiştir (Pamir, 2009, ss. 273-274).⁴ Romalılardan sonra Bizansların hâkimiyet alanına giren bölge, Memluklerin egemenliğine geçer. 1516’da Yavuz Sultan Selim’in Mısır seferi sonucu Osmanlı egemenliğine girmiştir. 1918 yılında Fransızlar işgali altındaki kent 1938 yılında bağımsız Hatay devleti olarak karşımıza çıkar. Son olarak 1939 yılında Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına dahil olmuştur. Bulunduğu coğrafi konum, çevresel koşullar, bir geçiş noktasında olması ve farklı tarihlerde ticaretin merkezi olması nedenlerden dolayı Antakya’nın hem önceki dönemlerde hem de günümüzde sosyal yapı, iktisadi faaliyetler, din ve inanç, kültür açısından farklı toplulukların bir arada yaşama deneyimini edindiği söylemek yanlış olmayacaktır. Günümüzde Museviler, Hıristiyanlar, Sünniler ve Arap Alevilerin yaşadığı kentte farklı etnik kökenden topluluklar bir arada yaşamaktadır. Bu araştırmaya konu olan Museviler/Yahudiler, kendilerini Arap Yahudi etnisitesine mensup olarak tanımlayan cemaattir.⁵ Yapılan bu çalışmada açıklık getirilmesi gereken noktalardan birisi isimlendirme sorunsalıdır.

Musevilik veya Yahudilik kavramsal açıdan farklı bazı nüanslara sahiptir. En genel durumuyla, Yahudiliğin daha çok etnik bir grup olarak “Yahudi” etnisitesine mensup olanları kapsarken, Museviliğin ise inançsal yönü ön plana çıkarılarak etnik vurgu kısmen muğlaklaşabilir. Yapılan çalışmaların çoğunda, Musevi, Yahudi veya Yahudi/Musevi isimlendirmesi bir arada kullanılmaktadır.⁶ Bu çalışmada her iki kavram kullanılmıştır. Arap Yahudi olarak kendilerini ifade eden cemaat mensupları, aynı zamanda Musevi olduklarını da vurgularlar. Ayrıca, Türkiye’deki Yahudiler kendilerini “Musevi” olarak adlandırırlar. Türk Musevi Cemaati, Türkiye Musevileri Hahambaşlığı gibi kurumların isimlerinde görüldüğü üzere formal durumlarda tercih edilen Musevi söylemidir. Yazılı kaynaklarda veya cemaat mensubu kişilerin söylemlerinde hem Musevi hem de Yahudi söylemleri zaman zaman birbirinin yerini ikame eder ancak vurgulanmak istenen dinsel kimliktir. Din, insanlarda var oluşun genel düzeninin algılanışını düzenleyerek ve bu algılayışları ruh halleri ve dürtülerin eşsiz şekilde gerçekçi görüldüğü; gerçeğinin bu tarz bir atmosferle kaplayarak güçlü, nüfuz eden ve uzun süreli ruh halleri ve dürtüleri oluşturmak amacıyla işleyen simgeler sistemidir (Geertz, 1975, s. 90). Atay’a (2004, s.21) göre ise, din, toplumsal olarak kabul edilebilir davranış ve tutumları teşvik ederek, toplum için doğru davranışı idealize eden, öneren, aksi bir davranış olduğu zaman hoş karşılamayarak toplumsal düzeni sürdüren dolayısıyla

⁴Antakya, tarih boyunca önemli depremlere maruz kalmış ancak iklim ve topoğrafya açısından verimli olması nedeniyle nüfus açısından cazibe merkezi olmuştur (Üçeçam-Karagel, 2018a, s.94). Tarihi kaynaklarda Orantes olarak bilinen Asi nehrinin etrafında kurulan eski Antakya, nehrin verimli sahasından ve aynı zamanda ticarete açık bir alan olması, tarih sahnesinde sürekli güç mücadelesine sahne olmuştur (Üçeçam-Karagel, 2018b, s. 336). Antakya’da Asi Nehrinin ismi ile ilgili detaylı bilgi için bkz. (Yıldırım, 2017, s. 77-88).

⁵ Antakya’da Arap Yahudi Cemaati ve göç süreçleri için bkz. (Oflazoğlu, 2017, s. 179-195.). İsrail’in göç politikası için bkz. Kahraman ve Duzcu, 2021, ss.2 29-255. Magemizoğlu Antakya Yahudilerinin kendilerini Arap Yahudileri olarak tanımladıklarını ve İskender’den buyana Antakya’da yaşadıklarını (2021, s.39) belirtir.

⁶ Antakya’da cemaatin Hatay Musevi Cemaati Vakfı Başkanı Cenudioğlu basın mensuplarını Antakya Musevi Havrası’nda kabul etti ve özenle muhafaza ettikleri nadide Tevrat’ın görüntülenmesine izin verdi. 25 Mart 2022 tarihli. <https://www.muhalif.com.tr/haber/antakya-musevi-havrasindaki-500-yillik-tarihi-tevratin-ozel-acilisi-44042> Erişim tarihi: 15.04.2022. “Antakya Musevi Havrasının 270 yıllık olduğunu, bu kentteki mevcudiyetlerinin takriben 25 asır öncesine dayandığı anlatılır”. 14.09.2017 <https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/hatay-mozaigninin-en-guzel-taslarindan-biri-40579080> Erişim tarihi: 15.04.2022) “Ben Antakya Musevi Cemaati Vakfı başkanım”.Henri Çiprut 26.06. 2016 <https://www.avlaremoz.com/2016/06/26/hatay-musevi-cemaati-vakfi-baskani-saul-cenudioglu-filistinden-geldik-23-asirdir-buradayiz/> (Erişim tarihi: 15.04.2022)

uygun olanı belirleyen bir ahlak sistemidir. Genel olarak Yahudiliğe kısaca bir bakmak gerekirse, öncelikle kitaplı bir din olduğu ve oldukça külliyatlı bir geleneğe sahip olup, bu geleneğin yüzyıllar boyunca yeniden yorumlanarak yazıya aktarıldığı (Eliade, 2003, s.204) bilgisiyle başlamak uygun olacaktır. Musevilik Sami-İbrahimi gelenekten gelir ve Museviliğe mensup olanlar Yahudi, İbrani ve İsrailoğulları gibi isimlerle anılırlar (Filiz, 2019, s. 10). İsrail Krallığının tarihi, İbrahim’in Keldaniler’in Ur Şehrinden çıkıp Kenan memleketine gelmesi ile başlar. Kenan diyarında bir kıtlık yaşanması sonucu Mısır’a göç etmek zorunda kalan İsrailoğulları, buradaki günlerinin ardından Musa liderliğinde Kenan diyarına geriye döner (Ay, 2011, s.2). Yahudi ismi Babil sürgünü sırasında Babilliler tarafından Yahuda kökenli olduklarını ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır (Aydın, 2004, s.13) Bu noktada Musevilik kitaplı bir din ve aynı zamanda sürgün bir yaşamın sonucunda ortaya çıkan bir geleneğin toplamıdır.

Musevilerin Kutsal Kitabı olan Eski Ahit üzerine farklı görüşler bulunmaktadır. İÖ 586’daki Babil sürgününden önce Peygamber Yeremya ve Kâtibi Baruh Babil İbranilerin gelenek ve yasalarını derleyip düzenler, dinsel gelenek Eski Ahit’in ilk beş kitabını Musa’ya atfettiğini, günümüzde bazı bilim çevrelerinde hahamlık geleneğinin bir araya getirilmesinden oluştuğu, son olarak İÖ 6. yüzyıl sonunda Babil sürgününden dönerken Ezra tarafından yapılmış daha geç tarihli bir derleme olarak görme eğilimindedir (Suano, 2005, s. 97). Tora’nın kanonlaştırılmasıyla ilgili çeşitli çalışmalar vardır. Yahudi tarihi üzerine araştırmalar yapan H. Graetz Ezra’nın⁷ bu süreçte etkin olduğunu ve MS 5. yüzyıl başında kanonizasyon sürecini tamamladığını belirtir (Graetz, 2009).⁸

Yahudilik sürgün, kurtuluş ve fetihle ilgili bu kültürel deneyimlerden oluşur (Meijers, 1987, s.604). Tüm bu deneyimler yazılı ve sözlü olarak nesilden nesile aktarılarak bir kimlik bilinci ve aidiyet duygusu yaratılmıştır. Tora ve haham ikiliğinin Rabbanî geleneğe dönüşmesi, 1948 yılında Orta Doğu’da bir İsrail devletinin kurulmasına kadar dünyanın farklı bölgelerine dağılmış cemaatin yerel geleneksel uygulamalarda farklılık olsa dahi genel geçer temel kurallara sıkı sıkıya bağlılıkla hayat bulmuştur. Musevilik, bir toplumun yüzyıllar boyunca yaşadıklarının bir kitap ile somutlaştırılmasından oluşan bir dindir demek yanlış olmayacaktır. İster basit isterse grift olsun bütün bilinen dinler ortak bir özellik gösterir; “kutsal” (sacred) ve “din dışı” (profane), bir ayın kutsal olabilir ve gerçekte bir dereceye kadar da olsa kutsallık içermeyen hiçbir ayın yoktur (Durkheim, 2005, ss. 55-56). Musevilikte de kutsal olan ve olmayan şeyler ritüelin içinde saklıdır. Geertz’den hareketle simgeler, Atay’dan hareketle toplumu bir arada tutan ortak doğrunun kesiştiği alan olan ritüeller hem seküler tarafı hem de ayinsel boyutuyla Yahudiliğin törelerini oluşturmaktadır. Dini ritüeller kimliği sürdüren ve cemaat içindeki ilişkileri güçlendiren simgesel ağlardır (Şahin, 2010). Çoğu zaman ritüeller zaman, yasa ve mutfığa dair

⁷ Ezra’nın Yahudilikle ilgili yaptığı çalışmalar reform niteliğindedir. Reformlardan bazıları şunlardır: Rabbanî gelenekte Musa’dan sonra “İkinci Musa” olarak kabul edilen Ezra, Yahudilerin din ve toplumsal hayatla ilgili işlerini yürütmek üzere peygamberler, kâhinler ve ileri gelenlerden oluşan 120 üyeli Knesset Ha-Gadol 73 (Büyük Meclis) kurmasıdır. Büyük Meclis: Tevrat’ın tespiti ve kanonize edilmesi; ritüel ve sinagogla ilgili kuralların tespiti; Yahudi takviminin oluşması vb. uygulamaları Yahudilikte başlatmıştır (Kurt, 2007, ss. 225-230).

⁸ Assmann “kanon” kelimesinin Sami kökenli olduğunu, Grekçe kullanımının İbranice içeriği ile paralel olduğunu, kelimenin anlamında çeşitlik oluştuğunu söyler (2001, s.110). Kelimenin temel anlamı, somut ve mecazi anlamları da içeren “ölçü, kural, norm, örnek, kriter” olarak kabul edilebilir (Anar, 2013, s.42).

alguların aynı anda bulunduğu noktalar. Burada açıklanması gereken diğer nokta ise konuyla bağlantılı olarak mutfağa dolaysıyla yemeye dair alandır.⁹

Antropolojide, gıda grup ve kimliği ilişkisi, diğer gruplarla ve tanrıyla olan ilişkiyi anlatan bir araç olarak görülmektedir (Mennel ve ark. 1992, s. 33). Anderson, toplumların yiyeceğe ilişkin geleneklerini anlayabilmek için tarihsel boyutu ve her yönüne değinmek gerektiği ve bir toplumu bir arada tutmak için yemek, duygusal anlamda dini ayin ve kutlama faaliyetleri içerisinde herkesi kucakladığını (2005, s.7, 154) söyler. Museviler ’de kimliğin koruyucusu, aidiyetin ifadesi ve kabul görmenin temel taşlarından olan yiyecekler/yemekler ritüellerin merkezinde yer almaktadır. Bu ritüellerden birisi bayramlardır. Bayramlar bir cemaatin bütün üyeleri tarafından paylaşılan ve “insanlar, gruplar, mekanlar ve doğal görüngülerin bir bitişiklik ilişkisi içinde olduğu ve bu ilişkiyi tema ve ortak yakınlıklara dönüştürdüğü katılım aracılığıyla ortaya çıkan” (Tambiah, 2002, s.148) bir tür birlikteliğin simgeleridir. Musevi bayramlarının her biri geçmişteki bir olaya, olay anına veya yaşanmışlığa gönderme yapar. Roş Aşana bu bayramlardan birisidir ancak diğer bayramlardan farklı olarak Musevilerin inancında geleceğe açılan bir kapıdır. Roş Aşana Museviler için Yeni Yıl demektir, yeni bir yıla giriş, duaların Kabul edileceği, kaderin belirleneceği zaman dilimidir. Bu çerçevede, Musevi kimliğinin merkezinde yer alan ritüellerin simgesel bağlama nasıl taşındığı ve ritüelin aşamalarının neler olduğu Roş Aşana bayramı özelinde analiz edilmiştir.

Bir Ritüele Dahil Olabilmek: İçeride ama Dışarıda Olmak

Alan araştırması yöntemiyle yapılan bu çalışma Antakya’da yaşayan Musevi Cemaatinin Roş Aşana bayramı ritüeline dâhil olma sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Katılımlı gözlem, derinlemesine görüşme ve görsel belgeleme teknikleri ışığında elde edilen bulgular çalışmanın ana çatısını oluşturmaktadır. 2009 yılında farklı iki ailede ritüele dâhil olabilmek için uzun bir deneyim sonunda elde edilmiştir. Cemaat tarafından kabul edilmenin ve güven bağının oluşması için bazı aşamalardan geçmek gerekmiştir. Antakya Musevi Cemaati ile İstanbul’da yaşayan bir Musevi aracılığıyla bağlantı kurulmuştur, öncelikle Antakya Musevi Cemaati Başkanı ile Sinagog ’ta görüşülmüş Roş Aşana Bayramında cemaat mensubu olan bir kişide misafir olarak kabul görülmüştür (Şahin, 2010). Katılımlı gözlemin gerçekleştirildiği ailelerin her ikisinde de İstanbul’dan gelen haham ve eşi ile aynı masa paylaşmış ve bayram için hazırlanmış olan yemekler ve yiyecekler katılımcıların izni ile ve ritüele uygun olarak tüketilmiştir. Ritüele eşlik eden yiyecek ve içeceklerin masaya taşınmasında, sofranın hazırlanmasında ev sahibi aileye yardımcı olunmuştur. Bu durum katılımcı gözlemde içeride olmayı kolaylaştıran bir durum olarak değerlendirilebilir. Genellikle yemek üzerine çalışanlar çoğu zaman bilgi alacağı kişiler ile yeme geleneğini dolaysıyla da yaşamını paylaşır ve çalışma sürecine olumlu bir katkı olarak geri döner (Anderson, 2005, s.241; Tierney & Ohnuki-Tierney’in, 2012, s.117-118). Katılımcı gözlem sırasında bazen kısa notlar alınmış, derinlemesine görüşmeler ise ritüel zamanının dışında gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular ritüel esnasında çekilen fotoğraflar ve video kaydı ışığında yeniden gözden geçirilerek nitel bulgular gözden geçirilmiştir.

⁹ Mutfak geleneklerinin ortaya çıkmasındaki nedenler için bkz. (Şahin 2003, s.10; Türk ve Şahin, 2004, s.3; Şahin, 2010, s.2 ; Kutluay-Merdol, 2012, s.1).

Antakya Musevi /Yahudi Cemaatinin Tarihi

Antakya'da yaşayan Musevilere ilişkin bilgilere Helenistik Dönemin başlarından itibaren kaynaklarda yer almaktadır. Antakya'daki Yahudi cemaatinin diğer Doğu diaspora topluluklarının çoğundan daha sonra kurulmuş olup, tarihi I. Selevkos Nikator zamanına (MÖ 323 yılları) kadar uzanır (Kraeling, 1932, s.132). Seleukos Nikator (Seleukos I) Antakya'yı kurarken, Yahudi paralı askerler kendisine yardım eder ve böylelikle bazı ayrıcalıklar elde ederler (Eng, 2018, s. 268).¹⁰ O dönem için Antakyalı Yahudiler ortak bir işçi sınıfı statüsü ile Helenleşmiş ve çok tanrılı bir çevrede bir azınlık deneyimini paylaşmakta olup, yerel sinagoglarda farklı ideolojileri takip eden farklı Yahudi grupları da vardı (Eng, 2018, s. 270).¹¹ MÖ 188 yılında imzalanan Apameia Antlaşması ile başlayan süreç Yahudiler için bir kırılma noktası olarak kabul edilebilir. 188'de yapılan Apameia Antlaşması ile Seleukos Krallığı Küçük Asya'yı Toroslara kadar terk etmek ve Roma'ya savaş tazminatı vermek zorunda bırakılmıştır (Tekin, 1995, s. 116). Böylece Yahudilerin Romalıların nüfuzunu hissetmeye başlamıştır. "Seleukos Kralı Demetrios I Soter'in MÖ 150 yılında Suriye'de bir çatışmada öldürülmesinin ardından Aleksandros Balas, Seleukos Devleti'nin başına geçmiştir. Aleksandros Balas'ın Seleukos bünyesindeki Yahudi halka dini bağımsızlıklarını vermiştir." (Yıldırım ve Temizkan, 2017, s.127). Yahudiler Antiochus Epiphanes yönetiminin Antakya'sında, uygulanan politikalar nedeniyle Makkabi isyanını başlatır ve daha sonra ismi Hannah olarak anılacak olan anne ve oğulları, muhtemelen Antakya'da, Yahudilikten vazgeçmeyi reddettikleri için öldürülür. (Zenner, 2000, s.34). Küçük Asya'daki Magnesia Savaşı'nda Seleukos Kralı III. Antiokhos'un Roma'ya yenilmesi Roma'yı Doğu Akdeniz Bölgesi'nde lider duruma getiren önemli gelişmelerden biri olmuştur. Hıristiyanlığı zayıflatmak isteyen Bizans İmparatoru Julianus (Julianus (361-363) Yahudilere tapınaklarını yeniden inşa etme sözü vermiş ancak vefat etmesi nedeniyle bu sözünü yerine getirememiştir (Theophanes, 1997, s.82). Pompeius'un MÖ 64/63'de Antakya'da bronz para bastırıldığı ve bu paralarda Antiocheia'nın "Metropolis" olarak gösterildiği kabul edilmiştir. (Edwell, 2007, s. 11-17). Roma Dönemi'nde, Malalas'ın aktarımlarına göre, Caligula Antiocheia'daki Yahudi halka geniş ayrıcalıklar tanımış ve bu durum iç isyanları tetiklemiştir. Tüm bu isyan girişimleri Antiocheia'da görevli Publius Petronius (MS 39-41) tarafından Yahudiler'in korunmasıyla durdurulmuştur. Yahudiler'in korunmasındaki temel amaç Jerusalem'de (Kudüs) çıkan büyük isyanın Antiocheia'daki yankılarını önlemek ve burada sağlanan Roma mutlak hâkimiyetiyle huzurun korunması olmuştur (Downey, 1961, s. 22). MÖ 31 yılında Roma İmparatoru olan Augustus döneminde Antakya'nın imarına ağırlık verilmiş ancak önceden Yahudilere verilen bazı imtiyazlar kaldırılmıştır (Downey, 1961, s.200-202). Bunun sonucu bazı çatışmalar olsa da cemaat bölgede varlığını korumaya devam etmiştir. Yıllar içinde göç almaya devam etmiştir. Örneğin, Museviler, 1009 yılında Fatımî topraklarını terk ederek Bizans İdaresi altındaki Antakya ve Laodikeia (Lazkiye) kentlerine sığınmışlardır (Jacoby, 2009, s.164). Osmanlılar Döneminde I. Selim'in (1512-20) Suriye,

¹⁰ Seleukos Nikator Antakya kentini M.Ö. 300'de Seleukos Krallığı'nın başkenti olarak seçmiş ve bu krali merkezi babası Antiokhus'a ithaf ederek, Antiocheia/Antiokheia olarak adlandırmıştır. (Yıldırım ve Temizkan, 2017, s. 127; Yıldırım, 2018, s.150)

¹¹ Mathews, Hellenleşme sürecine örnek olarak Yunan şapkalı altında egzersiz yapan Yahudi gençleri göstermektedir (1899, s.16-17).

İsrail ve Mısır gibi bölgeleri fethetmesiyle Kudüs, Şam, Antakya gibi yerlerde yaşayan köklü Yahudi aileler de İmparatorluğa dâhil edilmiştir (Shaw, 2008, s. 55).

Antakya'ya geçmiş dönemlerde gelen seyyahların yazmalarından Musevilere dair bazı bilgiler yer almaktadır. Tudelalı Benjamin 12. Yüzyılda Antakya'yı ziyaret ederek kentte cam işçiliği zanaatını yürüten 10 Yahudi'nin olduğundan bahseder (Benjamin & Petachia, 2013, s.40). Daramon, 16. yüzyılın ortalarında Antakya'dan geçmiş olup, çok az Yahudi olduğunu belirtir (Chesneau, 2012, s. 89). Aynı yüzyılda Antakya'ya gelen Gerlach (2007, s. 138), şehirde anlatılan bir hikâyeye dikkat çeker: "Halen yaşayan şimdiki Antakya patriği büyük bir toplantıda bir Yahudi ile din konusunda uzun uzun tartıştıktan sonra, her ikisi de inançlarının doğruluğunu kanıtlamak için zehir içmişler. Yahudi kısa süre sonra zehrin etkisiyle ölmüş, patrik ise hayatta kalmış". 17. Yüzyılda şehre gelen Evliya Çelebi Asi nehrinin nasıl oluştuğuna dair anlatısında, Yahudi İzail'in Nil nehrinden su getirme çabasını mitsel bir anlatıma bağlar (Evliya Çelebi, 2011, s.37-38). Musevilerin ibadet mekanı olan Antakya'daki Sinagog 1830'larda kurulmuştur (Magemizoğlu, 2021, s.34). Osmanlı dönemi Halep Vilayeti Salnameri'nde ve farklı kaynaklarda yıllara göre Musevilerin nüfusu sayı veya hane olarak verilmektedir. Örneğin 1813 yılında kentte 160-200 civarında da Yahudi azınlığın yaşadığı (Kara, 2004, s.46) bilinirken, 1908 Yılı Antakya Kazası Nüfus Cetveline göre 299 kişiden (Yılmaz, 2020, s.57) oluşan bir cemaattir. Osmanlı Devleti'nin son Hahambaşı Hayim Nahum Efendi (1873-1960), 1881-1886 yılları arasında Antakya'da İbranice olarak Talmud'u öğrendiği bilgisinden yola çıkılarak Antakya'nın o dönemde İbranice eğitimin verildiği bir merkez olduğu söylenebilir (Shaw, 2008, ss. 347-452). Yine 1898 tarihli Halep Vilayeti Salnameleri'ne göre Antakya Kazası'nda 1 Musevi İlkokul bulunmakta (Eskiocak, 2013, s.35), 1899 yılına ait kayıtlarda ise Antakya Musevi-Katolik Sevika Okulunda 50 erkek öğrenci eğitim aldığı (Kolutek ve Kalaycı, 2019, s.365) geçmektedir. 20 yüzyılın başlarında cemaatin nüfusu Halep'ten göç eden ve Hatay'da Yahudileri temsil eden Hahambaşı Efraim Kebudi'nin etkisiyle özellikle Hatay Cumhuriyeti döneminde kalabalıklaşır.¹² Hatay'da 1945 yılında Musevi cemaati mensubu 263 kişiden oluşuyorken 1965 yılında ise 195 kişi kalmıştır (Shaw, 2008, s. 452).

Tarihi ve yazılı kayıtlar ışığında Musevi Cemaatinin Antakya'da varoluş süreci hem tarihsel, kültürel, inançsal ve cemaatin nicel sayıları açısından verilmiştir. Günümüzdeki durumu ise farklı kaynaklarda özellikle nitel bulgular sonucu elde edilen verilerden oluşur. Bu bilgilerin çoğu halen kentte yaşamakta olan cemaat başkanı tarafından verilen bilgilere dayanmaktadır. 2009 yılında Antakya Musevi Cemaati'nden alınan bilgilere göre, tarihleri 2000 yıl öncesine kadar uzandığı, ilk olarak ticaret amacıyla Antakya'ya geldikleri, o dönemlerde 2000-3000 kişinin yaşadığı kentte, cemaatin 1950'lerde 600-700 kişiden oluştuğu belirtilir (Şahin, 2010, s.130). Diğer bir kaynakta cemaat üyelerinin atalarının Mısır'da esaretten kurtulan ve Bağdat'a kadar giden kavmin bir kolunun devamı olduğunu ve geçmişlerinin 2300 yıl öncesine dayanan, ve Anadolu'ya yerleşen ilk Yahudiler olduklarını söylemi (Oflozoğlu, 2017) geçmektedir. Antakya Yahudi Cemaati Başkanı Şaul Cenudioğlu nüfusa ilişkin şu bilgileri verir: "Yirminci yüzyılın başlarında, Antakya'daki Yahudi sayısı 1500 civarında olduğunu,

¹²Efraim Kebudi ve Antakya Cemaati için bkz Şalom Gazetesi, Dora NİYEGO 30 Haziran 2010 <https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/75726/herkesin-anlatacak-bir-oykusu-var-dir-bir-donemler-antakya-yahudi-cemaati> (Erişim Tarihi: 05.06.2022). Dora Niyego, 30 Ekim 2008 <https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/69784/antakya-seyahati-ve-yahudi-cemaati-hakkındaki-izlenimler> (Erişim Tarihi: 05.06.2022).

1948’lerde, İsrail’e yoğun bir göç yaşandığını 1980 öncesi, bazı nedenlerden dolayı, İsrail’e ikinci bir göç dalgasının olduğunu ve Antakya Yahudi nüfusunun 150 kişiye düştüğünü, 2008 yılında 38 kişinin yaşadığını belirtir”. Ağırlıklı olarak kumaş tüccarlığı yapan Museviler Kurtuluş Caddesi çevresinde ikamet ederler (Çetin, 2010, ss.217-218). Yahudilerin 2010 yılında, otuz sekiz kişi, 2015 yılında ise sadece 17 kişiden oluşan cemaatin ritüelleri Antakya cemaatinden sekiz, İskenderun’dan, bir ve İstanbul’dan gelen Rabbi’ye bağımlı olarak yapılabilmektedir (Ofrazoğlu, 2017). Antakya Yahudi Cemaatinin hayali bir siyasi topluluk olmayıp, Antakya’nın tarihsel ve politik koşullar altında yeniden şekillenen güçlü bir kimlik duygusuna sahip olduklarını (Magemizoğlu, 2021, s.42) söyler. Günümüzde cemaat 14 kişi kalmış durumda olup, Antakya şehir merkezinde birbirine yakın yerlerde ikamet etmektedirler.

Yahudiler/Museviler Şuan 5782 Yılında

Zaman, aylara bölünen, hayatı düzenleyen, gündelik hayatın sürmesini sağlayan ve geleceğe dönük planlar yapılmasına olanak sağlayan soyut bir kavramdır (Gell, 2000). Zaman denilen şey ister somut birtakım ölçümler ile belirlensin, isterseniz tümünden soyut bir dünyanın düzenlenmesi olsun hem tarihte hem de günümüzde toplumların hayatı düzenlemedeki algılarını belirlemiştir. Bu çalışmada da olduğu gibi araştırmaların çoğu yine insan tarafından düzenlenen kronolojiye göre eskinin zamanını bugüne taşımaya çalışır. Musevilerin algısı ile şekillenen geçmişten gelen yeni yıl geleneği de önceden belirlenen, ama günümüzde farklılığı ile sürdürülen bir zaman dilimidir. Antakya’nın tarihinin tanıklığında Museviler ile ilgili ortaya konulmaya çalışılan bilgilerden sonra Miladi takvime göre 2022 yılında olan çoğu toplumdaki farklı olarak Musevilerin şuan neden 5782 yılında olduğuna açıklık getirmek gerekir. Musevilerde ritüelleri belirleyen kendileri tarafından kabul edilen takvimleridir. Her ne kadar resmi olarak Miladi takvim kabul ediliyor görünse de kendi inanç ve yaşamsal döngülerinde kendi zamanları farklı işlemektedir. İlk İbraniler tarafından kullanılan takvim bir ay takvimi idi (Zeitlin, 1943 s.370). Whitrow, Musevilerin “zamanın kurucuları” olarak anıldığını söyler (1998, s.53). 13. Yüzyılda Yahudi din adamları ortak bir karar alarak, İbrani Takvimindeki yıl sayısının dünyanın yaratılışının sembolik tarihi ifade ettiğini ilan ederler (Alalu vd., 2001, s .195). Bu durumda ilk insanın yaratılışı, dünyanın yaratılışı ve bu bağlamda İbrahimi gelenekten gelen Museviliğin ortaya çıkmasının başlangıç noktasında topluluk tarafından kabul edilen başlangıçta birleşmiştir. Musevilerin kullandığı takvim 12 aydan oluşan bir yıllık bir takvim olup, ay isimleri sırası ile şunlardır: 1.Tişri 2.Cheshvan, 3.Kislev, 4. Tebeth, 5.Shebat, 6.Adar, 7.Nisan, 8.Iyyar, 9.Sivan, 10.Tammuz, 11. Abl ve 12.Elul (O’neil, 2001, s.118). Miladi takvime göre 1 Ocakta başlayan yeni yıl, Musevilerde yılın ilk ayı olarak kabul edilen Tişri (eylül-ekim) ayında önceden belirlenen bir tarihte başlar.¹³

Roş Aşana Bayramının zamanının belirleniminin bir dizi kuralı vardır Roş Aşana bayramının astronomik gözlemler ile belirlendiği zamanın bayram günü olarak kutlanmasına dair bilgi Eski Ahit’in Mezmurlar (81:3-4) bölümünde geçmektedir: “Yeni Ay’da, dolunayda, Boru çalın bayram günümüzde. Çünkü bu İsrail için bir kuraldır, Yakup’un Tanrısının ilkesidir.” Yeni Ay’ın durumunun doğru tespit edilmesi gerekir.Bu tespit edilemeyince yeni bir yılın başlayıp başlamadığı tespit edilemez. Bu durum

¹³ Tişri (תשרי), Latince’de Tishri, Akadça’da Taşritu veya Tişri diye geçmektedir (Çiftçi, 2019, s.119).

kutsal metinde şöyle dile getirilir: “Yeni ayda bedir vaktinde, bayramımız gününde boru çalın. Çünkü bu, İsrail’e bir kanundur, ve Yakubun Allahının hükmüdür. Bu İsrail için bir kuraldır” (Mezmun 81, 4-5). Yeni Ay’ın görülmesi ve bilginin doğruluğu denetçiler tarafından denetlenir. Burada süreç şu soru ile başlar: Tanıklar gördüler mi? Yeni hilali gördüklerini bildiren tanıkların, denetçiler tarafından bilinen (örneğin güneş boylamı ve eğimi ve ay boylam ve uzama, enlem ve sapma) gerekli astronomik bilgiler ışığında bilgileri sınanır, mahkemede verilen ölçüler talmudik ölçülerdir ve tanıklardan beklenti bu bilgiye sahip olmalarıdır (Wiesenberg, 1962, s.195-196).

Ay’ın hangi günde görüldüğüne göre yılın ilk ayı olan Tişri’nin ilk günü Roş Aşana (Yılbaşı) bayramı olarak kutlanır ve bu ilk gün kesinlikle Pazar, Çarşamba veya Cuma günü kutlanamaz (Zeitlin, 1943 s. 381-382). Bunun nedeni ilerleyen bölümde açıklanmıştır. Günümüzde Türkiye’de yaşayan Musevilere ait takvim İstanbul’da Hahambaşı tarafından, bir ekip ile hazırlanır ve Türkiye genelinde tüm cemaatin takip etmesi için dağıtılır. Matbu olarak basılan takvime elektronik ortamda da ulaşılabilmektedir. Bu takvim aynı zamanda Miladi takvimdeki zaman ile eşleştirilerek kullanıma sunulur. İçinde bulunduğumuz yıl Musevilerde 5782 ile 5783 yılına rastlamaktadır. Bu yıl Roş Aşana Bayramı 26-27 Eylül 2022 tarihine rastlamaktadır. Bir geçiş ritüeli olarak ele alınabilecek bu bayram Musevi kimliğinin zaman simgeselliğinin yanı sıra kader, liderlik, tatlılık, güç, toplanma gibi birçok durum ve olayın yiyecekler, içecekler ve diğer özel nesnelere ile simgelenmiş bir bayramdır. Bir sonraki bölümler ritüelin simgesel bağlamda bölümlenmesinden oluşmaktadır.

Dünya, İlk İnsan ve Yılbaşı: Roş Aşana

Roş Aşana ilk insanın ve dünyanın yaratılmasının zamanını simgeler (Zerbib-Kazes, 2007). Bu nedenle ilk olmak ile ilişkili olarak Musevi inancında önemli bir ritüel değere sahiptir. Toplumların ritüellere dair tutum ve alışkanlıkları tarihsel bir arka plana dayanır (Kasap, 2021, s.126). Bu ritüeller birden ortaya çıkan durumlar olmayıp, kurala bağlanmış genel kabulleri ve gelenekleri toplumun geçmişinden beslenir. Geçmişten geleceğe bir geçiş olarak ele alınabilecek ritüeller Van Gennep’ten hareketle bir yıldan diğer yıla geçiş, bir aydan diğer aya geçiş gibi zamansal döngüleri de içine alır (Gennep, 1999, s. 49-50). Turner’e (1974, s.54-55) göre ritüel, insan tarafından oluşturulan dinamik anlamı olan simgelerden oluşur. Yahudilerde yemeklerinin çoğu güçlü semboller içerir ve Ortadoğulu Yahudi kadınlara göre yemek pişirme, Yahudi takviminin ve yaşam döngüsünün özüdür ve aslında onu tanımlar (Sered, 1998, s.129, 134). Bunun dışında Musevi kimliğini simgeleyen, dini kanunların bütünü olan koşherdir, yiyecek ve içeceklerin hazırlanmasını ve tüketilmesine dair (Della Corta, Del Gaudio, ve Sepe, 2018, s. 2274) kuralları içerir.¹⁴ İlerleyen bölümler, Van Gennep’in geçiş dönemleri ve Turner’in ritüel simgeciliği bağlamında bir kimlik sınırı olarak Roş Aşana’nın aşamaları, yiyecek ve içecekler, davranışlar ve bunlara dair simgelerden oluşmaktadır.

¹⁴ Eski Ahit’in bazı bölümleri, özellikle de Levililer bölümü, koşher kurallarını yani yiyecek ve içeceklerin hazırlanmasını ve tüketilmesine dair kuralları içerir. Koşher kelimesi, Kaşrut, kaşer gibi kelimelerle de ifade edilir "Koşer" terimi, kelimenin tam anlamıyla "uygun", "mümkün" ama aynı zamanda "saf" ve Yahudilerin gözlemediği her türlü yemeği belirtmek için kullanılır (Della, Del Gaudio ve Sepe, 2018, s. 2274). Koşer (kashrus) diyet yasaları, Yahudilerin tüketmesi için hangi gıdaların "uygun veya düzgün" olduğunu belirler (Regenstein, 2020).

Gelecek Yılın Kaderi

Roş Aşana Bayramı bir geçiş ritüelidir. Bu bayram ile beraber yeni yıl başlar. Ayrıca Musevilere göre yargı günüdür. Roş Aşana'nın kökeni Babil'e dayanır ve o dönemde yılbaşı insanların kaderinin yeniden belirlendiği bir zaman olarak algılanmaktadır (Özen, 2001, s.203). Tanrının yargı günü olarak Tışri ayını seçmesinin nedeni Naftali Haleva tarafından şu şekilde ifade edilir: Tanrı bunu yaparken İsrail millerinin iyiliğini düşündü. Roş Aşandan evvel meyvelerin toplanması zamanıdır. Fakirlere tarlalardan “leket” (bahçelerden düşen ürün taneleri), “şiheha” (unutulan ürünler) ve “pea” (tarlanın veya bahçenin köşesi bölümleri verilerek mutlu edilmektedir (Zerbib-Kazes, 2007). İbrani takviminin Roş Aşana'nın bazı günlere rastlaması ertelemeyi (dehiyyot) gerektirir. Örneğin Rosh Aşana'nın Pazar gününe rastlaması, bu günün haftanın ilk günü olmaması, rosh, baş yani birinciyi (birinci gün/aleph) simgelemesi nedeniyle, tüm yılın seyrini değiştirecek takvimsel düzenlemeler yapılır (Vidro, 2021, s.33). İsraililer için yeni bir yılın ilan edilmesi tanrısal mahkemenin kurulmasından önceki yılın başlaması anlamına geldiği için çok önemlidir (Topakkaya, 2012, s.167). Yahudi inancına göre bu bayram, kâinat ve insanın kaderinin yeniden yaratılışını sembolize eder. Bu günlerde insanlar yıl boyunca işledikleri amellerinin muhasebesini yapar, bu günde girilmiş olan yeni yıl boyunca insanlar başlarına gelecekler karara bağlanır. Roş Aşana'da Tevrat pasajlarının seçimi arasındaki uyum, yargı gününde muhtemelen yaşam ve ölüm arasında yatan alttaki korkuyla da ilişkilidir (Stein, 2009, s.47). Cemaat mensubu bir üye Roş Aşana'da içinde bulunduğu durumu ve dileklerini şu şekilde ifade eder:

“Bugün Allah'tan merhamet istiyoruz. Herkes ve her şey için iyi şeyler sağlık ve barış istiyoruz. Çünkü bugün dünyada neler olacağını belirlediği gündür. Önümüzdeki bir yılın nasıl geçeceği burada belirlenir. Bundan dolayı dua ederek güzel şeyler istiyoruz” (Şahin, 2010, s.190).

Bayramın *seder* kısmına geçilmeden önce sinagogda namaz, Tora'nın çıkarılması ve bayramla ilgili duaların okunması aşamalarına geçilir. Bu aşamalar özellikle erkekler tarafından icra edilen aşamalardır ve kadınlar sinagogun hemen içinde kendileri için ayrılan bölümde beklerler (Şahin, 2010, s.187).

Şofar

Roş Aşana'nın en önemli simgelerinden birisi şofardır. Şofar ile ilgili bilgi Eski Ahit'in Çıkış Bölümünde yer almaktadır.¹⁵ Keçinin boynuzundan yapılan şofarı çalmak önemli bir gelenektir. Sinagog ta yapılan ayinde haham tarafından çalınan şofarın sesinin yüksek çıkması cemaat üyeleri tarafından heyecanla karşılanır. Haham tarafından yedi kez şofara üflenir. Ve “Toranın indirilmesi anısına” çalınır (Şahin, 2010, s.189). Ancak Şofarın simgesel anlamı sadece bununla sınırlı değildir. Şofarın gizli bir dili vardır ve bunu yalnızca Tanrı bilir (Zerbib-Kazes 2007). Hatırlanma, bağışlanma,

¹⁵ Üçüncü günün sabahı gök gürledi, şimşekler çaktı. Dağın üzerinde koyu bir bulut vardı. Derken, çok güçlü bir boru sesi duyuldu. Ordugahta herkes titremeye başladı. Musa halkın Tanrı'yla görüşmek üzere ordugahtan çıkmasına öncülük etti. Dağın eteğinde durdular. Sina Dağı'nın her yanından duman tütüyordu. Çünkü RAB dağın üstüne ateş içinde inmişti. Dağdan ocak dumanı gibi duman çıkıyor, bütün dağ şiddetle sarsılıyordu. Boru sesi gitgide yükselince, Musa konuştu ve Tanrı gök gürlemeleriyle ona yanıt verdi (Çıkış, 19:16-19).

affedilme veya yeni bir yıla hazırlık gibi durumların tamamı Şofarın cemaate çağrıştırdıklarıdır. Sinagog’da şofar çalınması sırasında cemaat “Allah’ım bizi affet” dileyerek duasını eder (Şahin, 2010, s.189). Şofar’da üç ses duyulur, düz ve uzun olan “tekia”, orta uzunlukta üç ses olan “şevarim” ve birbirini izleyen kısa ve on ses ise “terua” sesidir (Zerbib-Kazes 2007). Roş Aşana’da farklı ritimler ile çalınan Şofar ile özellikle geleneği unutanların vicdanına seslenmek ve Yaratan’ı hatırlamaları amacı taşır (Besalel, 2001, s. 528).

Seder

Yılın ilk günü anısına kutlanan bu bayramda, İstanbul’daki geleneğe göre “seder” düzenlenir, ve sederde temel olan tüm ritüeller erkekler tarafından yönetilir (Şahin, 2010, s.187). Seder bir anlamda düzen demektir, bayram ile bağlantılı olarak bir düzen içerisinde yiyecek ve içeceklerin masa da yer alması ve tüketişme şekli ve sırasının bu düzene uygun yapılması gerekmektedir. Seder ritüeli bayramın iki gününde de gerçekleştirilir. Masada beyaz bir örtü altında kızarmış balık, pişirilmiş dil, nar taneleri, ayva reçeli, kabak yemeği, börülce, şeker, ekme ve şarap bulunmaktadır (Şahin, 2010, s.187). Bayrama katıldı ise haham eğer haham yok ise evin erkekleri tarafından yürütülen ritüelin bu aşaması örtü altındaki yiyeceklerin üzerine dua okunduktan sonra örtünün kaldırılması ile başlar. Sederde yer alan simgesel yiyecek ile ilgili “Yei Ratson” duası söylendikten sonra yenir. Yei Ratson “senin istediğin olsun” manasına gelir (Şahin, 2010, s.187).

Kiduş

Kiduş bayramın iki gününde de yapılır. Koşher/kaşer olan şarap evlerde cemaat üyeri tarafından kendi kuralarına uygun olarak yapılır. Dua okunarak kutsal zamana dahil edilen şaraptan öncelikle duayı yapan erkek bir yudum alır. Sonra sırası ile herkes aynı bardaktan bier yudum alarak ritüel tamamlanır (Şahin, 2010, s. 187).

Amotsi Duası

Kiduştan sonra Amotsi duası aşamasına geçilir. Amotsi “çıkarın” anlamına gelir ve ellerin yıkanmasından sonra ekmeğin üzerine bu dua yapılır ve ekme en yaşlı kişi tarafından bölünerek diğerlerine paylaşılır (Besalel, 2001, s.63). Bu aşamada kiduşta olduğu gibi ayini yöneten erkek o an masada bulunan kişi sayısına göre ekmekten küçük bir parça koparıp şekerle bandırır ve herkesle paylaşır. Şabbat günlerinde yapılan aynı ritüelde ekme tuza bandırılırken, yalnızca Roş Aşana sırasında sevincin, dostluğun ve birlikteliğin simgesi olarak şeker kullanılır. Bu aşamdan sonra masada yer alan herkes birbiri ile bayramlaşır (Şahin, 2010, s.187).

Elma ya da Ayva Reçeli

Ortadoğulu Yahudi kadınlar Roş Aşana için birçok sembolik gıdalar hazırlar, örneğin tatlı yiyeceklerin yapılmasının nedeni "tatlı bir yıl geçirmek" içindir. (Sered, 1988, s. 134). Daha öncede vurgulandığı üzere Roş Aşana yeni bir yıl olduğu için tatlı olan şeylerle bu yıla başlamak cemaatin istediği şeydir. Dahası tatlı bir şey yemek bu Roş Aşananın bir geleneğidir (Stein ve Isaacs, 2017, s. 57). Tatlı şeylerin yenmesi bir gelenektir ancak herhangi bir tatlı değil elma veya ayva reçeli olması gerekir,

(Şahin, 2010, s.187). Okunan duada, “senenin başından sonuna kadar yeni ve tatlı olacak bir seneye başlamamız Sen’in isteğın olsun” denir ve ardından tatlı yenir (Şahin, 2010, s.188).

Nar

Çok taneli olan narın bolluğu, bereketi ve kalabalığı simgelediği söylenir. , “senenin başından sonuna kadar yeni ve tatlı olacak bir seneye başlamamız Sen’in isteğın olsun” diye dua edilerek nardan yenilir (Şahin, 2010, s.188).

Pırasa

Bayramda pırasa yemeği pişirilir. “Düşmanların ve Sen’den nefret edenlerin ve kötülüğümüzü isteyen herkesin yok olması Sen’in isteğın olsun” diye dua edilerek, pırasadan yenilir. İbranice’de, pırasaya “karti” denir, bu sözcük düşman olarak gördükleri kişiler için söyledikleri “şeyikaretu” yani “yok olsunlar” ile benzeştiği için pırasa yenir (Şahin, 2010, s.188).

Hurma

Ritüelde yer alan herkes birer tane hurma yer. Hurma yemeden önce “düşmanlarının, Sen’den nefret edenlerin ve kötülüğümüzü isteyen herkesin sona ermesi Sen’in isteğın olsun” diye dua edilir. İbranice de hurmaya, “tamar” denilmektedir. Bu kelime düşmanları için söyledikleri, “şeyitamı” yani “sona ersinler” ile benzer olduğu için hurma yenir (Şahin, 2010, s.188).

Kabak

Kabaktan yapılan yemek mutlaka masa da yer alır. Masadakiler “hakkımızda verilen olumsuz kararların yırtılmaları ve senin önünde sadece sevabımızın okunması Sen’in isteğın olsun.” diye dua eder ve yemekten bir lokma yer. İbranice’de kabağa “kara” denilmektedir. Cemaate mensupları kelimenin haklarında verilen olumsuz kararların yok olması için söyledikleri “şetikra yani “yırtılsın” sözcüğünü çağrıştırdığını hem de hak ettikleri iyilikler için söyledikleri “veyikareu” yani “okusunlar” ile aynı kökten geldiği için bu bayramda kabak yenildiğini belirtir (Şahin, 2010, s.188).

Balık, Börölce

Balık başı ile birlikte yağda kızartılır. Bazı ailelerde börölce de birlikte tüketilir. Ritüeldeki, “sevaplarımızın balık gibi/börölcenin isminin çağrıştırdığı gibi artması Sen’in isteğın olsun.” Denilir ve balık ve yemeği yapılan börölceden birer lokma alınır. Balık, bolluki bereket ve çoğlamayı simgeler. Börölce ise İbranicede “rupya” denilir ve “rav” yani “çok” kelimesini çağrıştırdığı için börölce tüketilir (Şahin, 2010, s.188).

Baş, Dil ve İşkembe

İbranice’de başa “roş” denilmektedir. “daima baş olmamız ve kuyruk olmamız Sen’in isteğın olsun” denilerek dua edilir ve özellikle kızartılmış balığın başından bir lokma yenir. Burada yenilen balık başı, roş/kafa kelimesini tam anlamıyla karşılar ve toplumda lider olmaları için, zirvede olmak için kuyruk yerine balığın başını tüketmeye yöneltilir (Stein ve Isaacs, 2017, s.58). Haşlanmış dilden

(büyükbaş, erkek hayvan dili) bir parça yenir. Baş yenmesinin nedeni her zaman lider olmak ve ön de gitmek için, dil ise güzel konuşmak içindir (Şahin, 2010, s. 188).

Bayramın ikinci gününde seder ritüeli yerine getirildikten sonra yemeğe nohutla pişirilen işkembe dolması ile kesilen kurbanın baş kısmından bölüm eklenir. Ayrıca hayvanın ön ayakları da pişirilerek yenmektedir. Roş Aşana'da hem çok taneli yiyecekler hem de hayvanın başının yenmesi çoğalmak ve lider olmakla ilişkilendirilmektedir (Şahin, 2010, s.189).

Sonuç

Antakya Musevi Cemaatinin bölgedeki varlığı tarihi kaynaklara göre Helenistik Dönem öncesine kadar uzanmaktadır. Cemaate mensup olanların sayısı yıllar geçtikçe azalmış olmakla birlikte, Eski Ahit doğrultusunda ibadetlerini yaparak, ritüellerini yerine getirmektedir. Çoğu toplumda olduğu gibi mutfak gelenekleri, Yahudi kimliğini korumak için bir araçtır (Feinberg & Crosetto, 2011, s. 149). Musevi kimliği Tevrat'ta geçen tarihsel olaylar üzerine kurulmuştur. Yazılı metinler aracılığıyla, kültürel belleklerini sürekli taze tutarlar. Anımsama ve şükretme ikilemi üzerine kurulu bu kimlik Yahudiler 'in Mısır'dan çıkışları ve vaat edilmiş topraklara girişleri sürecinde olaylara bağlı ritüeller aracılığıyla yapılır. Museviler 'de anımsama ve geçmişe bağlılık aynı zamanda Allah'a sürekli bir şükürü de gerektirir. Bu şükür ve anımsama dinsel ritüeller aracılığıyla yeniden inşa edilerek Musevi kimliği korunur. Bu kült törenlerinden en önemlisi belki de her hafta düzenlenen şabbat ayinleridir. Dünyayı yaratana her altı günde bir kez hatırlamak ve yedinci gün dinlenerek ona dua etmek Musevi kimliğinin en temel ve yinelenen ritüelidir. Bu ritüelin merkezinde ise şarabın kutsallığı ekmeğin paylaşımı ve birliktelik vardır. Ritüeller tekrara bağlı olarak her defasında cemaatlerin aynı eşikten geçmelerini sağlar. Kişiler hem bedensel hem de duygusal olarak bir arada yaşadıkları bu duygu yoğun atmosferi cemaat olma bilincine çevirirler. Örneğin Musevilerin Mısır'dan çıkışları anısına Pesah Bayramı, yılın ilk günü anısına Roş Aşana, mabedin yıkılması nedeniyle tutulan oruç, Cemaatlerin kendi dinsel karakterleriyle ilişkili yasak ve kutsal (kabul gören) gıdalarla ilgili düzenlemelere bağlılığı halen devam etme ve bunları dini kimliklerini korumada ve ifade etmede birer aracı simgeler olarak kullanmaktadırlar. Cemaatlerin yaşadıkları yerin coğrafı, kültürel ve toplumsal geleneklerinden etkilendikleri ve bunun sonucu kendilerine özgü bir takım yemek kuralları inşa ettiklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Antakya Musevi Cemaatinde diğer cemaatlerde yapılan yemeklerin yanı sıra örneğin işkembe dolması yapılması örneklerden birisidir. Kadınların görevi sembolik olan bu yiyecekleri ve yemekleri hazırlamak iken, ataerkil yapıda bayramının temel ritüel aşamaları erkekler tarafından icra edilir. Kadın aslında gerçekten bayramın mutfağında sınırlı bir role sahiptir. Poole (2003, s. 12) yemeğin ritüeldeki veya kutlamalarda, duygusal ve hatırlamaya yönelik işlevselliğine değinir. Buradaki duygusal bağ yenilen yiyecekler ile cemaatin çoğalması, güçlenmesi ve kutlama duygu ve isteklerinin canlandırılmasıdır. Roş Aşana'da hem çok taneli yiyecekler hem de hayvanın başının yenmesi çoğalmak ve lider olmakla ilişkilendirilmektedir. Son olarak Cohen (2021, s.1) göre dini yemek uygulamaları daha geniş dini ideallerin sembolik birer yansımasıdır. Dahası Musevilerin yiyecek ve içeceklerle yükledikleri anlam sürgün hayatını unutturmayan ancak geleceğe dönük olanakta çoğalma ve kendilerinin seçilmiş halk oldukları inançları temelinde baş yani önder olma ile eşikselliği arasındaki durumlarını ifade eder.

Kaynakça

- Alalu, S. vd. (2001). *Yahudilikte kavram ve değerler*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş.
- Anar, T. (2013). *Türk edebiyatında edebiyat kanonu: Kanon, kanona girmek ve kanona müdahale*. FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, (1), 40-78.
- Anderson, E. N. (2005). *Everyone eats: Understanding food and culture*. New York and London: New York University Press.
- Assmann, J. (2001). *Kültürel bellek: Eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik*. (Ayşe Tekin, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Atay, T. (2004). *Din bayattan çıkar antropolojik denemeler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ay, Ş. (2011). *İsrail ve Yahuda krallıkları üzerine düzenlenen Asur seferleri*. *History Studies*, 3(1), 1-14. doi: http://dx.doi.org/10.9737/hist_269
- Aydın, F. (2004). *Yahudilik*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Benjamin, T. ve Petachia, R. (2013). *Ortaçağda iki Yahudi seyyahın İslam dünyası gözlemleri*. (N. Aslantaş, Çev.). İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Besalel, Y. (2001). *Yahudilik ansiklopedisi* (I-III. Cilt). İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş.
- Çetin, B. (2010). Antakya (Hatay) nüfusunun 1940-2008 yılları arasındaki gelişimi ve temel özellikleri. *Hatay Araştırmaları-1*, Antakya: Antakya Belediyesi Yayınları, 179-226.
- Chesneau, J. (2012). *D'Aramon seyahatnamesi*. (I. Erverdi, Çev.) İstanbul: Dergah Yayınları.
- Çiftçi, H. (2019). *Yahudilik'te zaman ve takvim* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Cohen, A. B. (2021). You can learn a lot about religion from food. *Current Opinion in Psychology*, 40, 1-5. doi: 10.1016/j.copsyc.2020.07.032
- Della Corte, V., Del Gaudio, G., and Sepe, F. (2018). Ethical food and the kosher certification: A literature review. *British Food Journal*, 2270-2288.
- Downey, G. (1961). *History of Antioch in Syria from Seleucus to the Arab conquest*. New Jersey: Princeton University Press.
- Durkheim, E. (2005). *Dini bayatın ilkel biçimleri*. (F. Aydın, Çev.), İstanbul: Ataç Yayınları.
- Edwell, P. (2007). *Between Rome and Persia*. London: Routledge.
- Eliade, M. (2003). *Dinsel İnançlar ve düşünceler tarihi: Taş devrinden Eleusis Mysteria'larına* (1. cilt). (Ali Berktaş, Çev.), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

- Eng, D. E. (2018). The Antioch assumption: Did Jews and gentiles actually worship together in Antioch? *Evangelical Review of Theology*, 42(3), 268-279.
- Eskiocak, Z. (2013). *XIX. yüzyılda Hatayın idari, sosyal, kültürel ve ekonomik yapısı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Feinberg, D. and Crosetto, A. (2011). Cookbooks: preserving Jewish tradition. *Judaica Librarianship*, 16(1), 149-172. doi: <https://doi.org/10.14263/2330-2976.1010>.
- Filiz, A. (2019). *Eski Abit Torada Yer Alan İbrahim Anlaşmasına Göre Vaat Edilmiş Topraklar ve İsrail Devlet İnşası* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Geertz, C. (1975). *The Interpretation of Cultures*, Londra:Hutchinson.
- Gell, A. (2000). Time and social anthropology. In *AZimuth* (Vol. 2, pp. 251-268). North-Holland.
- Genep, A. V.(1939), *Folklor*, Çev. Pertev Nailli Boratav, Ankara: Ulus Basımevi.
- Gerlach, S. (2007). *Türkiye günlüğü 1573-1576*. (T. Noyan, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Graetz, H. (2009). *History of the Jews: From the earliest period to the death of Simon the Maccabee (135 BC E)*. (Bella LoI`wy, Editor). Cosimo, Inc.
- Jacoby, D. (2009). The Jewish communities of the Byzantine world from the tenth to the mid-fifteenth century: Some aspects of their evolution. *Jewish Reception of Greek Bible Versions. Studies in Their Use in Late Antiquity and the Middle Ages*, 157-181.
- Kahraman, Ö. F. ve Duzcu, M. (2021). Seçici göç politikaları üzerine ait analiz: İsrail. İçinde G. Kalmış ve İ. Kalaycı (Edl.), *Kökenler ve göçler* , Kutlu Yayınevi. ss.229-255.
- Kasap, Ö. (2021). Ritüel/Ritüellik Kavramları Ve Ritüelliğin Anlamsal Değişimi Üzerine. *Milli Folklor*, 17(131), 123-130.
- Kara, A. (2004). XIX. yüzyılın ilk yarısında Antakya'da gayrimüslimlerin sosyo-ekonomik durumları. *Journal of Academic Studies*, 6(22), 35-50.
- Kitab-ı Mukaddes. (1995). *Kitab-ı Mukaddes Şirketi. İstanbul*.
- Kolutek, M. ve Kalaycı, İ. (2019). Salnamelere göre Antakya kazası'nda eğitim (h. 1316-1326/ m. 1898-1908). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 12(66), 357-368. doi: <https://doi.org/10.17719/jisr>
- Kraeling, C. H. (1932). The Jewish Community at Antioch. *Journal of Biblical Literature*, 51(2), 130-160. doi: <https://doi.org/10.2307/3259099>
- Kurt, A. O. (2007). *Erken dönem Yahudi tarihi: Yahudiliğin mimarı Ezra*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

- Magemizoğlu, G. (2021). The Jews of Antioch in modern times. *Australian Journal of Jewish Studies*, (XXXIV), 24-43.
- Mathews, S. (1899). Antiochus Epiphanes and the Jewish State. *The Biblical World*, 14(1), 13-26.
- Meijers, D. (1987) The Structural Analysis of the Jewish calendar and its political Implications. *Anthropos* 82(4/6), 603-10.
- Mennel, S., Murcott, A. and Otterloo, A. H. Van (1992). *The Sociology of Food Eating, Diet and Culture*. London: Sage Publications.
- Merdol, T. K. (2012). *Beslenme antropolojisi I*. Ankara: Hatiboğlu Yayınları.
- Oflazoğlu, S. (2017). Antakya Arap Yahudileri ve göç süreçleri: Leh leha. *Asi güllüslüm: Ab güzel Antakya*. (H. Mertcan, Derleyen), İstanbul: İletişim Yayınları, ss.179-195.
- O'neil, W.M. (2001) Zaman ve Takvimler, Çev. Çiğdem Öndem, İzdüşüm yayınları, İstanbul.
- Özen, A. (2001). *Yahudilikte ibadet*. İstanbul: Aynışığıkitapları.
- Pamir, H. (2009). Alalakh'dan Antiokheia'ya Hatay'da Kentleşme Süreci/Urbanization Process in Hatay from Alalakh to Antioch. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(12), 258-288.
- Poole, G. (2003). "Reel Meals: Food and Public Dining, Food and Sex, Food and Revenge", Ed. W. Kalaga ve T. Rachwal. *Viands, Wines And Spirits: Nourishment and (in) Digestion In The Culture of Literacy: Essays In Cultural Practice*. Uniwersytetu Slaskiego içinde. Katowice: Wydawn, 9-30.
- Regenstein J.M. (2020) Kosher and Halal: How They Affect Muslim and Jewish Dietary Practices. In: Meiselman H. (eds) *Handbook of Eating and Drinking*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-14504-0_158
- Şahin, K. (2003). *Antakya geleneksel yemek kültürünün beslenme antropolojisi açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Şahin, K. (2010). *Dini kimliğin inşasında kutsal ve tabu olan yiyecek ve içeceklerin işlevleri: Antakya örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sered, S. S. (1988). Food and holiness: Cooking as a sacred act among Middle-Eastern Jewish women. *Anthropological Quarterly*, 129-139. doi: 10.2307/3317789
- Shaw, S. J. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*. (M. Sobutay, Çev.), İstanbul: Kapı Yayınları.
- Stein, H. F. (2009). The fear of infanticide and filicide in the emotional journey from Rosh Hashanah through Yom Kippur. *Journal of psychohistory*, 37(1), 45-58.

- Stein, L., and Isaacs, R. H. (2017). *Let's Eat: Jewish food and faith*. Washington: Rowman & Littlefield.
- Suano, M. (2005). İlk ticari imparatorluklar: Tarih öncesinden İÖ yak. 1000'lere. *Tarih Boyunca Akdeniz Uygarlıkları*, (Abulafai David, Edt. - Nurettin Elhüseyni, Çev.) İstanbul: Oğlak yayıncılık, 67-98.
- Tambiah, S. J. (2002). *Büyü, bilim, din ve akılcılığın kapsamı*. (U. C. Akin, Çev.), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Tekin, M. (1993). *Hatay tarihi*. Antakya: Hatay Kültür, Turizm ve Sanat Vakfı Yayını.
- Tekin, O. (1995). *Eski Yunan tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Topakkaya, A. (2012). Eski Ahit'te zaman. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 165-178.
- Turner, V. (1974). Liminal to liminoid, in play, flow, and ritual: An essay in comparative symbology. *Rice Institute Pamphlet-Rice University Studies*, 60(3).
- Tutar, A. (2000). Osmanlı döneminde Antakya'nın nüfusu ve dini yapısı (1860-1921). *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, 71-79.
- Türk, H. ve Şahin, K. (2004). Antakya geleneksel yemek kültürü. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 1-17.
- Üçeçam Karagel, D. (2018a). *Hatay ili yerleşme coğrafyası-I yerleşmelerin kuruluşu, gelişmesi ve idari coğrafya özellikleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Üçeçam Karagel, D. (2018b). *Hatay ili yerleşme coğrafyası-II yerleşme tipleri, dağılışı ve meskenler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Vidro, N. (2021). Al-Qırqisānī's account of historical Jewish calendars and its dependence on the commentary on Genesis by Sa'adya gaon: a study of Kitāb al-Anwār VII.1. *Ginzei Qedem*, 17, 11-49.
- Wiesenberg, E. (1962). Elements of a lunar theory in the mishnah, Rosh Hashanah 2: 6, and the Talmudic complements thereto. *Hebrew Union College Annual*, 33, 153-196.
- Whitrow, G.J. (1998). *Time in History: Views of Time From Prehistory to the Present Day*, Oxford University Press, Oxford. s. 23–24
- Yıldırım, N. (2017). "Asi Nehrinin Adı Üzerine Bir Değerlendirme" *Arc. Ant.* 11/2, ss.77-88.
- Yıldırım, N. (2018). Antiocheia'dan Antakya'ya bir kent adinin serüveni üzerine analizler. *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*. 10, 150-162). doi: 10.18299/cahij.189
- Yıldırım, N. ve Temizkan, M. (2017). Seleukoslar döneminde yaşanan Suriye savaşları üzerine bir inceleme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 14(39), 117-131.

Yılmaz, M. F. (2020). *Salnâmelere göre XIX. asrın II. yarısında Antakya'da idârî ve sosyo-ekonomik durum* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Zeitlin, S. (1943). Saadia Gaon: Champion for Jewish unity under religious leadership. *The Jewish Quarterly Review New Series*. 33(3), 365-401. doi: <https://doi.org/10.2307/1451988>

Zenner, W. P. (2000). *A global community: the Jews from Aleppo, Syria*. Detroit: Wayne State University Press.

Zerbib (Kazes), L.(Çev.) (2007). *Roş Aşana*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş.

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 5 Sayı/ISSUE 9 Yıl/YEAR: 2022

Alındı/RECEIVED: 03-06-2022 – Kabul/ACCEPTED: 23-06-2022

The Problem of 'Self' in Iris Murdoch*

Iris Murdoch'ta 'Ben' Sorunu

Fırat YILDIZ¹ | Gülşen TORUSDAĞ²

Abstract

Iris Murdoch started her academic career as a philosopher and continued as a literary scholar. The concepts she works on in the field of philosophy are mainly the subjects under the title of moral philosophy. She turned to the field of literature after she was convinced that it would be through literature to convey the philosophical subjects she was working on to a wider audience. Although she claims that her philosophy is not related to the literary works she produces, it is possible to see the reflections of her philosophy in her novels. One of the important concepts that Murdoch emphasizes in her moral philosophy is the 'self'. The 'self' problem has been one of the topics that many different

Öz

Iris Murdoch felsefeci olarak başladığı akademik kariyerine edebiyatçı olarak devam etmiştir. Felsefe alanında üstünde çalıştığı kavramlar ağırlıklı olarak ahlak felsefesi başlığı altındaki konulardır. Çalıştığı felsefe konularını daha geniş bir kitleye ulaştırmanın edebiyat aracılığıyla olacağına kanaat getirdikten sonra edebiyat alanına yönelmiştir. Felsefesinin ürettiği edebi yapıtlarla ilgili olmadığını ileri sürse de felsefesinin yansımalarını romanlarında görmek mümkündür. Murdoch'ın ahlak felsefesinde üstünde durduğu önemli kavramlardan biri 'benlik'tir. Ben sorunu birçok farklı disiplinin ele aldığı konulardan biri olagelmıştır. Bu konu Murdoch'ın hem felsefesinde hem de edebi çalışmalarında üstünde

¹ Fırat YILDIZ Doçent, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dil Bilim Bölümü, firat25yildiz@hotmail.com
Orcid:0000-0003-3289-8313

² Gülşen TORUSDAĞ Doçent, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dil Bilim Bölümü, gtorosdag24@hotmail.com 0000-0002-4323-7097

"1. Uluslararası Edebiyat, Kültür ve Dil Sempozyumunda bildiri olarak sunulan bu makale Iris Murdoch Romanlarında Yanılsama ve Gerçeklik başlıklı tezden üretilmiştir"

disciplines dealt with. This issue emerges as a common concept that Murdoch emphasizes both in her philosophy and in her literary works. She has based her philosophy on Plato's allegory of the cave while working on this concept. According to this allegory, while a few of the people approach the truth, only a few of them can see the truth as it is. According to Murdoch, one of the barriers between man and reality is the 'self'. The self does not see events, people and objects in their own reality. The self paints beings and events outside itself with the paint of its own consciousness. The motive behind doing this is that he cannot bear the pain of seeing the truth directly. In order to cover up the disturbing nature of reality, the self makes it more bearable by looking at events and beings from the window of its own consciousness. In this respect, the self is protected from the truth. Murdoch considers it a virtuous act for the individual to get rid of his ego and see the facts as they are. She argues that very few people are able to achieve this. There are various situations – like a true work of art – that will enable the individual to get rid of the self. Some examples of self and unselfing are discussed in this study.

Keywords: Self, Illusion, Iris Murdoch, Philosophy

durduğu ortak bir kavram olarak ortaya çıkar. Bu kavramı çalışırken Plato'nun mağara alegorisini temel alır. Bu alegoriye göre insanların az bir kısmı gerçeğe yaklaşırken, bu azınlık içinde çok az bir kısmı gerçeği olduğu gibi görebilmektedir. Murdoch'a göre insan ile gerçek arasındaki engellerden biri 'ben'dir. Benlik olayları, insanları ve nesnelere kendi gerçeklikleriyle görmez. Benlik kendi dışındaki varlıkları ve olayları kendi bilincinin boyasıyla boyar. Bunu yapmasının altında yatan güdü ise gerçeği doğrudan görmeyi vereceği acıya katlanamamasıdır. Gerçeğin rahatsızlık veren doğasını örtmek adına benlik olaylara ve varlıklara kendi bilincinin penceresinden bakarak daha katlanılır bir hale getirir. Bu yönüyle benlik gerçeklerden korunmuş olur. Murdoch bireyin benliğinden kurtularak gerçekleri oldukları gibi görmesini erdemli bir davranış olarak değerlendirir. İnsanlardan çok az bir kesimin bunu başarabildiğini ileri sürer. Bireyin benliğinden kurtulmasını sağlayacak çeşitli durumlar – gerçek bir sanat eseri gibi – vardır. Benlik ve benlikten kurtulma ile ilgili bazı örnekler bu çalışmada ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Benlik, Yanılsama, Iris Murdoch, Felsefe

I. Introduction

Iris Murdoch is a versatile writer who has produced many works in the field of literature. Despite her prominence in literature, she is also a scholar who has contributed to the field of philosophy. In her novels, it is likely to discover the reflections of her philosophy. In this sense, having a basic understanding of her philosophy can allow to better comprehend the themes she conveys in her works. Murdoch's area of interest covers predominantly the moral philosophy and she regrets the lack of interest in this area. The basis of Murdoch's moral philosophy is the concept of "goodness". She delicately focuses on how significant and necessary this concept is since she witnessed the World War II, the ugliest face of the twentieth century. Despite being a successful and well-known author, the fact that she prefers to remain in the background and is referred to as a saint by many of her acquaintances demonstrates how deeply she has embraced the concept of "goodness," which forms

the basis of her philosophy. Murdoch's sincerity, according to Lewis, makes even someone meeting her for the first time feel like one of her closest friends (2002; 153). With these aspects, it is seen that the philosophy on which she worked was deeply reflected in her life.

II. Discussion

As previously stated Murdoch's philosophy is reflected in her works. Many topics and situations are highlighted in both her fiction and her philosophy, such as the relevance of mental state for moral status, religion for ethics, the meaning of virtue, and self-respect for ethics. Moral philosophy is Murdoch's principal philosophical theme. The author, who believes that moral philosophy has lost much of its potency in the twentieth century, underlines the importance of intellectuals refocusing on moral philosophy and bringing it to the forefront. Ruokonen emphasizes the difficulties of defining certain aspects of ethics in abstract terms of ethical theory (2008; 78). This is one of the reasons why Murdoch turned to literature. Literature and philosophy have many common areas of interest. It has been claimed that Murdoch successfully merged philosophy and fiction, that she did not leave the worlds she built in her novels under the pressure of philosophy, but rather enhanced them with it (Kaehele, 1967; 555). In other words, her literature and philosophy do not create confusion; on the contrary, they form a unity.

Murdoch is influenced from Plato when reconstructing her philosophical notions. According to Schwarz, she is one of the leading figures in Neoplatonism in the twentieth century (2009; 315). Murdoch's understanding of metaphysics, on the other hand, is based on the restructuring of Plato's thoughts (Antonaccio, 2000; 27). Murdoch, who compares finding virtue and truth to a journey, explains the situation with Plato's famous cave allegory. People are under illusion, according to this allegory, and only a small percentage of them can comprehend the truth directly. Murdoch inserts that the barrier between man and reality is one's own self. In this regard it can be stated that Murdoch's problem is with 'self'.

Murdoch argues that the majority of individuals are congenitally defective and this is related to the individual's self. She believes that the individual can only overcome this flaw by overcoming the illusion of self. Getting rid of one's self is identified with the concept of kenosis in Christianity by some scholars (Baker, 2008; 282). Kenosis is the individual's renunciation of his own will, surrendering himself completely to the will of God. Murdoch, on the other hand, is concerned with an individual's emergence from his or her own self and realization of external reality. Individuals are held captive by their own self, ego, dreams, and consciousness. Individuals place themselves at the center of their lives and view the things from the perspective of their own awareness (Vice, 2007; 61). In this regard the self functions as a veil between individual and the reality.

The question that arises here is why the self is not eager to see the reality. The answer lies in the painful nature of truth. Seeing the facts as it is hurtful for the soul of the individual, that's why he consoles himself by daydreaming and fantasizing. It takes a long journey to see the truth, and this journey is both time-consuming and difficult. But Murdoch takes challenges as a guide. According to her a challenge is a light, but an insurmountable challenge is a sun (Antonaccio, 2000; vi). According to Murdoch, the average person in the world is probably in a hopeless state. Considering that the vast majority of humanity lacks "goodness", she states that it is not possible to talk about complete

goodness (Murdoch, 1992; 498). She thinks that people need a light because she believes that people are not happy. Murdoch suggests that it is a correct assumption that the path to reality is difficult and that the individual suffers during the moral development process (Murdoch, 2001; 67). Murdoch claims that in order to see the truth, a person living in a world of illusions must face specific events and facts. She defines the process of getting rid of the self and seeing the truth with the concept of 'unselfing'. In other words "unselfing" describes how an individual who is trapped in his illusion of self might find the truth and begin to recognize it.

There are various concepts, events, and truths that can help an individual get close to reality. The first and most important of these, according to Murdoch, is art. Other concepts and occurrences that, in Murdoch's philosophy, will lead individuals to reality include beauty, nature, an intellectual discipline, the experience of coming face to face with death, humility, and love. Great art is impersonal because it clearly shows people the real world, the world in which they live. This truth initially surprises the individual and offers him enormous pleasure. This is because the individual is not used to looking at the real world at all. Great art also teaches one not to be ambitious of one's self and how to look at real things, how to love, without being carried away by their greedy desires. A true artist looks at the items he will use, whether good or bad, from an impartial, just and compassionate point of view.

Art is about the pilgrimage from appearance to reality (the subject of every good play and novel) and exemplifies in spite of Plato what his philosophy teaches concerning the therapy of the soul. This is the 'universal', the high concern which Tolstoy said was the proper province of the artist. The divine (intelligent) cause persuades the necessary cause so as to bring about the best possible... The great artist, while showing us what is not saved, implicitly shows us what salvation means... The good artist helps us to see the place of necessity in human life, what must be endured, what makes and breaks, and to purify our imagination so as to contemplate the real world (usually veiled by anxiety and fantasy) including what is terrible and absurd. (Murdoch, 1997; 456).

A great artist, according to Murdoch, is a good and truly free person because of the art he produces. In order for the art consumer to rise, he or she must be as disciplined as the artist. Murdoch describes this situation as follows:

The appreciation of beauty in art or nature is not only (for all its difficulties) the easiest available spiritual exercise; it is also a completely adequate entry into (and not just analogy of) the good life, since it is the checking of selfishness in the interest of seeing the real. (...) The greatest art is impersonal because it shows us the world, our world and not another one, with a clarity which startles and delights us simply because we are not used to looking at the real world at all. (Murdoch, 2001; 63)

In this context, she defines the artist as a model and great art as an educator, revealing the truth. Murdoch poses the following question to the reader: What can we learn from Shakespeare's and Tolstoy's characters, as well as Velasquez's and the Titan's paintings? She answers the question as follows. What is learnt here is the true nature of human nature, which the artist imagines with fair and loving precision, distant from the self-centered rush and bustle of ordinary life (Murdoch, 2001; 63-4). Because of these outstanding missions, Murdoch puts great artists like Shakespeare and Tolstoy in a very privileged place. Because they teach us how to transcend the insatiable self to look at real things and to love selflessly. The qualities of the great artist are also great; He is brave, truthful, patient, and humble. Art consumers who are sufficiently disciplined can see these virtues of the great artist in their

works of art. "The great artist sees his objects (and this is true whether they are sad, absurd, repulsive or even evil) in a light of justice and mercy. The direction of attention is, contrary to nature, outward, away from self which reduces all to a false unity, towards the great surprising variety of the world, and the ability so to direct attention is love" (Murdoch, 2001; 65). Art is more important than philosophy for the salvation of humanity as a whole or individually, and literature is the most significant branch of art. It is because literature is the most important and fundamental part of culture. It provides a better understanding for individuals by portraying human-related issues. Literature and philosophy share many similarities. Both are sciences that seek and reveal the truth. Truth and knowledge are also tied to goodness. Literature, which Murdoch calls great art, assists the reader in moral imagination. Thus, the reader pays attention to the characters in the novel and understands their personalities, backgrounds and motives.

In this way, the reader can reflect the vision obtained from the novel in his own life. In this context, Murdoch argues that literature may share some of the aims of moral philosophy. Because writers like Shakespeare have a great role in developing the moral imagination of the readers, according to Murdoch, besides being great men of letters, they can also be considered as moral philosophers. It is stated that:

If great literature is good for the soul – as Murdoch believes it is – perhaps it is because it can lead us to ask more of ourselves in our daily lives, or because it can grant us more compassion toward others, seeing how goodness is so difficult. (Pinede, 2002; 90)

Art enables to overcome the selfish and obsessive limits of the individual and to increase the sensitivity of the art consumer. Great art reveals truths that the shy and selfish individual cannot see. The realism of the great artist should not be understood as a photographic reality, the realism of the great artist is a sense of compassion and justice. According to Murdoch, human life is incomplete and unclear, so the duty of art branches such as tragedy, comedy and painting is to show pain without frightening people, and to teach people the reality of death without being consoled.

Murdoch argues that mediocre art, which is far from perfection, is the result of a mediocre motive, imagination, and that the self and ego of the person who produces that art permeates that art. Mediocre art obscures the reflection of the real world. Therefore, the art consumer cannot have a pure and sincere love for mediocre art. Since the imagination of the producer is mixed in the mediocre arts, the artist produces it with the instinct of consoling himself. Almost all art is a product of imagination and consolation. That is, very few amount of art meets the requirements of real art. Mediocre art is the things produced by the individual who has not succeeded in "unselfing" and has not been able to get rid of the illusion in himself. They have the opposite effect on the great and beautiful art. In mediocre and unsuccessful art, dreams enter, the self intervenes, and art does not watch the real world clearly, but through a fogged window.

Very few artists have been able to realize the truth in their works. Because many artists could not get rid of their selves and could not prevent their selves from penetrating the works of art they produced. In this context, the self that prevents reaching the truth is a concept that Murdoch emphasizes heavily. On this subject, Gordon has argued that no novelist writing in English since, Lawrence, or even Aldous Huxley has dealt with the theme of 'ego' with as much sustained intensity as Iris Murdoch (1990; 116). Murdoch states that mediocre art results from the inability of the individual to overcome his ego. It is not an easy task to silence one's personality and ego, and thus to think and describe nature with a clear view. This is seriously strict moral discipline, a level that can

finally be reached. In this context, a good artist is a good person and at the same time a free person. Because the greatest goal of freedom for people is freedom from illusions. Freedom is a fundamental concept in Murdoch's novels. Slaymaker states that Murdoch's twenty-six novels are somehow connected with the idea of freedom (1982;166). Illusions, which are the biggest obstacles to freedom, are self-centered goals and images, and they are the biggest traps that distance the individual from reality.

Love and affection, which have an important place in Murdoch's moral philosophy, are also central concepts. In order to accept and embrace others in an impartial way, one has to transcend the self and eventually destroy the self. There is no 'me' in real love. But this love is different from romantic love. In romantic love, the lover attributes these elements to the object he loves and identifies with it, instead of forgetting the psychological characteristics that he must forget in order to be virtuous. The romantic lover does not care about the existence of others, he only idealizes his beloved in his eyes. The lover cannot see his beloved as a real, free, idiosyncratic and possible person. He sees it as an illusion and idea that he created himself. On this subject, Aksoy states that:

Since the being that the subject loves is a product of his imagination, the subject's power of satisfaction is also limited to the power of organizing, embellishing, and therefore objectifying the being, which is the object of love of the imagination. However, it is a completely different situation for the subject to perceive the beloved being as a subject like himself. In this case, the loved being is a being that has individuality and particularity just like the loving subject, and can objectify the subjects when it appeals to the imagination, just like the subject itself. When we see love as an event in which only subjects take part, our attention is turned to the subjective-particular nature of each subject, its widest, deepest world. As long as our attention remains on the subject's world of this nature, we will not be able to understand it in a consuming way. In this sense, we become conscious of the fact that our 'action' of love will never be an unfulfilled love, that the more we know and understand the being we love, the more we need to understand it, that we cannot acquire the subjectivity that makes it the same, in short, the insatiability of our love is inevitable. (1989; 20-1)

On the basis of the contrast between Murdoch's philosophy of life and Sartre's and Freud's philosophies of life lies the difference in their understanding of 'self'. Sartre and Freud see life as self-centered and they state that the individual always thinks about himself (Murdoch, 1999; 90). Sartre defines love as "the desire to reveal oneself and to be liked by another person". Murdoch suggests that such a love is like "the situation of two hypnotists in a locked room", both hypnotists try to enslave each other. According to Murdoch individuals try to pull everything into this world from the outside, they do not try to understand the reality and independence of others, they turn others into their own imaginary objects (Murdoch; 1959; 45). Therefore, not everyone can reach true love. Murdoch strongly opposes egocentrism and fights for the reality of non-self subjects. Reality is outside the self and other than 'self'. If there are no selfish concerns, the individual begins to see the other person with objectivity. One of the factors that starts a relationship by comparing 'I' with 'you' is love. Love connects the 'self' to the other. While doing this, the 'I' draws its attention away from itself and focuses it on the other person. Goodyer argues that, according to Murdoch's understanding, the inner world and the outer world are not interconnected (2009; 218). The individual, lost in his inner world, turns to the outer world by loving someone else. Murdoch argues that in this way, love will be purified and will enter the service of goodness. Love is also an energy that has the power of unlimited descent and ascension. While it causes humiliation when it is in the name of the self, it enters the service of goodness when it is purified from the self.

The greatest enemy in moral life is the self of man. The self is an illusion, it prevents us from seeing the other. There are many things around us that enable us to see reality, and these are what Murdoch considers beauty. Emphasizing the importance of being intimate with beauty, the author points out that this is a vital concept that needs to be emphasized and that it is a common value shared by nature and art. Beauty plays an important role in the process of "unselfing", that is, seeing the truth.

III. Conclusion

According to Murdoch's understanding of ethics, aside from worrying about self, the individual should forget itself. It is because the self, where we live, is a place of illusion. Goodness is an attempt to see the things other than self. The self is adept at producing false and comforting veils that veil the world, the truth. And the biggest obstacle to seeing reality is personal dreams. When the self is immersed in personal fantasies, access to knowledge becomes impossible. If the individual does not look at the world with a virtuous consciousness, he will not be able to see the world as it is, with its reality. Therefore, in order to see the facts as they are, it is necessary to eliminate the fastidious demands of the self and focus on things outside the self. It is necessary to train oneself not to love the itself, but the things worth loving and desiring. Living ethically requires making an effort to be right. In other words, there are barriers between man and truth, between man and ethics. The most important of these obstacles is the self. Because, it is the self that prevents the individual from seeing the truth. Since self paints everything with the paint of his own consciousness, it prevents events and facts from being perceived correctly. The individual must transcend this self in order to reach reality. For this, it has to go through a difficult process. Murdoch believes that challenges are great opportunities for the individual to mature and reach the truth.

References

- Aksoy, N. (1989). *Iris Murdoch, Felsefesi ve Sanatı*, Marmara Üniversitesi Yayın No:462,1989.
- Antonaccio, M. (2000). *Picturing the Human, The Moral Thought of Iris Murdoch*, Oxford University Press.
- Baker, C. (2008). Sensibility in our Un-Christian Age: Two Approaches to Iris Murdoch's Moral Depth. *Christianity and Literature*, 57 (2).
- Goodyer, J. S. (2009). The Blank Face of Love: The Possibility of Goodness in the Literary and Philosophical Work of Iris Murdoch, *Modern Theology*, 25 (2).
- Gordon, D. J. (1990). Iris Murdoch's Comedies of Unselfing. *Twentieth Century Literature*. Hostra Üniversitesi, 36 (2).
- Kaehele, S. (1967). The Discovery of Reality in Iris Murdoch's *The Bell*, *Modern Language Association*, 82 (7).
- Lewis, T. (2002). Iris Murdoch: The Imagined Life, *Hudson Review*. 60 (1).
- Murdoch, I. (1997). *Existentialists and Mystics: Writings on Philosophy and Literature*, Penguin Group Publication.
- Murdoch, I. (1992). *Metaphysics as a Guide to Morals*, Penguin Group Publication.
- Murdoch, I. (1999). *Sartre Romantic Rationalist*, Vintage Publish.
- Murdoch, I. (1959). The Sublime and the Good, *Chicago Review*, 13 (3).
- Murdoch, I. (2001). *The Sovereignty of Good over other Concepts*, Routledge Classics Press.
- Pinede, N. (2002). Finely Aware and Richly Responsible: Iris Murdoch, Martha Nussbaum and Maxine Greene on the Moral Imagination, Literature and Ethics (PhD thesis submitted to Indiana University).
- Ruokonen, F. (2008). Iris Murdoch and the Extraordinary Ambiguity of Art, *Journal of Value Inquiry*, 42 (1).
- Schwartz, M. (2009). Moral Vision: Iris Murdoch and Alasdair MacIntyre. *Journal of Business Ethics*, 90.
- Slaymaker, W. (1982). Myths, Mystery and the Mechanisms of Determinism: The Aesthetics of Freedom in Iris Murdoch's Fiction, *Papers on Language and Literature*. 18 (2).
- Vice, S. (2007). The Ethics of Self-Concern, Iris Murdoch: *A Reassessment*, Palgrave Macmillan Press.

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 5 Sayı/ISSUE 9 Yıl/YEAR: 2022

Alındı/RECEIVED: 31-05-2022 – Kabul/ACCEPTED: 22-06-2022

Sosyal Dışlanmanın İşsizlik ve Siyasal Katılım İlişkisinin Ortaya Konulmasına Dair Bir Araştırma: Ardahan Üniversitesi İİBF Öğrencileri Örneği

*A Research on the Relationship of Social Exclusion with Unemployment and Political Participation:
Example of Ardahan University FEAS Students*

Sibel CENGİZ¹ | Kutay ÜSTÜN² | Berivan VARGÜN³

Abstract

In general terms, social exclusion is defined as a situation in which individuals cannot fully participate in economic, social, political and cultural life and at the same time the process that maintains this situation. It is possible to consider social exclusion under political, economic and social dimensions. Although social exclusion is a multidimensional concept, it becomes more visible in society with unemployment. In this study, it is aimed to reveal the views and awareness of young people about social exclusion, unemployment, socio-economic

Öz

Genel anlamda sosyal dışlanma; bireylerin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yaşama tam olarak katılmadığı bir durumu ve aynı zamanda bu durumu sürdüren süreç olarak tanımlanmaktadır. Sosyal dışlanmanın boyutlarını; siyasal, ekonomik ve sosyal boyut altında ele almak mümkündür. Sosyal dışlanma çok boyutlu bir kavram olmasına rağmen, işsizlikle beraber toplumda daha görünür hale gelmektedir. Bu çalışmada gençlerin sosyal dışlanma, işsizlik, sosyo-ekonomik durum ve siyasal katılım hakkındaki görüş ve

¹ Sibel CENGİZ, Prof. Dr., Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, sibelcengiz@ardahan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3582-5454.

² Kutay ÜSTÜN, Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, kutayustun@ardahan.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2572-2264

³ Berivan VARGÜN, Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, berivanvargun@ardahan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8984-3607

status and political participation. In the field study conducted in the 2018-2019 academic year with the students studying in the Political Science and Public Administration and Economics Departments of the Faculty of Economics and Administrative Sciences of Ardahan University, a questionnaire, one of the quantitative research method data collection techniques, was applied. 110 students participated in the research and the data were analyzed with the SPSS 20.0 package program. As a result of the study, it was revealed that unemployment leads to social exclusion and that students do not trust political institutions in the solution of unemployment. In addition to this result, it has been understood that the income deprivation that students will encounter due to unemployment will cause social exclusion and at the same time, unemployment anxiety will have psychological and socio-economic consequences. As a solution to the social exclusion caused by unemployment and the decrease in trust in political institutions, the concept of social inclusion and the creation of social policy measures that increase welfare have been proposed.

Keywords: Unemployment, Social Exclusion, Political Participation, Politics, Students,

farkındalıklarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ile İktisat Bölümü dördüncü sınıfta öğrenim gören öğrencilerle 2018-2019 Eğitim Öğrenim döneminde yapılan alan çalışmasında nicel araştırma yöntemi veri toplama tekniklerinden anket uygulamasına gidilmiştir. Araştırmaya 110 öğrenci katılmış olup veriler, SPSS 20.0 paket programıyla çözümlenmiştir. Çalışmanın sonucunda, işsizliğin sosyal dışlanmaya yol açtığı ve öğrencilerin işsizliğin çözümünde siyasal kurumlara güvenmedikleri ortaya konulmuştur. Bu sonuca ilaveten öğrencilerin işsizlik nedeniyle karşılaştıkları gelir yoksunluğunun sosyal dışlanmaya neden olacağı ve aynı zamanda işsizlik kaygısının psikolojik ve sosyo-ekonomik sonuçlar doğuracağı anlaşılmıştır. İşsizliğin yol açtığı sosyal dışlanma ve siyasi kurumlara güvenin azalmasına çözüm olarak, sosyal içerme kavramı ve refahı artıran sosyal politika önlemlerinin oluşturulması önerisinde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: İşsizlik, Sosyal Dışlanma, Siyasal Katılım, Siyaset, Öğrenciler,

Giriş

Sosyal dışlanma, karmaşık ve çok boyutlu bir süreçtir. Sosyal dışlanma terimi ilk defa Fransızlar tarafından kullanılmıştır. Fransa'nın sosyal eylemden sorumlu devlet bakanı René Lenoir, 1974 yılında belirli insan grupları (zihinsel ve fiziksel engelli, intihara meyilli, yaşlı engelliler, istismara uğramış çocuklar, uyuşturucu bağımlıları, suçlular, bekar ebeveynler, sorunlu haneler, marjinal, asosyal kişiler ve diğer “sosyal uyumsuzluklar”) olarak sıraladığı Fransa nüfusunun onda birini oluşturduğunu tahmin ettiği ve ancak sosyal alan dışında kalan savunmasız bireyleri, sosyal dışlanmışlar olarak kabul etmiştir (Silver,1994). Dolayısıyla Fransız Cumhuriyetçi düşüncesinde sosyal dışlanma, toplum ile birey arasındaki ilişkinin bozulmasına yol açan bir “sosyal dışlanmışlık” veya “sosyal ayrılma” sürecini ifade

eder (Sen, 1990). Genel olarak sosyal dışlanma; bireylerin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yaşama tam olarak katılmadığı bir durumu ve aynı zamanda bu durumu sürdüren süreç olarak tanımlanır (United Nations (Birleşmiş Milletler), 2016, s. 18). Walker ve Walker (1997, s. 8), sosyal dışlanmayı bireyin toplumla bütünleşmesini sağlayan sivil, siyasal, ekonomik ve sosyal haklara, bazı kişi ve grupların ulaşamaması olarak tanımlarken De Haan, kavramın iki boyutu üzerinde durmuştur. De Haan, ilk olarak “yoksunluğa” dikkat çekmiş ve yoksunluk kavramını; iş, kazanç, konut, tüketim, eğitim gibi temel ihtiyaçların karşılanamaması olarak tanımlamıştır. Yoksunlukta kişinin aynı anda farklı pek çok şeyden (ekonomik, sosyal ve siyasal) mahrum kalarak sosyal dışlanmaya maruz kalabileceği vurgulanmıştır. De Haan, sosyal dışlanmanın ikinci olarak “ilişki ve süreç” üzerine odaklanan bir kavram olduğunu da ortaya koymuştur (2000, s. 26).

Silver ve Daly, sosyal dışlanma kavramının oldukça çağrışımıcı, muğlak, çok boyutlu ve esnek olması sebebiyle çok farklı şekillerde tanımlanabilecek bir kavram olduğuna dikkat çekmiştir (2008, s. 538). Silver ve Daly, sosyal dışlanmayı “sosyal bağların” kopması olarak tanımlarken, bu olguyu sadece ekonomik açıdan incelemenin yetersizliğini de dile getirmiştir (2008, s. 541).

Saraceno'nun (2002) sosyal dışlanma tanımı, De Haan'ın sosyal dışlanma tanımıyla benzerlik göstermektedir. Ona göre bireyin çalışma hakkının elinden alınması ile eğitim, sağlık, hukuk, siyasal katılım gibi vatandaşlık haklarından mahrum olması sosyal dışlanmanın iki önemli özelliğidir (2002, s. 14). Kültürel örgütlenme süreçleri çerçevesinde; çalışma ve vatandaşlık haklarından yoksun bırakılanlar veya bu haklardan yeterince yararlanamayanlar, sosyal düzenden uzaklaştırılarak dışlanırlar.

Sosyal dışlanma kavramı, sadece gelir ya da servet eksikliği ile değil, aynı zamanda sembolik dışlanma, sosyal yoksunluk ve sosyal kurumlara eksik katılımı da kapsar (Silver, 1994). Fransız Cumhuriyetçilerinin aksine, Anglo-Sakson geleneği sosyal bütünleşmeyi birey ve toplum arasındaki ilişkiden çok, bireyler arasında özgürce seçilmiş ilişkilere dayandırır. Anglo-Sakson düşüncesi, liberal paradigmaya dayanır ve toplumu, piyasa içinde rekabette atomize olmuş bireylerden oluşan bir kitle olarak görür. Bu nedenle sosyal dışlanma; gönüllü bireysel seçimleri, çıkar kalıplarını veya aktörler arasındaki sözleşmeye dayalı ilişkilerdeki ayrımcılığı, piyasa başarısızlıkları ve zorlanmayan haklar gibi sistemdeki çarpıtmaları yansıtabilir (Bhalla ve Lapeyre, 1997, ss. 414-415). Sosyal dışlanma kavramı yoksullukla yakından ilişkili olmasına karşın, birbirinden farklı kavramlardır. Yoksulluk bir sonuçken, sosyal dışlanma hem bir sonuç hem de bir süreçtir. Yoksulluk daha çok bölüşüm problemlerine odaklanırken, sosyal dışlanma sosyal ilişki problemlerine odaklanmıştır.

Sosyal dışlanma çok boyutlu bir kavram olmakla birlikte sosyal ilişkilerde varlığını somutlaştırır. Sosyal dışlanmanın boyutlarını; siyasal, ekonomik ve sosyal boyut altında ele almak mümkündür. Sen (1990), ekonomik boyutu, istihdamla ilgili olarak ele almış, sosyal boyutu da ekonomik boyutla ilişkilendirmiştir. Çalışmada bu nedenle sosyal ve ekonomik boyut, sosyo-ekonomik boyut adı altında ve işgücü piyasasıyla ilişkilendirilerek ele alınmıştır.

Sosyal Dışlanmanın Siyasal Boyutu

Bireylerin siyasal hayattan dışlanmaları, sosyal dışlanmanın bir diğer boyutudur. İnsanların karşılaştıkları engeller nedeniyle bir araya gelip örgütlenmelerine, karar verme mekanizmalarına ve

vatandaşlık haklarına erişememeleri siyasal boyutta dışlanmaya örnek verilmektedir (Giddens, 2001, s. 402). Sosyal dışlanmanın neden olduğu mahrumiyetler temel haklardan yoksunluk boyutuyla incelenebilir. Yapılan araştırmalarda, insanların “sağlık hizmeti”, “temel eğitim”, “ekonomik refah” gibi alanlara yeterince erişemedikleri ve yoksunluklarla karşılaştıkları ortaya konulmuştur. Dolayısıyla sosyal dışlanma “temel hakların tanınmasından yoksunluk olarak veya bu hakların tanındığı yerlerde, bu hakların gerçekleşmesi için siyasal ve yasal sistemlere ulaşmadaki yoksunluk olarak” ta tanımlanmıştır (Burchardt vd., 2002, s.3).

Siyasal dışlanmaya; sosyal güvenlik, kanun önünde eşitlik, ifade özgürlüğü, siyasal katılım, fırsat eşitliği ve sendikal hakların yetersizliği neden olmaktadır. Dışlanmış olan bireyler siyasal güç kaynaklarına ulaşamadıklarından bu alandan da dışlanmaktadır. Bu durum hem siyasal olarak güçlü olan kesimlerin bu gücü elinde tutmak için diğerlerini dışlamasıyla, hem de dışlanmışların yeterli haklara sahip olmamaları nedeniyle bu güce ulaşamamaları ile ilgilidir (Sapançalı, 2005, s. 195). Karar alma mekanizmalarından dışlanma ve siyasal sürece katılımın sınırlı olması durumunun devamlı olması ile dışlanmışlığın da süreklilik gösterdiği söylenebilir.

Sosyal dışlanmanın vatandaşlık haklarıyla incelenmesi durumunda “temel haklar” ön plana çıkmaktadır. Bu görüşe göre sosyal dışlanma vatandaşlık haklarının engellenmesiyle ilgili bir durumdur ve sosyal dışlanma kavramı ile “sosyal vatandaşlık” kavramı arasında bir ilişki bulunmaktadır (Schulte, 2002, s. 121). Marshall’ın vatandaşlık hakları ile ilgili vurgulamış olduğu medeni haklardan, siyasal haklardan ve sosyal haklardan yoksun olunması ve bu hakların elde edilememesi hem sosyal dışlanmanın oluşmasına hem de “eksik vatandaşlık” (incomplete citizenship) olarak tanımlanan bir duruma işaret etmektedir (Bhalla ve Lapeyre, 1997, s. 420). Siyasal boyutta dışlanmanın oluşumunda kişilerin yerel ve ulusal boyutta karar verme süreçlerine dahil olmamaları önemli bir etkidir (Burchardt, vd., 2002, s. 31).

Siyasal katılımı siyasal karar mercilerini etkilemeye yönelik davranışlar olarak değerlendiren Nie, v.d. (1989, s. 1) bu kavramı; “vatandaşların hükümet yetkilerinin seçimini ve onların yaptıkları işleri doğrudan ve dolaylı olarak etkilemek amacıyla giriştikleri yasal eylemler” olarak tanımlamaktadır. Kapani’ye göre “siyasal katılma, toplum üyesi kişilerin (vatandaşların) siyasal sistem karşısında durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını belirleyen bir kavramdır. Katılma, basit bir meraktan yoğun bir eyleme kadar uzanan geniş bir tutum ve faaliyet alanını kapsar” (2012, s. 130). “Siyasal katılma, bireylerin üyesi buldukları siyasal sistemdeki otoritelerin aldıkları ve alacakları kararları etkilemek üzere yaptıkları eylemlerdir” diye yapılan bir başka tanım da vardır (Kalaycıoğlu, 1984, s. 201). Vatandaşların aktif bir şekilde siyasete katılımlarının üzerinde değişik sosyo-ekonomik faktörler rol oynamaktadır. Sosyo-ekonomik faktörler, vatandaşların siyasal davranışlarında farklılaşmalara neden olmaktadır. Bu farklılaşmaların tek mantıklı açıklaması insan psikolojisiyle ilgili olmasıdır. Diğer bir ifadeyle bireylerin aktif siyasal katılımında, psikolojik faktörler önemli bir rol oynamaktadır. Siyasal katılmayı etkileyen psikolojik değişkenlerin tümü katılmaya pozitif yönde etkide bulunmaz. Siyasal katılmadan uzaklaştırıcı psikolojik etkilerin de varlığından söz edebiliriz. Siyasal katılımı olumsuz etkileyen kişilik özellikleri; genel olarak dışlanmışlık, yabancılaşma ve sinizmdir. Genel olarak siyasal sistemin bireyi aşacak denli değişmesi sonucu sistemin birey için anlamsızlaşması, dışlanmışlığı ortaya

çıkarmakta ve dolayısıyla bireyi siyasal katılımdan uzaklaştırmaktadır. Benzer şekilde işsizlik, bireyde tecrit edilmişlik ve güçsüzlük gibi duyguların ortaya çıkmasına ve yabancılaşmaya sebep olmakta ve birey, inanç ve ümit yokluğuna düşmektedir. Bu durumda da birey, siyasal alana olan ilgisini ve katılım isteğini kaybetmektedir (Guistozzi ve Gangl, 2021, ss. 257-258).

Sosyal Dışlanmanın İşsizlik ve Sosyo-Ekonomik Boyutu

Bireysel açıdan bakıldığında, işsizlik farklı yollarla ve farklı derecelerde ekonomik ve sosyal duruma etki edebilir. İşsiz olmaktan ya da işini kaybetmekten kaynaklı olan kullanılabilir gelirdeki azalma, finansal kısıtları beraberinde getirir. İşsizliğin neden olduğu ekonomik kayıplar dışında, bireyin statüsünde ve sosyal ilişkilerinde de kayıplar olabilir. Sosyal dışlanma, bireylerin topluma bağlanma fırsatlarını etkileyen, çeşitli boyutlarda yoksun bırakmayı içeren, dinamik bir süreç olarak görülür. Toplumdan dışlanma; konut, gelir, eğitim, istihdam ve refah gibi temel yaşam koşullarındaki dezavantajlar olarak tanımlanabilir ve bu da “uygun” yaşam ve sosyal katılım standardını sürdürme olasılığını azaltır. Bununla birlikte, sosyal dışlanma yalnızca nesnel olarak güvencesiz bir finansal durumla değil aynı zamanda bireyin topluma ait olduğu algısı ile de belirlenir. Sosyal bütünleşmeyi tanımlayan kriterler ve standartlar büyük ölçüde öznel ve farklı bireyler tarafından farklı şekilde algılanır. Bireyin toplumun bir parçası olduğunu hissetmesi ve sosyal faaliyetlerde yer alabilmesi için, yaşamını öznel algı ve amaçlara göre şekillendirmesi büyük önem taşır (Sen, 2000).

Gelir yoksunluğu, kişilerin işsiz kalmalarından kaynaklı gelir kaybının bir kısmını telafi etmek, işsizliğin devam etmesinden kaynaklanan diğer kayıplarla da baş edememektir. Bu kayıpların bazıları, sosyal dışlanma perspektifinden ele alındığında daha iyi anlaşılabilir. Sen’in (2000) çalışmasına göre işsizliğin neden olduğu diğer kayıplar şu şekilde sıralanabilir:

Mevcut Çıktı Kaybı: İşsizlik, üretici gücün boşa harcanması demektir. Çünkü potansiyel ulusal çıktının bir kısmı işsizlik nedeniyle gerçekleşmemiştir. İşsizlik oranları çok yüksek olduğunda bu büyüklük giderek artar.

Özgürlük Kaybı ve Sosyal Dışlanma: İşsizlikle beraber derinleşen yoksulluk, karar alma özgürlüğünü kısıtlamaktadır. İşsizlik durumunda sıkışık kalmış bir birey, sosyal güvenlik kurumları tarafından mali olarak desteklene bile, çok fazla karar alma özgürlüğüne sahip olamamakta ve bu özgürlük kaybı birçok işsiz tarafından yoksunluk olarak algılanmaktadır. İşsizlik, insanları sosyal dışlanmaya iten temel bir nedensel faktör haline gelebilmektedir.

Psikolojik Zarar ve Sefalet: İşsizlik, işsizlerin yaşamlarına zarar verebildiği gibi, şiddetli yoksunluk kültürüne, sefalet ve psikolojik sorunlara sebep olabilir. İşsizlik üzerine yapılan ampirik çalışmalar, bu etkinin ne kadar ciddi olabileceğini göstermektedir. Yüksek işsizlik düzeyi, kimi zaman mağdurların yaşadığı çaresizlik duygusunun bir göstergesi olan, yüksek intihar oranlarıyla da ilişkilendirilebilir. Bir işe sahip olmak, çalışanların psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmasını da sağlar. Gizli yoksunluk teorisine göre işsizlik, yalnızca ekonomik kaynakların olmamasına işaret etmez aynı zamanda beş gizli psikolojik ihtiyacın, istihdam ilişkileriyle karşılanmasından da yoksun kalınmasını ifade eder. Bunlar; bir günlük zaman planlaması, aile dışında sosyal ilişki kurma ihtiyacı, kolektif bir amacın parçası olma ihtiyacı, yeni bir statü

ihtiyacı, kişisel etiket, gündelik işler olarak sıralanabilir. Jahoda'ya (1981) göre yoksunluk, ekonomik daralmayla birlikte, bireyin sosyal bütünleşme algısının işsiz kalındığında daha da azalmasıdır. Çalışarak; sosyal katılım, sosyal statü ve öz yeterlilik elde edilir.

Sağlık Sorunları ve Ölüm: İşsizlik ayrıca, hastalıklara ve intihar dışındaki ölümlere de yol açabilmektedir. Bu durum bir dereceye kadar gelir kaybının bir sonucu olabilir ancak aynı zamanda sürekli işsizliğin yarattığı öz saygı ve motivasyon eksikliği ile birlikte de ortaya çıkabilir. Bu durum başlı başına bir sosyal dışlanma sorunu değildir fakat sosyal dışlanma sağlık ve ölümlerle dolaylı bir ilişki içerisindedir.

İnsan İlişkilerinin Kaybı: İşsizlik hem sosyal ilişkilere hem de aile ilişkilerine oldukça zarar verebilir. Aynı zamanda aile içindeki genel uyumu ve tutarlılığı zayıflatabilir. Bu sonuçlar gelir düzeyinin düşmesi ve yoksullukla birlikte bir dereceye kadar kendine güvenin azalmasına sebep olmaktadır ancak tam zamanlı ve sürekli bir çalışma yaşamının kaybı, tek başına bile bir sorundur. Bu durum sosyal ilişkilerde başarısızlığa neden olmakta ve sosyal dışlanmanın bir parçası haline gelmektedir. Bireylerin işsiz olması günlük sosyal ilişkisini, iş arkadaşlarını ve müşterilerini kaybetmesiyle sonuçlanır. Buna ek olarak, literatürde sosyal katılım ve işsizlik arasında negatif bir ilişkinin olduğu belirtilmiştir (Julkunen, 2002; Lekeş, 2010), İşsizlerin sosyal aktivitelere katılımı ve yakın ilişkilerde sosyal destek bulmaları daha az görülmektedir. Üstelik psikolojik baskı işsizliğe karşı negatif bir sosyal tutum geliştirmeyi de beraberinde getirir. Bu nedenlerle de işsizlerin topluma yabancılaştığı da görülmektedir. Bunun bir sonucu olarak, sosyal ilişkilerdeki azalma yaşam doyumunu azaltabilir.

Sosyal Statü Kaybı: Jahoda'ya göre (1981) bir bireyin hayattaki statüsü o bireyin işiyle birlikte tanımlanır. Başkaları kendilerini nasıl görürlerse, bireyler de kendilerini öyle görme eğilimindedirler. Göreli olarak düşük statüde çalışan bireylere, örneğin niteliksiz işçilere, işsiz bireylerden daha fazla saygı duyulmaktadır. İşini kaybetme, utanç duygusu ve değersizlik inancı gibi etiketlemeleri de beraberinde getirebilir. Sosyal prestij kaybı, daha düşük bir sosyal statünün prestij algısıdır ancak statünün ve etiketlemenin önemini kesin olarak ölçmek mümkün değildir. Bazı çalışmalarda da sosyal grubun normlara bağlılık derecesinin bireyin kimlik algısını etkilediği vurgulanmıştır. Statüler ve kimlik etkileri yüzünden daha düşük bir yaşam doyumunun bulunması işsizliğin sonuçlarından biridir (Pohlan, 2019, s. 10).

Motivasyon Kaybı ve Çalışma Yaşamına Yeniden Katılım: İşsizlik kendine güven ve motivasyon kaybına neden olabilir. İşsizleri, uzun dönemde, depresif ve sosyal açıdan pasif hale getirebilir. Bu durum işsiz birey için kendi başına bile yıkıcı bir etkidir. Ayrıca daha sonra tekrar iş yaşamına dahil olduğunda da sosyal dışlanmaya yol açabilir. Dolayısıyla işsizliğin "sosyo- psikolojik" etkileri gelecekte işsizliğin artmasına sebep olabilir.

Özyeterlilik Kaybı: Sosyal bilişsel teoride, öz yeterliliğin oluşması bireyin uyarlanabilir eylemde bulunarak istediği statülerle ilgili yeterliliği kazanmasını tanımlar. Öz yeterlilik daha fazla sorumluluğun işçiye kaydırıldığı modern işgücü piyasasında önemli bir bireysel özelliktir. Tisch ve Wolff (2015), istihdam ve öz yeterlilik arasındaki ilişkiyi tartışmıştır. Jahoda (1988), Warr ve

Jackson (1988) gibi sosyal psikologların yaptıkları çalışmalarda işsizliğin psikolojik sıkıntılara yol açtığı belirtilmektedir. Liem, işsizlerle çalışanlar arasında yaptıkları karşılaştırmalı çalışmalarda çalışmanın başlamasından 60 gün sonra işsizlerde kaygı, depresyon, uyku bozukluğu, kin ve paranoyaların yüksek düzeyde görüldüğünü raporlamıştır (Liem ve Liem, 1988). Bu stres bulguları, zaman geçtikçe işsizler için daha da artmıştır. İşsizlik süresi 8 ya da 12 ay devam ettiğinde duygusal sağlığa etkileri daha da şiddetlenmiştir. İşsizliğin duygusal sağlığa olumsuz etkisinin nedeni olarak, bireylerin çaresiz hissetmeleri gösterilmektedir (Seligman ve Mair, 1967).

Sosyal Bütünleşmeden Yoksunluk: Sosyal dışlanmanın sübjektif deneyimi, bir toplum içinde yararsız veya gereksiz olmak ya da hissetmekle belirlenebilir (Popp ve Schels, 2008). İşgücü piyasasıyla bütünleşme, topluma olan aidiyet duygusunda önemli bir rol oynar. Bazı ampirik çalışmalar göstermektedir ki istihdam edilmek işsizliğe göre daha yüksek bir aidiyet duygusunu beraberinde getirir. İşsiz kalmak, insanları daha büyük bir sosyal topluluğun parçası haline gelmekten ve yaşamlarına bir amaç veren sosyal rolden uzaklaştırır. İşsiz kalmak, işçilerin toplumdaki konumlarını ve sosyal sistemdeki algılanan amaçlarını tehdit edebilir. Sonuç olarak işsizliğin olumsuz psikolojik ve sosyal sonuçları olacaktır. Bir işe sahip olmak, kişiye iş ve statü kazandırır ve genellikle işi olan bireyi potansiyel bir sosyal ağ içine yerleştirir. İş, kişinin hayatına anlam ve süreklilik kazandıran temel bir yaşam aktivitesidir (Jones, 1988, s. 164). Çalışmayı psikolojik ve sosyal bir perspektifte görmenin bir yolu, Maslow'un hiyerarşik ihtiyaç ölçeğini kullanmaktır (1962). Eğer bu yapılırsa, işsizlik durumunda işin sağladığı ekonomik ödüllerin ihtiyaç ölçeğinin altında olduğu görülür. İş, insana kendisini ifade etme fırsatı vermesi nedeniyle, kişinin yaratıcı doğasının bir parçası olmasını sağlar. Eğer iş kaybedilirse, kişi üretken başarıdan elde edilen tatmin hissini kaybeder.

Ötekileştirme: İşsizlik, etnik ayrışmaların ve cinsiyet ayrımcılığının artmasında önemli bir etkiye sahip olabilir. İşsizlik arttığında, en çok etkilenen gruplar, özellikle de göçmen topluluklar olmaktadır. Bu durum, yasal göçmenlerin, göç ettikleri toplumda, gündelik yaşamla bütünleşme süreçlerini zorlaştırmaktadır. İşsizlik oranlarının yüksek olduğu dönemlerde işsizliğin cinsiyet üzerinde de etkisi bulunmaktadır. Özellikle kadınlar, iş gücü piyasası dışına itilmektedirler. Bu da bir sosyal dışlanma örneğidir.

Kültürel Değerlerin Zayıflaması: İşsizlik; alkol bağımlılığı, intihar, boşanma, çocuğa yönelik suç oranlarının artması, aile parçalanması gibi sonuçlar yaratarak kültürel değerlerin zayıflamasına yol açmaktadır (Ottosen ve Thompson, 1996).

Yöntem

Çalışmada, 2018-2019 yılı eğitim öğretim döneminde Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümü ile İktisat bölümü dördüncü sınıfta öğrenim gören öğrencilerin sosyal dışlanma, işsizlik, sosyo-ekonomik durum ve siyasal katılım hakkındaki görüş ve farkındalıklarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada, sosyal dışlanma, siyasal katılım ve istihdam edilebilirlik ile ilgili öğrencilerin görüş ve düşüncelerinin neler olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında 110 öğrenciye, nicel araştırma yöntemi veri toplama tekniklerinden anket uygulanmıştır. Araştırmaya 110 öğrenci katılmış olup veriler, SPSS 20.0 paket programıyla çözümlenmiştir. Anket soruları; sosyal dışlanma ile siyasal katılım ve işsizlik arasındaki ilişkileri belirleyecek şekilde hazırlanmıştır.

Her iki bölümde 2018-2019 Eğitim öğretim döneminde 150 aktif öğrenci vardır. Dolayısıyla evren büyüklüğü 150'dir. Sosyal bilimlerde araştırma büyüklüğünün hesaplanmasında çeşitli formüller kullanılırken en fazla kullanılan hesaplama tekniklerinden biri Cochran tekniğidir (Gürbüz ve Şahin, 2018, s. 128-129). Örneklemi elde ederken hesaplama tekniği aşağıdaki gibidir:

$$n = \frac{n_0}{1 + n_0/N} \quad n_0 = \frac{t^2 x s^2}{d^2}$$

N=Evren büyüklüğü; n=Örneklem büyüklüğü; t=Güven düzeyine karşılık gelen z düzeyi (0.05 güven aralığı için 1.96); s=Evren için tahmin edilen standart sapma; d=Kabul edilebilir sapma toleransı. Her iki bölümde öğrenim gören aktif öğrenci sayısı toplam 150 kişidir. %95 güven aralığında örneklem büyüklüğü $n_0 = 1.96^2 + 0.5^2 / 0.05^2 = 384,16$ $n = \frac{384,16}{1 + 384,16/150} = 107.87$ olarak elde edilmiştir. 107.87 öğrenci örneklem büyüklüğü hesaplanmış olmasına karşın 110 öğrenciye anket uygulanmıştır.

Sosyal dışlanma yukarıdaki gibi çok boyutlu bir kavram olmasına karşın, çalışmada yalnızca işsizlik, sosyo-ekonomik ve siyasal katılıma etkileri açısından ele alınmıştır. Sosyal dışlanmanın yoksulluk boyutu çalışmanın dışında tutulmuş yalnızca etkileri açısından çalışma kapsamına dahil edilmiştir. İki bölümde dördüncü sınıfta okuyan 110 öğrenciye uygulanan anket sorularıyla da sosyal dışlanma olgusunun yukarıda bahsi geçen boyutlarıyla bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde sosyal dışlanma ve siyasal katılım ilişkisi ortaya konulmaya çalışılırken, ikinci bölümünde de sosyal dışlanma ve işsizlik ilişkisi sosyo-ekonomik boyutlarıyla ele alınmıştır. Son bölümde yapılan frekans analizi teorik temele dayalı olarak yorumlanmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Tablo 1: Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Kadın	50	45,5
Erkek	60	54,5
Toplam	110	100,0

Çalışmaya katılan 110 öğrencinin %54,5'i genç erkek öğrencilerden, %45,5'i ise genç kadın öğrencilerden oluşmaktadır.

Tablo 2. Öğrencilerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	3	2,7
18-28	105	95,5
29-39	2	1,8
Toplam	110	100,0

Ankete katılanların %95,5'i 18-28 yaş aralığında yer alırken, katılımcıların %1,8'i 29-39 yaş aralığındadır. Katılımcıların %2,7'si soruya yanıt vermemiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin Gelir Durumları

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	7	6,4
Asgari Ücretten Az	54	49,1
Asgari Ücret	12	10,9
Diğer (öğrenim bursu/öğrenim kredisi)	37	33,6
Toplam	110	100,0

Tablo 3'te öğrencilerin gelir durumlarına bakıldığında %49,1'inin asgari ücretten daha az ve %10,9'unun asgari ücret düzeyinde gelire sahip oldukları, diğer öğrencilerin ise öğrenci bursu ve kredi aldıkları görülmektedir.

Tablo 4. Öğrencilerin Çalışma Durumu

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	1	0,9
Evet	15	13,6
Hayır	94	85,5
Toplam	110	100,0

Öğrencilerin, %13'6'sı bir işte çalışırken, %85,5'inin ise herhangi bir işte çalışmadığı görülmektedir. Ardahan ilinde iş olanakları sınırlıdır. Öğrenciler gelir yetersizliği nedeniyle çalışmak isteseler bile iş imkanlarının olmaması nedeniyle çalışmamaktadırlar.

Tablo 5. Öğrencilerin Mezun Olduktan Sonra İş Bulabilme Beklentilerinin Tespiti

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	9	8,2
Evet	53	48,2
Hayır	45	40,9
Kısmen	3	2,7
Toplam	110	100,0

Tablo 5, mezun olduklarında iş bulabileceklerini düşünen katılımcı öğrencilerin, toplam öğrencilere oranının %48,2 olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin %40,9'u iş bulamayacaklarını belirtmişlerdir. %8,2'si bu soruya yanıt vermezken, %2,7'si ise kısmen iş bulabileceğini vurgulamıştır. Bu durumda öğrencilerin iş bulmaya dair beklentilerinin yüksek olmadığı, katılımcı öğrencilerin sadece %48,2'sinin iş bulma konusunda umutlarının olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Öğrencilerin İşsiz Kalma ve Sosyal Dışlanma İlişkisine Bakışlarının Tespiti

	Frekans	Yüzde
Evet	63	57,3
Hayır	47	42,7
Toplam	110	100,0

Tablo 6, öğrencilere işsiz kaldıklarında toplumdan ve yaşadıkları çevreden dışlanıp dışlanmayacakları sorusuna verilen yanıtları göstermektedir. Yanıtların %57,3'ü evet iken, geriye kalan %42,7'si hayır yanıtını vermiştir. Sosyal bağların refah ve mutluluk açısından önemi, uzun zamandır bilinmektedir. Sosyal refah, daha geniş refahın bir boyutu olarak kabul edilebilir ve bunun öznel göstergesi olan olgu da mutluluktur (Jahoda, 1981). Benzer şekilde, işsizlik etiketlenme ve sosyal dışlanma için önemli bir açıklayıcı koşul olarak görülmektedir (Gallie vd., 2003). İşsizlik, yaşamı sürdürmek için gereken kaynakların kaybını ve diğer sosyal rolleri yerine getirme becerisini etkileyebilecek önemli bir sosyal rolü içerdiği için özellikle stresli bir durum olarak değerlendirilebilir.

Tablo 7. Öğrencilerin Aile İçi Problemler ve İşsizlik Hakkındaki Düşüncelerinin Tespiti

	Frekans	Yüzde
Evet	90	81,8
Hayır	20	18,2
Toplam	110	100,0

Tablo 7’de, ankete katılan öğrencilerin işsiz kalmalarının aile içi problemlere neden olup olmayacağı sorusuna verilen yanıtları görülmektedir. Bu soruya katılımcı öğrencilerin %81,8’i evet yanıtını verirken, %18,2’si hayır yanıtını vermiştir. Bu durum ailelerin gelirinin düşük olmasından kaynaklanabilir. Öğrencilerin gelir profillerine bakıldığında bu durum desteklenmektedir. Aileler, öğrencilerin hemen iş sahibi olup gelir yönüyle kendilerine destek olmalarını istemekte ya da kendilerine yük olmamalarını istemektedirler.

Tablo 8. Öğrencilerin İşsizliğin Yol Açtığı Sorunlar Hakkındaki Düşüncelerinin Tespiti

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	17	15,5
Başka bir kentte iş aramak üzere uzaklaşmak	23	20,9
Evden uzaklaşma	16	14,5
İletişim sorunları	24	21,8
Dışlanma, hor görülme, küçümsenme	22	20,0
Diğer	5	4,5
Hepsi	3	2,7
Toplam	110	100,0

Tablo 8, işsizliğin neden olduğu sorunların neler olabileceğini özetlemektedir. Öğrencilerin %21,8’i, ailesi ve çevresiyle işsizlik ve parasızlık yüzünden iletişim sorunları yaşayacağını, %20,9’u başka bir kente iş aramak için göç etmek zorunda kalacağını, %20’si (yine) toplum tarafından küçümseneceği ve dışlanacağını, %14,5’i evden uzaklaşacağını, %4,5’i ise diğer yanıtını vermişlerdir. Ankete katılanların %15,5’i soruyu yanıtızsız bırakmışlardır. Dolayısıyla verilen yanıtlar, işsizliğin öğrencilerin sosyal katılımını ve sosyal bütünleşmesini azaltacağı yönündeki bakış açısını destekler niteliktedir.

Tablo 9. Öğrencilerin İşsizliğin Yol Açtığı Ekonomik Sorunlar Hakkındaki Düşünceleri

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	1	0,9
Parasızlık çaresizlik	31	28,2
Ekonomik özgürlüğün kısıtlanması	28	25,5
Borçları ve kirayı ödeyememek	4	3,6
Kendi ihtiyaçlarını karşılayamamak	21	19,1
Bakmakla yükümlü olunan kişilerin ihtiyacını karşılayamamak	11	10,0
Diğer	6	5,5
Hepsi	8	7,3
Toplam	110	100,0

Tablo 9, ankete katılan öğrencilerin işsizliğin ekonomik yönden olumsuz yönlerini özetleyen görüşlerini yansıtmaktadır. Öğrencilerin %28,2'si parasızlık ve çaresizliği olumsuzluk olarak nitelendirirken, %25,5'i ekonomik özgürlüğün kısıtlanması olduğunu vurgulamışlardır. Öğrencilerin işsiz kaldıklarında %19,1'inin kendi ihtiyaçlarını, %10'unun yakınlarının ihtiyaçlarını karşılayamamaktan kaygı duydukları görülmektedir. İşsizlik, ekonomik olarak üretken kaynakların atıl kalması durumudur. Bunun sonucunda da teknolojik yeniliklerin üretim sürecine uygulanmasından kaynaklanmadığı durumlarda üretim kaybına yol açabilir. Birey açısından da işsizlik, gelirden yoksun kalmak anlamına gelir. Öğrencilerin verdikleri cevaplarda en çok vurguladıkları unsurlardan biri, ekonomik özgürlükten mahrum kalmak olmuştur.

Tablo 10. Öğrencilerin İşsizliğin Yol Açtığı Psikolojik Sorunlar Hakkındaki Düşüncelerinin Tespiti

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	1,8
Kendimi ailemden ve çevremden dışlanmış hissedirim	32	29,1
Evden hiç dışarı çıkmak istemem	14	12,7
Arkadaşlarımla dışarı çıkamam	9	8,2
Ailemin ihtiyaçlarını karşılayamadığım için kendimi mahcup hissedirim	46	41,8
Akrabalarım ve ailemle görüşmek istemem ve yalnız kalırım	2	1,8
Hepsi	5	4,5
Toplam	110	100,0

Tablo 10, işsizliğin yol açtığı psikolojik sorunlar hakkında öğrencilerin düşüncelerinin neler olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin %41,8'i işsiz olurlarsa ailelerinin ihtiyaçlarını karşılayamayacakları için kendilerini mahcup hissedeceklerini belirtmişlerdir. %29,1'i kendilerini ailelerinden ve çevrelerinden dışlanmış hissedeceklerini, %12,7'si evden dışarı çıkmak istemeyecek kadar depresif olacaklarını, %8,2'si arkadaşlarıyla dışarı çıkamayacaklarını, %1,8'i aile ve akrabalarıyla görüşmek istemeyeceklerini vurgulamışlardır. Öğrencilerin %1,8'i soruya yanıt vermemiştir. Genel olarak öğrencilerin büyük çoğunluğunun verdiği cevaplarda da görüldüğü gibi işsizlik, dışlanma, mahcubiyet, yalnızlık, sosyal katılımdan mahrumiyet gibi etkileri de beraberinde getirmektedir. Öğrencilerin %4,5'i yanıtların hepsine katılmışlardır. Bireyin işsizliği, duygusal çaresizliği artırmakta, sosyal statüde önemli aşınmalara yol açmakta ve sosyal katılımı da azaltmaktadır.

Tablo 11. Öğrencilerin İşsizlik ve Kaygı İlişkisine Bakışlarının Tespiti

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	1,8
Evet	98	89,1
Hayır	10	9,1
Toplam	110	100,0

Tablo 11’de, işsizliğin kaygı yaratıp yaratmaması hakkında öğrencilerin görüşleri özetlenmiştir. Öğrencilerin %89,1’i işsizliğin kaygı yaratacağını, %9,1’i kaygı yaratmayacağını vurgulamıştır. %1,8’lik kesim ise soruyu yanıtsız bırakmıştır. Kaygı, insanların korku ve tehlike durumlarına verdiği tepki olarak tanımlanmaktadır. Kaygı aynı zamanda üniversite öğrencileri arasında oldukça yaygındır. Zihinsel, duygusal ve fiziksel sağlık üzerindeki olumsuz etkilere neden olmaktadır (Aydın, 2017). Literatürde, üniversite öğrencilerinin işsizlik kaygısı hakkında çok sayıda çalışma mevcuttur. Üniversite öğrencilerinin iş bulmaya yönelik kaygı düzeyleri belirlenmiş ve yapılan araştırmalar, kaygı düzeyinin son sınıf öğrencilerinde en yüksek düzeyde olduğunu göstermiştir (Davras, 2020). Dolayısıyla ankete katılan öğrencilerin kaygı düzeylerinin yüksek olması yapılan bu çalışmayı destekler niteliktedir.

Tablo 12. Öğrencilerin İşsizlikten Kaynaklı Kaygıları

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	14	12,7
Geleceği görememek	28	25,5
Uzun süreli işsiz kalmak	35	31,8
Başarılı olmamak	8	7,3
Sahip olduğu bilgi ve yetenekleri kullanamamak	15	13,6
Diğer	5	4,5
Hepsi	5	4,5
Toplam	110	100,0

Tablo 12, öğrencilerin işsizliğin yarattığı kaygılar hakkında verdikleri yanıtların özetidir. Öğrencilerin yanıtlarına bakıldığında %31,8’i uzun süreli işsiz kalmaktan korktuklarını belirtirken, %25,5’i geleceği göremeyeceklerini, %13,6’sı sahip oldukları yeteneklerini kullanamayacaklarını vurgulamışlardır. Bu soruya öğrencilerin %12,7’si yanıt vermemiştir. Marienthal’da yapılan bir çalışmada, işsizliğin etkileri 1930’lu yıllarla 1970’li yıllar karşılaştırılarak ortaya konulmuştur (Jahoda, 1979). İşsizliğin yarattığı etkiler de özellikle, psikolojik yoksunluk, iş deneyiminden mahrum kalma ve daha spesifik olarak sosyal ilişkilerde azalma, kolektif amaçlara katılmama, kabul edilebilir bir statünün olmayışı ve düzenli faaliyetlerin yokluğu olarak sıralanmıştır. Dolayısıyla işsizliğin yalnızca ekonomik maliyetleri değil, manevi maliyetleri de vardır (Winkelmann ve Winkelmann, 1998).

Tablo 13. Öğrencilerin Ekonomik Sorunlar Nedeniyle Üniversite Öğrenimini Bırakan Arkadaşlarının Olup Olmaması Durumu

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	1,8
Evet	51	46,4
Hayır	57	51,8
Toplam	110	100,0

Öğrencilere ekonomik sıkıntı nedeniyle üniversite öğrenimlerini bırakan arkadaşlarının olup olmadığı sorulmuş, %46,4'ü bu soruya evet yanıtını verirken, %51,8'i bu soruya hayır yanıtını vermiştir. Bu durum Tablo 13'te özetlenmiştir. Eğitim, bir ülkenin bağımsız olmasında önemli bir araçtır. İnsan yaşamının her alanında kilit bir role ve etkinliğe sahiptir. Üniversiteyi bırakmanın bireye, topluma ve üniversiteye etkileri vardır. Birey açısından üniversiteden ayrılmanın hem psikolojik hem de maddi maliyetleri vardır. Gençler, yetersizlik duygusu ve öz güven kaybından dolayı psikolojik sorunlar yaşayabilirlerken, yaşadıkları bu sorunların tümü okulu bırakmakla ilgilidir. Bunun yanı sıra üniversiteyi bırakan gençler, maddi ve manevi kaynaklarını boşa harcadıklarının farkına varacaklardır. Toplumsal açıdan üniversite mezunlarının sosyoekonomik etkisi asla göz ardı edilemez. Gitto vd. üniversite düzeyindeki eğitimin yetersizliği sadece öğrenciler üzerinde değil, aynı zamanda ekonomik büyüme ve bir bütün olarak toplum üzerinde de olumsuz etkileri olabileceği yorumunu yapmışlardır (Gitto, vd., 2016). Örneğin Türkiye'de üniversiteyi bırakan öğrenci sayısı 2013-2014 yılında 135 bin iken, bu sayı 2016-2017 döneminde 212 bine çıkmıştır. Türkiye'de üniversiteyi bırakma nedenlerinin ekonomik sıkıntılara ve bölümü sevmemeye dayalı olduğu vurgulanmaktadır. Üniversiteyi bırakanların nasıl sorunlarla karşılaştıkları ise bilinmemektedir (Güçlü, 2019).

Tablo 14. İş Bulma ve Çalışma Yaşamına Katılımda Cinsiyet Ayrımcılığının Etkili Olup Olmadığına İlişkin Kanılar

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	15	13,6
Evet, etkilidir.	31	28,2
Hayır, etkili değildir.	63	57,3
Kısmen etkilidir.	1	0,9
Toplam	110	100,0

Tablo 14, öğrencilerin cinsiyet ve iş bulma arasındaki ilişkiye dair görüşlerini özetlemektedir. Öğrencilerin %57,3'ü cinsiyet ayrımcılığının iş bulma ve çalışma yaşamında etkili olmadığını vurgularlarken, %28,2'si evet etkiler yanıtını vermişlerdir. Bu soruyu öğrencilerin %13,6'sı cevapsız bırakmıştır. Katılımcı öğrenciler, cinsiyet ayrımcılığının iş bulma ve çalışma yaşamında etkili olmadığını

düşünmektedirler ancak Gobillon, Meurs ve Roux (2015) çalışmalarında, kadınların yüksek ücretli işlere erişimlerinin önemli ölçüde daha düşük olduğu ve yüksek nitelikli erkeklerin yüksek ücretli pozisyonlar için yüksek nitelikli kadınlardan daha sık işe alındığı sonucuna varmışlardır.

Tablo 15. Öğrencilerin Çalışma Yaşamında Fırsat Eşitliğine Bakışları

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	5	4,5
İnanıyorum	49	44,5
İnanmıyorum	55	50,0
Kısmen	1	0,9
Toplam	110	100,0

Tablo 15, öğrencilerin çalışma yaşamında fırsat eşitliğine bakışlarını özetleyen bir soru olmuştur. Öğrencilerin %50'si fırsat eşitliğine inanmadığını belirtmiş, %44,5'i ise inanıyorum demiştir. Öğrencilerin %4,5'i bu soruyu cevapsız bırakmıştır.

Tablo 16. Fırsat Eşitliğine Çalışma Yaşamında İnanmayan Öğrencilerin Öne Sürdükleri Gerekçeler

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	73	66,4
Herkes eşit yaşam koşullarına sahip değil	8	7,3
Torpil	16	14,5
Cinsiyet eşitsizliği	3	2,7
Yapılan uygulamalar	3	2,7
Ekonomik durum	3	2,7
Ayrımcılık	3	2,7
Halk	1	0,9
Toplam	110	100,0

Tablo 16, fırsat eşitliğine inanmayan öğrencilerin öne sürdükleri gerekçeleri özetlemektedir. Fırsat eşitliğine inanmayan öğrencilere inanmama sebepleri sorulduğunda, öğrencilerin %66'sının bu soruyu yanıtızsız bıraktığı görülmüştür. Öğrencilerin bunun en önemli nedeni olarak %14,5'le torpili gösterdikleri görülmektedir. %7,3'lük kısmı herkesin eşit yaşam koşullarına sahip olmadığını

vurgulamaktadır. Ayrımcılık, cinsiyet eşitsizliği vb. nedenler cevapların küçük bir kısmını oluşturmaktadır. İşe alma ve seçimde kayırmacılık- liyakatten ziyade bağlantılar temelinde işe alma, değerlendirme ve terfi olarak tanımlanır. Kayırmacılık, bir dizi olumsuz yan etki ile ilişkisi nedeniyle etik değildir. Bunlar arasında ayrımcılık, yolsuzluk, üretkenlik kaybı, azalan iş tatmini, artan atalet ve stres bulunmaktadır (Hotho, 2020, ss. 659–679). Söz konusu düzenlemelere göre, kurum içindeki çalışanlar, istihdamın tüm konularında adil muamele görme hakkına sahiptir. Demokrasi ilkeleri vatandaşlar arasında eşitliği gerektirirken, eşit istihdam fırsatının (EEO) sağlanmasına ve istihdamda geçmişteki ayrımcılığın etkilerinin ortadan kaldırılmasına ihtiyaç vardır. Irk, cinsiyet, din, milliyet, engellilik veya siyasi görüş gözetmeksizin tüm insanlara istihdam sürecinde eşit fırsatlar yaratmak ve işe alımlarda adil olmak bütün öğrencilerin beklentisidir. Yeni işler yanı sıra iş tanımında belirli 'ayrımların' açıkça gerekçelendirilebildiği durumlar dışında, tüm insanlara yapay engeller konulmadan, önyargılar veya tercihler tarafından engellenmeden benzer şekilde muamele edilmesi şarttır (Stoilkovska, v.d. 2015).

Tablo 17. Öğrencilerin İşsizlik Sorununun Çözümünde Siyasal Kurumlara Güveni

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	21	19,1
Evet, Güvenirim	28	25,5
Hayır, Güvenmem	56	50,9
Bazen Güvenirim	5	4,5
Toplam	110	100,0

Tablo 17’de, öğrencilerin işsizliğin çözümünde siyasal kurumlara güvenip güvenmediklerine dair yanıtlarının özeti gösterilmektedir. Öğrencilerin %50,9’u bu soruya hayır yanıtını vermiştir. Öğrencilerden %25,5’i bu soruya evet yanıtı verirken, %19,1’lik kısmı bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. Siyasal kurumlara güven ve daha genel olarak demokrasiden memnuniyet, demokratik sistemlerin istikrarının, performansının göstergeleri ve önemli belirleyicileri olarak kabul edilir. Özellikle 2008 küresel ekonomik krizinin ardından uzmanlar mevcut siyasal kurumlar için alarm zillerinin çaldığını vurguladılar ve artan işsizlik düzeylerinin demokratik sistemler için oluşturabileceği tehdiye işaret ettiler. İşsizlik sadece ekonomik olumsuzluklar yaratmaz bunun yanı sıra kimlik ve öz saygı kaybına, marjinalleşme hissine veya yaşam doyumunun azalmasına sebep olur. İşsizliğin, kişisel yeterliliğe ve siyasal katılıma olumsuz etki ederken, artan strese de yol açtığı varsayılmaktadır. Bu sonuçlar, hükümete güven ve demokrasiden memnuniyet gibi siyasal değerlendirmeleri etkileyebilir. Devletler, işsizlik sorunuyla baş etmek için çeşitli çabalar sarf ederler ve işgücü piyasasına yeniden yerleşimi kolaylaştırmak için politikaların yanı sıra özel programlar da uygularlar. İşsizlikle mücadele, hükümetlerin en önemli görevlerinden biridir. İşini kaybeden kişi yalnız bırakılmaz, bunun yerine özellikle gelişmiş ülkelerde devlet tarafından pek çok yönden desteklenir. İşsizler, siyasal kurumların kendi taraflarında olduğunu hissederler ve yardım alırlarsa, siyasal değerlendirmeleri ya hiç değişmez ya da olumlu yönde olur (Bauer, 2018).

Tablo 18. Öğrencilerin İşsizlik ve Seçimlerde Oy Verme Tercihi İlişkisine Dair Görüşleri

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	1,8
Evet	69	62,7
Hayır	39	35,5
Toplam	100	100,0

Tablo 18, öğrencilerin işsizlik ve oy verme arasındaki ilişki hakkındaki görüşlerini yansıtmaktadır. İşsizliğin oy verme davranışını etkileyip etkilemeyeceği sorulmuş, öğrencilerin %62,7'si bu soruya evet yanıtını vermiştir. %35,5'i bu soruya hayır yanıtını verirken, %1,8'i bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. Seçmenlerin istihdam statüleri oy verme davranışlarını etkileyebilir. Hibbs (1987), yaptığı bir çalışmada Birleşik Devletlerdeki Demokratların Cumhuriyetçilerden daha yüksek enflasyon pahasına toplam işsizliği düşürmeye istekli olduklarını ve ampirik olarak başarılı olduklarını savunur. İşsizler ve işsizlik riski daha yüksek olanlar, Demokratları destekleme eğilimindeyken, çalışanlar ve daha az risk altında olanların Cumhuriyetçileri destekleme eğiliminde oldukları vurgulanmıştır.

Tablo 19. Öğrencilerin İşsizlik ve Siyasi Partilere Katılım Arasındaki İlişkiye Bakışları

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	6	5,5
Evet	46	41,8
Hayır	58	52,7
Toplam	110	100,0

Tablo 19, işsizlik ve siyasi partilere katılım arasındaki ilişkiye, öğrencilerin bakışını özetlemektedir. İşsizlik ve siyasal hayata aktif katılım arasındaki ilişkiyi araştıran bu soruya, öğrencilerin %52,7'si hayır yanıtını verirken, %41,8'i evet yanıtını vermiştir. Soruyu yanıtsız bırakan öğrencilerin oranı %5,5'tir. Fransızca konuşulan literatürde sıklıkla benimsenen bir yaklaşım, istihdamın ikincil sosyalleşme yoluyla siyasal katılım üzerindeki etkilerine bakmaktadır. Burada istihdam, insanların içinde yaşadıkları dünya hakkında sosyalleşme süreçleri ile belirli anlayış ve pratikleri edindikleri bir yaşam alanı olarak ele alınmakta ve bu onların siyasi görüşler oluşturmalarına ve siyasal davranışlarının biçimlenmesine yardımcı olmaktadır (Lorenzini ve Giugni, 2012, ss. 332-351). Çoğunlukla Anglo-Sakson literatüründe bulunan başka bir yaklaşım, işyerinde çalışma deneyimleri yoluyla elde edilebilecek, siyasal katılım için yararlı olan yetenekler ve yeterliliklere odaklanır. Scott ve Acock (1979) tarafından işsizliğin siyasal tutum ve davranışlar üzerindeki etkisinin sosyo-ekonomik duruma bağlı olduğu gösterilmiştir.

Tablo 20. Öğrencilerin İşsizlik ve Siyasal Parti Yönetimine Katılma Arasındaki İlişkiye Bakışları

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	7	6,4
Alabilirler	81	73,6
Alamazlar	22	20,0
Toplam	110	100,0

Tablo 20, işsizlik ve siyasi parti yönetimine katılım arasındaki ilişkiye dair görüşleri özetlemektedir. Öğrencilerin %73,6'sı, işsiz kişiler, siyasi parti yönetimde yer alabilirler cevabını vermişlerdir. %20'lik kısım, siyasi parti yönetimde işsiz olanların yer alamayacağını vurgulamışlardır. Öğrencilerin %6,4'ü soruyu yanıtsız bırakmıştır. İşsizliğin siyasal katılım üzerindeki olumsuz etkisinin, ekonomik gelişme düzeyinin düşük ve aynı işsizlik oranlarının ve gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkelerde, daha güçlü olduğu görülmektedir (Marx ve Nguyen, 2016).

Tablo 21. Öğrencilerin İşsiz Olmak ve Siyasal Parti Yönetiminde Olmamaya Dair Görüşleri

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	98	89,1
Parası olmayan nefes bile alamıyor	6	5,5
İşsizlik güçsüzlüktür	1	0,9
Siyasal niteliğe erişebilmek isteyen insanların ekonomik açıdan güçlü olması gerekiyor	3	2,7
Siyasi parti üyesi olmak için meslek sahibi olmak gerekiyor	1	0,9
Çıkar ilişkisi olmaması için	1	0,9
Toplam	110	100

Tablo 21, öğrencilerin, işsizlik ve siyasi parti yönetiminde olmamaya dair görüşlerini özetlemektedir. Öğrencilerden %5,5'i parası olmayan nefes bile alamıyor derken, %2,7'si siyasal niteliğe erişebilmek isteyen insanların ekonomik yönden güçlü olmaları gerekir yanıtını vermiştir. Siyasal katılım dar anlamda oy kullanmak, geniş anlamda ise faal olarak siyasal kurumların içinde bulunmak ve siyasal karar alma sürecinde geniş olarak yer almayı kapsamaktadır. Bir kişinin sahip olduğu gelir, siyasal katılımın belirleyicilerinden birisidir. Geliri yüksek olanların, diğer değişkenlerden bazıları yeterli olmasa bile, siyasî bakımdan etkili konuma geldikleri ve dolayısıyla siyasal katılmanın olumlu yönde etkilendiği ifade edilmektedir (Turan, 1986, s. 76).

Tablo 22. Öğrencilerin İşsizliğin Neden Olduğu Kaygı ve Ümitsizlik Durumlarının Tespiti

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	6	5,5
Evet	88	80,0
Hayır	16	14,5
Toplam	110	100,0

Tablo 22, öğrencilerin işsizliğin yol açtığı kaygı ve endişe durumlarına dair görüşlerini özetlemektedir. İşsizlikten dolayı ümitsizliğe düştünüz mü sorusu aynı zamanda geleceğe dönük olarak da sorulmuş, öğrencilerin %80'i bu konuda endişeli olduklarını belirtmişlerdir. %14,5'i de işsizlikle ilgili endişelerinin olmadığını vurgulamıştır. Öğrencilerin %5,5'i bu soruya yanıt vermemiştir. İşsizliğin, özellikle uzun süreli işsizliğin, kaygı ve depresyona neden olduğu bazı çalışmalarda ortaya konulmuştur (Schwarzer ve Hahn, 1993). Diğer taraftan sosyal desteğin eksikliği, işsizliğin getirdiği psikolojik problemlerle baş etmeyi de güçleştirmektedir. İşsizlik, kaygı ve depresyonu artırmakta ve düşük benlik saygısına yol açabilmektedir. Genç işsizliğinin artması ve köklü bir toplumsal sorun haline gelmesi, sadece işsizliği deneyimleyenler arasında değil; aktif nüfus içinde olmayan ama bu riskle karşılaşma ihtimali olan gençlik kategorilerini de etkilemektedir. Yüksek eğitilmiş işsizlik oranları, eğitimlerini sürdüren gençler arasında hissedilen işsizlik riski algısını da arttırmaktadır.

Tablo 23. Öğrencilerin Gelecek Kaygısı ve Siyasal Partilere Oy Verme Davranış Tercihi

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	24	21,8
Belirler	50	45,5
Belirlemez	35	31,8
Kısmen belirler	1	0,9
Toplam	110	100,0

Tablo 23, öğrencilerin gelecek kaygısı ve siyasi partilere oy verme tercihlerine etkilerini özetlemektedir. Öğrencilerin %45,5'i belirlediğini, %31,8'i belirlemediğini vurgulamışlardır. Öğrencilerin %21,8'i bu

soruyu yanıtı bırakmıştır. Muhtemelen işsizliğin sonuçlarına ilişkin ilk sistematik çalışma, ünlü Marienthal çalışmasıdır. Orada, işsizliğin etkisine ilişkin “Ayrılma Hipotezi” de denilen ana hipotezin temelleri şöyle özetlenmiştir: Avusturya'nın Marienthal köyünde, işsizliğin artmasıyla birlikte üyelik ve siyasal faaliyet oranlarında bir düşüş gözlemlenmiş ve işsizler arasında daha düşük ilgi ve siyasal katılım düzeyiyle karşılaşmıştır. İşsizlik ve siyasal katılıma ilgisizlik arasındaki bağlantıyı yönlendiren ana mekanizmalardan birinin etkinlik kaybı olduğu vurgulanmıştır. İşsizliğe ve özellikle uzun süreli işsizliğe maruz kalan öğrencilerin, yetkililere karşı da bir güvensizlik oluşturduğunu varsaymak normaldir. Yetkililerin sorunlarını çözme yeteneğinden veya iradesinden yoksun olduğu deneyimlenirken, siyasal olarak da hayal kırıklığına uğranılmıştır. İşsizliğin, siyasal katılıma ilgisizlik ile ilişkisi olduğu bazı çalışmalarca ortaya konulmuştur. Diğer çalışmalar işsizliğin tamamen farklı bir davranışsal etkisini vurgulamıştır. Bu da siyasal radikalleşmedir. Bu sorgulama hattı, işsizliğin daha aşırı siyasi görüşlere ve geleneksel olmayan katılım biçimleri için daha güçlü bir tercihe yol açma olasılığına işaret etmektedir. (Muñoz, 2013).

Tablo 24. Öğrencilerin İş Bulmak İçin Başvuru Yollarının Tespiti

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	14	12,7
Eş dosttan yardım isterim	11	10,0
İŞKUR'a başvururum	6	5,5
İş ilanlarına bakarım	44	40,0
Hepsi	35	31,8
Toplam	110	100,0

Tablo 24, öğrencilerin iş bulmak için hangi araçlardan yararlandıklarının bir özetini sunmaktadır. Öğrencilerin %40'ı iş ilanlarına bakarım yanıtını verirken, eş-dosttan yardım isterim, İŞKUR'a başvururum diyenlerin ve hepsi cevabını verenlerin oranı ise %47,3 olmuştur.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Ardahan Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ile İktisat Bölümünde 2018-2019 Eğitim Öğretim döneminde öğrenim gören, son sınıf öğrencileriyle yapılan bu çalışmada; sosyal dışlanma olgusu ekonomik, siyasal ve sosyal boyutlarıyla, işsizlikle ilişkilendirilerek yapılan anket çalışmasıyla ele alınmıştır. Sosyal dışlanma, işsizlik ve siyasal katılım arasında ilişkinin varlığı frekans tablolarıyla vurgulanmaya çalışılmıştır.

Örneğin Tablo 8'de, işsizliğin yol açacağı sorunlar ortaya konulmuş ve neredeyse yanıtların büyük bir kısmı, toplumdan soyutlanma ve dışlanmayı gösteren yanıtlar olmuştur. Çalışmada, katılımcı öğrencilerin çoğunluğu işgücü piyasasında olma isteklerinin ekonomik nedenlerden kaynaklandığını vurgulamışlardır. İşsizliğin öğrenciler için yaratacağı en olumsuz sosyo-ekonomik sorunun iletişim ve sosyal dışlanma olduğu ve ankete katılan öğrencilerin, bu durumdan endişe ettiği görülmektedir. Çalışma kapsamında, öğrencilerin büyük çoğunluğu, iş bulamamaktan dolayı kaygı duyduğunu

vurgulamaktadırlar. Bu durum öğrencilerin işsiz kalacaklarına dair kaygılarının yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Sosyal dışlanmanın siyasal boyutu ve işsizlikle ilişkisine bakıldığında, öğrencilerin %50,9'u işsizliğin çözümünde, siyasal kurumlara güvenmediklerini ifade etmişlerdir. 2008 küresel ekonomik krizi sonucunda, ekonomik problemlerin ve işsizliğin çözümünde bütün dünyada siyasal kurumlara güven azalmıştır. İşsizliğin çözümünde öğrencilerin siyasal kurumlara karşı güvensizliği söz konusu küresel eğilimi destekler niteliktedir.

İşsizliğin birçok ülkede soruna dönüşecek kadar artması ve probleme dönüşmesi çözüm yolları arayışını da beraberinde getirmektedir. Özellikle genç işsizliği ülkeler için çözüm bekleyen en önemli ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlardan biri haline gelmiştir. Sosyal dışlanma çok boyutlu bir kavram olmasına rağmen, işsizlikle beraber toplumda daha görünür hale gelmektedir. Sosyal içerme kavramı sosyal dışlanmaya çözüm olarak geliştirilmiş bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal dışlanma kişiyi, işsizlik vb. nedenlerle sosyal hayatın dışına iterken, sosyal içerme kişinin sosyal hayata dahil olması ile kişinin siyasi, medeni ve sosyal haklarını kullanması olarak tanımlanmaktadır.

Geliştirilen sosyal politikalarla genelde işsizlere özelde gençlere yaşam boyu eğitimler verilerek, meslek kazandırılabilir, böylece hem sosyal dışlanmanın önüne geçilir hem de gençler arasında sosyal uyum artırılabilir. Sosyal devlet kapsamında işsizlik ödenekleri yeterli düzeyde verildiğinde, işsizliğin getirdiği sosyal dışlanmanın etkilerinden gençler korunmuş olur. Geliştirilen sosyal politikalarla gençlerin sistem içinde kalması sağlanacağı gibi sistem dışı radikalleşmelerin de önüne geçilebileceği düşünülmektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar arasında, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması yoktur.

Destek ve Finansman Bilgileri

Yazarlar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Etik Kurul Kararı

Araştırma 2020 yılı öncesi yapılmasına karşın, yine de Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etik Kurulu izni alınmıştır. Ardahan Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etik Kurulu tarafından 17.02.2022 tarih ve 2200005822 kararı ile araştırmanın etik açıdan bir probleminin olmadığı oy birliği ile kabul edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Aydın P. C. (2017). Kaygı ve Endişe. *“Turkey Clinics Psychiatry-Special Topics”*, 10(4), 228–236. Erişim adresi: <http://psikiyatridizini.net/viewarticle.aspx?articleid=29733>
- Bauer, P. C. (2018), Unemployment, Trust in Government and Satisfaction with Democracy: An Empirical Investigation, *Socius Sociological Research for a Dynamic World*, 4 (1), 1-14.
- Bhalla, A. S., Lapeyre, F. (1997). Social Exclusion; Towards An Analytical And Operational Framework. *Development and Change*, 28, pp. 413-433.
- Burchardt, T., Le Grand, J., Piachaud, D. (2002). Degrees of Exclusion: Developing A Dynamic, Multidimensional Measure. In *Understanding Social Exclusion* 30-43. Oxford: Oxford University Press.
- Davras, G. M. (2020). Research of the Relationship Between the Unemployment Anxiety and the Self-Esteem of Potential Workforce in Tourism. *Journal of Tourism Theory and Research*, 6(2), 75-84.
- De Haan, A. (2000). Social Exclusion: Enriching the Understanding of Deprivation, *Studies in Social and Political Thought*, 2, 22-40.
- Gallie, D., Paugam, S., Jacobs. S. (2003). Unemployment, Poverty and Social Isolation: Is There a Vicious Circle of Social Exclusion, *European Societies* 5(1): 1–32, Erişim adresi: <http://dx.doi.org/10.1093/0199271844.003.0002>
- Giddens, A. (2001). *Sosyoloji*, Ed. C. Güzel, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gitto, L., Minervini L.F., Monaco, L. (2016). University Dropouts in Italy: Are Supply Side Characteristics Part Of The Problem”. *Econ. Anal. Policy*, 49, 108–116. Erişim Adresi: <file:///C:/Users/Windows%2010/Downloads/sustainability-10-00954.pdf>
- Gobillon, L., Meurs, D., Roux, S. (2015). Estimating Gender Differences in Access To Jobs. *Journal of Labor Economics*, 33(2), 317-363.
- Güçlü, A. (2019). *Üniversiteyi Terk eden Sayısı Neden Artıyor”* Erişim Adresi: <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/abbas-guclu/universiteyi-terk-eden-sayisi-neden-artiyor-2835795>
- Gürbüz, S., Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Hibbs, D. A., Jr. (1987). *The American Political Economy*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hotho, J., Minbaeva, D. B., Muratbekova-Touron, M., Rabbiosi, L. (2020). Coping with Favoritism in Recruitment and Selection: A Communal Perspective, *Journal of Business Ethics*, 165, 659–679.
- ILO. (2012). World of Work Report 2012. Geneva.
- Jahoda M. (1979). The Impact of Unemployment in the 1930s and the 1970s. *Bulletin of the British Psychological Society*, 32, 309-314.
- Jahoda, M. (1981). Work, Employment and Unemployment: Values, Theories, and Approaches in Social Research”, *American Psychologist*, 36(2), 184–191.

- Jahoda, M. (1988). Economic Recession and Mental Health: Some Conceptual Issues. *Journal of Social Issues*, 1988, 44 (4), 13-23.
- Julkunen, I. (2002). Social And Material Deprivation Among Unemployed Youth In Northern Europe, *Social Policy and Administration*, 36(3), 235-253.
- Kalaycıoğlu, E. (1984). *Çağdaş Siyasal Bilim, Teori, Olgu ve Süreçler*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Kapani, M. (2012). *Politika Bilimine Giriş*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Liem, R., Liem, J.H. (1988). Psychological Effects Of Unemployment Workers And Their Families, *Journal of Social Issue*, 1988, 44 (4), 87-105.
- Lorenzini, J., Giugni M. (2012). Employment Status, Social Capital, and Political Participation: A Comparison of Unemployed and Employed Youth in Geneva, *Swiss Political Science Review* 18(3): 332–351.
- Marx, P., Nguyen, C. (2016). Are The Unemployed Less Politically Involved? A Comparative Study of Internal Political Efficacy. *European Sociological Review*. 32(5), 634– 648.
- Maslow, A.H. (1962). Notes on Being Psychology. *Journal of Humanistic Psychology*, 2 (2), 47-71.
- Muñoz, J. (2012). *Unemployment And Political Apathy. Evidence From A Panel Survey in Spain (2010-12*, Erişim Adresi: <https://www.recp.es/files/view/pdf/congress-papers/11-0/978/>
- Nie, N., Verba, S., Converse P. (1989). *Siyasal Katılma Kamuoyu ve Oy Verme Davranışı*. Çev. İ. Turan, T. Karamustafaoglu, Ankara: Siyasi İlimler Türk Derneği Yayınları.
- Ottosen, G. K., Thompson, D. N. (1996). Reducing Unemployment, A Case for Government Deregulation, ABC Clio Published.
- Pohlan, L. (2019). Unemployment and Social Exclusion, *Journal of Economic Behavior An Organization*, 164(2019), 273-299.
- Popp, S., Schels, B. (2008). Do You Feel Excluded? The Subjective Experience of Young State Benefit Recipients". *Journal of Youth Studies* 11 (2), 165 – 191.
- Sapançalı, F. (2005). *Sosyal Dışlanma*, İzmir: Dokuz Eylül Yay, ss. 14-15.
- Saraceno, C. (2002). *Social Exclusion: Cultural Roots and Diversities of a Popular Concept*, Columbia: Institute for Child and Family Policy at Columbia University Press.
- Schulte, B. (2002). A European Definition of Poverty. The Fight Against Poverty and Social Exclusion in The Member States Of The European Union", *World Poverty, New Policies To Defeat An Old Enemy*, Ed. By. P. Town and D. Gordon. London: The Policy Press.
- Schwarzer, R., Hahn, A. (1993). Negative Affect in East-German Migrants. Longitudinal Effects of Unemployment and Social Support. *Anxiety, Stress and Coping*, 6, 57–69.
- Scott, W. J., Acock, A. C. (1979). Socioeconomic Status, Unemployment Experience and Political Participation: A Disentangling of Main and Interaction Effects. *Political Behavior*, 1(4), 361–381.

- Seligman, M.E.P., Maier, S.F. (1967). Failure to Escape Traumatic Shock. *Journal of Experimental Psychology*, 1967, 74, 1-9.
- Sen, A. (1990). Gender and Cooperative Conflict. In *Persistent Deprivations*, Ed., by Irene Tinker. New York: Oxford University Press.
- Sen, A. (2000). Social Exclusion: Concept, Application, and Scrutiny. Manila: Office of Environment and Social Development, Asian Development Bank. Erişim adresi: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/29778/social-exclusion.pdf>.
- Silver, H. (1994). Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms, *International Labour Review*, 133(5/6), 531-578.
- Silver, H., Daly, M. (2008). Social Exclusion and Social Capital: A Comparison and Critique, *Theory and Society*, Springer Publications, Vol.37.
- Stoilkovska, A., Ilieva, J., Gjakovski, S. (2015). Equal Employment Opportunities in the Recruitment and Selection Process of Human Resources. *UTMS Journal of Economics*. 6 (2): 281–292A
- Tisch, A., Wolff, J. (2015). Active Labour Market Policy and Its Outcomes: Does Workfare Programme Participation Increase Self-Efficacy in Germany? *International Journal of Sociology and Social Policy*. 35(1/2), 18–46.
- Turan, İ. (1986), *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*, İstanbul: Der Yayınları.
- United Nations (Birleşmiş Milletler). (2016). Report on the World Situation 2016, Erişim adresi: <https://www.un.org/esa/socdev/rwss/2016/full-report.pdf>
- Walker, A., Walker, C. (1997). *Britain Divided: The Growth of Social Exclusion in the 1980s and 1990s*, London: Child Poverty Action Group.
- Warr, P., Jackson, P. (1988). Factors Influencing the Psychological Impact of Pro-longed Unemployment and Reemployment. *Psychological Medicine*. 1988, 15, 795- 807.
- Winkelmann, L., Winkelmann, R. (1998). Why Are the Unemployed So Unhappy? Evidence From Panel Data, *Economica*. New Series, 65(257). 1-15.

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN Studies

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 5 Sayı/ISSUE 9 Yıl/YEAR: 2022

Alındı/RECEIVED: 01-06-2022 – Kabul/ACCEPTED: 23-06-2022

Türkiye Kırsalında Göç, Akrabalık Bağları ve Köylülüğün Sürdürülebilirliği

Migration, Kinship and Sustainability of Peasantry in the Rural Turkey

Oya TOPDEMİR KOÇYİĞİT¹

Abstract

Immigrations that started from rural areas of Turkey to urban areas in the 1950s continue to increase and there is an increase in immigration from urban areas to rural areas as well. The phenomenon of internal migration is discussed in many aspects, as it is the subject of different disciplines. In the discussions, basically, two main approaches come to the forefront that the depeasantry or peasantry will to be reconstructed according to current conditions. Some researchers are fixated on the idea that the peasantry will come to an end with the reasons such as the intensification of migration out of the village, reductions in agriculture and livestock

Öz

Türkiye’de 1950’li yıllarda başlayan kırsal alanlardan kentsel alanlara göçler artarak devam etmekle birlikte kentsel alanlardan kırsal alanlara göçlerde de artış görülmektedir. Yaşanan iç göç olgusuna farklı disiplinler kendi yaklaşımlarıyla ilgi gösterirken yürütülen tartışmalar, temel olarak köylülüğün sonunun geleceği ya da güncel koşullara göre yeniden üretileceği etrafında şekillenmektedir. Köy dışına göçün yoğunlaşması, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin azalması, proleterleşmenin artması gibi nedenler kimi araştırmacıları köylülüğün sonunun geleceği fikrine sabitlerken, kentsel alanlardan kırsal alanlara giderek artan göç, dayanışma örüntüleri

¹ Oya TOPDEMİR KOÇYİĞİT, Assist.Prof., Istanbul University, Faculty of Letters, Department of Anthropology, oya.topdemir@istanbul.edu.tr, Orcid: 0000-0002-9039-3295
Bu makale, 20-22 Mayıs 2022 tarihlerinde Ankara’da çevrimiçi olarak gerçekleştirilen 2.Uluslararası Göç Kongresi’nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

activities, and increase in proletarianization. On the other hand, the increasingly migration from urban areas to rural areas, the solidarity patterns and the sharing of family labor unite the others in the idea of the sustainability of the peasantry. In this paper, the place of kinship ties in the peasantry, which has changed its shape as a social category today, will be discussed. In the article, publications related to the theoretical views and researches in the classical and current literature on internal migration from rural areas to urban areas and from urban areas to rural areas will be used. These fieldworks underline that the meanings for home, land and family in Turkish villages, where migration and consanguineous marriages are common. The aim of the paper is to contribute to the current discussions about the peasantry by giving priority to look closely at the social and cultural world of rural communities.

Keywords: Peasantry in Turkey, immigration, proletarianization, kinship, rural sustainability.

ve aile emeğinin paylaşımı gibi nedenler de diğerlerini köylülüğün sürdürülebilirliği fikrinde birleştirmektedir. Bu makalede, günümüzde sosyal bir kategori olarak şekil değiştiren köylülükte akrabalık bağlarının nasıl bir yeri olduğu konusu ele alınacaktır. Makalede, klasik ve güncel yazında yer alan hem kırsal alanlardan kentsel alanlara hem de kentsel alanlardan kırsal alanlara yönelik iç göç konulu dikkat çeken kuramsal görüş ve araştırmalarla ilgili yayınlardan yararlanılacaktır. Yapılan alan araştırmaları, göçün ve akraba evliliklerinin yaygın olduğu Türkiye köylerinde güncel akademik yazında kırsal sürdürülebilirlikte sıklıkla göz ardı edilen ev, toprak ve ailenin anlamlarının altını çizmektedir. Makalenin amacı, kırsal toplulukların sosyal ve kültürel dünyasına yakından bakmaya öncelik vererek köylülük hakkındaki güncel tartışmalara katkıda bulunmaktır.

Anahtar kelimeler: Türkiye’de köylülük, göç, işçileşme, akrabalık, kırsal sürdürülebilirlik.

Giriş

Türkiye’de iç göçler, Osmanlı İmparatorluğu Döneminde de yaşanmış bir olgu olup, İkinci Dünya Savaşı sonrasında hızlanmıştır (Akkayan, 2003, s.30). Türkiye’de 1950’li yıllar itibariyle köylerden kentsel alanlara doğru gerçekleşen göçler, artarak günümüze kadar sürmüştür. 1950’de her dört kişiden üçü köy nüfusunu oluştururken kentlerde yaşayanların oranı %25’ti (Adıgüzel, 2016, s.43). Türkiye’de il ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı 2021 yılında %93,2 olmuştur. Belde ve köylerde yaşayanların oranı ise %7 (6,8)’dir (TUIK, 2021). Günümüzde kırsal alanlarda yaşayanların oranının bu denli düşük olmasının ana nedenini, kırsal alanlardan göçler oluşturur.² Yetmiş yılı aşan bir süreçte kentsel ve kırsal alanlardaki nüfusta gerçekleşen bu denli büyük değişim, farklı disiplinlerin araştırma konusu olmuştur ve birçok yönden tartışılmaktadır. Sosyal bilimlerin

² Buna ek olarak, 2012 yılında çıkarılan 6360 Sayılı büyükşehir yasının bu oranlara etkisini de dikkate almak gerekir. Buna göre Türkiye’de büyükşehir sayısı otuz olmuştur. Sınırları il mülki sınırları ile eşitlenen yeni büyükşehir belediyeleri kurulurken, İl Özel İdareleri ve köylerin yanı sıra belde belediyelerinin tüzel kişilikleri kaldırılmıştır. Büyükşehirlerin tamamında, 2014 yılı Nisan ayı ile birlikte köyler aynı adla mahalleye, beldeler de beldenin adıyla tek mahalle olarak köyler gibi ilçeye bağlı mahallelere dönüştürülmüştür (Demirkaya ve Koç, 2017, s.124).

köy çalışmalarına ilgisi de Türkiye’de 1940’lardan başlayarak günümüze kadar uzun yıllar azalan fakat son yıllarda yavaş yavaş artan bir ilgiyle süregelmiştir.

Kırsal alana yönelik yapılan araştırmalara kronolojik olarak bakıldığında araştırmaların uzun bir süre tarımsal dönüşüm paradigması çerçevesinde ele alındığı ve ardından da araştırmacıların farklı konulara yöneldiği görülür. Sirman (2001), yaptığı değerlendirmeye bu dönüşümü ortaya koymaya çalışmıştır. Buna göre, tarıma kapitalist ilişkilerin girmesiyle birlikte 1940’larda başlayan araştırmalarda köy toplumlarında oluşan değişme temel araştırma konusu olurken, 1950-1960’lı yıllarda daha çok modernleşme ve gelişme konu edilerek bunun köylerdeki yansımaları araştırılmıştır. Türkiye’de yapıldığı dönemlere damgasını vuran ve bu makalede de üzerinde sıklıkla durulacak olan klasikleşmiş etnografik kırsal alan araştırmaları arasında önemli eserler yer almaktadır. Örneğin; Niyazi Berkes’in Ankara’nın 13 köyünde gerçekleştirdiği *Bazı Ankara Köyleri Üzerine Bir Araştırma* (1942), Mümtaz Turhan’ın *Kültür Değişmeleri* (1969), Paul Stirling’in Kayseri’nin iki köyünde gerçekleştirdiği *Turkish Village (Türk Köyleri)* (1966), Nermin Erdentuğ’un Elâzığ’ın iki köyünde gerçekleştirdiği *Hal Köyünün Etnolojik Tetkiki* (1956) ve *Sün Köyünün Etnolojik Tetkiki* (1971), Carol Delaney’in bir Ankara köyünde gerçekleştirdiği *Tohum ve Toprak: Türk Köy Toplumunda Cinsiyet ve Kosmoloji* (2009).

Sonraki yıllarda modernist paradigma eleştirilmeye başlanmış, daha çok tarımın ne ölçüde kapitalistleştiği konu edilmiştir. Buna karşılık, 1970’lerde Marksist bakış açısıyla modernleşme üzerinden tarımsal dönüşüm ele alınsa da kapitalizmin tarıma girişini düzenleyen siyasal boyutu dikkate alınmamıştır. Siyasal boyutun gündeme gelmesi, 1980’lere denk gelmiş olup araştırmaların odağı yerel iktidar ilişkilerine yönelerek yerel ilişkilerin yeniden üretimi ve yereldekilerin bundaki rolü araştırılmıştır. Kırsal alanlara yönelik araştırmalarda ele alınan konuların daha da çeşitlenmesi, 1980 sonrası yapılan araştırmalarda görülür. Bu araştırmalarda göç, kitle iletişim araçlarının yerel kültürel etkisi ve kentli toplumsal hareketler ağırlık kazanmıştır. Ayrıca, 1970’li yıllar itibariyle köy/kent ayrımından sınıf ve cinsiyetin sorunsallaştırıldığı da görülür. Kırsal alana yönelik araştırmalara, 1990’lara gelindiğinde GAP ve etnik göç araştırmaları eklenmiştir. Günümüze doğru ise popülizm, kültürel direniş biçimleri, kadın hareketleri, çevrecilik gibi pek çok konu gündeme taşınmış ve gelişmenin yerelde yarattığı toplumsallık biçimleri sorgulanmıştır (2001, s.251-253).

Sirkeci ve Yüceşahin de demografik, toplumsal, kültürel ve ekonomik bağlamda etkileri ve önemi büyük olan iç göçlerin, Türkiye akademisinde uzun bir dönem kırsal kesimden kentsel kesime yönelmiş olan göçleri konu edindiğini ve kentleşmenin bir dinamiği olarak ele alındığını, özellikle 1970’li yıllarda yoğunlaşan iç göç konulu araştırmaların ise son yıllarda yeniden bir canlanma eğiliminde olduğunu vurgular (2014, s.2). İç göç konulu araştırmaların artmaya başlamasının önemli bir nedeni, son yıllarda kentsel alanlardan kırsal alanlara doğru yapılan göçlerdeki artıştır. 1995–2000 döneminde nüfusun %20,06’sı kentlerden köylere göç etmiştir. Köylere göç edenlerin sayısı bir önceki döneme (1985–1990 döneminde %12,60) kıyasla yaklaşık olarak iki kat yükselmiştir (Güreşçi, 2010, s.80). Adıgüzel’e göre bunun nedeni, 1980 sonrası liberal politikalar ve 1985 sonrası yaşanan terör olaylarıdır (2016, s.35). Gerçekten de yukarıda aktardığım gibi Türkiye’de yapılan kırsal alan araştırmalarının kronolojik sıralaması, kırsala yönelik araştırma konuları ile Türkiye’de yaşanan siyasal gelişmelerin birbirine paralel bir seyir izlediğini göstermektedir.

Son yıllarda dikkat çekici bir biçimde Türkiye’de kırsal alan araştırmalarına yeniden bir yönelmenin olması, güncel kırsal alanlarda yaşanan göç örüntülerinin nasıl tartışıldığına odaklanmayı gerektirmektedir. Türkiye göç yazınında yer alan tartışmalar, iki temel yaklaşım etrafında şekillenmektedir. Bunlardan biri, köylülüğün sonunun geleceğine diğeri ise güncel koşullara göre yeniden üretilerek kendisini devam ettireceğine yöneliktir. Kırsal alan yaşamında günümüzde giderek daha fazla oranda dışarıya göçün yoğunlaşması, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde azalmalar, metalaşma ve işçileşmenin artışı gibi nedenler kimi araştırmacıları

köylülüğün sonlanacağı fikrine sabitlemektedir. Öte yandan, giderek popülerleşen kentsel alanlardan kırsal alanlara göç olgusu, kent ve köy sakinlerinin akrabalık bağlarıyla karşılıklı dayanışması ve aile emeğini ortaklaştırma gibi nedenler de aralarında antropologların da yer aldığı diğer araştırmacıları yeni köylülük biçimleriyle köylülüğün sürdürülebilirliği fikrinde birleştirmektedir³.

Birçok araştırmacı, yürütülen tartışmaların dayanakları bakımından Türkiye’de 1980’li yıllardan bu yana yürütülen neoliberal politikaların kırsal alanın ekonomik, toplumsal ve kültürel dinamiklerini derinden etkilediğini işaret ederler. Öyle ki, üretilen politikaların bir sonucu olarak kırsal alanlardan kentsel alanlara yapılan göçlerin devam etmesi, kırsal alanlardaki tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde yoğunluğun azalması, mülksüzleşme, piyasa ekonomisinin ve ulus ötesi şirketlerin hegemonyasında ücretli ve mevsimlik işçileşmenin artması söz konusu. Kırsal alanların cazibesinin azalmasında, kentlerdeki çalışma yaşamında sigortalılık, ücretin düzenli ödenmesi, kadın emeğinin görünürleşmesi gibi olanaklarla birlikte eğitim, sağlık vb. hizmetlere erişimin kolaylığı da etkili olmaktadır (Eren, 2017; Keyder ve Yenal, 2015a; Keyder ve Yenal, 2015b; Kayaalp ve Karsak, 2018; Önal, 2017). Dahası, Ankara kırsalında yürütülen bir geri göç araştırması da artık kırsal alanlarda yaşanan tarımsal dönüşümler ve kentsel alanlardaki ekonomik faaliyetlere katılma, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişme arzusu gibi nedenlerin, yerleşik yaşamdansa birden fazla ikamet içeren daha hareketli bir toplumsal yaşamı gerektirdiğini gösterir (Bulut ve Dinçmen, 2021, s.16).

Yaşanan insan hareketliliğiyle birlikte kent ve kır birlikteliğinin ve bütünleşikliğinin sıkça hissedildiği günümüzde, güncel yazında büyük ölçüde köylülüğün itibar kaybettiğine ve yok olacağına yönelik tartışmalar yaşansa da kentsel yaşamın ve kültürel mirasın devamlılığının sağlanması gibi faktörlerin de etkisiyle köylülüğün sürdürülebilirliğinin sağlanmasına ayrı bir önem verildiğinden de söz edilebilir. Fakat, meselenin derin ve ilk bakışta görünmeyen katmanlarını ortaya koyabilecek nitelikte hem her iki alanı bir arada hem de disiplinler arası bir perspektifle ele alan araştırmalara pek rastlanmamaktadır. İlk yapılması gerekenlerden biri, disiplinler arasındaki ayrımların kalkması gerektiğine yöneliktir. Bunun yıllar önce ilk altını çizenlerden biri Paul J.Magnarella olmuştur. Ona göre kırsal alan çalışmalarının antropolojik veya sosyolojik olarak ayrılmadan ele alınması gerekir (Akkayan, 1980, s.123). Paul Stirling de kır ve kent ayrımını basit ve hatalı olmasının, her ikisi arasındaki ilişkiyi araştırmayı zorlaştırdığını desteklemiş, Kayseri’nin Sakaltutan ve Elbaşı köylerinde yaptığı alan araştırmalarında yapısal faktörler ve yerel koşulları birlikte değerlendirmiştir (Kayaalp ve Karsak, 2018, s.85). Ayrıca diğer disiplinlerin de perspektifleri, konunun farklı boyutlarını ortaya koyacağından giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

Öte yandan etnografik alan araştırmalarının artması, kır-kent ilişkisinin derinlikli analizlerinin yapılması açısından gereklidir. Sirman’ın dikkat çektiği gibi kırsal alan araştırmalarında özellikle gelişmecilik ve modernite arzularının aldığı yeni biçimler ve yarattığı öznellikler, daha fazla araştırılmayı beklemektedir (2001, s.254). Köy ve köylülüğe dair etnografik araştırmalar, artık farklı olarak bir ağ içerisinde yer alan çeşitli aktörlerin birbirleriyle ilişkilerine, etkileşimlerine, müzakerelerine yani “sürece” odaklanılarak araştırılmaktadır (Kayaalp ve Karsak, 2018, s.83). Gerçekten de kırsal alanın toplumsal örgütlenmesinin aldığı yeni biçimlerin nasıl olduğunu ortaya koymak, kırsal alanın kendi içinde, kentle ve hatta daha da ötesiyle ilişkisini gösterecek olup köylülüğün daha büyük bir bütünün içinde aldığı yeni konumları açık edecektir. Günümüzde artık Türkiye’de köylülüğün, kırsal ve kentsel alanı kapsayan, içiçe ve bütünleşik bir formda biçim değiştirdiğini kabul etmemek mümkün olmadığına göre köylülüğü kültürel anlamda sürdürülebilir kılan etkenler, kentlere ekonomik nedenlerden dolayı yapılan göçler ve kentsel yaşamdan bunalan ya da kentten beklentilerini karşılayamayanların kırsal alanlara yaptıkları

³ Makalenin ilerleyen kısımlarında bu yaklaşımlar detaylı olarak ele alınacaktır.

göçler bir arada ve geçirdiği süreçler ele alınarak daha iyi anlaşılabilir. Zira bu göçler artık ya birbirinin devamı ya da birbirinin etkisiyle biçimlenmektedir.

Kırsal alanlar odağında yaşanan gelişmeler, farklı disiplinlerin ilgisiyle makro ölçekte demografik, siyasi, ekonomik ve toplumsal etkilerine odaklanarak değerlendirilse de hane düzeyinde yaşanan değişim ve dönüşümler, Türkiye kırsalını daha yakından anlaşılır kılmayı sağlar. Örneğin ev, toprak ve aile (ocak/soy, akrabalık, toplumsal cinsiyet rolleri ve toplumsal hayat, sınıf ve güç dengeleri) buna örnek verilebilir. Bir başka ifadeyle, kırsal alanın toplumsal örgütlenmesinde en küçük birim olarak bilinen haneyi⁴, köy ve kent biraradlığında ve detaylı bir şekilde anlamaya çalışmadan Türkiye’de köylülüğün geleceğine dair söz söylemek eksik kalacaktır.

Bu makalede hem kırsal alanlardan kentsel alanlara hem de kentsel alanlardan kırsal alanlara yönelik klasik ve güncel yazında yer alan göç verilerinden yararlanarak köylülüğün devamlılığının sağlanmasında akrabalık bağları ve bu bağlarla kurulan anlayışların ve ilişkilerin nasıl etkili olduğu ele alınmaktadır. Makalenin amacı, günümüzde giderek daha fazla oranda işçileşiyor olsa da köylülüğün sürdürülebilirliğinde etkili olan aile ve akrabalığa dikkat çekerek literatüre katkı sağlamaktır. Bu maksatla makalede, klasik ve güncel yazında yer alan hem kırsal alanlardan kentsel alanlara hem de kentsel alanlardan kırsal alanlara yönelik iç göç konulu dikkat çeken kuramsal görüş ve araştırmalarla ilgili yayınlardan yararlanılacaktır. Bu bağlamda veri kaynaklarından biri iç göç konusuyla ilgilenen farklı disiplinlerden araştırmacıların yayınları iken diğeri ise Türkiye’de iç göçün başladığı tarihten bu yana Türkiye’nin farklı bölgelerinde yapılan klasik veya güncel alan araştırmalarıdır. Makalede yararlanılan yayınlar, günümüzde bir toplumsal kategori olarak gittikçe biçim değiştiren köylülüğün sürdürülebilirliğinde akademik yazında sıklıkla göz ardı edilen akrabalık bağlarının nasıl bir yeri olduğunu açık etmektedir.

Yapılan literatürel değerlendirme, günümüzde bir toplumsal kategori olarak gittikçe biçim değiştiren köylülüğün sürdürülebilirliğinde Türkiye köylerinde yaygın görülen akraba evliliklerinin, akrabalık bağlarının, ev, toprak ve aileye yönelik anlam üretimlerinin önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Zira hane, köylerde toplumsal birlikteliğin kurucu unsuru olarak birleştiren/birliği oluşturan özellikleri hâlâ içinde barındırmaktadır. Makalede, kırsal alanda yaşam alanı olarak tasavvur edilen “ev”in (hane) anlamlarına ve “ev”i sürdürülebilir kılan ocağın (soyun) nasıl kurulduğuna, köy içi yaşamın devamlılığını sağlayan ve bir arada yaşamının dayanağı olan toplumsal hayat kurgusuna, köy içi müşterek alanların kullanılabilirliğini olanaklı kılan toprakla kurulan ilişkiye ve kırsal alanda mülksüzlüğün bir sonucu olarak işçileşmeye doğru yol alan hareketlilikte yaşanan süreçlere değinilecektir.

Köylülüğün dönüşümüne yönelik tartışmalar

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru dünyada kapitalist üretim biçimine geçişle birlikte ekonomik, toplumsal ve kültürel değişmelerin yaşanmaya başlanması, tarımsal faaliyetlerin ve köylülüğün geleceği konusunda yapılan tartışmaları da alevlendirdi. Çalışmalarında tarım ve köylülüğü sorunsallaştıran Karl Kautsky, 1899’da “*tarım sorunu*”na dikkat çekerek kırsal alanlarda tarımsal faaliyetlerin devam ettirilmesinin giderek zorlaştığına vurgu yapmıştır. Tarım sorunu, kapitalist üretim biçiminin, farklı coğrafyalarda gelişmesi ve egemen hale gelmesi sürecinde, feodal ya da diğer prekapitalist üretim biçimlerine ait tarımsal yapıların yıkılması ya da

⁴ Köylülükte hane, hem bir yuva hem de iktisadi bir birimdir. Hane ekonomisi, aile birliğinin ortak bir kaynak ve emek havuzu çerçevesinde oluşturulması temeline dayanır (Wolf, 2000, s.32, 105).

kapitalizme uygun hale gelecek biçimde dönüştürülüp eklenmesiyle ilgilidir. Eski üretim biçimine ait üretim, mülkiyet ve iktidar ilişkileri, dolayısıyla eski toplumsal sınıflar çözülerek ortadan kalkmakta, bunların yerini yeni düzenin üretim, mülkiyet ve iktidar ilişkileri almaktadır. İnsanların sınıfsal aidiyetleri, yani maddi varoluşları, kimi zaman çok sert ve devrimsel biçimde, onlar yaşarken değişmektedir. Dolayısıyla süreç, yaşandığı her coğrafyada farklı gerilim ve dirençlerle karşılaşmıştır. “*Tarım sorunu*” bu gerilim ve dirençlerin toplu olarak isimlendirilmiş halidir (Önal 2017, s.729-730).

Köylülüğe dünyada antropolojinin ilgisi, 1800’lerin ortalarında disiplinin ortaya çıkmasına kadar götürülebilir fakat esasında 1930’lu yıllara kadar etnografik araştırmalara pek rastlanmaz. Ardından ise köylü toplumlara ilgede önemli bir artış görülür (Gamst, 1974). Dünyada tarım ve köylülük, yıllar içinde “sorun” olarak tartışılırken Türkiye, Cumhuriyetin kurulma sürecini yaşıyordu. Türkiye’de kırsal alana akademik ilgi ise 1940’lı yıllarda farklı disiplinlerin araştırmalarıyla başladı. Kırsal alanı konu edinmeye başlayan ilk çalışmalar, Türkiye’nin kuruluş ilkeleriyle bağdaşık bir şekilde kalkınmacılık, modernleşme vb. konulara odaklandı. Fakat öngörülen kırsal kalkınma modellerinin ilerleyen zaman içinde kurulamaması ve kapitalizmin artan etkisiyle birlikte tarımda 1970’lerden itibaren görülen neoliberal etkiler, Türkiye’de kırsal alanla ilgili tartışmalarda kültürel konulara da odaklanılmasını gerektirdi (Kayaalp ve Karsak, 2018). Neoliberal kapitalizmin kırsal alana 1980’lerde artan etkisi de köylülüğün bu etkiden epeyce nasibini almasına ve “köylülük” kavramının yeniden sıkı bir şekilde tartışılmasına ortam yarattı.

Geliştirdiği tipolojisinde köylülüğü, aile emeğine dayalı ve aile ilişkileriyle gerçekleşen tarımsal işletme olarak kavramsallaştıran Teodor Shanin’e göre cemaat olarak varlık gösteren köylülerin temel gelir kaynağı toprak tarımıydı ve köylüler kendi ikâmesini bu yolla sağlayabiliyordu (1971). Günümüzde artık Shanin’in açıkladığı tipolojisindeki gibi köylülüğün tanımlanmasında aile emeğine dayalı ve aile ilişkileriyle gerçekleşen tarımsal işletme fikri pek de kabul görmüyor. Bununla birlikte köylüler, yaşadığı ekonomik istismar giderek artan, “*kendi kendine yetmeyen*” veya “*kendi kendini idame ettiremeyen*” ve cemaatten daha da karmaşık bir toplumsal oluşum olarak görülmektedir (Keyder ve Yenal, 2015a, s.18).

Neoliberalizmle birlikte toprağın ve emeğin metalaşmasındaki artış, kuşkusuz köylülüğün sürdürülebilirliğini olumsuz anlamda etkilemektedir. Eric Hobsbawm, günümüzdeki köylülüğü “*köylülüğün ölümü*” şeklinde kavramsallaştırmıştır (1996). Onun kuramından yola çıkarak Türkiye kırsalında toprağın metalaşması sonucunda köylülüğün tasfiye olabileceği iddia edilmektedir (Keyder ve Yenal, 2015a, s.19). Bilhassa toprağın metalaşmasının, toprağın köylülerin ellerinden çıkması, köylülerin mülksüzleşmesi, piyasaya eklenmesi ve işçileşmesine yol açtığına yönelik güçlü argümanlar geliştirilmektedir (Önal, 2017). Buna ek olarak, kentin çekiciliğinin, kırsalın da iticiliğinin azaldığı ve “sözleşmeli çiftçilik” olgusunun popülerleştiğine yönelik fikir de gündemde önemli bir yer tutmaktadır (Keyder ve Yenal, 2015b, s.172).

“Köylülük ölüyor” tartışmalarının aksine geliştirilen argüman ise Alexander Chayanov tarafından geliştirilen, analiz birimi olarak haneyi alan “*köylülüğün direniş*” kuramına dayanır (1925). Buna göre köylüler, tehlike hissettikleri anda varlıklarını sürdürebilmek için direnç gösterirler, her şeye rağmen ayakta dururlar. Köylülüğün ölümünü zorlaştıran olgu ise köylülerin daha fazla çalışarak kendi kendini sömürmesidir (Aydın, 2016, s.46). Eric Wolf (2000) bu kendi kendini sömürme olgusunu açıklarken köylünün nispeten mevcut olan özerkliği sürdürülebilir kılınırsa köylülüğün, varlığını değişkenler ve çoklu formlarla yeniden üreterek sürdüreceğine işaret eder. Birçok badire⁵ atlatan köylülerin geçmişte de piyasadan bağımsız hareket etmediğini vurgulayan Van der

⁵ Dünyanın birçok bölgesinde köylülerin yaşadığı sıkıntılar, büyük köylü hareketlerinin yaşanmasına neden olmuştur ve köylüler bu direnişlerinde büyük kayıplar vermişlerdir. Genel olarak kırsal alanda sükûnetin hâkim olduğunu ve bu nedenle

Ploeg (2012) da “yeni köylülük” kavramını ortaya atarak köylülüğün defansa geçişini açıklamaya çalışır. Fakat bu kavramsallaştırması, üreticiye yönelik detaylı veri sunmadığı ve kırsal alanlara geri göç edenleri pazar ilişkilerinden soyutlayıp geçimlik üretim yaparak kapitalizme direnç gösterdikleri şeklinde genellemesi açısından eleştirilmektedir (Aydın, 2016, s.54; Önal, 2017, s.737). Ürünün değerini belirlemede piyasa ekonomisinin ve devlet organlarının baskın olduğu bir ortamda köylülük, ayakta kalmaya çalışsa da ulusal ve/veya uluslararası büyük sermayelerin tarım ve hayvancılık gibi hem üretim hem de tüketim alanında hâkim olması, bu direnişi güçleştirmektedir (Köymen, 2009).

Köylülükle ilgili güncel tartışmalarda ise çağdaş kapitalizmin hızlı dönüşümüyle birlikte 1970’li ve 1980’li yıllarda Marksist ve Marksist olmayan çevreler tarafından yürütülen ve “tarım sorunu” etrafında şekillenerek üretilen “üretim ilişkileri” ve “köylülüğün direnişi” kuramlarının ötesine geçilmesi gerektiğine yönelik eleştiriler öne çıkmaktadır. Önceki yaklaşımların yetersizliği, “üretim ilişkileri” kuramının ulus devleti, Chayanov’dan esinlenen “köylülüğün direnci” kuramının da köylü hanesini analiz birimi olarak almasına dayandırılmaktadır. Öne sürülen *Üçüncü Dünya Rejimi* kavramı, sermayenin tarım üreticilerini doğrudan veya dolaylı olarak denetim altına alma mekanizmalarını irdeleyerek ulus ötesi şirketler tarafından yürütülen küresel gıda zincirlerine dikkat çekmektedir. Bu noktada örneğin 1990’lardan itibaren Türkiye tarımından beklenen rol, giderek artan bir şekilde geleneksel ürünlerden uzaklaşıp küresel sermayenin istediği ürünlerde uzmanlaşmasıdır (Aydın, 2016, s.55). Fakat küresel sermaye tahakkümünde ürettiklerini zararına ya da çok küçük kârla satmaya yönelik köylüler, kendini sömürüp dirense de ürün pazarlayanlarla pazar ilişkilerini bozmaya, ek işler yapmaya ve göçe de zorlanabilmektedirler (Wolf, 2000, s.120-121).

Pazar, piyasa, küresel sermaye ve neoliberal politikaların birçok dönüşüme neden olduğu günümüz koşullarında kentsel alanın da etkisiyle köylülük, ayakta kalmak üzere ya göç ederek kentsel alanlara katılmakla ya da bulunduğu ortamda köylülükle özdeşleşen üretim faaliyetlerinden uzaklaşarak biçim değiştirmektedir. Tüm bu gelişmeler yaşanırken köylülüğün değişen yüzünde sıklıkla göz ardı edilense köylülüğün sürdürülebilirliği tartışmalarında sosyo-kültürel dönüşümlerin yeterince yer almamasıdır. Köylerde güncel koşullarda bu dönüşümleri ele alan mevcut araştırmalar sınırlı da olsa vardır. Örneğin Bakırçay Havzası dağ köylerinde yapılan bir araştırma (Eren, 2017), makalenin ilerleyen kısımlarında detaylı olarak ele alınacağı gibi köylerdeki erkeklerin işçileşmeye yönelmesinde köylerde yaşayan kadınların giderek köy dışı evliliklere yönelmesinin payı olduğunu açığa çıkarmaktadır.

Küreselleşmenin pazara yönelik üreticiliğe geçişi hızlandırması ve köyde tarım dışı istihdamın artması gibi nedenler kır-kent dengesini sarssa da kır-kent arasında yakınlaşmalar yaşanmasına ve birbirlerini ayıran sınırların belirsizleşmesine de yol açmıştır. Bir yandan patrimonial anlayışın (soydan gelen toprak mülkü) giderek terk edildiği bir ortamda, toprağın metalaşma derecesi arttıkça ve ticari bir unsur olarak kullanılması yaygınlaştıkça toprak mülkiyetine yönelik kültürel değer ve anlamlar değişmektedir (Özbudun ve Uysal, 2012). Öte yandan ise kırsal alanda özellikle toprağın metalaşmasının artması, köylülüğün sürdürülebilirliği konusunda farklı bir boyut da ortaya koymaktadır. Toprağın, geçmişe göre daha fazla oranda alınıp satılabilir bir meta gibi

de dünya köylü direnişi hareketlerinin devamlılığının olmadığını savunan Eric Wolf (1966), köylülerin bu anlamda sessizliğine dikkat çekerek bu sessizliğin ancak tehlike hissettikleri anda sese dönüştüğünü iddia etmişti.

görülse de günümüz koşullarında her şeye rağmen köylülüğün devamlılığı açısından elde tutulması gereken bir değer olarak da kavranabilmesi, bu tartışmaların yönünü belirlemektedir. Yapılan güncel araştırmalar, toprağını bir şekilde ekip biçmeyi sürdüren köylünün, dışarıdan gelen baskılara karşı kendini ayakta tutabilecek çareleri akraba dayanışmasıyla çözmeye çalıştığını da göstermektedir. Tıpkı Sönmez'in (2000) Orta Karadeniz Bölgesi'nde yer alan köylerinden yıllar önce kentlere göç eden fındık üreticilerinin köylerinde yaşayan akrabalarıyla dayanışmasını gösterdiği araştırmasında olduğu gibi. Bu araştırma da yine makalenin ilerleyen kısımlarında değerlendirilecektir.

Hayatın “esas sahne”si olarak ev, aile ve akrabalık

Üretimin temel ünitesinin aile olması ve toprağı işlemleri nedeniyle toprağına bağlı bir yaşamın sürülmesi, M.Ö.4000'li yıllardan Mezopotamya ve İran'da kurulan ilk medeniyetlerdeki ziraatçı toplumlardan beri süregelmektedir (Özbudun ve Uysal, 2012, s.93-119). Şanın'ın, 1971'de geliştirdiği köylülük tipolojisi artık pek kabul görmese de köylülüğün aile emeğine dayalı ve aile ilişkileriyle gerçekleşen tarımsal işletme olduğuna yönelik fikir, köylü toplulukların azalan tarım ve hayvancılık faaliyetlerine karşılık hala karşılık bulmaktadır. Bu, dünya nüfusunun beslenmesinin halen önemli ölçüde köylü tarımı çiftçiliğine dayanmasıyla belli ölçüde ilişkilendirilebilir. Türkiye'de de nüfusları hızla azalan kırsal alan sakinleri, şayet toprağı varsa toprağına bağlı kalabilmekte ve bu bağlılığı aile ve akraba dayanışmasıyla sürdürerek yaşatmaktadır. Akrabalık ilişkilerinin sürdürülmesi, kuşkusuz aile olarak varlık göstermek ve hane olarak örgütlenmekle gerçekleşmektedir. Bu noktada köylülüğün hane düzeyinde nasıl sürdürüldüğü ve müşterek hayatın nasıl organize edildiği kritik önem taşır. Kırsal alanda hane örgütlenişinde akrabalık biçimleri, hane üyelerinin rollerinin ve konumlarının nasıl olduğuna bakmak, akrabalık ilişkilerini daha iyi anlamaya çalışmak açısından önemlidir.

Türkiye'deki evlilik ve akrabalık kurumlarını betimleyen ilk araştırma örneklerini köy monografileri oluşturur. Köy monografileri sıklıkla Türkiye'deki değişmeyi konu edinerek ülkenin sosyal ve kültürel değişmesini ele almış, ardından da göç ve kentleşme olgusuna yönelmiştir. Yani, evlilik ve akrabalık konusu da “değişme” çerçevesinde ele alınmıştır (Altuntek, 2001, s.17). Yapılan köy monografilerinde görülebileceği gibi Türkiye'nin değişerek çağdaşlaşmasının “Batılılaşma” olarak kavranmasının birçok açıdan sorunlu yanlarına vurgu yapılmıştır. Örneğin Niyazi Berkes (2003), Osmanlı dönemindeki çalışmalarda akrabalık ve toplum yapısının dikkate alınmadığını vurgulayarak Batılılaşma hareketini taklitçilik nedeniyle sorunlu bulmuştur. Türkiye'de köylülükle ilgili yapılan ilk çalışmalar arasında yer alan ve kırsal alanda müşterek hayatı nelerin belirlediğini anlamaya çalışan önemli isimlerden biri olan Berkes, (1942) Ankara'nın 13 köyünde yaptığı alan araştırmalarında, köylülerin sosyal organizasyonuna, teknolojisine ve kıymetlerine yoğunlaşarak sosyal hadiselerin topluluğun bütünlüğünü nasıl sağladığını ve müşterek hayatı nasıl belirlediğini anlamaya çalışmıştır. Berkes'in, köylerdeki değişmeyi gösteren çalışmasıyla bir anlamda Türkiye'de köylülüğün nasıl ayakta kaldığına da yanıt aramaya çalışan ilk bilim insanlarından biri olduğu söylenebilir. Benzer şekilde Mümtaz Turhan'ın da Türkiye'de kültürel değişme konusunu ele aldığı ve bir geri göç öyküsünü yansıttığı, 1936-1948 yıllarında Erzurum ve Kars kırsalında yürüttüğü uzun soluklu alan araştırması olan “*Kültür Değişmeleri*”nde (1969) Türkiye'nin batılılaşmasını, Batılıya benzer şekilde yaşıyormuş gibi görünmeye başlanarak gerçekleştirdiğine dikkat çekmiştir. Turhan, Türkiye'nin batılılaşmayı gerçek anlamıyla gerçekleştirememesini ise Batılılaşma hareketinde insan unsurunun göz ardı edilmesiyle açıklamıştır.

Köylerde müşterek hayatın evle ilişkili olduğunu yine Berkes'in araştırması gösterir. Buna göre, Ankara köylerinde evler “hayatın esas sahnesi” olarak görülür. Berkes, “*esas sahne*”de müşterek hayatı olanaklı kılan en

önemli nedenlerden biri olan akrabalık ilişkilerine yoğunlaşır. Akrabalığın, birbirine yakın ikamet ederek, unilateral bir hat izleyerek yaşandığı ve soy düzeninin babayanlı⁶ ilerlediği Ankara köylerinde “*tanıdıklık*” en önemli mesele olarak görülür. “Tanıdık” veya “yabancı olmayan” konumlamalarla birbirleriyle yoğun ilişki kuran köylülerin “esas sahne”deki hayatında birlikteliğin sürekliliği, soyun “tanıdık”la sürdürüldüğü patriarkal düzenin yeniden üretilmesiyle sağlanır. “*Yabancı*”nın yerinin olmadığı köy içi ilişkilerde kendilerini “birlik” olarak ifade eden köylüler, bilgi, zihniyet, servet ve kıymetler bakımından kendilerini “yabancı”dan (kentliden) farklı görseler de karşılıklı birbirlerine tabi olduklarının da farkındalar. “*Ev*”in anlamlarına dair bir diğer incelikli analiz de 1980 sonrası yapılan araştırmalar arasında oldukça ses getiren, Carol Delaney’in Ankara kırsalında yürüttüğü “*Tobum ve Toprak: Türk Köy Toplumunda Cinsiyet ve Kosmoloji*” (2009) adlı araştırmasından gelir. Çalışmasında yaptığı saptamalar, “ev”in, tıpkı kadın bedeni gibi “barındıran” ve “koruyan” anlamda tezahürleri olduğunu vurgular.

Öte yandan köylerde toplumsal birlikteliği, devamlılığı ve aynı zamanda ayrışmaları mümkün kılan kültürel kurumlara dikkat çeken Nermin Erdentuğ, Elazığ’ın iki dağ köyü olan Hal Köyü (1956) ile Sün Köyü’nde (1971) patrilineal soy çizgisi ve partilokal bir yerleşim tarzı olduğunu vurgulamış, coğrafi olarak birbirine yakın olsalar da iki köy arasında kültürel açıdan önemli farklar bulunduğunu saptamıştır. Buna göre, bir Sünni köyü olan Hal Köyü ile bir Alevi köyü olan Sün Köyü’nde⁷ köy içi toplumsal birliktelik, evlilik tarzlarıyla yakından ilişkilidir. Sün Köyü’nde diğerinin aksine levirat⁸ ve sorarata⁹ rastlanmaması, paralel kuzen¹⁰ evliliklerinin yaygın olmaması gibi nedenler, köylerin anlayışları ve birbirlerine bakış açılarındaki farklılıklarıyla yakından ilişkili olup, uzun vadede bu komşu köyler arasındaki ittifakı bozarak bir arada yaşamın devamlılığına risk teşkil edebilmiştir. Tersine, köy içi müşterek yaşamı devamlı kılan ise her iki köyde de paylaşma, yardımlaşma, dayanışma, hediyeleşme, iş birliği yapma, sosyal anlaşmazlıkları önleme ve giderme gibi akrabalık vazifelerini sürdürmektir. Bundan başka, her iki köyde de görülen başlık parası alınması, aile ve akrabalık ilişkilerinde yardımlaşma, sosyal telafi, çeyiz parasının karşılanması, düğünden sonraki süreçte gelinin, eşinin aile üyelerine alacağı hediyelerin bütçesini sağlaması ve böylece iç ilişkilerin başlangıç itibarıyla sağlam kurulmasında önemli bir rol oynar. Bundan başka, Erdentuğ ve Berkes’in her ikisini de yukarıda sözü edilen çalışmalarında görülebileceği gibi bir köyü diğer köylere bağlayabilecek ve bu yolla köyler arası birliği sağlayabilecek akrabalık ise kan bağına dayalı olmayan akrabalık kurma biçimleriyle de gerçekleştirilmiştir. Kan bağına dayalı olmayan söz konusu akrabalık kurma biçimleri, özellikle kadınlar arasında gerçekleşen “ahiret kardeşliği”¹¹ ve “süt kardeşliği” ile “evlat edinme” gibi kültürel kurumlardan oluşur.

Köy içi akrabalıkların kurulmasında akraba evliliği önemli bir unsur olsa da bu evlilik biçimlerinde kadının konumu, köylülüğün sürdürülebilirliğinde en temel faktör olarak ortaya çıkar. Kadınların hane içindeki konumu, kan bağına dayalı olup olmamasına göre çeşitlilik gösterir. Köylerde kan bağına dayalı olarak kurulan

⁶ O dönem bu köylerde anne tarafı, akraba dahi görülüyor.

⁷ Bu araştırma ayrıca, bir Alevi topluluğun ilk bilimsel incelemesi olarak yurtiçi ve yurtdışında büyük ilgi görür. Bu çalışması ile Erdentuğ, o güne dek Aleviler hakkında enesle ilgili olarak üretilen “savsata” olarak gördüğü bilgileri aydınlatmış ve vurgulamıştır.

⁸ Bir erkeğin ölen erkek kardeşinin karısıyla yani yengisiyle evlenmesidir.

⁹ Bir erkeğin ölen karısının kız kardeşine yani baldızıyla evlenmesidir.

¹⁰ Aynı cinsten kardeş çocuklarının evliliği olan, amca kızı/oğlu veya teyze kızı/oğlu ile evlenme şeklinde gerçekleşen bir iç evlilik türüdür.

¹¹ Ahiret kardeşliği, bir köylünün bir başka köylüyle sonsuz bir bağ kurarak daha büyük bir toplumsal birlikteliği olanaklı kılıyor.

akrabalık ilişkilerinde, kadının özellikle “erkek çocuk doğurma yetisi” ayrı bir önem taşır. Kadın, bir “ölüm kalım meselesi” olan erkek çocuk doğurmakla¹² önceki statüsünden (gelin) “daha esaslı bir statü”ye kavuşur. Gelinlikten erkek anneliğine geçilen süreçte birlikte kadın, hanenin “tam bir üyesi” sayılmaya başlayarak içinde yaşadığı toplulukla yeni bir bağ kurar (Berkes, 1942). Bu çalışmalara göre toplulukla kurulan söz konusu bağ, aile ocağının (soyunun) sürdürülebilirliğini sağlayarak topluluğu da sürdürülebilir kılar. Erkek çocuk doğurmak yoluyla patriarkal düzenin devamlılığı ve dolayısıyla da köylülüğün yerinde (köyde) sürdürülebilirliği sağlanmış olur. Türkiye’nin farklı köylerinde de benzer örüntülerin görülebileceği gibi patriarkal düzenin sürdürülmesinde “esas sahne”de her koşulda akrabalık oluşturma ve erkek çocuk doğurarak “ocağın tütmesi”ni sağlayan kadın figürü, hane içi ilişkilerde cinsiyet hiyerarşisi yoluyla patriarkal sistemi yeniden düzenleyici bir rol oynamaktadır. Patriarkal sistem, akrabalık yoluyla kadını (anneyi) erkeğe (erkek çocuğa) erkeği de toprağa bağlı kılarak bir toplumsal kategori olarak köylülüğü yeniden var etmiştir.

Köylülüğün sürdürülebilirliğine yönelik tartışmalarda örneklerden de görülebileceği gibi kuşkusuz ev, aile ve akrabalık oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Fakat eldeki güncel verilerin sınırlılığı bu konuda biz antropologların daha derinlemesine değerlendirme yapmasını güçleştirmektedir. Altuntek de var olan verilerin sınırlılığının Türkiye’deki evlilik örüntüsünü yeterince anlaşılmasını güçleştirdiğini vurgulamış ve Van’da kendi yaptığı araştırmayla akraba evliliklerinin yörenin toplumsal örgütlenmesi içinde nasıl bir sosyal güvence işlevi gördüğünü açıklamaya çalışmıştır (2001, s.19).

Toprak, mülkiyet ve köylülük

Köylülüğün, “esas sahne”deki erkeği toprakla ilişkilendirerek yeniden üretilmesinde toplumsal alanda erkek çocuğun anlamı kadar toprağa yüklenen anlamlar da kritik önem taşır. Erdentuğ, Hal Köyü’nde (1956) Berkes gibi soyun devamlılığına verilen öneme vurgu yaparak kadının, erkeğin tohumunu inkişaf ettiği bir toprak, bir tarla gibi görülerek anlamlandırıldığını ortaya koyar. Delaney de çalışmasında Erdentuğ’un tespitini doğrulamıştı. Buna göre toprak metaforuyla tasavvur edilen kadın, uğruna ölünecek şey olarak görülür. Bu köyde, nasıl tarlada toprak verimin kaynağı ise benzer şekilde kadın da aile içinde üremenin kaynağı olarak tasvir edilmiştir.

Berkes’in (1942) çalışmasında gösterdiği gibi köylerde “birlik”i sağlayan temel unsur, akrabalık ve kadınların hane içindeki konumunun nasıl oluşturulduğudur. Akrabalığın en can alıcı ilişki düzlemi olarak ebeveyn-evlat ilişkisine dikkat çeken Berkes, köylülerin, ebeveynlerden biri öldüğünde evli oğulların haneyi terk etmemesi gerektiğine, hane bütünlüğünün ve gelişmesinin ancak bu şekilde korunabileceğine yönelik geliştirilen kanaate işaret eder. Berkes, kadının, “doğurganlık yetisi”yle aile ocağının devamlılığının sağlanmasındaki temel rolü üzerinde dururken aynı zamanda bu devamlılığı sekteye uğratabilecek noktalara dikkat çeker. Örneğin, kentle teması daha fazla olan köylerde kadının diğerlerine oranla daha rahat bir yaşam kurduğu genel kabul görür. Bu köylerde tarlalarda daha az oranda çalıştırılan kadınlar nispeten konforlu bir yaşam sürerler. Tarlalardan uzak ve bedensel emeğin azaldığı bir yaşam vaat eden ve bir tür kentsel alan¹³ olarak görülen köylere gelin gitmek, daha fazla tercih edilmeye başlar.

Paul Stirling (1966) de Kayseri’nin Sakaltutan ve Elbaşı köylerinde yürüttüğü alan araştırmalarında köylerde ekonomik sürdürülebilirliği mülkiyet, çalışma anlayışı ve ekonomik faaliyetler çerçevesinde açıklamaya çalışmış, kentle yakın ilişki içinde olmanın bir prestij göstergesi olduğunu ve erkeğin medeniliğinin, kadının

¹² Kadının soy devamlılığını sağlayan erkek çocuk doğuramaması durumunda ise kumalık kurumu devreye giriyor.

¹³ Böyle köylere gelin giden kadınlar, kente göç etmiş gibi kabul ediliyorlar.

tarlalarda daha az çalıştırılmasıyla kurulduğunu vurgulamıştır. Kentle yakın ilişki içinde olmak prestij sağlayan bir unsur olmasına karşılık sahip olunan toprak miktarı, verimsiz olması nedeniyle aynı değere sahip olmayabilir. Kayseri köylerinde köylülerin mülkiyet anlayışı, müşterek alanların nasıl kullanıldığını ve köyde politik kimliğin göstergelerini ortaya koyar. Buna göre ortak otlak alanları içerisinde, yaklaşık yirmi yıla karşılık gelen süre boyunca kim nereyi ekerse orası, artık mülkiyet belgesinden (tapu) bağımsız olarak onun mülkü kabul edilir. Toprak alınıp satılan bir meta muamelesi görmez. Bu durumda tapu da bir anlam ifade etmez. Tapu sahibi olmaya, düzenli vergi vermeyi gerektirdiği için itibar edilmez.

Toprağın para ettiği veya bir meta olarak değerinin yüksek olduğu durumlarda ise sürdürülen miras sistemi, köylülüğün devamlılığı açısından kritik bir önem teşkil etmektedir. Kaynakların tek mirasçıya geçmesine karşılık gelen bölünmez miras ile kaynakların birden fazla mirasçıya geçmesine karşılık gelen bölünebilir miras, kaynakların kuşaktan kuşağa nasıl aktarıldığını gösteren miras sistemleri arasındadır. Bölünmez miras sisteminde amaç, kaynakların bir bütün olarak korunması yani parçalanmaması veya küçülmemesidir. Bu sistem, alan ve alamayan mirasçılar arasında çatışmaya neden olabileceği ve alamayanları göçe zorlayabileceğinden, düşük emek maliyeti açısından sanayileşmenin gelişmesine yol açabilir. Bölünmez miras sisteminde örneğin Avrupa ve Japonya'da da görüldüğü gibi, neoteknik ekotipe yönelim yoğun olduğu için köylülüğün sürdürülebilirliği olasılığı artabilir. Bölünebilir miras ise görüldüğü Çin, Hindistan ve Ortadoğu'daki gibi küçük sanayi işletmelerini destekleyerek büyük işletmelerle rekabeti zorlaştırabilir. Bu sistemde de köylülüğün devamlılığı tehlikeli hale gelebilir. Sözü edilen miras sistemlerinin, kıtlık, nüfus baskısı, siyasi koşullar gibi ekolojik ve toplumsal baskılar yaşandığında birbirine dönüşmesi de mümkün. Yine de köylülerin paylaşma, yardımlaşma ve eşitleme stratejileri, köylülüğün sürdürülebilirliğini sağlamada önemli kültürel ve toplumsal etkenler arasında yer alır. Köylülerin geçici olarak birbirleriyle kurdukları ittifaklar (koalisyonlar), özellikle baskılar yukarıdan geldiğinde artarak sadece köylü ile köylü arasındaki ilişkileri değil, köylü ile köylü olmayan üstler arasındaki ilişkiler açısından da köylü birliğini olanaklı hale getirir (Wolf, 2000, s.121-136).

Köylüler, bütünlüğünü korumak açısından baskı karşısında ortak bir tavır sergilemeler de kısıtlı imkânlarla ve zor koşullar içinde yaşamalarına karşılık işçileşerek ekonomik açıdan ilerlemeye farklı tepkiler verebilmektedir. Stirling (1966), Kayseri Bez Fabrikası'nda çalışmak ve bu yolla emekçi sınıfa katılmak istemeyen civar köylülerinin geliştirdikleri mülkiyet anlayışının, köylerde uzun vadeli yaşam sürme fikrinin dayanağını oluşturduğuna dikkat çekmişti. Fabrikada çalışmaya temkinli bir yaklaşım geliştiren köylülerin bu davranışını anlamaya çalışan Stirling, köylülerin düşüncesinde fabrikada sürekli ve disiplinli bir çalışma temposunun aile hayatını sınırlayacağı endişesi olduğunu saptar.

Kısacası, yapılan araştırmalarının gösterdiği gibi köylülüğün derin anlamları, toprağa yüklenen anlamların kadının ve çocuğun ailedeki rolü, soyun devamlılığı, kentle kurulan ilişki gibi birçok sosyal ve kültürel dinamikle yakından ilişkidir. Günümüzde toprağın metalaşması, işçileşme, kentle ilişkiler gibi köylülüğü hızla dönüştüren faktörleri daha iyi anlayabilmek de bu dinamiklerin güncel koşullarda derinlikli analizlerini sağlayacak etnografik araştırmalarla mümkündür.

Köyde işçileşme, geri göç ve güncel köylülük biçimleri

Turhan'ın Erzurum ve Kars arasında yer alan köylerde 250 yıllık kültür değişmesini inceleyen klasikleşmiş çalışması (1969), köylerde işçileşmenin nasıl gerçekleştiğine dair yapılan alan araştırmaları arasında oldukça önemli bir yer teşkil eder. Turhan bu çalışmasında, Rus işgali, Ermenilerin köylerden Rusya'ya göçü, 1928 depremi gibi zorunlu nedenlerden dolayı yaşadıkları köylerinden ayrılan ve yıllar sonra da köylerine geri dönen köylülerin yaşadıkları deneyimler sonucunda işçileşmeye giden öykülerine odaklanır. Turhan, 1948 yılında

bu köylere yeniden gittiğinde köylere geri göç sonrası yaşanan değişimlere odaklanır. Bir anlamda köy yaşamının sürdürülebilirliğini nasıl sağlandığını anlamaya çalıştığı ifade edilebilir. Erzurum-Kars demiryolunun yapılmasıyla da ticari girişimcilik, ücretli işçilik, makineleşme¹⁴ vb. köylerde zengin-fakir dengesinin değişmesi gibi sınıfsal değişimler yaşanır. Ticarileşmeyle birlikte toprağın meta değerinin de artmasının, köylerden kasaba ve hatta şehirlere göçlere neden olduğunu saptar. Özetle, köylerde bilinçli bir değişim gerçekleştiğini vurgulayan Turhan, kır-kent arası karşılıklı temasların yenilikler doğurduğunu, değişimin nedeninin siyasi, iktisadi ve teknik bilgi eksikliği (mecburiyetler) olduğunu vurguladığı çalışmasında, göç nedenlerinin ve bu şekilde işçileşmeye yönelmenin, fazla kazançtan çok rahatlık, konfor ve insani muamele görmek olduğunu kaydeder.

Köylülüğün sürdürülebilirliği tartışmalarına işçileşme, göç ve akrabalık ilişkileri özelinde katkı sunan güncel araştırmalar ise sınırlı da olsa görülür. Örneğin Eren'in Bakırçay havzası dağ köylerinde yaptığı araştırmaya göre kadınlar, giderek köy dışından evlilik yapmayı ve kentsel alanlarda yaşamayı arzu etmektedir. Kadının tarım işinden uzak kalmaya yönelik istek ve beklentilerin artmasıyla birlikte evliliğini köy içinden gerçekleştirmek istememesi, köylerde erkeklerin bu beklentilere karşılık vermek üzere kentsel alanlarda iş arayışına girişmesine yani işçileşmesine yol açmaktadır. Kadınların evlilikle ilgili değişen tutumları, köylerde önemli bir toplumsal dönüşüm yaşanmasına ve köylülüğün, bir toplumsal kategori olarak itibar kaybına uğramasına yol açmaktadır (2017, s.834-836). Kadınların kentsel imkanları talep etmesiyle evlilik tercihlerinde yaşanan değişimler, erkeklerin işçileşmeye yönelmesiyle birlikte kırsal alanlarda evlilik örüntülerini de farklılaştırmakta, patriarkal düzende ve hane bazında örgütlenmede yaşanan biçim değişikliklerini göstermektedir.

Öte yandan, güncel görücü usulü evlilik verileri, günümüz Türkiye köylerinde yaşanan bir başka gerçeği ortaya koymaktadır. Sıklıkla akrabalarla gerçekleştirilen görücü usulü evlilik, uzun yıllar Türkiye'de yaygın görülmüş olmakla birlikte kentleşmenin ve modernleşmenin etkisiyle son yıllarda gittikçe uzaklaşan bir evlilik şekli olarak bilinmektedir. Batı Anadolu'da yer alan Örselli Köyü'nde yapılan bir alan araştırması, görücü usulü evliliğin köylüler tarafından geri kalmış, utanç duyulan, çağdışı bir âdet olarak görüldüğünün ifade edilmesine karşılık durumun hiç de öyle olmadığını ortaya koymuştur. Alanda geçirdiği uzun bir zaman diliminde araştırmacı, yaptığı gözlemler sonucunda köylülerin söylem ve pratiklerin farklılaştığını tespit etmiştir. Buna göre köyde görücü usulü evlilik yaygın olmakla birlikte köylüler, gerçekte modernlik ideolojilerine mesafeye yaklaşmaktadırlar (Hart, 2011, s.90-91).

Bir diğer güncel çalışma ise toprağını bir şekilde ekip biçmeyi sürdüren köylünün, dışarıdan gelen baskılara karşı kendini ayakta tutabilecek çareleri akraba dayanışmasıyla çözmeye çalıştığını göstermektedir. Sönmez'in Orta Karadeniz Bölgesi'nde yer alan köylerinden yıllar önce kentlere göç eden fındık üreticilerinin köylerinde yaşayan akrabalarıyla dayanışmasını konu ettiği araştırma, hasat-harman dönemlerinde gerçekleşen böylesi bir dayanışmanın, işçileşme yoğunlaşsa da akrabalar arasındaki iletişim bağlarını güçlendirerek köylülüğün yeni ve farklı biçimlerde devamlılığına katkı sağladığını kanıtlamaktadır (2000, s.79). Bir başka ifadeyle denilebilir ki köylerde ve kentlerde yaşanan güncel gelişmeler, köylüleri, bir yandan tarımsal faaliyetlerden uzaklaştırıp göçle işçileşmeye yönlendirerek geçmişten beri süregelen nispeten bağımsız üretimden küresel piyasaya eklemektedir. Öte yandan köylülerin pazara bağımlılığının artmasının bir olumlu yanı olarak karşılıklı

¹⁴ Marshall Planı'nın devreye girdiği yıllarda Türkiye'deki köylerde bu plan kapsamında köylülere zirai aletlerin verilmesine yoğun ilgi gösterilir (Köymen, 2009, s.28). Turhan'ın araştırma yaptığı köylerde de benzer ilgi karşılık bulur fakat köylerden Ermenilerin gitmesiyle zirai işçi açığının artması, bu köylerde devlet eliyle hedeflenen gelişmelerin yaşanmasına engel teşkil eder. Dahası, köylerde makine bilgisi de bulunmayan köylüler olduğundan kullanılacak makinelerin gerektiğinde tamiri yapılamaz.

akrabalık örüntüleriyle şekillenen dayanışmanın yeni tarzlarda kır-kent yakınlaşması ürettiği söylenebilir. Yaşanan değişimler, klasik kırsal alan yaşamının biçim değiştirmesine neden olmakla birlikte kırsal alan yaşamının kentsel alan yaşamıyla birlikte ve aileyi de içine alan hane düzeyinde ele alarak değerlendirmeyi elzem hale getirmektedir.

Köyden kente göç ederek gıda sektöründe işçileşme deneyimi yaşamış, ardından da köylerine geri göç edenlere bakıldığında ise köylerden göç etme deneyimi yaşayanlarla diğerleri arasındaki ilişkiler kuşkusuz farklılaşarak dönüşüm geçirse de köylülüğün yeni sürdürülebilirlik örüntüleriyle karşılaşabilmektedir. Örneğin, İstanbul'a göçün ardından Kastamonu kırsalındaki köylerine geri dönmüş köylülerle kendi yaptığım alan araştırması bulguları, göç etikleri kentlere “yabancı” kalma stratejisi güden köylülerin, özellikle de toprağı az olanların, kentlere göç etseler de emekli olduktan sonra köylerine geri dönüş yapmalarında tıpkı kentsel alanlara göç ederken de hedefledikleri daha iyi koşullarda yaşama fikri etkili olmaktadır. Masrafların kentte kıyasla daha az olması nedeniyle geçimin nispeten kolay olması, köyde temiz ve güzel bir doğa, köyün sakin ve huzurlu ortamı, besinlerin doğal olması gibi nedenler kentlerde aranılanın bulunamaması anlamına gelmektedir. Köylülerin kentsel alanlara göç deneyimleri, köye geri dönme hedefiyle gerçekleşen göçlerin öyle de sonlandığını göstermektedir. Kentle temas ve işçileşme, köylülerin köyle ilişkilerini olumsuz etkilememiştir. Bunun nedeni, kente “yabancı” kalan köylülerin akrabalık bağlarının güçlü olmasıdır. Köyde akraba evliliklerinin, özellikle köyde beslenme, misafirlik, törensel pratikler özelinde akrabalık bağlarının sıklaşmasında ve köylülük faaliyetlerinin sürdürülebilmesinde ayrı bir yeri bulunur. Bu bulgular, geçmişte olduğu gibi günümüzde de kırsal alanlarda sıkça karşılaşılan bu tür evliliklerin, kırsal alan birlikteliğinin hâlâ ana unsurlardan biri olduğunu göstermektedir. Özetle, köylülük giderek daha fazla oranda işçileşmiş görünse de hane, aile emeğinin temel birimi olarak anlamını korumakta ve toplumsal birlik, hane ve köy içinde yeniden üretilerek sürdürülmektedir (Topdemir Koçyiğit, 2017).

Sonuç

Pazar, piyasa, küresel sermaye ve neoliberal politikaların birçok açıdan köylülüğü dönüştürdüğü günümüz koşullarında kentsel alanın da etkisiyle köylülük, göç, kentsel alan deneyimleri ve işçileşme gibi pek çok deneyimin ardından biçim değiştirmektedir. Yaşanan göç hareketlilikleriyle birlikte köylülüğün nasıl dönüştüğünün daha iyi anlaşılabilmesi açısından kuşkusuz birçok araştırmanın odaklandığı gibi bir yandan tarihsel, ekonomik, toplumsal ve kültürel yönlerinin bir arada düşünülerek değerlendirilmesi önemlidir. Öte yandan Türkiye’de köylülükle ilgili yapılan çalışmalar, nispeten Türkiye’nin özgün kültürel yapısına ve farklılıklarına odaklanmış olsa da kırsal ve kentsel alanı birbirine bağdaştıran akrabalık kurumunun iç dinamiklerine odaklanmak da çarpıcı sonuçlar ortaya koyacaktır.

Türkiye’de köylerden kentlere göç edenlerle köylerde kalan akrabaların arasında gerçekleşen yardımlaşma ve dayanışma, alana çıkan birçok araştırmacının hemen fark edebileceği bir örüntüdür. Kır-kent arasındaki bu ilişkinin gerçekleşmesinde, akrabalık bağlarının ağırlığının olduğu da yaygın kabul görür. Köylerde yaşayan akrabalarından sağlanan yıllık besin katkısı, şüphesiz ki kentsel alanlarda ucuz işgücü/emek¹⁵ girdisi/dar gelir kaynağı ile yaşayabilmeyi olanaklı hale getirir. Benzer şekilde, köylerde ücretsiz işgücünün karşılanmasında ise hasat-harman dönemlerinde kentsel alanlarda yaşayan akrabaların desteği hane düzeyinde tarımsal üretimi olanaklı hale getirir. Tam da bu nedenle, artık kentsel yaşamdan ayrı düşünülemez olan köylülüğün geleceğine yönelik tartışmaları, akrabalığı da dahil edecek şekilde çok boyutlu ele almak daha da anlam kazanmaktadır. Zira günümüzde de köy içi veya akraba evlilikleri, akrabalık bağlarının sıklaşmasında ve köylülük

¹⁵ Köylü ekonomisinde harcanan emek, cari para birimiyle ölçülemez, ifade edilemez. Bu “emek çabası” olarak ifade edilebilir (Wolf, 2000, s. 34).

faaliyetlerinin sürdürülebilmesinde ayrı bir yer de tutabilmektedir. Yani, geçmişte olduğu gibi günümüzde de kırsal alanlarda sıkça karşılaşılan bu tür evlilikler, hala kırsal alan birlikteliğinin ana unsurlardan biri görünmektedir.

Bu makalede, geçmişte olduğu gibi günümüzde koşullarında da hane örgütlenmesinin, köylerde toplumsal birlikteliğin kurucu unsuru olarak ve ev, toprak ve aile bileşenleriyle birlikte köylerde birleştirici anlamlarını korumaya çalıştığına değindim. Öyle ki güncel araştırmalar, köylülüğün sürdürülebilirliğinde akrabalığın hala oldukça önemli bir unsur olduğunu ve hane düzeyinde gerçekleştirilen tarımsal üretimin giderek azalıp biçim değişirse de mevcut haliyle kentsel alanlardaki akrabalık ağlarıyla ayakta durmaya çalıştığını göstermektedir. Makale, kırsal alan göçüyle ilgilenen araştırmacılara köylülüğün günümüzdeki dönüşümünü daha iyi anlayabilmek için hem klasik araştırmalara dikkat çekerek bir hatırlatma hem de güncel araştırma bulgularına yer vererek her ikisini birlikte değerlendirebilecek bir olanak sunabilir. Kırsal toplulukların sosyal ve kültürel dünyasına yakından bakmaya öncelik vererek köylülük hakkındaki güncel tartışmalara katkıda bulunmaya gayret ettiğim makalenin, kırsal alan yaşamının ve köylülüğün biçim değiştirdiği ve kır ve kentin birçok açıdan içiçe geçtiği günümüzde kır ve kenti birlikte ele alınarak çok daha derinlikli araştırmaların yapılmasının elzem olduğuna dikkat çekmesini umuyorum. Nihayetinde de günümüzde köylülerin, aile, akrabalık ve soyla ilişkili olarak toprağa dair anlam üretimlerinin nasıl farklılaştığı bunun da köyden göç etme ve köylülüğün işçileşmeye dönüşmesinde nasıl bir etkisi olduğuna yönelik sorular çoğaltılarak yapılacak güncel çalışmalar, köylülüğün güncel koşullarına yönelik çarpıcı veriler oluşturabilecektir.

Kaynakça

Adıgüzel, Y. (2016) *Göç sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yay.

- Akkayan, T. (1980). Türkiye’de kırsal alan çalışmaları ve kırsal alan antropolojisi. *A.Ü. DTCF Antropoloji Dergisi*, 12, 121-138.
- Akkayan, T. (2003). Türkiye’de iç göçler ve sorunlar. *Antropoloji*, 15, 30-61.
- Altuntek, N.S. (2001). Türkiye üzerine yapılmış evlilik ve akrabalık araştırmalarının bir değerlendirmesi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 17-28.
- Aydın, Z. (2016). Çağdaş tarımın sonu ve yeni köylülük”. *ODTÜ Geliştirme Dergisi* 43, 43-63.
- Berkes, N. (1942). *Bazı Ankara köyleri üzerine bir araştırma*. Ankara: Uzluk.
- Berkes, N. (2003). *Türkiye’de çağdaşlaşma*. A.Kuyuş (Haz.).4.baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Bulut, M., ve Dinçmen, S. (2021). Geriye dönüş üzerine bir araştırma. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 4(7), 8-18.
- Chayanov, A.V. (1925). *The theory of peasant economy*. Moscow: Illin Irwin.
- Eren, Z.C. (2017). Köylülüğün itibar kaybı: Bakırçay Havzası dağ köylerinden kadınların anlatıları ve kırsal dönüşüm. *Praksis* 43, s.811-838. Ankara: Dipnot Yay.
- Delaney, C. (2009). *Tobum ve toprak: Türk köy toplumunda cinsiyet ve kozmoloji*. 2.baskı. (S.Somuncuoğlu ve A.Bora, Çev.) İstanbul: İletişim Yay.
- Demirkaya, Y. ve Koç, M. (2017). 6360 sayılı kanun ile birlikte mahalleye dönüşen köylerde değişimin katılım açısından muhtarlığa etkisi: Menteşe ve Seydikemer ilçeleri üzerinden bir değerlendirme. *Strategic Public Management Journal*, 3(6), 124-149 DOI: 10.25069/spmj.342576
- Erdentuğ, N. (1956). *Hal Köyünün etnolojik tetkiki*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Erdentuğ, N. (1971). *Sün Köyünün etnolojik tetkiki*. 2.baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Gamst, F.C. (1974). *Peasants in complex society*. Newyork: Holt, Rinehart and Winston, Inc.
- Güreşçi, E. (2010). Türkiye’de kentten-köye göç olgusu. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(1), 77-86.
- Hart, K. (2011). *Modernliği dokumak: Bir Batı Anadolu köyünde hayat, aşk, emek*. E. Gen (Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yay.
- Hobsbawm, E. J. (1996). *Aşırılikler çağı*. Y. Alogan (Çev.). İstanbul: Sarmal Yay.

Kayaalp, E. ve Karsak, B. (2018). Antropolojide tarım ve köylülük”. A. Bartu Candan ve C.Özbay (Ed.), *Kültür denen şey*. s.82-101. İstanbul: Metis Yay.

Keyder Ç. ve Yenal Z. (2015a). Bir köy vardı uzakta... Ç. Keyder ve Z.Yenal (Ed.), *Bildiğimiz tarımın sonu: Küresel iktidar ve köylülük*. s.13-48. İstanbul: İletişim Yay.

Keyder Ç. ve Yenal Z. (2015b). Değişen köyler ve tarım tartışmaları. Ç. Keyder ve Z.Yenal (Ed.), *Bildiğimiz tarımın sonu: Küresel iktidar ve köylülük*. s.169-190. İstanbul: İletişim Yay.

Köymen, O. (2009). Kapitalizm ve köylülük: Ağalar-üretenler-patronlar. *Mülkiye*. XXXIII (262), 25-39.

Önal, N.E. (2017). Tarım ve köylülük sorunlarına dair bir tartışma çerçevesi. *Praksis* 43, s. 727-739. Ankara: Dipnot Yay.

Özbudun S. ve Uysal G. (2012). İktisadi antropoloji. S. Özbudun ve G. Uysal (Ed.), *50 soruda antropoloji*. s.93-119. İstanbul: Bilim ve Gelecek Yay.

Shanin, T. (1971). *Peasants and peasant societies*. UK: Penguin Books.

Sirkeci, İ. ve Yüceşahin, M. (2014). Türkiye’de göç çalışmaları. *Göç Dergisi*, 1(1), 1-10.

Sirman, N. (2001). Sosyal bilimlerde gelişmecilik ve köy çalışmaları. *Toplum ve Bilim*, 88, 251-254.

Stirling, P. (1966). *Turkish village*. Newyork: John Willey and Sons, Inc.

Sönmez, A. (2000). Aile dayanışması ve kırsal ekonomi: Orta Karadeniz Bölgesinde fındık üretimiyle bağlantılı aile dayanışması üzerine niteliksel bir inceleme. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 17(1), 61-80.

Topdemir Koçyiğit O. (2017). Köyde değişen kültürel bir öge olarak beslenme organizasyonu ve “kadın”. G.Şimşek, M.Aslan, İ.Erdoğan, A.Can ve B.Erat, (Ed.), *Kültürel miras ve kadın*. s.129-141. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları.

Turhan, M. (1969). *Kültür değişimleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

TÜİK. (2021). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2021*. Erişim Tarihi: 06.05.2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2021-45500>

Van der Ploeg, J. D. (2012). *The new peasantries: Struggles for autonomy and sustainability in an era of empire and globalization*. Routledge.

Wolf, E. (2000). *Köylüler*. A. Sönmez (Çev.). Ankara: İmge Yay.

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN Studies

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 5 Sayı/ISSUE 9 Yıl/YEAR: 2022

Alındı/RECEIVED: 07-01-2022 – Kabul/ACCEPTED: 25-06-2022

Moda Olgusu ile Harlem Rönesansı Dönemindeki Afro-Amerikan Kadınların Giyim Kültürleri Üzerine İnceleme

*A Study on the Clothing Culture of African-American Women in the Harlem Renaissance Period with the
Fashion Case*

Feyzanur KURAN¹

Abstract

Fashion, which is a visual representative of culture and tradition, has served as a tool in the speech of societies and especially minorities. Clothing habit of the period is one of a tool used by women, who are a minority society and especially African American women, to communicate with the rest of the society. In the study, these habits were discussed within the scope of clothing fashion. It is known that during the Harlem Renaissance, literature became a social tool for African American people; they communicated with music and painting thus a cultural transition is made. With this research, the clothing culture of the period was questioned

Öz

Kültür ve geleneğin görsel bir temsilcisi olan moda, toplumların ve özellikle azınlıkların konuşmasında bir araç görevi görmüştür. Azınlık bir toplum olan kadınların ve özellikle Afrikan Amerikan kadınların, toplumun geri kalanı ile iletişim kurmak ve anlaşmak için başvurdukları yöntemlerden birisi dönemin giyim alışkanlıklarıdır. Araştırmada, bu alışkanlıklar giyim modası kapsamında ele alınmıştır. Harlem Rönesansı Döneminde, Afrikan Amerikan halkın sosyal bir araç haline gelen edebiyat; müzik ve resim ile iletişim kurduğu ve kültürel bir aktarım yaptığı bilinmektedir. Bu araştırma ile, dönemin giyim kültürü üzerinde durularak, giyim

¹ Feyzanur Kuran, feyzanurkuran@hotmail.com Orcid: 0000-0002-0244-3142

by emphasizing the way of expression of clothing habits.

While making this interpretation, visual archive scanning was done after the literature review. The research examined the clothing styles of African American women photographed during the Harlem Renaissance in different environments. Local items and cultural heritage in the daily life clothing practices of African American women are emphasized. Subtext and messages in the clothing habits of African American women were searched within the results of the literature research. While searching for these texts, examples of traditional African American clothing culture were given and then the photographs of the Harlem Renaissance Period were emphasized with the visual documentation chosen as the data collection method, thus the women's clothing of the period was reviewed. The starting point of this research is the limited Turkish resources about the Harlem Renaissance and the lack of a comparative analysis of African American culture with fashion. As a result of this research, it is aimed to shed light on other researchers in the comparative analysis.

Keywords: Harlem Renaissance, African American Women Clothing ,Clothing Culture, Fashion, Textile and Fashion Design

alışkanlıklarının oluşturduğu ifade biçimleri yorumlanarak sorgulanmıştır. Bu yorumlama yapılırken, literatür taramasının ardından görsel arşiv taraması yapılmıştır.

Araştırma kapsamınca, Harlem Rönesansı Döneminde fotoğraflanan Afrikan Amerikan kadınlarının, farklı ortamlarda tercih ettikleri giyim biçimleri incelenmiştir. Afrikan Amerikan kadınları günlük yaşam giyim pratiklerindeki yerel öğeler ve kültürel miras üzerinde durulmuştur. Afrikan Amerikan kadınların giyim alışkanlıklarında bulunan alt metin ve mesajlar, literatür araştırmasının sonuçlarıyla birlikte ele alınmıştır. Bu metinler aranırken, geleneksel Afrikan Amerikan giyim kültürüne örnekler verilmiş ve sonrasında veri toplama yöntemi olarak seçilen görsel dokümantasyonla Harlem Rönesansı Dönemi fotoğrafları üzerinde durulmuş, böylece dönemin kadın giyimi verilerle incelenmiştir. Harlem Rönesansı ile ilgili kısıtlı Türkçe kaynak olması ve Afrikan Amerikan kültürün moda ile karşılaştırmalı olarak incelenmemesi bu araştırmanın çıkış noktası olmuştur. Yapılan karşılaştırmalı incelemenin diğer araştırmacılara ışık tutması hedeflenmiştir.

Anahtar kelimeler: Harlem Rönesansı, Afrikan Amerikan Kadın Giyimi, Giyim Kültürü, Moda, Tekstil ve Moda Tasarımı

Giriş

Dünyada, insanın göz ile algılanan fiziki bütünlüğünde renk görevi üstlenen ten neden gösterilerek, Afrikan Amerikan bireylerin ast olarak görülmesi; olumlu olmayan, taraflı düşüncelere maruz kalmaları uygulanan ayrıştırmacı baskının başında gelmektedir. Bilinçli tüketicinin dikkatini çekmek için karşıt öğeleri bir araya getiren medya, Afrika kökenli insanları, insan formundan uzaklaştırıp, hayvan figürüne yakın biçimde konumlandırarak ırksal hiyerarşi yaratmakta ve bu diyagramda beyaz insanı meşrulaştırmaktadır (Akpınar, 2020, ss:73-86). Bu araştırmayla oluşturulan bu hiyerarşiyi

bozmak, siyahi kültürü araştırmak, bu kültüre ışık tutmak ve bu hususta araştırmacıların faydalanacağı Türkçe kaynak yaratmak hedeflenmektedir.

Giyimin kültürler ve insanlar arası bir dil olduğu düşünülmektedir. Sembolik iletişim görevi üstelenen giyim, giyinen kişilerin karakterine yönelik bilgiler veren önemli bir iletişim aracıdır. “Moda, sanıldığı gibi, insanın sadece bedeniyle değil, davranışlarıyla, düşünceleriyle, bilgileriyle, yapıtlarıyla, kısaca kendini ortaya koyma biçimiyle ilgilidir” (Sayın, 1994, ss:99-109).

Giyisilerin vermek istediği mesaj esasen, bireylerin kimliklerini nasıl algıladıkları ve kimlikleri hakkında oluşturmak istedikleri algı ile ilgilidir. Alman Sosyolog Simmel, modanın, kendini, kimliğini ve kişiliğini fark ettirmek isteyen bireyler ve özellikle kadınlar için biçilmiş kaftan olduğunu söylemektedir. Giyim söylemleri toplumsal gerilimleri değişik yönleri ile ifade etmektedir. Giyim, halkın direniş biçimi ve protesto şekli olarak görülebilir.

Giyim kültürünün ifade biçimi olduğuna bir örnek olarak Simpson’s verilebilir: Dizinin üreticileri tarafından, Simpsons’ın televizyon dizisinden sonra, ticari değer taşıyan tişörtleri de halka sunmuşlardır. Bu tişörtlere tepki olarak, aktivist tasarımcılar tarafından, üzerinde dizinin karakterlerinin Afrikan Amerikan kökene göre stilize edilmiş; rastalı saçları ve kırmızı, yeşil, altın sarısı renkli saç bantları olan alternatif Simpsons karakterleri oluşturulmuştur. “Giyimi, ifade etme araçlarından biri olarak kullanılan tişörtlerin, Afro Amerikalıları etnik grup olarak olumsuzlamak ve gösterideki siyah karakterlerin azlığına eleştirme eğiliminde oldukları görülmektedir.” Giyim, insanların tercih ettikleri yaşama biçimi olduğundan ötürü, giysi seçimleri toplumsal ve kültürel olayları yorumlama şekillerini göstermektedir (Crane, 2003, s:275). Simpsons tişört örneğinden görüldüğü gibi, giyim kültürü ve pratik edilen giyim biçimleri, çoğunluk tarafından baskılanan azınlık gruplara, sözel yolun dışında yeni bir ifade olanağı sunmaktadır. Koçak (2010, ss:112-125), giyim tercihlerinin, insana bir konum attığından ve giyinme biçimlerinin bu konumda oluşturduğu koddan bahsetmektedir. Bu giyim kodu ile, kişi ile muhatap olduğu diğer kişiler arasında sözsüz bir iletişim gerçekleşmektedir.

“Moda kavramı yalnızca giysileri ifade etmez, aksesuarlar, saç biçimi, hayat tarzını, yeme-içme alışkanlıklarını, tatil seçimlerini, eğlence biçimlerini de kapsamaktadır” (Tahmaz, 2019, s:18). Tişörtlerde resmedilen rastalı saçlar ve saç bantları geleneksel değerleri temsil ederken, tişörtte grafik olarak basılmış hayali figürün, ait olduğu toplumu giyimi ile temsil ettiği görülmektedir.

“Moda, bir toplumsal düzenleme mekanizması, toplumsal denge aracı olarak görülebilir, fakat bunun yanında toplumsal değişimin de temel motorlarından biri olduğunu unutmamak gerekir” (Sayın, 1994, s:100). Bu nedenle modanın toplumsal olaylara yön verdiği çıkarımı yapılabilmektedir. “İnsan neden giyinir? Bu sorunun yanıtını elbisenin dört işlevinde bulabiliriz: Sağlık, estetik, örtünme ve ayırt edilme” (Sayın, 1994, ss:99-109). İfade biçim olan moda aracılığı ile bireyler protesto yapabilirken aynı zamanda korunmak için de giyinmektedirler.

Tahmaz (2019, s:19), modanın gösterişli olma arzusunu, Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi’ndeki “ait olma, kendini gerçekleştirme, başkalarından saygı görme” fonksiyonu ile eşdeğer tutmaktadır. Kendini giyim tercihi ile ifade etmek isteyen bireyin, bir bütüne ait olmak istediği; kendini kanıtlamak ve gerçekleştirmek istediği ve saygı görmek isteği taşıdığı yorumu yapılabilmektedir.

Harlem’de yaşayan Afrikan Amerikan vatandaşlar nasıl davranmaları gerektiğiyle alakalı baskı altında kalmışlardır. Bu baskıya neden olan ve toplumu Harlem Rönesansı’na götüren aydınlar, kendi kültürlerini en iyi şekilde yansıtmayı hedeflemişlerdir (Yıldız, 2019, s:116). Dolayısıyla, Afro-Amerikanların davranışları gibi giyim tercihleri de kültürlerini yansıtmaktadır. Giyim hakkında yapılan değerlendirmelerden dolayı kısaca giyimin bütün aksesuarlar ile birlikte kimlik inşa ettiğini ve bu inşaatın bilinçli olarak yapılabileceği sonucu çıkarılmaktadır. Bu nedenle Afrikan Amerikan kadınların giyim kültürlerinde bir alt metin bulunmaktadır. Afroamerikan bir kadının, moda çekiminde siyahi bir modele yer verilmesi hakkında yaptığı yorumda kendinden bir parça görmeyen; fotoğraflanan modelin kendisine benzemesinin ona samimiyet hissettirdiğini ifade etmiştir (Crane, 2003, s:352). Afrikan Amerikan bir kadın için sadece giyinmenin değil giydirilmenin de bu iletişim dili için önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Modada sürekli olarak herkesin birbirine benzediği görüşüne karşı çıkan siyahi bir öğrencinin, kimsenin birbirine benzemediğini düşünmesi ile Jacqueline Bobo’nun siyahi kadınların popüler kültüre gösterdikleri tepkinin özellikle karmaşık olduğunu düşünmesi birbiri ile örtüşmektedir. Siyah kadınların kişiliklerini beyaz kişilik imgeleriyle ya da beyazların yarattığı orijinal olmayan siyah imgelerle özdeşleştirmeleri güç ve sunidir (Crane, 2003). Bu azınlık gruba dahil olmayan kimseler tarafından oluşturulan temsili giyim kültürünün, Afrikan Amerikan giyim kültürünü yansıtmadığı düşünülmektedir. Bu düşünce de Afrikan Amerikan kadınların giyim kültürlerinde bir alt metin oluşturdukları fikrini güçlendirmektedir. Böylece giydikleri her parça ile toplumun her bireyiyle sözsüz fakat sürekli iletişim içerisinde olduğunu göstermektedir.

Siyah Amerikan ailelerin çocukları, beyaz ailelerin çocuklarına göre çok daha moda uyumlu giyinmektedir. Modaya uygun giyinme ile ilgili farkındalıkları, beyaz çocuklara göre daha fazla gelişmiştir (Crane, 2003, s:295) Bu gelişmişliğin başlıca nedenlerinden birinin güçlü iletişim becerileri olduğu düşünülmektedir. Çoğunluk tarafından baskıya uğrayan Afrikan Amerikan ailelerin çocukları, günlük yaşamdaki giyim pratiklerini ifade aracı olarak kullandıklarından ötürü, modayı kullanma becerileri yaşlılarına göre daha güçlü bir şekilde gelişmiştir.

Fotoğraf sanatçısı James Van Der Zee’nin çekmiş olduğu fotoğraflar, modern siyahi insana dair doküman oluşturmaktadır. Kamerasını Harlem’e doğru tutarak kulüpleri, yemek organizasyonlarını, dans okullarını ve atletik takımları fotoğraflamıştır. Bir örnek rakun kürkünden mont giyen bir çift; erkek figürün Cadillac araba içinde oturuyorken kadın figürün arabanın dışında olması fotoğraflarının ortak noktasıdır. James Van Der Zee’nin, fotoğraf çekiminde kendi imajları için gereken malzemeleri tedarik etmemiş kişiler için özel olarak sakladığı sık kıyafetlerinin olduğu bilinmektedir (Wall, 2016, s:45). “Aktif kentsel mekânın arka planına karşı, kadınlar giyim ve davranışlarıyla ifade edilen yeni kadınsı ideallerle mücadele etmişlerdir. 1920’lerde kadınların giyimleri birçok yönden moderniteyi temsil etmiştir” (Way, 2020, s:543). Buradan da anlaşılmaktadır ki, giyim kültürü bilinçle seçilmektedir ve Afrikan Amerikan bireyler için önem arz etmektedir. Kalıcı hale gelecek ve içinde bulunduğu anı yansıtarak belge niteliği taşıyacak olan fotoğraf karesinde, giyim seçimine dikkat edilmesinden, seçilen kıyafetlerin bir mesaj taşıdığı ve genel olarak kadın giyiminin modern unsurlar barındırdığı sonucuna varılmaktadır.

Modanın tanımı, karakteristik etmenler üzerindeki ayrıştırıcı tutumu, giyimin bir ifade biçimi olması ve bu ifadenin Afrikan Amerikan kadınları için önemli olmasının üzerinde durulduktan sonra

Harlem Rönesansı ile ilgili bilgi vermek gerekmektedir. Harlem Rönesansı, ırkçı düşüncenin ve tutumun yaygın olduğu bir toplumda hak ve özgürlüklerinden mahrum olan Afro-Amerikalı aydınların ve sanatçıların kültürel kimliklerini keşfettiği bir dönemdir (Aydın, 2020, ss:109-120). Way (2020, s:536), Afrikan Amerikan kültürünün en yoğun Harlem Rönesansı döneminde yansıtıldığını yazmıştır. “Harlem Rönesansı 1920’li yıllarda Afrikalıları bir araya getiren, Afrikalılar arasında birlik, farkındalık ve ırksal bir uyanış yaratan sanat ve edebiyat akımıdır” (Şahin, 2019, s:68). Harlem Rönesansı, Afro-Amerikan sanatçıların kültürel aktiviteler ve yenilikler gösterdikleri bir dönem olarak bilinmektedir. Güney’in ırkçı baskısından kaçarak kurtulan Afrikan Amerikan halk Manhattan’da bir araya gelerek yeni fikirler üretmiş, kendi sanatlarını oluşturmuşlardır. Bu dönemde özellikle kültür ve sanat alanları gelişme göstermiştir (Aydın, 2020, ss:109-120. “Siyahi sanatçılar, yazarlar, müzisyenler, aktörler ve siyasi liderler Harlem’e akın etmişlerdir. Harlem Rönesansı olarak bilinen yaratıcı enerjiyi serbest bırakmışlardır. ‘Yeniden doğuş’ ya da ‘uyanış’ anlamına gelen rönesans bu dönem için uygun bir tanım olmuştur” (Hudson, 2002, s:6). “Aynı zamanda siyahların kendilerini yeniden tanımladıkları ve moderniteye girişlerini ilan ettikleri bir dönemdi. Kentleşme, teknoloji ve geleneksel sosyal düzenlemelerin ve değerlerin bozulması gibi fırsatlara ve zorluklara yanıt verdiler” (Wall, 2016, s:22). Hutchinson (2007, s:28), Harlem Rönesansı’nın yeni bir doğuş olarak değil de Afro Amerikan sanatının Amerika’da başlamasıyla ortaya çıkan bir aşama olarak tanımlamaktadır. Her iki görüş de kendinden önceki dönemi ardında bırakan yeniliklerin yapıldığını ifade etmektedir.

Harlem Rönesansı Döneminde, içerisinde yazarların, düşünürlerin ve aktivistlerin de olduğu sanatçılar birçok farklı sanat dalında birleşerek toplumda ifade edilmenin farklı biçimlerini vurgulamışlardır (Şahin, 2019, s:11) Bu dönemde yapılan müziğin, resmin ve şiirin toplumsal değerlerin bütünlüğünü ortaya koyduğu görülmektedir. zellikle Ayrıca, azınlığa ait bir toplumun geleneklerini yansıttığından ötürü, tercih edilen giyim kültürü de yaratılan sanat kadar dönemin ruhunu oluşturmakta ve yansıtmaktadır.

Afrikan Amerikan kadınların giyim kültürlerini görsel bir dil olarak kullanarak kendilerini ve kültürlerini ifade ettikleri görülmektedir. Bu ifade biçimini genelleyen bir evrenin de varlığı bilinmektedir (Marr, 1978, s:81). Siyahiler, dili kendi kültürlerini aktarmada öncelikli bir araç olarak kullanmışlardır (Özcan, 2019, s:31). Harlem Rönesansı Dönemi, tıpkı Afrikan Amerikan kadınların kıyafetleri aracılığıyla kurulan sözsüz iletişim ile paralel sonuçlar ortaya çıkaran bir dönemdir. Bu paralellik, sözsüz iletişimi sanat ile sağlamıştır (Marr, 1978, s:81), Batı Afrika’nın yerel olarak ürettiği tekstillerin yerli ve kültürel geleneklerini devam ettiren role sahip olduklarını ve bu kültürü koruduklarını ifade etmiştir. Bu nedenle, Afrikan Amerikan halkın, tekstil ürünlerinin, bilhassa giyim biçimlerinin geleneklerinin koruyucu bir parçası olduğu ve kıyafetin giyim işlevleri doğrultusunda bir mesaj taşıdıkları söylenebilmektedir.

Yeni Siyahi Hareket (New Negro Movement) olarak da bilinen Harlem Rönesansı, Afro-Amerikan sanatçılar arasında büyük kültürel aktivite ve yenilik dönemidir (Aydın, 2020, ss:109-120). Afro-Amerikan sanatçılar Harlem ve Greenwich Village da dahil olmak üzere Manhattan’da bir dizi mahallede toplanarak birlikte çalışmaya ve yeni fikirler geliştirmeye başlamışlardır. Harlem Rönesansı, sanat üretmekle ve bu sanatı insanlarla paylaşmakla ilgili bir hareket olmakla beraber Afro-Amerikalıların fikirlerini dünyaya yaymanın alternatif bir yolu olmuştur (Aydın, 2020, ss:109-120). Bu hususta bahsi geçen sanatı icra eden tüm sanatçıların giyim alışkanlıkları, giyim biçimleri bir tercih

olarak değerlendirilmelidir. Kültürünü sanatına aktaran sanatçının, giyim kültüründe de bu sanatı görmek mümkündür. Giyim modası da dönemin sanatı içerisinde yer almaktadır. Harlem Rönesansı Döneminde sosyal ve siyasi gelişmelere paralel olarak Afro-Amerikan sanatının önemli ölçüde gelişim gösterdiği bilinmektedir. Dönemin giyim kültürünün modayı oluşturduğu görülmektedir. Dolayısıyla modanın da bir sanat olarak ele alındığı taktirde Afro-Amerikan sanatının giyim kültürünü de kapsadığı sonucuna varılmaktadır.

Bu dönemin giyim kültürü üzerindeki etkisini incelerken, tarihi ve sosyal olayları da incelemek gerekmektedir. Sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik nedenler gibi siyasi yapı da dönemi şekillendirmiştir. Harlem Rönesansı'na giden yol, siyasi anlamda, başkanlık seçimlerini Abraham Lincoln'un kazanması ile yavaş yavaş oluşmaya başlamıştır. Halka tek kelime ile eşitlik vaat etmesi ve bu konudaki inancı ile rakiplerine göre daha fazla farkındalık yaratması Amerika'daki köklü değişimlerin başlangıcı olmuştur. Lincoln'un kölelik karşıtı ideolojisini reddeden güney halkının ayaklanması üzerine kolonileşerek özerkliklerini ilan etmişler; güney devletleri kendi aralarında yeni bir birleşim oluşturmuşlardır. Kuzeyin ve güneyin savaşı böyle tetiklenerek başlamıştır. Güneylilerin pes edişi ile savaş resmen 1865 yılında sona ermiştir. Savaş sonrasında Abraham Lincoln köleliği ortadan kaldırmıştır. Köleliğin ortadan kalkması Afro-Amerikalıların ayrımcı politikaların odağı haline gelmesini engellemediği için bu durum karşısında Afro-Amerikalılara mahkemede tanıklık hakkı verilmesi, halkın her kesiminin herhangi bir bölgede yaşayabileceğini temin eden Sivil Haklar Yasası gibi eşitsizlik önleyici olgular oluşturulmuştur. Afro-Amerikan halk, eşitlik yerine "eşit ama ayrı" ilkesi ile değerlendirilmiştir. Afrikan Amerikan vatandaşlar bu ilkeyi tek kelimeye indirerek "eşit" yapmak için mücadele vermişlerdir. I. Dünya Savaşı'nda cephe alan Afrikan Amerikan halk, savaş sonrasında kapalı kapıların açıldığını görmüştür. Savaş sonrası travmatik etkiler Amerikan halkını "eşitlik" edimine yaklaştırmışsa da ırkçılık nedeni ile ötekileştirilen Afro-Amerikanlar hala "eşit" kelimesi ile aynı cümlede yer alamamaktaydı. Amerikanın ayrımcı ve ötekileştiren tavrı; ekonomik nedenler ve geçim zorluğu Afro Amerikanların, güneyden kuzey bölgesine doğru yaptıkları Büyük Göç'e neden olmuştur (Aydın, 2020, ss:109-120). Siyahi vatandaşların sosyal açıdan gelir güçlüğü çektikleri ve meslek sahibi olmadıkları ya da vasıf gerektirmeyen iş dallarında çalıştıkları bilinmektedir. Ayrımcılık ve ırksal şiddet gibi göçe neden hazırlayan ana faktörlerin yanı sıra alt faktörlerin arasında yoksulluğun da olduğu saptanmaktadır (Özcan, 2019, s:20).

Makineleşme, endüstrileşme ve teknolojinin gelişimiyle birlikte, Amerikan toplumu sosyal açıdan değişimler göstermiştir. Şehirler, sanayileşmeyle yeni iş olanakları doğurmuş; topluma eğlence ve kültür sunulmuştur (Özcan, 2019, s:20). Güneydeki maddi olanaklar siyahiler için itici güç olmuştur. Güney şehirlerinde, siyahi işçiler için ücretler günlük 75 sentten 1,75 dolar aralığında değişirken, Kuzeyde vasıf gerektirmeyen işler günlük 3 ile 8 dolar arasında değişmekteydi (Wall, 2016, s:22). Bütün bu olanaklar güneyden kuzeye göç edilmesine zemin hazırlamıştır ve böylece emekçiler, zanaatkarlar ve kırsal nüfus modern sanayi hayatıyla tanışmıştır (Özcan, 2019, s:20). Dönemin teknoloji ve ulaşımının gelişmesiyle iletişim artmıştır. Modern hayatın sunduğu imkanlarla birlikte, insanlar radyodan dinledikleri ya da gazetelerden okuduklarıyla etkileşim içerisinde kalmışlardır (Özcan, 2019, s:24).

Bu aktivist ve özgürlükçü gelişmeler Amerikan halkının kimlik ilişkilerini etkileyerek biçimlendirmiş ve günümüze getirmiştir. "Amerikan demografisindeki bu kayma, Amerika'nın büyük

şehirlerinde, özellikle de kuzeydoğuda, siyahi bir orta sınıfın yükselmesine neden olmuştur.” Bu gelişmeler neticesinde Harlem oluşarak, buraya yerleşen Afrikan Amerikan halkın kalkını haline gelmiştir (Aydın, 2020, ss:109-120).

20. yüzyılın başlarında sesini duyurmayı başaran, ayrımcı politikaya karşı ayaklanan Afro Amerikanlar sanatlarını da yaşanan siyasal, sosyal, ekonomik ve coğrafi olaylar neticesinde geliştirmişlerdir. Sanatlarını sergiledikleri alanların müze niteliğinde güzellikte olduğu bilinmektedir. Sanatı sokaklarında, duvarlarında inşa ettikleri bu merkezlerden bir tanesi ise Harlem'dir. “Harlem Rönesansı; pek çok sanatçı ve entelektüel ismin bir araya gelerek sanatsal yaratıcılıklarını sergiledikleri sanatsal ve entelektüel faaliyetlerin bir ürünüdür” (Aydın, 2020, ss:109-120). Sosyal hayatın hız kazanmasının etkileri gündelik hayatta olduğu gibi sanatta da görülmüştür. Birinci Dünya Savaşı'nın etkilerinin sosyal ve ahlaki açıdan dönüşüp değişime uğramasıyla caz müzik ortaya çıkmış; müziğin yanı sıra Afrika ve Avrupa kökenlerini harmanlayarak kendi geleneklerini de ortaya koymuştur (Özcan, 2019, s:22). Caz, Afrikan Amerikanlar tarafından ortaya çıkan bir müzik türüdür (Hudson, 2002, s:6). Bu nedenle bu dönem Caz Çağı olarak da bilinmektedir (Özcan, 2019, s:22).

Afrikan-Amerikan toplumu sadece sanatı değil, Amerika'nın ideolojisi nedeni ile kazanamadıkları kimliklerini, itibarlarını ve unvanlarını da inşa etmişlerdir; sanat bu konuda anlamsal bir araç olmuştur. Yeni Siyahi Hareket, Afro-Amerikanların gri renk skalasını yıkmaya ve kartelaya sonsuz renk işlemedir. Harlem Rönesansı döneminde icra edilen sanat, Amerika'nın sanat temelini oluşturduğu gibi sonraki dönemlerde de sanatçıların fikir kaynağı haline gelmiştir. (Aydın, 2020, ss:109-120).

Harlem'in sanatsal yapısı kadar sosyal yapısı da önem taşımaktadır. Dönemin sosyo-kültürel yapısına bakıldığında, Afro-Amerikan kiliselerinin, işletmelerin, sivil toplum örgütlerinin, etnik kökeni fark etmeksizin insanların birlikte eğlendikleri kulüplerin ve balo salonlarının varlığı görülmüştür (Hudson, 2002, s:6). Amerikan şair Langston Hughes, yazılarında Harlem Dönemindeki müzikten, danstan, gece kulüplerinden, balolardan, ev partilerinden bahsetmiştir (Wall, 2016 s:20). Harlem, müzik, tiyatro, gece hayatı, etkinlik, alışveriş, edebiyat ve sanat ile siyahi Amerikan şehir manzarasını yansıtmıştır (Way, 2020, s:542).

Harlem Rönesansı'na karşı yapılan eleştiriler ve düşünceler, Afro Amerikan topluluğa ve toplumun ürettiği edebiyata yöneliktir. “Amritjit Singh, Harlem Rönesansı'nın Romanları adlı kitabında, Harlem Rönesansı'na katılan sanatçıların siyah bir Amerikan edebiyat okulu geliştirmekte başarısız olduğunu belirtiyor” (Azmi ve ark., 2018, ss:575-585). Fakat bu eleştirilerin aksine, günümüzde de bahsedilen bir kültürün temsilcisi haline geldiği görülmektedir. Azmi ve ark. (2018, ss:575-585) Harlem Rönesansı'nın sadece edebi değil aynı zamanda kültürel hareket olduğunu söylemişlerdir. Harlem Rönesansı Dönemi, Afrikan Amerikanların Afrika'daki köklerine kadar uzanan kültürel semboller oluşturmuştur (Azmi ve ark., 2018, ss:575-585). Bu nedenle Harlem Rönesansı Döneminde sanata ilişkin yapılan edebiyat; müzik ve resim, moda gibi kültürün temsilcisi olan alt metinler taşıyan tarihi ve sosyal belgelerdir. Harlem bölgesi, zamanla “Afrikalı Amerikalıların kimliklerini özümsemeye ve seslerini duyurmak için harekete geçecekleri önemli bir bölge” haline gelmiştir (Şahin, 2019, s:34). Bu hususta sanat aracı nitelikte görülebilmektedir.

Moda ve giyim kültürü de bu sanatın bir parçası; geleneğin temsilcisi olarak ele alınmalıdır. Bu nedenle, geleneğin temsilcisi olan giyim kültürünü ve bu kültürle gelişen moda olgusu, verilen bilgiler ölçüğünde, iplikten başlayarak incelenmelidir. Afrikan Amerikan halkın geleneksel giyim kültürüne bakıldığında birbirinden renkli etnik desenler; yün ve pamuk kumaşlar görülmektedir. Afrikan kadınların iplik bükerek kumaş yaptıkları bilinmektedir. Idiens (1980, ss: 5-21), geleneksel Afrikan kumaşların basit dokuma yapılarından oluştuğundan bahsetmiş ve çeşitlilik için dokumanın atkı ve çözgü ipliklerinde renkler kullanıldığını eklemiştir. Çözgü şeritli kumaşların geleneksel kumaşlar arasında en yaygınları olduğunu da ilave etmektedir. Atkı ve çözgünün kendine has kullanımıyla, geleneksel desenler ve motifler ortaya çıkmıştır.

Harlem Dönemi öncesinde varlığı bilinen “Negro cloth” olarak geçen ve Türkçeye “siyahi kumaşı” olarak çevrilebilecek olan bu kumaştan pek çok kıyafet dikildiği bilinmektedir. Bu kumaş, düz dokunmuş, kalın, boyasız ya da boyanmışsa da kahverengi boyanmıştır. Aynı zamanda bu tanım belirsizdir. “Negro cloth” sözlükte köleler tarafından giyilen siyahi kumaşı olarak tanımlanırken, Amerika’daki Tekstiller 1650-1870 kitabının yazarı Florence Montgomery, “Batı Hint Adaları ve güney kolonilerinde köleleri giydirmek için kullanılan kalın, ev yapımı bir kumaş” olarak tanımlamakta; Fairchild Tekstil Sözlüğü, bu kumaşın 17. ve 18. yüzyıllarda İngiltere’den ithal edilen pamuk ve kenevir karışımı bir kumaş olduğunu yazmakta ve 19. yüzyılın başlarında bu kumaşın Amerikanlar tarafından da üretilmeye başlandığını, Türkiye’den ithal edilen yün ile kumaşı kalınlaştırdıklarını ifade etmektedir. Bütün bu tanımlamalardan “Negro cloth” olarak isimlendirilen bu kumaşın, pamuk ile yün karışımlarından yapıldığı ve köleleştirilmiş kişilerin özelinde kullanıldığı bilinmektedir. (Knowles, 2014, s:46). Bu bilgilere ek olarak, Knowles (2014, s:100), “köleler Amerikan tekstillerinin üreticileri ve tüketicileriydi ve Amerikan modasına katkıda bulundular” ifadesine yer vermiştir.

Şekil 1 Çözgü şeritli geleneksel bir dokuma kumaş

Kaynak: (Idiens, 1980)

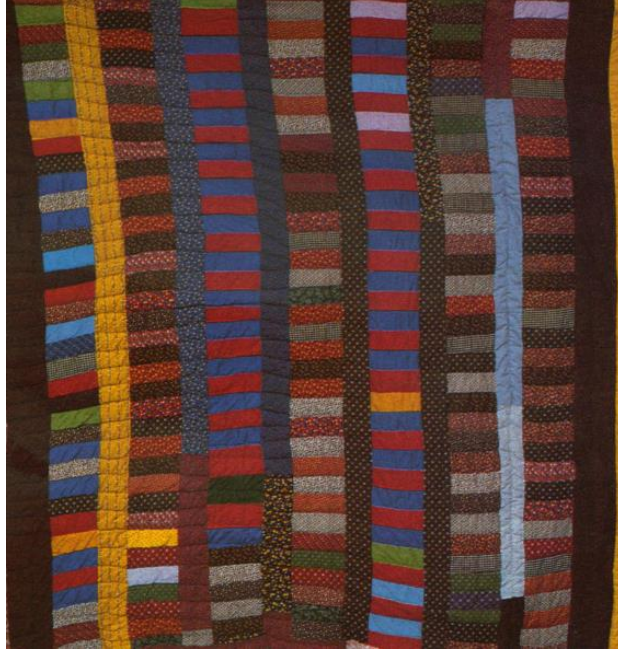
Giysi tekstilinde kullanılan motifleri etkileyen birçok unsur vardır. Ekonomi, politika, din ve kültürel doku gibi sosyal yapıların yanı sıra inanç sisteminin, estetiğin, ahlakın, ritüellerin ve sembollerin de etkilediği bilinmektedir. Batı Afrika giyimi ve tekstil desenleri 1960'lı yıllarda Afrikan Amerikan halk ile meşhur olmuştur (Mead ve Pedersen, 1995, ss:430-452).

Şekil 2 Yorubalı bir kadın iplik bükürken (1977)

Kaynak: (Idiens, 1980)

Wahlman (1986, ss:68-99), Haiti'de geleneksel olarak kullanılan iki tür çizgisel desenli giysiden ve işlevinden bahsetmektedir. Bu giysilerden bir tanesi kırmızı ve beyaz renkli çizgilerden bir diğeri ise kırmızı, beyaz ve mavi renkli çizgilerden oluşmaktadır. Bu kıyafetlerin kötülüğe karşı koruduğuna inanıldığı için giyilmiştir. Renklerinden ötürü bu kıyafetler, Avrupalı ve Afrikalı laik ve dini geleneklerin karmaşık bir yansıması olduğu düşünülmektedir. Wahlman'ın geleneksel giysilere verdiği bir diğer örnek ise, applike edilmiş siyah haçlı kırmızı gömlektir; bu gömlek kadınlar ve çocuklar tarafından giyilmekte ve birçok kumaşın yama yöntemi ile birleştirilmesinden oluşmaktadır. Wahlman, aynı zamanda şeritli yamaların Afrikan Amerikan kültüründe yorganlarda kullanıldığından ve çok renkli kumaşlardan oluştuğundan bahsetmektedir.

Şekil 3 Afro-Amerikan Şeritli Yorgan

Kaynak (Wahlman, 1986).

Şekil 3'te Afro-Amerikan kültürün temsilcisi olan şeritli bir yorgan görülmektedir. Kumaşların, dikey ve yatay olarak kesilerek birbirine yama tekniği ile bağlanmasından meydana gelmiştir. Taylor (2010, ss:1-15), Afrikan Amerikan halkın sahip olduğu; Rönesans Döneminde sosyal her alanda kendini hissettiren bu kültürel estetiğe "black aesthetics" yani "siyah estetik" ismini vermiştir. Bu estetik çalışmanın, siyahi insanların yaşamlarını anlamayı, deneyimlerini deneyimlemeyi ve bu kültürü sürdürmeyi hedeflediğini ifade etmiştir. "Siyah estetiği yaşayan siyahi insanlar modernitenin politik, ekonomik ve sosyal dinamikleri tarafından ortaya çıkarılan bir nüfusun üyeleridir" (Adams, 2010, ss:92-95). Bundan dolayı, politik; sosyal ve ekonomik alanda, siyahi estetiğini görmek mümkündür. Bu estetik kültürünün deneyimlerden, geleneklerden ve geçmişten gelmesi; tarihi modern dönemde de yaşatmakta ve sosyal alanlarda uygulamaya koymaktadır.

Yöntem:

Araştırmanın bu kısmına kadar, giyim ve moda hakkında sosyal analizler yapılmıştır. Yöntem olarak, literatür taramasının ardından görsel arşiv taraması yapılmıştır. Giyim kültürünün insanlar üzerindeki etkisi ve insanların giyim kültürü üzerindeki etkisi hakkında bilgiler verilmiştir. Harlem Rönesansı ve Afrikan Amerikan halk bazında aktarım yapılmış; geleneksel giyimleri ve kültürleriyle ilgili alıntılar eklenmiştir. Bu noktadan itibaren çalışma, araştırmanın evrenini oluşturan görsel dokümanlar ile Afrikan Amerikan kadınların; araştırmanın örneklemini oluşturan Harlem Rönesansı Döneminde tercih ettikleri giyim alışkanlıkları üzerinde durarak ilerleyecek ve toplanan veriler sonuç kısmında değerlendirilecektir.

Şekil 4 Club 66'da yapılan bir partiden ayrılan bir çift- (1935)

Kaynak: (<https://www.buzzfeednews.com/article/gabrielsanchez/harlem-renaissance-history-photography-black-history-month>, Erişim Tarihi: 8 Ekim 2021)

Şekil 4'te gece kulübünden çıkan bir kadın figürü vardır. Açık ayakkabısı, İspanyol paça pantolonu, kabanı ve aksesuar olarak kullandığı eldivenleri, kürk etolü, uzun küpeleri ve saçlarını örttüğü bonesi net bir şekilde görülmektedir. Kabanın içinde sadece boyun kısmı görülen bluzun yaka modelinin hakim yaka olduğu ve tek düğmesinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Kabanın kolu içeriden dışarıya doğru katlanmıştır bundan dolayı kabanın ekose desenli astarı görünmektedir. Fotoğrafın siyah-beyaz oluşundan ötürü renk analizi yapılamasa da etolü ve bonesi dışındaki diğer parçaların koyu renkli olduğu anlaşılmaktadır. Fotoğrafta oluşan ışık yansımaları ve ışık patlamalarından ötürü bonenin saten gibi parlak bir kumaştan tercih edildiği düşünülmektedir. Bonenin sol tarafında özenle hazırlanan bir gül şekli seçilebilmektedir. Fotoğrafta görülen ve hissedilen mevsimden dolayı kadın figürün ayakkabısının içinden ten rengi çorap giydiği de anlaşılmaktadır. Kadın figürün giyimi ile dönemin dış giyim kültürü hakkında fikir sahibi olmak mümkünken, eğlence hayatında tercih ettiği iç parçaları imgesel olarak düşünmek gerekmektedir: İspanyol paça pantolon ve hakim yaka buluz olduğu sonucuna varılmaktadır. İncelenen geleneksel desenlerin aksine, oldukça düz ve koyu rengin çoğunlukta olduğu bir stil görülmektedir.

Şekil 5 Harlem's Cotton Club'da bir sahne performansı – (1934)

Kaynak: (<https://www.buzzfeednews.com/article/gabrielsanchez/harlem-renaissance-history-photography-black-history-month>, Erişim Tarihi: 8 Ekim 2021)

Harlem'de bulunan bir eğlence kulübünde fotoğraflanan bu sahne, bir performansı anlatmaktadır. Performans sanatı gereğince, fotoğrafın sağ tarafında konumlanan kadın figürün kostüm giydiği görülmektedir.. Kostüm, parlak ve muhtemelen açık renkli bir kumaştan dikilmiştir; kollarında kat kat volanlar mevcuttur; kısa topuklu ayakkabı ile kostüm tamamlanmıştır. Fotoğrafın solunda arkası dönük şekilde oturan kadın figürün koyu renk saten kumaştan bir elbise giydiği ve sahnedeki figürün aksine, performansın bir parçası olmadığı düşünülmektedir. İzleyici olduğu düşünülen bu kadın figürün, giyim tercihleri dönemin gece hayatı giyimine dair fikir vermektedir. Saten elbisenin boyu görülmemekle birlikte, belinde bir kemer olduğu seçilmektedir. Elbisenin tamamı biri açık biri koyu olan iki kontrast renkten oluşmaktadır. Kemerin köprülerinin açık renkte olduğu fakat kemerin koyu renkte olduğu; derin sırt dekoltesinin kalın biyeler ile vurgulandığı görülmektedir.

Şekil 6 Zora Neale Hurston – (1937)

Kaynak: (<https://www.history.com/news/harlem-renaissance-photos#&gid=ci025d979fd000271c&pid=harlem-renaissance-gettyimages-576768841>, Erişim Tarihi: 8 Ekim 2021)

Zora Neale Hurston'un fotoğrafta bir davette olduğu görülmektedir. Bu davetin kitap tanıtımı ya da kitap fuarı olduğu düşünülmektedir. Elinde bir antoloji tutmaktadır. Fascinator ismi verilen tüllü bir şapka takmaktadır. Şekil 4'teki figür gibi eldiven kullanmaktadır. Elbisesi brokar kumaştandır ve parlamaktadır. Elbisenin kolları karpuz kol modeli ile biçilmiştir. Yakası kapalı bir yaka olup, ortasından büzülmüştür ve büzüldüğü yere toka ya da taş takılmıştır. Eldiven ve şapka dışında, aksesuar olarak bileklik, çanta ve kemer görülmektedir. Parlak elbise tercihi ve aksesuar kullanımı ile Zora Neale Hurston, dönemin davetleri veya özel günlerinde giyilen kıyafetler hakkında fikir vermektedir.

Şekil 7 Aaron Siskind'in *Harlem Document* isimli kitabından "Storeroom: There's a Rat in There" – (1934-1940)

Kaynak: (Thaggert, 2010)

Aaron Siskinf tarafından fotoğraflanan bu görselde, cansız prova mankeninin üzerinde kıyafet görülmektedir. Arkadaki kumaşlardan ötürü bu odanın bir terzi ya da dikimevi odası olduğu anlaşılmaktadır. Mankenin üzerinde üç farklı parça vardır. En üstte görülen yelek koyu renklidir ve yan dikişlerinden büzülerek dikilmiştir, arka parçası parlak bir kumaştan hazırlanmıştır. Ön sol parçada cep vardır. Ortadaki görünen parça ve en alttaki parçanın desenlerinden dolayı birbirinden ayrı olduğu düşünülmektedir. Her ikisi de çiçek deseninden oluşmaktayken birinde minimal diğerinde ise maksimal desen tercih edilmiştir. Ortadaki parçanın yan dikişleri açık bırakılmış ve açık renkli biye ile çevrelenmiştir. İncelenen diğer fotoğraflarda gece hayatına, eğlence hayatına ve sahne performansına ait giyim kültürleri olmakla birlikte şekil 7'deki kıyafetin günlük giyim için olduğu düşünülmektedir.

Şekil 8 Aaron Siskind'in Harlem Document isimli kitabından “Most Crowded Blok in the World” – (1940-1941)

Kaynak: (Thaggert, 2010)

Elinde gazete tutan kadın figür, düz temel etek kalıbı ile dikilen kumaş bir etek giymektedir. Kolları kısa lan bir buluzu vardır ve aksesuar kullanmadığı görülmektedir. Ayakkabılarının önü kapalıdır ve topukludur. Çorap giymediği düşünülmektedir. Saçlarının kısa oluşu ve aksesuar kullanmayışı ile dönemin günlük yaşamı hakkında fikir vermektedir.

Şekil 9 Aaron Siskind'in Harlem Document isimli kitabından "Woman Lookinf Into Icebox"
– (1937-1939)

Kaynak: (<https://www.icp.org/browse/archive/objects/woman-looking-into-icebox-1937-1939>, Erişim Tarihi: 8 Ekim 2021)

Domestik bu fotoğraf karesinde kadın figürün mutfakta olduğunu görülmektedir. Bu incelemenin kadınların günlük yaşam giyim tercihleriyle alakalı bilgi vereceği düşünülmektedir. Bileğe kadar uzanmayan fakat uzun; hafif volanları olan ve koyu renk bir etek görülmektedir. Figürün giydiği gömleğin kol manşetlerinde düğme görülmemektedir fakat gömlek manşeti formunda olduğu anlaşılmaktadır. Bluzun arka kısmında sıralı düğmeler görülmekle birlikte ön kısmıyla ilgili yorum yapılamamaktadır. Omuzlarda bırakılan pencere, naylon çorap ve kısa topuklu ayakkabılar ise kıyafet görünümünü oluşturan detaylardır.

Şekil 10 Aaron Siskind'in Harlem Document isimli kitabından "Harlem Lady and Lamp"

Kaynak: (<https://www.icp.org/browse/archive/objects/woman-looking-into-icebox-1937-1939>, Erişim Tarihi: 8 Ekim 2021)

Harlem Leydisi olarak isimlendirilen bu fotoğrafta, kadın figürün takım ceket ve etek giydiği görülmektedir. Koyu renkli ceketin ve açık renkli gömleğin oluşturduğu kontrast ve resmi atmosfer, ceketin sol tarafına aplike edilen aksesuar ile yumuşatılmıştır. Aksesuar olarak ayakkabı görülmesi de yüzükler ve küpe dikkat çekmektedir.

Şekil 11 Aaron Siskind'in Harlem Document isimli kitabından "Harlem Church Interior"

Kaynak: (<https://www.icp.org/browse/archive/objects/woman-looking-into-icebox-1937-1939>, Erişim Tarihi: 8 Ekim 2021)

Kilisede fotoğraflanan bu an, kadınların dini bir törendeki giyiniş biçimleri hakkında birden çok fikir sunmaktadır. Fotoğrafın solunda konumlanan figürün koyu renkli elbisesinin kollarında ve belinde aksesuar olduğu ve kollarında kullanılan kumaşın transparan olduğu görülmektedir. Ortada bulunan ve bebeğini tutan figür, diğer figürlere göre oldukça açık renkli bir kıyafet tercih etmiş; ayakkabıları ve kıyafeti ile uyum sağlamıştır. Bir sağdaki figürün fascinator şapka kullandığı görülmekte ve ışık nedeni ile parlayan naylon çorabı dikkat çekmektedir. En sağda bulunan figür yine koyu renkli bir kıyafet tercih etmiştir. Öndeki ve arkadaki figürler incelendiğinde, kadın figürlerin hepsinin alt ve üst parça olarak birbirleri ile uyumlu ve takım halinde parçalar giydikleri görülmektedir. Günlük yaşamdan farklı olarak tercih edilen bu kıyafetler ile, dini kurumlara ve dine verilen önem hakkında yorum yapılabilir.

Şekil 12 Harlem Yedinci Cadde'deki Northeasterns, Limited Şirketinin üç üyesi: Edith Scott, Louise Swain ve Helene Corbin"

Kaynak: (Way, 2020, s:544)

Harlem'de bulunan bir kulübün üç üyesine ait olan bu fotoğrafta, figürlerin giydikleri elbiselerin üzerine manto aldıkları görülmektedir. Soldan sağa sıralandığında bir ve iki numaralı figürlerin dış giyimlerindeki kürk dikkat çekmektedir. Her iki figürün de ayakkabı seçimleri aynı modeldir. Üçüncü figürün boynuna şal taktığı görülmektedir. Her üç figür de kafalarını şapka ile korumuşlardır. Estetik kaygı ve toplumsal değerlerin yanı sıra, giyim tercihlerinden anlaşıldığı üzere, kadınların giyim kültürü bu fotoğrafta mevsimsel önem taşımaktadır. Yüzük ve kolye gibi aksesuar kullanımları vardır.

Fotoğraftan kesin olarak renk çıkarımı yapılamamakla birlikte, soldaki iki figürün sağdaki figüre göre koyu renkler tercih ettikleri seçilebilmektedir. Figürlerin günlük sadelikten uzak olması, Harlem Dönemi'nin görkemiyle örtüşmektedir. Üç farklı elbisenin de üç farklı mantonun da aynı boylarda olması dönemin modası hakkında bilgi vermektedir.

Şekil 13 Harlem 125. Caddede karşıda karşıya geçen bir kadın (1937)

Kaynak: (<https://digitalcollections.nypl.org/items/75ece515-a29d-388d-e040-e00a180601f1>, Erişim Tarihi: 19 Haziran 2022)

1937 yılında çekilen bu fotoğrafta bir kadının sokakta yürüdüğü, karşıdan karşıya geçtiği görülmektedir. Fırfırlı bir bluz, diz altı bir etek giydiği ve üstüne de bir mont almıştır. Ayakkabıları bantlı ve topukludur, diğer kadın giyimlerinde olduğu gibi şapkası vardır ve aksesuar olarak kullandığı iki sıra inci kolyesi görünmektedir.

Şekil 14 Doğu Harlem'de sokakta oturan bir grup insan (1947-1951)

Kaynak: (<https://digitalcollections.nypl.org/items/a535cbad-fcb1-21b8-e040-e00a180673bb>, Erişim Tarihi: 19 Haziran 2022)

Üç kadın figürün bulunduğu bu fotoğraf da Harlem'de çekilmiştir. Soldaki kadın figür elbise giyerken, sağdaki figürler bluz, ceket ve etek giymektedirler. Elbisenin kolları kısadır ve çiçek desenleri vardır. Kadınların etekleri hem kendi içinde birbirine benzemekte hem de incelenen diğer fotoğraflardaki uzunluk ile benzemektedir.

Şekil 15 Harlem'de yol kenarında oturan iki kadın (1935-1939)

Kaynak: (<https://digitalcollections.nypl.org/items/85108dd0-461d-0134-09ad-00505686a51c>, Erişim Tarihi: 19 Haziran 2022)

Kıralık bir dükkânın önünde oturan iki kadın figür görülmektedir. Her iki figür de elbise giymektedir. Elbiselerden birisi çiçek desenlerinden oluşurken bir diğeri geometrik desenlerden oluşmaktadır. Her iki kadının da elbisenin üstüne hırka/ceket giydikleri seçilmektedir. Soldaki figürün hırkasının düğmeleri görülmektedir. Topuklu ayakkabıları ve şapkaları vardır. Gazete okuyor olmaları, günlük yaşam aktivitesi yaptıklarını göstermekte ve dönemin günlük giyimi ile ilgili fikir vermektedir.

Şekil 16 Harlem'de kuru temizlemecinin önünden geçen bir kadın (1937)

Kaynak: (<https://digitalcollections.nypl.org/items/8fbb4d50-461d-0134-7795-00505686a51c>, Erişim Tarihi: 19 Haziran 2022)

Düğmeli ve muhtemelen dik yakalı bir gömlek giyen bu figür, yürürken fotoğraflanmıştır. Elinde mantosunu tuttuğu görülmektedir. Eteği diz altı boydadır. Şapkası vardır. İncelenen diğer kadın figürlerin giyimleri ile benzerlik göstermektedir

Şekil 17 James Van Der Zee, Genç Bir Kadının Portresi (1930)

Kaynak: (<https://www.nga.gov/exhibitions/2021/james-van-der-zee-photographs-portrait-harlem.html>, Erişim Tarihi: 19 Haziran 2022)

Sonradan renklendirilmiş olan bu fotoğraf, 1930 yılında Harlem’de fotoğrafçı James Van Der Zee tarafından çekilmiştir. Uzun ve beyaz renk olduğu düşünülen bir elbise giyen figürün gelinlik giydiği düşünülmektedir. Açık renk şapkası ve açık renk ayakkabısı mevcuttur. Bu fotoğraf, gelinlik ya da özel gün giyimine dair fikir vermektedir.

Şekil 18 James Van Der Zee, Güzel Gelin (1930)

Kaynak: (<https://www.nga.gov/exhibitions/2021/james-van-der-zee-photographs-portrait-harlem.html>, Erişim Tarihi: 19 Haziran 2022)

James Van Der Zee'nin çektiği bir diğer fotoğraf "güzel gelin" olarak isimlendirilmiştir. Gelinin, elbisesinin uzun, etek uçlarının daha uzun olduğu görülürken, kumaşın şifon gibi yarı transparan bir kumaş olduğu seçilmektedir. Diğer figürlerin aksine kafasında bir şapka yoktur ancak saç aksesuarı takmıştır. Ellerinde eldiven vardır ve bir buket çiçek tutmaktadır.

Sonuç:

Moda ile bireylerin kendilerini, fikirlerini, düşünce yapılarını ve daha önemlisi kültürlerini ortaya koydukları bilinmektedir. Ortaya konulan bu değerler ile kendilerine ait olan kimliği diğer kişilere yansıttıkları ve dolayısı ile kendilerini bu yöntemle betimledikleri yani kendilerine görsel bir biyografi oluşturdukları söylenebilmektedir. Bireyin giyimi ile kendini ifade ettiği gibi, çeşitli oluşturduğu

toplumlar da bu yöntemi kullanmışlardır. Halkın fikrini ve zikrini göstermek için aracı olarak kullandığı giysi modası ile mesajlar verilmiş, moda bir aracı kılınmıştır. Araştırma dahilinde, kısıtlı olarak incelenen toplumun sosyal yapısı da göstermektedir ki, azınlık olan Afrikan Amerikanlar için kültür aktarımı oldukça önemlidir.

Afrikan Amerikan kadınlar azınlık içinde azınlık olarak ele alınmışlardır. Bu azınlık grup, kültürlerinin birer temsilcileri olmuşlardır. Böylece toplumun bir parçası olmak hedeflenmiştir. Harlem Rönesansı Döneminde kültür temsilcisi olarak edebiyat, resim ve müzik gibi giyim kültürü de etkisini göstermiştir. Sanatçı, sanatını kullanarak kültür aktarımı yapmaktadır. Davranışlarıyla baskılanan Afrikan Amerikan halk (bu inceleme özelinde kadınlar), kültür ve gelenek aktarımını giyim tercihleriyle yapmaktadır.

Afrikan Amerikan çocukların modaya sıkıca hakim olmaları, kendilerini ifade etmek istemelerinden ve söz hakkına sahip olmak ihtiyacından kaynaklandığı düşünülmektedir. Çocukluklarından itibaren kıyafetleri kullanabilme bilgilerinin gelişmesi, kendi dönemleri ve jenerasyonları için moda hakimiyeti sağlamak ve dolayısıyla bu hakimiyetle kendi modalarını ve trendlerini oluşturabilmektedirler.

Afrikan Amerikan halkı Harlem'e götüren başlıca sebebin ırk ve etnik yapı nedeniyle uğradıkları baskı olduğu bilinmektedir. Bu nedenle icra ettikleri sanatta bu konuya sıkça rastlanmakta; sanatın temellerinin bu baskı üzerine kurulduğu görülmektedir. Harlem Rönesansı ile, geçmişte yatan tarih ve gelecekte yer alan modernite ile temas kurulmuş ve bu temasın sonucunda kültüre dayalı sanat türleri ortaya çıkmıştır. Yerel ve geleneksel kimliklerin keşfedilmesiyle, Afrikan Amerikan sanatı güç kazanmıştır. Dönemin modasının da bir sanat olduğu düşünülmektedir. Haliyle Afrikan Amerikan kadınların giyim modası bu gücün bir parçası haline gelmiştir.

İncelenen fotoğraflar kapsamında, Harlem Döneminde kadınların evde, davette, eğlence hayatında, performansa dayalı sanat gösterilerinde, sahnede, dini kurumlarda, sokakta ve özel günde giydikleri incelenmiştir. Görsellerden yola çıkılarak, kadınların birbirinden farklı ortamlarda ve mekanlarda birbirinden farklı giyim kodları uyguladıkları ancak genel olarak dönemin modasının birbiri ile bütünlük gösterdiği görülmüştür. Harlem Dönemindeki Afro Amerikan kadınların etek boyunun genel olarak diz altında olması, eteğin üstüne bluz giymeleri, dış giyim unsurunu muhakkak kullanmaları ve model olarak birbirine benzer kısa topuklu ayakkabı tercih etmeleri, dönemin trendlerini oluşturmaktadır. Kilisede tercih edilen resmi giyim ile davete giderken tercih edilen giyim birbirinde farklıdır; bu farklılık renkler, kumaşlar ve özellikle aksesuarlar aracılığı ile sağlanmıştır. Genel olarak eldiven ve şapka gibi aksesuarların mevsimsel özellik dışında da kullanıldığı görülmüştür: İç mekânda kullanılan eldiven bu fikri desteklemektedir. Fotoğraflardan görüldüğü üzere desen kullanımı neredeyse yoktur; olan desenler ise çiçeklidir. Araştırmada incelenen geleneksel kumaş örneklerinde yoğun ve etnik desenler hakimdir ancak Harlem Rönesansı Dönemi giyim kültüründe gelenekselin aksine, desensiz bir kullanım söz konusudur. Bu nedenle, araştırmada varılan sonuç, aydınlanma ve yenilenme dönemi olarak tasvir edilen Harlem Rönesansı Döneminde, giyim kültürü de kendi içerisinde aydınlanmış ve yenilenmiştir.

Kaynakça:

Makale:

Adams, J. (2010). Editorial: Afro Modern and art education. *International Journal of Art & Design Education* 29(2):92-95. doi:10.1111/j.1476-8070.2010.01656.x

Akpınar, M. (2020). Afro-Türkler: temsiliyet, gelenek ve kimlik. *Folklor Edebiyat Dergisi*, 26(1): 73-86. doi:/10.22559/folklor.1163

Aydın, A. (2020). Harlem Rönesansı'nın Amerikan resim sanatı üzerine etkileri. *Yedi Sanat Tasarım ve Bilim Dergisi*, (23):109-120. doi: 10.17484/yedi.563329

Idiens, D. (1980). An Introduction to Traditional African Weaving and Textiles. *Textile History*, 11(1):5-21. doi: 10.1179/004049680793691211

Koçak, D. Ö. (2010). Kimlik edinmede görüntünün gücü: moda. *Marmara İletişim Dergisi*, 17(17): 112-125. url: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruid/issue/25253/268588>

Marr, C. (1978). West African textiles. *African Arts*. 11(4):80-81. doi: 10.2307/3335355

Mead, P. C., Pedersen, E. L. (1995). West African Apparel Textiles Depicted in Selected Magazines from 1960 to 1979: Application of Cultural Authentication. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 23(4):430-452. doi: 10.1177/1077727X9502300405

Sayın, Ö. (1994). Moda ve toplumsal katmanlar. *Sosyoloji Dergisi*, (5), 99-109. url: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosder/issue/40975/494994>

Tahmaz, S. M. İ. (2019) Stereotiplerin moda sektöründeki etkileri ve toplumsal sonuçları. *İstanbul Aydın Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 5(9):17-28. url: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aydinsanat/issue/48718/618729>

Taylor, P. (2010). Black aesthetics. *Philosophy Compass*, 5(1):1-15. doi: 10.1111/j.1747-9991.2009.00263.x

Wahlman, M. S. (1986). African symbolism in Afro-American quilts. *African Arts*, 20(1):68-99. doi: 10.2307/3336568

Way, E. (2020). Dressing to pass during the Harlem Renaissance: fashion in the novels of Jessie Redmon Fauset and Nella Larsen. *Fashion Theory*, 24:4. doi: 10.1080/1362704X.2020.1746506

Konferans Kitabı:

Azmi, M. N. D., Chelichi, R. K., Nouri, K. (2018). Art as a vehicle for social change: the harlem renaissance. *The 1st Annual International Conference on Language and Literature, KnE Social Sciences, Medan, Kongre Kitabı*, Eds: Purwarno, M. Manugeran, Suhendi A., Siwi P., Ekalestari S. s:575-585

Kitap:

Crane, D. (2003). *Moda ve Gündemleri Giyimde Sınıf Cinsiyet ve Kimlik*. İstanbul: Ayrıntı.

Hudson, C. W. (2002). *The Harlem Renaissance Profiles in Creativity*. New York: Newbridge Educational Publishing.

Hutchinson, G. (2007). *The Cambridge Companion to The Harlem Renaissance*. New York. Cambridge University Press

Thaggert M. (2010) *Images of Black Modernism Verbal and Visual Strategies of the Harlem Renaissance*. Boston: University of Massachusetts.

Wall C. A. (2016). *Harlem Renaissance a Very Short Introduction*. New York. Oxford University Press.

Tez:

Knowles K. (2014). *Fashioning Slavery: Slaves and Clothing in the U.S. South, 1830-1865*. Rice Üniversitesi, Doktora Tezi, Texas, (Danışman: John B. Boles).

Özcan, H. F. (2019). *Representation of African American Identity in the Works of Lanston Hughes*. T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, (Danışman: Prof. Dr. Atilla Silkü).

Şahin, İ. (2019). *Postkolonyal Çalışmalar Işığında Afro-Amerikan Edebiyatından Örnekler (1890-1950)*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, (Danışman: Doç. Dr. Serhat Küçük).

Yıldız, S. (2019). *Echoes of The Harlem Renaissance: Urban Landscape and Jazz Music in Toni Morrison's Jazz, Walter Dean Myer's Harlem Summer and Persia Walker's Black Orchid Blues*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Cem Kılıçarslan).

Web Kaynakları:

<https://digitalcollections.nypl.org/items/75ece515-a29d-388d-e040-e00a180601f1>
(19.06.2022)

<https://digitalcollections.nypl.org/items/85108dd0-461d-0134-09ad-00505686a51c>
(19.06.2022)

<https://digitalcollections.nypl.org/items/8fbb4d50-461d-0134-7795-00505686a51c>
(19.06.2022)

<https://digitalcollections.nypl.org/items/a535cbad-fcb1-21b8-e040-e00a180673bb>
(19.06.2022)

<https://www.buzzfeednews.com/article/gabrielsanchez/harlem-renaissance-history-photography-black-history-month> (08.10.2021)

<https://www.history.com/news/harlem-renaissance-photos#&gid=ci025d979fd000271c&pid=harlem-renaissance-gettyimages-576768841> (08.10.2021)

<https://www.icp.org/browse/archive/objects/woman-looking-into-icebox-1937-1939>
(08.10.2021)

<https://www.nga.gov/exhibitions/2021/james-van-der-zee-photographs-portrait-harlem.html> (19.06.2022)

<https://www.nga.gov/exhibitions/2021/james-van-der-zee-photographs-portrait-harlem.html> (19.06.2022)

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 5 Sayı/ISSUE 9 Yıl/YEAR: 2022

Alındı/RECEIVED: 16-03-2022 – Kabul/ACCEPTED: 29-06-2022

Ergenlik Döneminde Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Annelerin Deneyimlerinin İncelenmesi

Examination of the Experiences of Mother with Mentally Disorder Children in Adolescence

Zehra HAZAR¹ | Aynur BÜTÜN AYHAN²

Abstract

This study aims to examine the experiences of mothers who have mental disability children in adolescence. 15 mentally disabled adolescent children's mothers are included in this research. 'General Information Form' is used to obtain information about the children and the family. Additionally, the 'Semi-Structured Interview Questionnaire Form' is performed to determine mothers' views about life experiences. Collected data as part of the research is analyzed by using MAXQDA 2020

In our study, it is determined that the biggest issue mothers had during their experiences from

Öz

Bu çalışmada ergenlik döneminde zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin deneyimlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Ergenlik döneminde zihinsel engelli 15 çocuk annesi çalışmaya dahil edilmiştir. Çocuk ve aile hakkında bilgi almak için "Genel Bilgi Formu" ayrıca annelerin yaşam deneyimleri hakkındaki görüşlerini belirlemek amacıyla "Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Formu" kullanılmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen veriler MAXQDA 2020 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Çalışmamızda, annelerin engelli çocuklarının dünyaya gelmesinden ergenlik sürecine kadarki

¹ Zehra HAZAR, Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Çocuk Gelişimi Anabilimdalı, Mail: zehraazar01@gmail.com, Orcid: 000-0002-2483-1912

² Aynur BÜTÜN AYHAN, Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Anabilimdalı, Mail: a_butun@yahoo.com.tr, Orcid: 0000-0003-3306-9672

the birth of their disabled children until their adolescence is psychological disorders. In this process that mothers experienced, it is emphasized that the current and future problems are lack of information, independence and who would take care of their children in the future. While some mothers indicate that the physical changes due to adolescence period do not make a difference in child's behavior in general, some mothers state that they have difficulty in adapting to these changes in the process. Moreover, they indicate insufficiency of state support and educational opportunities, and deficiency of qualified educator as the experienced problems. In this study, it is highly recommended to form informing studies on mentally disabled children in adolescence and constitute psychological support programs for mothers to ease their concerns.

Keywords: Adolescence, Mental Disability, Mothers

deneyimleri sırasında yaşadıkları en büyük problemin psikolojik rahatsızlıklar olduğu tespit edilmiştir. Annelerin deneyimlediği bu süreç içerisinde mevcut ve geleceğe dair problemler; bilgilendirme eksikliği, bağımsızlık ve gelecekte çocuklarına kimin bakacağı yönünde endişelerinin olduğu vurgulanmıştır. Bazı anneler tarafından, ergenlik döneminin getirdiği değişikliklerin çocuklarının davranışlarında genellikle farklılık yaratmadığı ifade edilirken, bazı anneler bu değişim sürecine uyum sağlamakta zorlandıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte devlet desteği, eğitim imkânlarının yetersizliği, nitelikli eğitimci sayısının azlığı da yaşanan problemler olarak ifade edilmiştir. Çalışmada, ergenlik dönemindeki zihinsel engelli çocuk ile ilgili bilgilendirme çalışmalarının yapılması ve annelerin sorunlarının giderilmesine yönelik psikolojik destek programlarının oluşturulması önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Ergenlik Dönemi, Zihinsel Engel, Anneler

Giriş

Çocuk, katıldığı ailenin yaşamında birçok açıdan yeni bir başlangıç noktası olmakta, mutluluk kaynağı olarak görülmekte, aile içinde yer alan bireylere yeni roller edindirmekte ve evliliği pekiştirmektedir (Avşaroğlu ve Gilik, 2017). Sağlıklı bir çocuğu kucaklarına almayı bekleyen aile bireylerinin beklenenin aksine engelli bir çocuğun dünyaya geldiğini öğrenmesi, var olan aile düzeninde kalıcı değişiklikler yaşanmasına neden olmaktadır. Bir bebeğin aileye dahil olmasının getirdiği sevinç, engelli olma durumunun ortaya çıkması ile yerini umutsuzluk, yetersizlik ve duygusal karmaşaya bırakır (Duru, 2016). Yaşanan bu karmaşa durumu zihinsel engelli çocuğa sahip aileler de ise daha da artmaktadır (Özşenol ve ark., 2003; Can Yaşar ve Yıldız Bıçakçı, 2019).

Zihinsel engellilik, hayatın ilk devrelerinde ortaya çıkan zekâ, iletişim, öz bakım becerileri, sosyal iletişim ve etkileşim gibi uyum kurma gerektiren tutumlarda aksaklıklara sebep olan bir engellilik

türüdür (Demirbilek, 2013). Zihinsel engelliler, hayatın olağan akışında gerçekleşen olayların üstesinden destekle gelebilmekte ayrıca diğer insanların tavır ve hareketlerinin doğru anlaşılmasında ve doğru tepkiler üretmekte zorluk çekebilmektedirler (Yaralılar, 2010). Bu sebeple zihinsel engelli çocukların sosyal becerilerinin gelişmesi, öz bakımlarını tek başına yerine getirebilmeleri uzun ve sabır isteyen bir süreci gerektirmektedir (Duru,2016). Engelli çocuğa sahip olmak ve çocuğun bakımını üstlenmek, ailelerin birçoğu için duygusal, sosyal ve ekonomik güçlükleri beraberinde getirmektedir. Ailelerin yaşadığı stres ve kaygı sebebiyle fizyolojik ve psikolojik birçok sorun yaşayabilmektedirler (Yıldırım Sarı, 2007; Yaralılar, 2010). Bunun yanısıra engelli çocuğa sahip ailelerin yaşantılarının ve beklentilerinin anne ve babalar için farklılık gösterdiği ifade edilmektedir. Anneler ruhsal açıdan babalardan daha fazla etkilenmekte ve kendilerini yalnız hissetmektedirler (Can Yaşar ve Yıldız Bıçakçı, 2019; Toros, 2002). Ayrıca çocuğun bakımına yönelik sorumluluğun çoğunluğunu anneler yüklediği için annelerin var olan diğer rollerinden vazgeçtikleri, sosyal etkinliklere katılımlarını azalttıkları ve sosyal hayatlarında durgunlaşma olduğu görülmektedir (Bahar ve ark., 2009). Anneler taşıdıkları sorumluluklar karşısında her şeye güçlerinin yetmeyeceği inancının oluşturduğu kaygı, stres (Ayyıldız ve ark., 2012), depresyon, anksiyete (Şentürk ve Saraçoğlu, 2013), dalgınlık, unutkanlık, öfke nöbetleri gibi psikolojik problemler yaşarken aynı zamanda stres kaynaklı fizyolojik hastalıklarla (egzama, erken menopoz, mide rahatsızlıkları gibi) da mücadele etmektedirler (Demir ve ark., 2010; Özşenol ve ark., 2003).Tura (2017), çalışmasında engelli çocuğu olan annelerin anksiyete ve depresyon puanlarının, çocuğu engelli olmayan annelerin anksiyete ve depresyon puanlarından daha yüksek olduğu belirlemiştir. Benzer şekilde yapılan araştırmalarda özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin depresyon açısından risk altında bulunduğunu ve stresle başa çıkmada temel olarak çaresizliği ve boyun eğiciliği barındıran yolları kullandıklarını göstermektedir (Peker ve ark., 2014; Şengül ve Baykan,2013; Bayraklı ve Kaner, 2012).

Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde karşılaşılan problemlerin sıklığı engel türüne, engelin derecesine ve sayısına, içinde bulunduğu gelişim dönemine, ailenin durumu algılama biçimine, engel durumu ile ilgili bilgi düzeyine ve destek sistemlerine göre değişiklik göstermektedir (Koçak Uyaroğlu ve Bodur, 2009). Çocuğun gelişimi sürecinde, doğumdan itibaren bakıcı sağlama sorunları, çocuğun sağlığı ve öz bakımının içinde bulunduğu şartlar itibariyle en iyi şekilde karşılanmasıyla ilgili sorunlar görülmektedir. Okul öncesi dönemde temel yaşam becerilerinin öğretilmesinde sıkıntılar yaşanmaktadır (Özen ve ark. 2003; Denny ve ark. 2000) Okul döneminde akranları tarafından engelinin fark edilmesinin getirdiği dışlanma, çocuklarının iyi bir eğitim alacağını düşünürken istenmemeleri ve ailelerin yeterli sosyal destek alamaması dolayısıyla sosyal izolasyon ve yalnızlığın yaşanmasına yol açtığı belirtilmektedir (Karadağ, 2014). Ergenlikte ise bu sorunlar özellikle geleceğe yönelik kaygılara dönüşmektedir (Oktar ve Yıldız, 2019).

Amerikan Psikiyatri Derneği (APA)'nın sözlük tanımına göre ergenlik, kesin yaş aralığı kişiden kişiye değişen, ancak 10-19 yaşları arasında olduğu varsayılan fizyolojik, cinsel, benlik, sosyal ve bilişsel alanlarda olmak üzere çok yönlü gelişimlerin yaşandığı dönemdir (APA, 2020). Çocukluktan yetişkinliğe bir geçiş dönemi olarak da ele alınan ergenlik, yalnız psikolojik değişikliklerin değil eş zamanlı olarak biyolojik ve toplumsal değişikliklerin de ortaya çıktığı birçok yönden stresli ve fırtınalı bir dönem olarak ifade edilmektedir (Özteke Kozan ve Hamarta, 2019; Hamarta ve ark., 2010; Atkinson ve ark., 2002;

Petersen ve ark., 1993). Özellikle cinsel gelişim ile ilgili konularda zihinsel engelli ergenlerin arkadaşlarından ve kitaplardan nitelikli ve doğru bilgileri öğrenmeleri çoğunlukla mümkün değildir (Çıfci Tekinarıslan ve Eratay, 2013). Dolayısıyla cinsel içerikli davranışları ne zaman, nerede, hangi durumlarda yapabileceğinin ayırımına varamamaları (Katz ve Lazcano Ponce, 2008) ve ayrıca gözlem yoluyla öğrenme süreçlerinde de zorluk yaşamaları sebebiyle zihinsel engelli ergenler anne babalarının ve öğretmenlerinin rehberliğine ihtiyaç duymaktadır. Maart ve Jelsma (2010), gerçekleştirdikleri araştırmada, engelli ergenlerin engelli olmayan akranları kadar riskli cinsel davranışlar gösterebileceği ve Human Immunodeficiency Virus- HIV (AİDS) tehlikesi ile karşılaşabileceklerini belirtmişlerdir. Görüldüğü gibi gerek fizyolojik gerekse psikolojik olarak değişikliklere uyum sağlamak tipik gelişim gösteren gençler için dahi bir hayli zor olabiliyorken; zihinsel engele sahip gençlerin bu değişikliklere ayak uydurması son derece sıkıntılı süreçlere sebebiyet verebilmektedir (Özteke Kozan ve Hamarta, 2019).

Zihinsel engelli bireylerde ergenlikle birlikte ortaya çıkan bu değişiklikler engele uyum sürecini büyük çoğunlukla tamamlamış anneleri tekrar bir uyum sürecine sokmaktadır. Bu sürecin annelerin sorunlarla baş edebilme kapasitesini daha da düşürdüğü ifade edilmektedir. Böylece kendilerini dış dünyaya kapattıkları, sorunu çocuklarına ve çevrelerine yansıtılmaya çalıştıklarını ve depresyona girdiklerini belirtmişlerdir (Yaman ve Atasayar, 2014). Tüm bunlardan hareketle bu çalışmanın temel amacı, ergenlik döneminde zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin deneyimlerinin nitel araştırma yöntemi kullanılarak, derinlemesine incelenmesidir.

2.Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

Ergenlik döneminde zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin deneyimlerinin incelenmesinin amaçlandığı bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseninde planlanmıştır. Nitel araştırmalar, var olan durumun derinlemesine çalışılmasına imkân verir. Nitel araştırmalar gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların, olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasında, izlenen yol olarak tanımlanmaktadır. Durum çalışması, güncel bir olguyu kendi gerçek çerçevesi içinde, sınırların belirgin olmadığı, çeşitli kanıt ve bilgi kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Durum çalışmalarında amaç var olan, belirli bir durumu ortaya koymaktır. Ayrıca nitel araştırma türlerinden durum çalışmalarında görüşmeler, katılımcıların gönüllülük esasına dayanır. Araştırılan konu ile ilgili ayrıntılı bilgi toplamak; deneyim, tutum, davranış ve düşünceleri incelemek amacıyla yapılır. Yüz yüze yapılan görüşmelerde katılımcılardan cevap alamama riski düşüktür. Yarı yapılandırılmış görüşmeler, bilgilere derinlemesine ulaşılmasını sağlarken aynı zamanda belirlenen sorulara cevap bulmayı amaçlar (Büyüköztürk ve ark. 2012).

2.2. Araştırmanın Katılımcıları

Araştırmanın çalışma grubunu, ergenlik döneminde zihinsel engeli olan 15 çocuğun annesi oluşturmaktadır. Çalışma grubundan edinilen bilgilerde tekrarların sıklık kazandığı “doyum noktasına” ulaşıldığı düşünülerek görüşmelere son verilmiştir. Doyum noktası, araştırma problemine ilişkin yeterli bulguların ortaya çıktığı bir duruma işaret etmektedir. Bu noktaya ulaşan araştırmacılara veri toplamaı durdurmaları önerilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırmanın amacı doğrultusunda uygun örnekleme yöntemine göre, Ankara ili Mamak ilçesinde yer alan, kayıtlı öğrenci sayısı en fazla olan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi belirlenmiştir. Belirlenen özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam eden ergenlik döneminde zihinsel engeli olan 15 çocuğun annesi gönüllük esasına göre araştırmaya katılmıştır.

Tablo 1: Çalışmaya dâhil olan annelere ait sosyodemografik özellikler

Özellikler	Gruplar	N
Annenin Yaşı	30-39 yaş	8
	40-49 yaş	3
	50 yaş ve üzeri	4
Annenin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu	5
	Ortaokul Mezunu	3
	Üniversite Mezunu	4
	Üniversite Mezunu	3
Gelir Durumu	2.020 TL ve altı	2
	2.021 TL- 3.000 TL	7
	3.001TL ve üstü	6
Aile Yapısı	Çekirdek aile	10
	Parçalanmış Aile	4
	Geniş Aile	1
Çocuk Sayısı	Tek çocuk	2
	İki çocuk	9
	Üç çocuk	3
	Dört ve üzeri	1
TOPLAM		15

Tablo 1’de görüldüğü gibi çalışmaya dahil olan annelerin 8’i 30-39 yaş, 4’ünün 40-49 yaş, 3’ü ise 50 yaş ve üzerindedir. Annelerin 5’inin ilkokul mezunu, 3’ünün ortaokul mezunu, 4’ünün lise mezunu, 3’ünün ise üniversite mezunu olduğu belirlenmiştir. Çalışmaya katılan annelerin 11’i evli iken 4’ü boşanmıştır. Aile tipi incelendiğinde; 11’inin çekirdek aile olduğu, 4’ünün parçalanmış aile olduğu, 13’ünün asgari ücret ve üzeri gelire sahipken 2’sinin asgari ücretin altında gelire sahip olduğu belirlenmiştir, Dokuz ailenin 2 çocuğu olduğu, üç ailenin 1 çocuğu olduğu ve 3 ailenin ise 4 ve daha fazla çocuğu olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2: Çalışmaya dâhil olan annelerin zihinsel engelli çocuklarına ait sosyodemografik özellikler

Özellikler	Gruplar	N
Çocukların Yaş Aralığı	11-18 yaş	15
Çocukların Cinsiyeti Dağılımı	Kız	3
	Erkek	12
Çocukların Tanı Konma Yaşı	0-12 ay	2
	13- 24 ay	5
	25- 36 ay	7
	48- 60 ay	1
Çocukların Ek Tanısı	Otizm	6
	Fiziksel Yetersizlik	4
	Down Sendromu	1
	Frajil- X	1
	Ek Tanı Yok	3
TOPLAM		15

Tablo 2’de görüldüğü gibi annelerin ergenlik döneminde özel gereksinimli çocuklarının yaş aralığı 11-18 olarak seçilmiştir. Çocukların 3’ü kız, 12’si erkektir. Çocukların zihinsel yetersizliğe ek olarak 6’sının otizm, 4’ünün fiziksel yetersizlik, 1’inin down sendrom, 1’inin frajil-x ve 4’ünün ek tanısı olmadığı belirlenmiştir. Özel gereksinimli çocukların 2’sine 0-12 ay, 5’ine 13-24 ay, 7’sine 25-36 ay, 1’ine 48-60 ayları arasında tanı konulmuştur.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler, araştırmacılar tarafından literatür taranarak amaca uygun olarak geliştirilmiş iki bölümden oluşan yarı yapılandırılmış “Görüşme Formu” aracılığıyla elde edilmiştir. Formun ilk bölümünde çocuklara ve ebeveynlerine ait sosyodemografik özellikler (yaşı, cinsiyeti, öğrenim durumu vb.) ile ilgili sorular yer almaktadır. İkinci bölüm ise annelerin çocuklarının tanı alma sürecinde ve

sonrasında yaşadıkları duygular, endişeler, sorunlar ve gelecekteki beklentileri ile ilgili bilgileri ortaya koyacak açık uçlu soruları içermektedir. Görüşme soruları hazırlanırken, soruların açık, anlaşılır ve ayrıntılı cevap alınabilecek şekilde olmasına özen gösterilmiştir. Bazı sorulardaki ayrıntıları daha anlaşılır hale getirebilmek için ipuçları düşülmüştür. Görüşme sorularının bulunduğu form hazırlandıktan sonra, uzman görüşüne sunulmuştur. Uzmanın görüş ve önerileri doğrultusunda gerekli düzeltmeler ve değişiklikler yapılarak form son şeklini almıştır.

2.4. Veri Toplama Süreci

Araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için, araştırmanın yapılacağı özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi müdürlüğünden gerekli yasal izinler alınmıştır. Araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 15 anne ile görüşmeler yapılmış ve araştırmanın amacı açıklanmıştır. Araştırmaya dahil edilen annelere görüşmede kaydedilen bilgilerin sadece bilimsel amaçla kullanılacağı ve gizliliği konusunda bilgi verilmiştir. Görüşme yapılmadan önce annelere “Aydınlatılmış Onam Formu” imzalatılmıştır. Annelerle yapılan görüşmeler ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Uygulamalar ise ortalama 20-30 dakika kadar sürmüştür. Araştırmanın verileri yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak Temmuz 2021 – Ağustos 2021 tarihleri arasında toplanmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Yarı yapılandırılmış görüşme formu ile yapılmış olan bu nitel araştırma, içerik analizi ile derinlemesine analiz edilmiştir. İçerik analizi, verileri adlandırmaya ve verilerin içerisinde yer alan gerçekleri aydınlatmaya çalışır. İçerik analizinin temelinde, ortak sayılabilecek konuların bulunduğu veriler belirlenen temalar altında toplanır ve temalar okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenlenir, yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Anneler ile yapılan görüşmeler sonucunda ses kayıtları ve görüşme kayıtları bilgisayar ortamında yazıya aktarılmıştır. Kayıtların duyulduğu gibi, hiç değişiklik yapılmadan yazıya aktarılmasına dikkat edilmiştir. Yazıya aktarılan metinler MAXQDA 2020 programına yüklenmiş ve her soru için kodlama yapılmıştır. Araştırmaya katılan annelerin her birine (K1, K2, K3...K15) kod verilmiştir. Hazırlanan kategoriler içerisinde bulgulara yönelik kod ve alt kodlar ortaya çıkarılmış, annelerin yanıtları analiz edilmiştir.

3. Bulgular

Annelerin çocuklarına tanı konulduğundaki duygularına ilişkin görüşleri incelendiğinde; sıklıkla “üzüntü” (n=8) alt temasını, sırasıyla “durumu kabullenememe” (n=6) ve “belirsizlik” (n=5), “durumu kabullenme” (n=5), “inkâr” (n=3), “karmaşıklık” (n=2), “şaşkınlık” (n=1) ve “nötr” (n=1) alt temalarını vurguladığı görülmüştür. Annelerin bu duygularıyla ilgili görüşlerinden bazılarını aşağıda yer verilmiştir

(Tablo 3):

“...daba çok ağlamaklı. Çünkü bir anne dediğini duymadım. On iki yaşında daba yeni yeni duymaya başladım. O kadar kötüydü ki o günleri anlatamam yani. Düşünün daba iki yaşındaki çocuğa resim çektiriyorsunuz rapor için.” (K-15)

“Çünkü ben üzülüüyordum. Herkes oynuyordu, herkes etkinliklere götürüyordu bizi. Herkes oynuyordu, benim çocuğum sürekli ağlıyordu kenarda. Hiçbir şeye katılmıyordu. Ne bir yemek yemeye ne oyun oynamaya.” (K-7).

“Ne mi hissettim? Çok kötü hissettim. Çok üzüldüm. Çok ağladım ama elden gelen bir şey yoktu... Down sendromunun ne olduğunu ben bilmiyordum. Çocuğum erken doğdu küveze koydular bizde oraya gittik. Oradaki hemşireyi hiç unutmam. Kıvrık saçlı sarı saçlı bir hemşireydi. Çocuğunuz dedi down sendromlu dedi. O da neymiş dedik biz. Ben de bilmiyorum, eşimde bilmiyor. Çocuğunuz dedi geri zekâlı dedi. Öyle deyince o kadar zoruma gitti ki sanki hastane başıma indi çıktı. Çok ağır geldi yani o zaman.” (K-5).

Tablo 3: Annelerin Çocuklarına Tam Konulduğundaki Duygularına İlişkin Görüşleri

Alt temalar	Frekans	Katılımcılar
Üzüntü	8	K15, K12, K11, K9, K5, K4, K3, K2
Durumu Kabullememe	6	K11, K10, K8, K7, K4, K2
Belirsizlik	5	K14, K13, K10, K9, K1
Durumu Kabullenme	5	K9, K7, K5, K4, K1
İnkâr	3	K11, K4, K3
Karmaşıklık	2	K3, K1
Şaşkınlık/Şaşırma	1	K15
Nötr	1	K6

Annelerin zihinsel engelli çocuklarına ilişkin yaşadıkları endişelerle ilgili görüşleri incelendiğinde sıklıkla “bağımsız olamaması” (n=7) ve “gelecek korkusu” (n=7) alt temalarını sırasıyla “kendini ifade edememesi” (n=5), “diğer insanlarla yaşanan problemler” (n=2) ve “ebeveyn yokluğu” (n=2), temalarını vurguladığı görülmüştür. Annelerin bu duygularıyla ilgili görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir (Tablo 4):

“... Kendi hayatımı ne kadar idame ettirebilecek en büyük sorun o...” (K-14).

“... Bana bir şey olursa ona ne olacak. Kendi kendine idare edecek bir çocuk değil” (K-15).

“...Bensiz bir iş yapmıyor. Merdivenlerden inerken bile korku içindeyiz. Bensiz inmez. Kendi başına bir yere gidemez.” (K-7).

“Ayakları üstünde kendi hayatını ne kadar idame ettirebilecek, en büyük korkum o. Ona sahip çıkacak, kol, kanat gerecek kim ne kadar bilmiyorum. En büyük korkum bütün annelerde olduğu gibi.” (K-14).

“Kendini idare edebilecek mi, yaşamını nasıl sürdüreceği bunlarla ilgili kaygılarım var.” (K-12).

Tablo 4: Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarına İlişkin Yaşadıkları Endişelerle İlgili Görüşleri

Alt temalar	Frekans	Katılımcılar
Bağımsız Olamaması	7	K15, K14, K12, K11, K10, K5, K4
Gelecek Korkusu	7	K15, K14, K12, K4, K3, K2, K1
Kendini İfade Edememesi	5	K10, K9, K8, K7, K5
Diğer İnsanlarla Yaşanılan Problemler	2	K10, K9
Ebeveyn Yokluğu	2	K10, K1

Annelerin diğer çocukları ile ilgili yaşadıkları duygulara ilişkin görüşleri incelendiğinde; sıklıkla “ilgi eksikliği” (n=6) alt temasını, sırasıyla “kıskançlık” (n=4), “zorunluluk” (n=4), “kabullenmeme” (n=3), “aşırı sorumluluk yüklemesi” (n=2), “nefret” (n=1) ve “tahammülsüzlük” (n=1) alt temalarını vurguladığı görülmüştür. Annelerin bu duygularıyla ilgili görüşlerinden bazılarını aşağıda yer verilmiştir (Tablo 5):

“... O’nda her şeyim, çoğunluğum hep ondaydı...” (K-13).

“O çocuğu da ister istemez bir şeylerden kıztık...” (K-14).

“Diğer çocuğumla kayınvalidem ilgileniyor...” (K-12).

“Büyük oğlumu çok ihmal etmişim...” (K-4).

“Onlara işte fazla zaman ayıramıyorum. Ancak yemeleri, içmeleri, ihtiyaçları olduğu zaman...” (K-5).

Tablo 5: Annelerin Diğer Çocukları ile İlgili Yaşadıkları Duygulara İlişkin Görüşleri

Alt temalar	Frekans	Katılımcılar
İlgi Eksikliği	6	K14, K13, K12, K11, K4, K5
Kıskançlık	4	K15, K13, K11, K8
Zorunluluk	4	K14, K13, K12, K3
Kabullenememe	3	K11, K3, K2
Aşırı Sorumluluk Yükleme	2	K4, K3
Nefret	1	K4
Tahammülsüzlük	1	K6

Annelerin çocuklarının zihinsel engelli olması ile ilgili eşleriyle yaşadıkları sorunlara ilişkin görüşleri incelendiğinde sıklıkla “zaman ayıramama” (n=9) alt temasını, sırasıyla “eşlerin sorumluluktan kaçması” (n=4), “annenin kısıtlanması” (n=4), “boşanma” (n=4), “engelli çocuğun anneye bağımlılığı” (n=3), “gidilen mekânların kısıtlanması” (n=3), “rutinlerde aksaklıklar” (n=3) ve “sosyal ilişkilerde zayıflama” (n=1) alt temalarını vurguladığı görülmüştür. Annelerin eşleriyle yaşadıkları sorunlara ilişkin görüşlerinden bazılarını aşağıda yer verilmiştir (**Tablo 6**):

“...Haftanın altı günü dışarıdaydık. Sporumuz vardı, özel eğitimlerimiz, aktivitelerimiz yani tabii ki kısıtlanıyor.” (K-14).

“...Eşime vakit ayırmam biraz zor. Ayrılma aşamasına kadar geldik.” (K-8).

“...Son dört beş yıldır vakit ayıramıyoruz. Eşimle birlikte çok az vakit geçiriyoruz.” (K-12).

“Biz kendimize hiç zaman ayıramıyoruz ki...” (K-5).

Tablo 6: Annelerin Çocuklarının Zihinsel Engelli Olması ile İlgili Eşleriyle Yaşadıkları Sorunlara İlişkin Görüşleri

Alt temalar	Frekans	Katılımcılar
Zaman Ayıramama	9	K15, K14, K13, K12, K9, K8, K4, K3, K2
Eşlerin Sorumluluktan Kaçması	4	K9, K7, K6, K5
Annenin Kısıtlanması	4	K13, K11, K8, K2
Boşanma	4	K10, K7, K6, K5
Engelli Çocuğun Anneye Bağımlılığı	3	K15, K13, K3
Gidilen Mekânların Kısıtlanması	3	K12, K11, K1
Rutinlerde Aksaklıklar	3	K14, K8, K1
Sosyal İlişkilerde Zayıflama	1	K1

Annelerin zihinsel engelli çocuklarının ergenlik dönemindeki davranışlarına ilişkin görüşleri incelendiğinde sıklıkla “farklılık olmadı” (n=6) alt temasını, sırasıyla “saldırganlık/sinirlilik” (n=5), “cinsel organa dokunma” (n=5), “özbakıma direnç gösterme” (n=4), “karşı cinse ilgi” (n=3), “takıntılı davranışlar” (n=3) ve “kendine zarar verme” (n=2) alt temalarını vurguladığı görülmüştür. Bu görüşlere ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir (**Tablo 7**):

“...Aslında O’nda hiçbir farklılık göremedim...” (K-13).

“...Şu anda bir değişiklik yok.” (K-1).

“Şu anda ilaç kullanıyor belki onun etkisi ile cinselliğini çok öne çıkaran çocuk değil.” (K-6).

“...Çok sakın bir kız gitti yerine en ufak bir şeyde sinirli kız geldi.” (K-10).

“...Bir şey istiyor mesela dışarıdan onu almadığım zaman bu sefer bana şiddet uygulamaya başlıyor.” (K-7).

“Bileğini koklayarak pipisini sıkıştırmaktan hoşlanıyor.” (K-6).

Tablo 7: Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarının Ergenlik Dönemindeki Davranışlarına İlişkin Görüşleri

Alt temalar	Frekans	Katılımcılar
Farklılık Olmadı	6	K14, K13, K12, K9, K6, K1
Saldırganlık/Sinirlilik	5	K15, K11, K10, K7, K6
Cinsel Organa Dokunma	5	K11, K6, K4, K3, K1
Öz bakıma Direnç Gösterme	4	K13, K12, K11, K8
Karşı Cinse İlgi	3	K12, K8, K4
Takıntılı Davranışlar	3	K11, K10, K6
Kendine Zarar Verme	2	K10, K2

Annelerin zihinsel engelli çocuklarının tipik ve atipik gelişim gösteren akranları tarafından kabulüne ilişkin görüşleri incelendiğinde; tipik akranları ile sıklıkla “olumsuz” (n=7) alt temasını, sırasıyla “olumlu” (n=3) ve “arkadaşı yok” (n=5) alt temalarını vurguladığı görülürken atipik akranları ile ise sıklıkla “olumlu” (n=8) alt temasını, sırasıyla “olumsuz” (n=2) ve “arkadaşı yok” (n=5), alt temalarını vurguladığı görülmüştür. Bu görüşlere ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir (**Tablo 8**):

Tipik gelişim gösteren akranları tarafından kabulüne ilişkin annelerin görüşleri:

“Diğer çocuklar da bilmiyorum aileden gelen bir şey mi çok dışlıyorlar. Bilmiyorum hareketleri ile olsun, şeyi ile olsun dalga geçiyorlar. O yüzden olmuyor.” (K-15).

“Akranları ile bir diyalogu yok ki ...” (K-9).

“O geldiği zaman yanından uzaklaşıyorlar.” (K-12).

“Normal çocuklarla hiçbir iletişim kuramıyor.” (K-10).

Atipik gelişim gösteren akranları tarafından kabulüne ilişkin annelerin görüşleri:

“Arkadaşları ile arası iyi. Konuşan çocukları da çok seviyor.” (K-1).

“Akranları ile arası iyi. Oyunlar oynuyor.” (K-8).

“Uygulama okuluna gidiyor. Orada da hep aynı çocuklar var pek problem yaşamıyoruz.” (K-3).

“Sınıf arkadaşını gördüğü zaman gülüyor. Servise bindiği zaman gülüyor. Birbirlerini biliyorlar aslında.” (K-2).

Tablo 8: Annelerin zihinsel engelli çocuklarının tipik ve atipik gelişim gösteren akranları tarafından kabulüne ilişkin görüşleri

Tipik Gelişim Gösteren Akranları Tarafından Kabulü		
Alt temalar	Frekans	Katılımcılar
Olumsuz	7	K15, K14, K13, K12, K10, K9, K2
Olumlu	3	K11, K5, K4
Arkadaşı Yok	5	K8, K7, K6, K3, K1

Atipik Gelişim Gösteren Akranları Tarafından Kabulü		
Alt temalar	Frekans	Katılımcılar
Olumlu	8	K13, K10, K8, K7, K6, K3, K2, K1
Olumsuz	2	K4, K1
Arkadaşı Yok	5	K15, K14, K11, K9, K5

Annelerin çocuklarının tanı alma sürecinden sonra yaşadıkları sağlık problemlerine ilişkin görüşleri incelendiğinde sıklıkla “psikolojik rahatsızlıklar” (n=8) alt temasını, sırasıyla “egzama” (n=3), “kadın hastalıkları” (n=3), “sağlık problem yaşanmadı” (n=2), “tansiyon” (n=2), “kalp rahatsızlıkları” (n=2) ve “tiroid” (n=1) alt temalarını vurguladığı görülmüştür. Annelerin bu alt temalar ile ilgili görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir (**Tablo 9**):

“Psikolojik olarak mutlaka ki, ben diyordum güçlüyüm ama söz konusu evlat olunca çok daha farklı oluyor. Psikolojik olarak tabii ki etkileniyorsunuz. İçinizdeki kırgınlıklar geçmiyor. Mesela ben çocuğum ile uğraşıyorum kaynanamlar şunun kıızı bi konuşuyor o kıız bir başka ya bilmem ne. Ya bu benim için. Ki yani çocuğumda mesela bedensel olarak bir şey yok. Konuşması için uğraştığımız çok güzel biliyorlar. Benim ona ne kadar para döktüğümü. Hafta da altı gün dışarıda onun için olduğumu, zaman ayırdığımı biliyorlar. Hayır bir de öyle acımasızlar ki benim çocuğuma karşı olan zaafımı biliyorlar. Ben çok hassasım çocuğuma karşı insanın gözüne baka baka nasıl böyle canını acıta acıta neden yaraya tuz bastıyorsunuz. Bunu o kadar güzel yapıyorlardı ki. Maalesef.” (K-14).

“Psikolojim bozuldu. Sakinleştirici ilaçlar almak zorunda kaldım.” (K-8).

“Psikolojik olarak tabii ki çökmüş durumdayım. Arada buradaki psikologla konuşunca rahatlıyorum, moral motivasyonum falan bayağı artıyor. Kendin iyi olunca çocuklarla da iyi iletişim kurabiliyorsun çünkü dün çok sinirliydim okulda çok kıızdım. İster istemez insan sinirlenince çocuklardan çıkarıyor. Çocuklar bir şey yaparsa gözüne batıyor hemen kıızıyorsun.” (K-15).

Tablo 9. Annelerin Çocuklarının Tanı Alma Sürecinden Sonra Yaşadıkları Sağlık Problemlerine İlişkin Görüşleri

Alt temalar	Frekans	Katılımcılar
Psikolojik Rahatsızlıklar	8	K15, K14, K12, K11, K10, K8, K6, K5
Egzama	3	K15, K13, K12
Kadın Hastalıkları	3	K10, K8, K4
Sağlık Problemi Yaşanmadı	2	K2, K1
Tansiyon	2	K7, K3
Kalp Rahatsızlıkları	2	K9, K7
Tiroid	1	K6

Annelerin zihinsel engelli çocuklarının tanı alma sürecinden sonra yaşadıkları ekonomik güçlüklerle ilişkin görüşleri incelendiğinde sıklıkla “devletin maddi desteğine ihtiyaç duymak” (n=6) alt temasını, sırasıyla “eğitim harcamaları” (n=6), “akrabaların maddi desteğine ihtiyaç duymak” (n=5), “ekonomik güçlük yaşamıyor” (n=3), “gelirin düşük olması” (n=1) ve “sağlık harcamaları” (n=1) alt temalarını vurguladığı görülmüştür. Annelerin bu alt temalar ile ilgili görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir (**Tablo 10**):

“Zaten bakım maaşı bağlandı o zaman rahatladık ama yine yetmiyor.” (K-3).

“Tabii ki bu çocuklara biraz fazla masraf yapılması gerekiyor. Onların daha iyi bir eğitim alabilmesi için. Özel ders olabilir dediğim gibi evde farklı materyallerle çalıştırmak olabilir. Bu da ekonomik güç demek.” (K-1).

“Konuşma dersi aldırayım istiyorum. Ayrıyeten buradan spora gitsin istiyorum. Sporda mesela masa tenisi falan öğrensin. Kaykay binmeyi bisiklet sürmeyi öğrensin onları istiyorum ama hepsi. Ata binmesini mesela. Bir sene ata gitti at binmeye bizim için at çok önemli ama at çok pahalı. Götüremiyorsunuz ki...” (K-4).

Tablo 10: Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarının Tanı Alma Sürecinden Sonra Yaşadıkları Ekonomik Güçlüklere İlişkin Görüşleri

Alt temalar	Frekans	Katılımcılar
Devletin Maddi Desteğine İhtiyaç Duymak	6	K13, K9, K7, K5, K3, K2
Eğitim Harcamaları	6	K15, K14, K7, K4, K2, K1
Akrabaların Maddi Desteğine İhtiyaç Duymak	5	K13, K10, K7, K5, K3
Ekonomik Güçlük Yaşamıyor	3	K12, K11, K6
Gelirin Düşük Olması	1	K13
Sağlık Harcamaları	1	K8

Annelerin zihinsel engelli çocuklarının ve toplumdan geleceğe dair beklentilerine ilişkin görüşleri incelendiğinde sıklıkla “çocuklarının daha bağımsız olması” (n=8) alt temasını, sırasıyla “daha donanımlı eğitimciler” (n=4), “eğitim fırsatlarının artırılması” (n=4), “toplumun bilinçlendirilmesi” (n=3), “ekonomik güç” (n=2) ve “bilgilendirmenin artması” (n=2) alt temalarını vurguladığı görülmüştür. Annelerin bu alt temalar ile ilgili görüşlerinden bazılarını aşağıda yer verilmiştir (**Tablo 11**):

“Konuşabilseydi, kendi ihtiyaçlarını kendisi anlatabilseydi onlarda yardımcı olabilse.” (K-10).

“...Topluma girebilmesini, kendini bilmesini isterdim.” (K-8).

“...Yemeğini yeseydi, tuvaletine gidebilseydi, kişisel bakımını yapardı yeterliydi diye düşünüyorum. Şimdi hiçbir şey yok.” (K-3).

“Kendini idare ettirecek duruma gelsin. Az da olsa T. (küçük kardeş)'nin desteği olsa da olmasa da kendi yemeğini, kendi günlük ihtiyaçlarını karşılasın. Şu anda biz ev kredisi ödüyoruz en azından O'na bir şey kalır. Kendini idare edebilecek duruma gelince. Bu evde yaşar kendi yemeğini, öz bakımını, günlük ihtiyaçlarını burada karşılar diye düşünüyorum. İnşallah.” (K-15).

Tablo 11: Annelerin zihinsel engelli çocuklarından ve toplumdan geleceğe dair beklentilerine ilişkin görüşleri

Alt temalar	Frekans	Katılımcılar
Çocuklarının Daha Bağımsız Olması	8	K13, K10, K9, K8, K5, K3, K2, K1
Daha Donanımlı Eğitimciler	4	K15, K11, K6, K4
Eğitim Fırsatlarının Arttırılması	4	K12, K11, K10, K3
Toplumun Bilinçlendirilmesi	3	K11, K10, K2
Ekonomik Güç	2	K14, K7
Bilgilendirmenin Artması	2	K6, K4

4. Tartışma

Annelerin, çocuklarına tanı konulduğundaki duygularına ilişkin görüşleri incelendiğinde, daha çok üzüntü duydukları belirlenmiştir. Bu alt temanın yanında, durumu kabullenememe, belirsizlik, durumu kabullenme, inkâr, karmaşıklık, şaşkınlık/ şaşırma, nötr olduklarını bildirmişlerdir. Yapılan diğer çalışmalarda araştırma bulgularımıza benzer şekilde annelerin büyük bir kısmı da çocukları tanı aldığı zaman üzüntü ve şok yaşadığı görülmüştür (Ercan ve ark., 2019). Mutlu (2015), down sendromlu çocuğu olan anneler ile gerçekleştirdiği nitel çalışmasında çocuklarının tanısını ilk öğrendikleri anda üzüntü, gelecek kaygısı ve inkâr hissettiklerini belirtmiştir. Ayrıca anneler beklenenden farklı bir çocuğun doğmasını kabullenemediklerini, hayal kırıklığına uğradıklarını da ifade etmişlerdir. Araştırmada ortaya çıkan bu sonucun tipik gelişim gösteren bir çocuğa sahip olmayı beklerken zihinsel engelli bir çocuk olduğunu öğrenmeleri ailenin örüntülerini özellikle stres ve kaygı verici şekilde değiştirmektedir. Aile içerisinde ve özellikle çocuğun bakımından temelde sorumlu olan annenin çocuğunun zihinsel engelli olduğu gerçeği ile karşı karşıya kalmasıyla, üzüntü, hayal kırıklığı, şok yaşadığı ve durumu kabullenememe düşünülmektedir.

Annelerin zihinsel engelli çocuklarına ilişkin yaşadıkları endişelerin çoğu, söz konusu çocuklarının bağımsız olmamalarıyla ilişkili olduğu belirlenmiştir. Bu alt temanın yanında, gelecek korkusu, kendini ifade edememesi, diğer insanlarla yaşanan problemler ve ebeveyn yokluğu olduğunu bildirmişlerdir. Kurt ve ark., (2008), zihinsel engelli anne babaların karşılaştıkları güçlükler adlı çalışmalarında ailelerin en çok endişe duydukları durumun çocuklarının gelecekleri ile ilgili olduğunu ifade etmişlerdir. Genç (2017), çalışmasında engelli çocuğa sahip ailelerin en önemli sorunlarından birisinin çocuğunun geleceği hakkındaki düşünceleri ve kaygıları olduğunu belirtmiştir. Ailelerin kendileri sağlıklı iken çocuklarının bakımını ve ihtiyaçlarını giderebilmektedirler. Aileye, özellikle anneye bağımlı olan engelli bireylerin aile üyeleri olmadığı zaman nasıl yaşayacakları ve sorumluluklarını kimin üstleneceğinin ailelerin en büyük endişeleri arasında yer aldığını ifade edilmiştir. Bulgulardan da anlaşılacağı üzere annelerin en büyük korkusu, “ben öldükten sonra ona ne olacak?” sorusudur. Çocuklarının günlük bakımı, eğitimi, beslenmesi, temizliği gibi birçok sorunla çoğunlukla tek başına mücadele eden anneler sonrası için bir karamsarlık içerisindedir. Devlet desteğinin yetersizliği,

kurumlara ve kişilere olan güvensizlik, maddi imkansızlıklar annelerin gelecek kaygılarının sebepleri arasında sayılabilir. Ayrıca engelli çocuğun çoğu zaman bakımını yapan anneler çevrelerinden de yeterli sosyal desteği görmedikleri için kendi ölümlerinden sonra engelli çocuklarının ne yapacaklarına dair kaygı yaşadıkları düşünülmektedir.

Annelerin diğer çocukları ile ilgili yaşadıkları duygulara ilişkin görüşleri daha çok ilgi eksikliği olduğu belirlenmiştir. Bu alt temanın yanında, kıskançlık, zorunluluk, durumu kabullenememe, aşırı sorumluluk yükleme, nefret, tahammülsüzlük olduğunu bildirmişlerdir. Engelli çocuğun engelinin diğer sağlıklı kardeşler üzerinde; anne-baba ilgisinden mahrum kalma, kardeşe bakma sorumluluğunun yüklenmesi, engelli kardeşin sınırlılıklarının ortaya çıkardığı baskıyla karşı karşıya kalma, toplum tarafından etiketlenme, sağlıklı kardeş ile olan bağın azalması ve ailedeki rollerin değişmesi gibi olumsuzluklara sebep olduğu ifade edilmektedir (Tuncay ve Polat, 2019). Zihinsel engelli çocuğun bakıma, gözetime daha çok ihtiyaç duyması, dışarıdan gelecek tehlikelere karşı korunmasız olması annelerin ilgilerinin büyük bir kısmını zihinsel engelli çocuğa yöneltmesine sebep olmaktadır. Bu ilgi eksikliği tipik gelişim gösteren çocuklarda kıskançlık, utanma ve nefret gibi duyguların kardeşlerine karşı açığa çıkmasına sebebiyet verdiği bunların dışında engelli kardeşin bakımı konusunda ve annelerinin yetişemedikleri ev işleri için de çok erken yaşta sorumluluk almaya başladıkları belirlenmiştir.

Annelerin çocuklarının zihinsel engelli olması ile ilgili eşleriyle yaşadıkları sorunlara ilişkin görüşleri incelendiğinde daha çok zaman ayırma konusunda sıkıntı yaşadıkları belirlenmiştir. Bu alt temanın yanında, eşlerin sorumluluktan kaçması, annenin kısıtlanması, boşanma, engelli çocuğun anneye bağımlılığı, gidilen mekânların kısıtlanması, rutinlerdeki aksaklıklar ve dolayısıyla sosyal ilişkilerde zayıflama olduğunu bildirmişlerdir. Sivrikaya ve Çifci Tekinarslan (2013)'in gerçekleştirdiği çalışma da özellikle tüm gününü zihinsel engelli çocuğuyla geçiren annenin zaman gereksinimi yaşadığını belirtmişlerdir. Keskin ve ark. (2010) engelli çocukların bakımından annelerin fazlasıyla sorumluluk alması dolayısıyla, kendilerini bütünüyle engelli çocuklarına adayabilmekte; böylece hem kendilerine hem de eşlerine zaman ayıramadıkları ve sonucunda eşler arasında çatışmaların çıktığını belirtmişlerdir. Anneler ilgilerinin çoğunu zihinsel engelli çocuğuna yöneltirken ailenin diğer üyelerinin bu ilgilerinde azalma görülebilmektedir. İlgi eksikliğinde de sadece eşlerin olumsuz davranışlarından ya da engelli çocuğun bakım ihtiyaçlarından değil aynı zamanda birlikte gerçekleştirilen etkinliklerin tanı konmasından itibaren azalma göstermesinin de etkili olabileceği ifade edilebilir.

Araştırmaya katılan annelerin zihinsel engelli çocuklarının ergenlik dönemindeki davranışlarına ilişkin görüşleri incelendiğinde daha çok farklılık olmadığını ifade etmişlerdir. Bu alt temanın yanında, saldırganlık/sinirlilik, cinsel organa dokunma, özbakıma direnç gösterme, karşı cinse ilgi, takıntılı davranışlar ve kendine zarar verme gibi farklılıklar görüldüğü belirlenmiştir. Zihinsel engelli çocuklarda özellikle erkek çocuklarda erenlik döneminde ortaya çıkan birincil ve ikincil cinsiyet özelliklerinin bir ila üç yıl gecikmeli olabilmesinin yapılan görüşmelerde annelerin ergenlik dönemine geçişle birlikte bir değişiklik olmadığını ifade etmelerinde etken olduğu düşünülmektedir. Burke ve ark. (2010); Chuah ve ark. (2017), yaptıkları çalışmalardan ortaya çıkan bulgular bu çalışmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Bunun dışında ortaya çıkan bu alt kodun çalışmamıza katılan annelerin zihinsel engelli

çocuklarının hep çocuk kalacağı ve cinsel gereksinime ihtiyaç duymayacaklarını düşünmelerinden de kaynaklandığı söylenebilir. Annelerin, çocuklarının bedensel gelişiminin zihin gelişimleri ile aynı oldukları düşüncesiyle toplumca tabu olarak kabul edilen cinsellik ile ilgili problemleri göz ardı ettiği düşünülmektedir. Annelerin cinsellik ile ilgili mevzuları göz ardı etmesinin bir diğer sebebi de cinsellik ile ilgili bilgi eksikliği olduğu ortaya çıkmıştır. Özteke Kozan ve Hamarta, (2018); Kök, (2010) tarafından yapılan çalışmalarda engelli çocuğa sahip ailelerin bilgi edinme ve sosyal destek ihtiyacının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Akrami ve Davudi (2014), yaptıkları çalışmada çalışmamızın ergenlik döneminde yaşanan sorunlara ilişkin ikinci alt kodu olan “saldırganlık/sinirlilik” alt kodunu destekler niteliktedir. Ergenlik döneminde tipik gelişim gösteren çocuklarla da benzer olan en mühim problemler duygusal ve davranışsal problemlerdir. Çalışma bulgularında da görüldüğü gibi bu dönemde ergenlerde sinirlilik, saldırganlık, kendine zarar verme, takıntılı davranışlar, öz bakıma direnç gibi daha önce görülmeyen davranışların ortaya çıkması söz konusudur. Alan yazında, ergenlik dönemine girilmesiyle birlikte davranışlarında farklılaşma meydana gelen, sinirli ve gergin çocukların cinsel olarak uyarılmış olabileceği, cinsel uyarılmaya karşı nasıl bir davranış sergileyeceklerini bilememenin getirdiği stres ve gerginlikle davranışlarının farklılaşabileceği belirtilmektedir (İşler ve ark., 2009). Bu bireylerin cinsel içerikli davranışta bulunmalarının esas nedeni bu davranışları nerede ve ne zaman yapabileceklerini, hangi durumda bunu yapmalarının uygun olduğunun ayırımına varamamaları olduğu düşünülmektedir.

Annelerin zihinsel engelli çocuklarının tipik ve atipik gelişim gösteren akranları tarafından kabulüne ilişkin görüşleri incelendiğinde tipik gelişim gösteren akranları tarafından daha çok olumsuz atipik gelişim gösteren akranları tarafından ise daha çok olumlu kabul gördükleri belirlenmiştir. Özdemir (2020), ortaokul çocukları ile yaptığı çalışmada, zihinsel engelli çocukların tipik gelişim gösteren akranlarına göre daha fazla zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmiştir. Aynı çalışma da zihinsel engelli çocukların tipik gelişim gösteren akranlarına göre daha az zorbalığa başvurduğu bilgisi de dikkati çekmektedir. Hollanda’da faaliyet gösteren Stinafo (2017) Engelliler Derneği tarafından gerçekleştirilen çalışmada kaynaştırma eğitimi alan zihinsel engelli öğrencilerin akran zorbalığı ve akran ilişkileri düzeyleri incelenmiştir. Araştırmanın sonucuna göre özel gereksinimli öğrencilerin %50’sinin akranlarından korktuğu tespit edilmiştir. Zihinsel engelli çocukların tipik gelişim gösteren akranları tarafından neden zorbalığa maruz bırakıldıklarının sebebi olarak zihinsel engelli çocukların akranları tarafından yadırgandıkları, engelli oldukları, farklı davranışlar sergilediklerinden dolayı zorbalığa maruz kaldıkları yönündedir. Ayrıca zihinsel engelli çocuğun şikâyet etme olasılığının düşük olması, yapılan zorbalığa korktuğu için sesini çıkaramaması, güçsüzlüğü, nasıl davranacaklarını bilememesi nedeniyle daha çok zorbalığa maruz kaldığı ifade edilebilir.

Annelerin çocuklarının tanı alma sürecinden sonra yaşadıkları sağlık problemlerine ilişkin görüşlerine bakıldığında psikolojik rahatsızlıkların ilk sırada olduğu görülmüştür Bu alt temanın yanında, egzama, kadın hastalıkları, sağlık problem yaşanmadığı, tansiyon, kalp rahatsızlıkları ve tiroid olduğunu bildirmişlerdir. Yapılan diğer çalışmalar da araştırma bulgularımıza benzer şekilde zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin tanı alma sürecinden sonra karşılaştıkları en büyük sağlık problemlerinin psikolojik rahatsızlıklar olduğunu göstermektedir (Ollson ve Hwang, 2001; Weiss, 2002). Keskin ve

ark. (2010), gerçekleştirdikleri çalışma da özellikle engelli çocuğa sahip annelerde bedensel şikayetlerin, depresyon ve anksiyete bozuklukları gibi psikolojik bozuklukların daha sık görüldüğü bildirilmektedir. Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin çocuklarının tanı almasından itibaren yaşadıkları ve yüklenmek zorunda kaldıkları uzun süreli eğitim, çocuğun bakım hizmetleri, toplumun gösterdiği olumsuz sosyal ve psikolojik dönütler, gelecek kaygısı ve gelişim dönemleri geçişlerinde ortaya çıkan davranış problemlerini tolere etme gibi durumların, annelerin dış dünyaya kendilerini kapatmalarına sebebiyet verdiği; sorunları çevrelerine ve çocuklarına belli etmemeye çalıştıkları ve dolayısıyla psikolojik rahatsızlıklar yaşadıkları düşünülmektedir. Yaşanılan bu psikolojik rahatsızlıkların bazen bedensel rahatsızlıkları da (erken menopoz, tiroid, egzama vb.) tetiklemiş olduğu düşünülmektedir.

Annelerin çocuklarının tanı alma sürecinden sonra yaşadıkları ekonomik güçlüklerle ilişkin görüşlerin incelendiğinde; daha çok devletin maddi desteğine ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir. Bu alt temanın yanında, eğitim harcamaları, akrabaların maddi desteğine ihtiyaç duymak, sağlık, ekonomik güçlük yaşamadığı, gelirin düşük olması ve sağlık harcamalarının fazlalığının kendilerini zorladıklarını bildirmişlerdir. Erdoğan (2013), araştırmasında katılımcı ailelerin büyük çoğunluğunun (%60,7) engelliler için verilen maaştan yararlanmadığını belirtmiştir. Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin ekonomik güçlükler yaşadıkları uluslararası çalışmalarda da belirtilmiştir (Oh ve Lee, 2009). Özel bir çocuğa sahip olmak özel bir eğitimi gerektirmektedir. Zihinsel engelli çocukların okul öncesi dönemde belli başat yaşam becerilerini kazanabilmesi, özellikle ergenlik döneminde yaşanan saldırganlık ve huzursuzluk gibi durumların hafifletilmesinde yüzme gibi sporların bedenindeki değişimlerin ortaya çıkardığı gerginliği atabilmesi konusunda etkililiği açıktır. Bu eğitimlerin maddi güç ile sağlanabildiği çalışmamıza katılan anneler tarafından da ifade edilmiştir. Bu gereksinimlerin giderilebilmesi için belirli eğitim merkezlerine gidilmekte ortaya çıkan maliyetlerde maddi açıdan aileyi olumsuz etkilemektedir. Bu ve benzeri durumlarda maddi desteğe duyulan ihtiyaç artmaktadır. Zaten belli bir ekonomik seviyenin altında olan aileler, eğitim masrafları, sağlık harcamaları, bakım ve barınma masrafları dolayısıyla devletin desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. Yapılan yardımların yetersizliği ve sosyal politikalar konusunda ailelerin bilgisizliği bu desteğe olan ihtiyacın ne kadar fazla olduğunu göstermektedir.

Annelerin zihinsel engelli çocuklarından ve toplumdan geleceğe dair beklentilerine ilişkin görüşleri incelendiğinde daha çok çocuklarının daha bağımsız hareket edebilmesi olduğunu ifade etmişlerdir. Daha donanımlı eğitimciler, eğitim fırsatlarının artırılması, toplumun bilinçlendirilmesi, ekonomik güç ve bilgilendirilmenin artması ifade edilen diğer alt temaları oluşturmaktadır. Magill-Evans ve ark. (2002) 90 Serebral Palsili (SP) (13-15 ve 19-23 yaşlarında iki grup), 75 sağlıklı ergen ve aileleri ile yaptıkları araştırmada; SP'li olan 19-23 yaşlarındaki gençlerde SP'li olan her iki yaş grubundaki ergen ve gençlerin ailelerinde, gelecek ile ilgili, umut, bağımsızlık ve başarı beklentilerinin kontrol grubuna göre daha düşük olduğunu belirtmişlerdir. Zihinsel engelli çocuk hayatın olağan akışında gerçekleşen basit işlerini yerine getirebilmesi için bile kendisine destek olacak birilerine gereksinim duyar. Çünkü sahip olduğu engel sebebiyle mantıksal süreçleri gerçekleştirme, sebep-sonuç arasındaki bağlantıyı kurarak doğru karar verebilme yetilerini tam anlamıyla kullanamamakta ve sürekli bakıma ihtiyaç duymaktadırlar. (Öztürk ve ark., 2007; Oktar ve Yıldız, 2019). Sardohan Yıldırım ve Akçamete

(2014)'nin yaptığı çalışma da ise annelerin EÇÖE (Erken Çocukluk Özel Eğitimi) hizmetleri sürecinde karşılaştıkları güçlükler arasında çocuklarının, öz bakım, iletişim, sosyal beceriler gibi konularda yeterli eğitim alamaması, öğretmen tutumlarının olumsuz olması, yasa ve yönetmeliklere uyulmaması, sınıftaki diğer çocukların ailelerinin zihinsel engele sahip çocuğu sınıfta istememeleri gibi sorunlar sebebiyle kaynaştırma eğitimine katılamaması, ailelere aile eğitim programlarının verilmemesi yer almaktadır. Annelerin yaşadıkları güçlükler ile baş etmelerini pozitif yönden etkileyen en önemli etkenlerden biri de bilgilendirmedir. Çocuğun engeline dair bilginin artması annelerin güçlükler ile mücadele edebilmesi için gerekli olan en önemli destek sistemlerinden biridir. Bilgilendirme, ailelerin içinde buldukları duruma uyum sağlamaları, kendilerine ve çocuklarına ilişkin duygu ve düşüncelerini anlamalarını ve çocuklarını eksiklikleri ile kabul etmelerine yardımcı olabilir Ayrıca bilgilendirmenin, annelerin çocuklarının ihtiyaçlarına cevap verebilme kapasitesini yükselterek, kaygılarının ve streslerinin azalmasını sağladığı düşünülmektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Ergenlik dönemindeki zihinsel engelli çocuk annelerinin deneyimlerinin incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada, annelerin ergenlik dönemindeki zihinsel engelli çocuklarına tanı konulduğunda yaşadıkları en yoğun duygunun üzüntü ve şok olduğunu belirtmiştir. Annelerin zihinsel engelli çocuklarına ilişkin yaşadıkları endişelere bakıldığında en çok çocuklarının bağımsız olamamaları ve gelecek kaygısının ifade edildiği görülmüştür. Engelli çocukların bakımında annelere devamlı ihtiyaç duyulması annelerin diğer çocuklarıyla sorunlar yaşamasına neden olduğu ifade edilmiştir. Çalışmaya katılan anneler, çocuğun bakımı sebebiyle kendilerine ve eşlerine vakit ayırmadıklarını belirtmişlerdir. Anneler zihinsel engelli çocuklarının ergenlik dönemindeki davranışlarına ilişkin; en çok, farklılık olmadığını, daha sonra saldırganlık/sinirlilik sonrasında da cinsel organa dokunma davranışı sergilediklerini ifade etmişlerdir. Anneler ergenlik dönemindeki zihinsel engelli çocuklarının tipik akranları tarafından kabulü ile ilgili; dışlaması ve zorbalık göstermesi sebebiyle olumsuz, atipik akranları tarafından kabulü ile ilgili; kendisi gibi olmaları ve zorbalık göstermemeleri sebebiyle olumlu olarak belirtmişlerdir. Annelerin çocuklarının tanı alma sürecinden sonra yaşadıkları sağlık problemlerinin başında psikolojik rahatsızlıklar gelmektedir. Yaşanılan psikolojik rahatsızlıkların da fiziksel sıkıntılara (egzama, erken menopoz vb.) sebep olduğu bazı anneler tarafından belirtilmiştir. Katılımcı anneler çocuklarının tanı alma sürecinden sonra ekonomik olarak da birçok sıkıntı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu sıkıntıların devlet desteğinin azlığı ve eğitim harcamalarının fazlalığından kaynaklandığı vurgulanmıştır. Annelerin zihinsel engelli çocuklarından ve toplumdan geleceğe dair beklentileri arasında yine korkularını gidermeye yönelik, çocuklarının bağımsızlıklarını kazanmış olması ayrıca daha donanımlı eğitimciler ve ekonomik gücün artması beklentisi olduğu belirlenmiştir.

Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin deneyimlerinin incelenmesinin amaçlandığı bu araştırma da elde edilen veriler Ankara İli Mamak İlçesinde özel eğitim kurumuna devam eden ergenlerin annelerinin görüşleri ile sınırlıdır. Zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlere, uzmanlara ve araştırmacılara araştırmada elde edilen bu bulgular doğrultusunda: Zihinsel engelli çocuğun tanısı konulduktan hemen sonra annelerin çocuğun engelinin ne olduğu ve neler yapılabileceği konusunda

bilgi alabilecekleri danışmanlık merkezlerinin kurulması; tipik gelişim gösteren kardeşin zihinsel engelli kardeşini kabul ve uyum sürecini kolaylaştırma yolları ile ilgili çalışmalar gerçekleştirilmesi; zihinsel engelli bireyin eğitiminde çok önemli bir yeri olan okul, aile ve öğretmenin iş birliği kurmalarını kolaylaştıracak eğitim uyarlamalarının gerçekleştirilmesi; zihinsel engelli çocuk annelerinin gereksinim duydukları psiko-sosyal desteğin sağlanması; özel eğitim hizmeti veren kurumlar, sağlık kuruluşları, rehberlik ve araştırma merkezleri vb. kurumların sayısı ve kalitesi artırılarak, mümkün olduğu kadar fazla aileye ulaşılması; zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babaların aynı sorunu paylaşan anne ve babalarla bir araya getirildikleri, duygularını ifade edebilecekleri rahatlatıcı sosyal destek gruplarının oluşturulması; ailelerin zihinsel engelli çocukla ilgili problemlerinin ve sorumluklarının adil bir şekilde dağıtılması hususunda tüm aile üyelerinin dahil olabileceği danışmanlık hizmetlerinin verilmesi ve son olarak zihinsel engelli çocuğa karşı toplumun bakış açısını değiştirebilmek için toplumun bu konuda bilinçlendirilmesine yönelik eğitim uygulamalarının hazırlanan programlarda yer verilmesi, önerilmektedir

Kaynakça

- Akrami, L., Davudi, M. (2014). Comparison of behavioral and sexual problems between intellectually disabled and normal adolescent boys during puberty in Yazd, Iran. *Iran J Psychiatry Behav Sci*, 8(2):68–74.
- APA. (2020) 21 Mart 2021 tarihinde <https://dictionary.apa.org/adolescence> adresinden erişildi.
- Atkinson, R.L., Atkinson R.C., Smith, E.E., Bem D.J. ve Nolen-Hoeksema, S. (2002). Psikolojiye Giriş (Hilgard's Introduction to Psychology). Arkadaş Yayınları, Ankara.
- Avşaroğlu, S. ve Gilik, A. (2017). Özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babaların kaygı durumlarına göre umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Elementary Education Online*, 16(3): 1022- 1035.
- Ayyıldız, T., Konuk-Şener, D., Kulakçı H. ve Veren F. (2012). Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin stresle baş etme yöntemlerinin değerlendirilmesi. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 11(2): 1-12.
- Bahar, A., Bahar, G., Savaş, H.A. ve Parlar, S. (2009). Engelli çocukların annelerinin depresyon ve anksiyete düzeyleri ile stresle başa çıkma tarzlarının belirlenmesi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*. 4(1): 97-112.
- Bayraklı, H. ve Kaner, S. (2012). Zihinsel engelli ve engelli olmayan çocuğa sahip annelerde yılmazlığa etki eden değişkenlerin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2): 927-943.
- Burke, L. M., Kalpakjian C.Z., Smith Y.R. ve Quint E.H. (2010). Gynecologic issues of adolescents with down syndrome, autism, and cerebral palsy. *J Pediatr Adolesc Gynecol*, 23(1):5–11.
- Büyüköztürk, S., Kılıç-Çakmak, E., Akgün Ö.E., Karadeniz, S. ve Demirel, F. (2012). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Pegem Akademi, Ankara.
- Can Yaşar, M. ve Yıldız Bıçakçı, M. (2019). Zihinsel engelli çocuğu olan annelerin yalnızlık düzeyleri. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 2(3):1-13.
- Chuah I., Mcrae A, Matthews K., Maguire A.M. ve Steinbeck K. (2017). Menstrual management in developmentally delayed adolescent females. *Austn J Obstet Gynaecol*, 346–350.
- Çıfci-Tekinarslan İ. ve Eratay, E. (2013). Zihinsel yetersizliği olan bireylerin ergenlik dönemine uyum sürecinde ebeveyn davranışlarının incelenmesi. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 8(3): 363-374.
- Demir G., Özcan A. ve Kızılırmak, A. (2010). Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin depresyon düzeylerinin belirlenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*.13(4): 53-58.
- Demirbilek, M. (2013). Zihinsel engelli bireylerin ve ailelerinin gereksinimleri. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care (Tjfmpe)*. Vol. 7, No:3. 26-28.

- Denny, M., Marchand-Martella, N., Martella, R. C., Reilly, J. R., Reilly, J. F. ve Cleanthous, C. C. (2000). Using parent-delivered graduated guidance to teach functional living skills to a child with Cri du Chat syndrome. *Education and Treatment of Children*, 441-454.
- Duru, S. (2016). Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde kadına yönelik aile içi şiddetin incelenmesi. Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Ercan, F.Z., Kırılıoğlu, M. ve Kırılıoğlu, H.İ.K. (2019). Engelli çocuğa sahip ailelerin bu durumu kabulleniş süreçleri ve bu duruma dair görüşleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(44): 597-628.
- Erdoğan, B. (2013). Evde bakım hizmeti alan özürü bireye sahip ailelerin sosyo-ekonomik durumlarının incelenerek, umutsuzluk ve yaşam doyum düzeylerinin belirlenmesi. Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- Fonds Kind And Handycups Voorhen Stinafo (2017) Erişim Adresi: https://www.fondskindenhandicap.nl/application/files/7115/6976/1449/Definitieve_jaarrekening_2017_STINAFO.pdf erişim tarihi:15/05/2021.
- Genç, Y. (2017). Engelli çocuğa sahip ailelerin kaygı düzeylerinin incelenmesi (Sakarya örneği). In *ICPESS -International Congress on Politic, Economic and Social Studies*. No:3, 245- 253.
- Hamarta, E., Baltacı, Ö., Üre, Ö. ve Demirbaş, E. (2010). Lise öğrencilerinin utangaçlıklarının algılanan anne baba tutumları ve problem çözme yaklaşımları açısından incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 6(22): 73-82.
- İşler, A., Beytut- Taş, F. ve Conk, Z. (2009). A Study on Sexuality with the Parents of Adolescents with Intellectual Disability. *Sexuality and Disability*. 27(4): 229-237.
- Karadağ, G. (2014). Özel gereksinimi olan çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadığı zorluklar ve çözüm önerileri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 13(6): 491-494.
- Katz, G. ve Lazcano-Ponce, E. (2008). Sexuality in Subjects with Intellectual Disability: An Educational Intervention Proposal for Parents and Coun. *Salud Publica Mex*, 50:239–254.
- Keskin, G., Bilge, A., Engin, E., ve Dülgerler, Ş. (2010). Zihinsel engelli çocuğu olan anne-babaların kaygı, anne-baba tutumları ve başa çıkma stratejileri açısından değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11(1), 30-37.
- Koçak Uyaroğlu, A. ve Bodur, S. (2009). Zihinsel yetersizliği olan çocukların anne-babalarında kaygı düzeyi ve bilgilendirmenin kaygı düzeyine etkisi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(5),405-412.
- Kök, G. (2010). Zihinsel engelli çocuğun cinsel sağlığına yönelik ebeveynlere verilen sağlık eğitiminin etkinliğinin incelenmesi. T.C. Genelkurmay Başkanlığı, Gülhane Askeri Tıp Akademisi Komutanlığı, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmış Doktora Tezi. Ankara.

- Kurt, A.S., Tekin, A., Koçak, V., Kaya, Y., Özpuat, Ö. ve Önat, H. (2008). Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların karşılaştıkları güçlükler [Living difficulties for parents of children with mental disability]. *Türkiye Klinikleri Journal of Pediatrics*,17(3):158-163.
- Maart, S. ve Jelsma, J. (2010). The sexual behaviour of physically disabled adolescents. *Disability and Rehabilitation*, 32(6): 438-443.
- Magill-Evans, J. ve Darrah, J. Pain (2001). Are families with adolescents and young adults with cerebral palsy the same as other families? *Dev Med Child Neurol.* (43):466-472.
- Mutlu, D. (2015). Down sendromlu çocuğa sahip olan annelerin tanı ile ilgili haber alma süreci: nitel bir çalışma. Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Oh, H. ve Lee, E.O. (2009). Caregiver burden and social support among mothers raising children with developmental disabilities in South Korea. *International Journal of Disability, Development and Education*, 56:2:149–167.
- Oktar, M.N. ve Yıldız, R. (2019). Zihinsel engelli çocuğu olan annelerin ölüm kaygısı ile sosyal politikalara güven ilişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi (AİD)*. 14(1): 463-498.
- Olsson, M.B. ve Hwang, C.B. (2001). Depression in mothers and fathers children with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 45 (6):535-543.
- Özdemir, Ş.A. (2020). Kaynaştırma modeli ile eğitilen zihin engelli öğrenciler ile normal gelişim gösteren öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalma durumlarının karşılaştırılması olarak incelenmesi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- Özen, A., Acar, Ç., Tavlar, Ö. ve Çetin, Ö. (2003). Öz bakım becerilerinin öğretiminde ipucunun giderek azaltılmasıyla öğretim yönteminin etkililiği. *Sosyal Bilimler dergisi*, 147- 168.
- Özşenol, F., Işıkhana, V., Ünay, B., Aydın, H. İ., Akın, R. ve Gökçay, E. (2003). Engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi. *Güllane Tıp Dergisi*, 45(2):156-164.
- Özteke-Kozan, H.İ. ve Hamarta, E. (2019). Engelli ergenlik: engelli çocuğa sahip annelerin ergenliğe bakışı ve yaşadıkları problemler. *İlköğretim Online*, 2019, 18 (3): 977-989.
- Öztürk, Y., Şentürk, Ş. ve Macit, Y. (2007). Evde Bakım Hizmeti Alan Engelli Bireye Sahip Ailelerin Bakım Verme Yüklerinin Belirlenmesi: Amasya Örneği. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*. 1/1: 49-67.
- Peker, A., Eroğlu, Y. ve Özcan, N. (2015). Özel gereksinimli çocuğa sahip anneler ile tipik gelişim gösteren çocuğa sahip annelerin psikolojik sağlık, iyilik hali ve mutluluk düzeylerinin incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 5(3): 142-150.

- Petersen, A.C., Compas, B.E., Brooks-Gunn, J., Stemmler, M., Ey, S. ve Grant, K.E. (1993). Depression in adolescence. *American Psychologist*, 48(2):155-168.
- Sardohan Yıldırım, E. ve Akçamete, G. (2014). Çoklu yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin erken çocukluk özel eğitimi hizmetleri sürecinde karşılaştıkları güçlüklerin belirlenmesi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 3(1), 74-89.
- Sivrikaya, T. ve Çıfci-Tekinarslan, İ. (2013). Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerde stres, sosyal destek ve aile yükü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi. Özel Eğitim Dergisi*.14(2): 17-29.
- Şengül, S., ve Baykan, H. (2013). Zihinsel engelli çocukların annelerinde depresyon, anksiyete ve stresle başa çıkma tutumları. *Kocatepe Tıp Dergisi*, 14(1): 30-39.
- Şentürk, M. ve Saraçoğlu, G.V. (2013). Eğitilebilir zihinsel, bedensel engelli çocuğu olan annelerle sağlıklı çocuğa sahip annelerin aileden algıladıkları sosyal destek ve depresyon düzeylerinin karşılaştırılması. *IJBCM Uluslararası Temel ve Klinik Tıp Dergisi*. 1(1):40-49.
- Toros, F. (2002). Zihinsel ve/veya bedensel engelli çocukların annelerinin anksiyete, depresyon, evlilik uyumunun ve çocuğu algılama şeklinin değerlendirilmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 3:45-52.
- Tuncay, B. ve Polat, S. (2019). Zihinsel engelli çocukların sağlıklı kardeşlerinin benlik saygısı ve okul başarısının belirlenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 10(3): 284-288.
- Tura, G. (2017). Engelli çocuğu olan ve çocuğu engelli olmayan annelerin anksiyete, depresyon ve psikolojik sağlık düzeylerinin incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9(18): 30-36.
- Weiss, M.J. (2002). Hardiness and social support as predictors of stress in mothers of typical children, children with autism, and children with mental retardation. *Autism*, 6(1), 115-130.
- Yaman, E. ve Atasayar, M. (2014). Zihinsel engelli çocuğu olan ebeveynlerin çocuklarını kabullenme düzeylerinin incelenmesi. *Uluslararası Aile Çocuk ve Eğitim Dergisi*. 4(2): 171-184.
- Yaralılar, T. (2010). Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin psiko-sosyal sorunları. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayınevi. Ankara.
- Yıldırım-Sarı, H. (2007). Family burden on families of children with intellectual disability. *CÜ Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 11: 1-7.

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 5 Sayı/ISSUE 9 Yıl/YEAR: 2022

Alındı/RECEIVED: 22-11-2021 – Kabul/ACCEPTED: 30-06-2022

Postcolonial Feminist Theory: The Case of India *Postkolonyal Feminist Teori: Hindistan Örneği*

Melek KAYMAZ MERT¹ | Zeynep Ece ÜNSAL²

Abstract

Feminism is a theory which emerged in the West as a result of the gender inequality women exposed and the unequal rights when compared to men. First, women struggled for their political rights and then their expectations changed and the perception of feminism has changed over the years. As the Western feminism has only protected the White women and ignored the differences among women. Third world countries, which were the colony of the Western countries for years, tried to reconstruct their own culture and their localness, interpreted feminism in a different way. The standardized woman which is accepted by the West ignores the 'other women' and degrades the problems of them only into the gender inequality.

Öz

Feminizm, kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmamaları ve toplumsal cinsiyet ayrımına maruz kalmaları nedeniyle, Batı'da ortaya çıkmış bir teoridir. Önceleri kadınların siyasi haklarını kazanabilmeleri amacı ile verilen mücadeleler, daha sonra kadınların hakları ve beklentileri konusunda farklı bir boyut almıştır. Batı'da ortaya çıkan feminizm, sadece beyaz kadınların haklarını korumakta, kadınlar arasındaki farklılıkları görmezden gelmektedir. Yıllarca Batı'nın bir sömürgesi olarak yaşayıp, bağımsızlıklarını kazanmaları ile kendi kültürlerini ve yerellik anlayışlarını yeniden inşa etmeye çalışan üçüncü dünya ülkeleri, feminizmi de farklı yorumlamışlardır. Batı feminizminin kabul ettiği tek tip kadın modeli, 'öteki' kadınları

¹ Melek KAYMAZ MERT, Dr. Öğretim Görevlisi, Bursa Teknik Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Yabancı Diller Bölümü, melek.mert@btu.edu.tr, Orcid: 0000-0001-9027-7780

² Zeynep Ece ÜNSAL, Dr. Öğr. Üyesi, Beykent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, zeynepunsal@gmail.com, Orcid: 0000-0001-8351-2148

Postcolonial feminism emerged as a reaction to the standard feminist ideas. It desired to be a voice for the other women who are not Western and different from others. In this regard, India is the country where feminism has been interpreted in a different way. India is a country where the postcolonial feminist ideas were born. The aim of this article is to analyze the feminism and status of women in the Indian society in the context of postcolonial feminism by using the literature review method.

Keywords: Feminism, Postcolonial Feminism, Women, India.

görmezden gelmekte, onların sorunlarını sadece toplumsal cinsiyet meselesine indirgemektedir. Postkolonyal feminizm bu standart feminist görüşlere bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Hindistan, feminizmin farklı bir biçimde yorumlandığı ülkelerden biri olmuştur. Hindistan postkolonyal feminist fikirlerin doğduğu ülkedir. Bu çalışmanın amacı, literatür taraması yöntemiyle postkolonyal feminizm bağlamında Hindistan'da feminizmi ve kadının statüsünü analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, Postkolonyal Feminizm, Kadınlar, Hindistan.

Introduction

The first women movements began with the struggles of political rights in history. When women acquired their political rights, they began to struggle for being equal in social life, occupational life and all aspects of life. Over the years, new perceptions of feminism have emerged. After the Second World War, a new world order came forward and new governments in Asia, Africa, and the Middle East which had been the colonies before, strived to resurrect their obsessed cultures. The postcolonial feminist theory which emerged under this conjuncture, was a reaction to the Western feminism because it only concerned the problems of White and Western women. The only struggle point of Western feminists was gender and patriarchy. On the other hand, postcolonial feminism emphasizes the third world women are exposed to racism, discrimination, poverty, lack of education and as a theory, it justifies that feminism can't be degraded into one reality.

The starting point of the postcolonial feminism is India. India gained its independence after colonial period and some Indian theoreticians enhanced a new perception for feminism. They pointed out the othering of the Western feminism and created awareness to this reality. This critical view of feminism and the awareness created among the third world women are really crucial and make India very significant for feminism.

The main purpose of this article is to shed light on the history of non-western women by reading postcolonial feminism, which sees classical feminism as Western feminism, through India. The main argument is that the problems experienced by non-western women are quite different from western ones. Classical feminism ignores the cultural differences between women and reads women's

problems through political and economic inequalities. However, postcolonial feminism tries to explain that women in non-Western countries are left alone with huge problems and marginalization under more dominant patriarchal traditions.

In this study, after the definition of feminism, the historical background of the theory has been revealed. After addressing the definitions and the backgrounds of the postcolonial theory in India, the current social, economic and political status of women in India have been examined. Indian feminism has very deep roots and as a country, India is an important country for feminist ideas and doctrines. Today, it can be said that Indian government have enacted very important laws to protect the rights of women and to promote them in the political and social life in theory, but there are also some serious problems when it comes to women, in practice.

1. The Definition of Feminism

The feminist movement is defined as a doctrine which tries to advance the roles and status of women in the society and it appeared in the 18th century (Sevim, 2005, p.8). Feminism is based on the equality of men and women and tries to change the power relations between them. This thought is a doctrine of the release movement of a demographical group which has been exposed to the discrimination and exclusion from the important decision-making mechanisms along the history of the civilization. The word 'feminism' is derived from a Latin word 'femine' which means 'woman'. In French, it is derived from 'feme' which means 'woman' as well (Arat, 1991, p.16).

It is also essential to refer to the various definitions of the concept because it is quite difficult to make a common definition of it. According to J. Mitchel, feminism is a conflict in social relations between men and women in the context of status, without a biological perspective. This conflict is not a biologically based conflict, but a non-fixed one and is characterized as a force that brings along dynamic movement, triggers a change, and affects the flow of human history (Mitchel, 1984, p.28). In other words, it is a point of view which is based on the gender concept and includes various disciplines (Zalewski, 1995, p.341). In spite of being a lot of different feminist views, all of them tries to reach a society that women and men are all equal. Bell Hooks's book which is called "Feminism is for Everybody" aims to end sexism or sexist exploitation and persecution in every aspect of life. In this book, she considers sexism as a problem and she emphasized that it brings about a problem in the social life. Also, she describes the feminist politics that form the basis of her political life, by mixing it with racial and class discrimination. In each chapter, the book explains how sexist thinking can harm us in areas within life (working life, family life, parenthood, sexuality, marriage, spirituality etc.). By doing so, she criticizes some of the ideas within the feminist movement, which are the reasons for prejudices against feminism. She desires feminism not only to advance in the academic field, but also to be a doctrine that should be spread throughout the society (Hooks, 2002, p.25).

According to the feminist theory, the governments in power are all controlled by men and the history has been made by men. The roles of women and their movements have always been ignored. In short, feminism grounds on the inequalities which women are exposed in public realm and private space by the economic, formal, political and social regulations and implements. Feminism tries to

change the power relations basing upon these inequalities. Also, it tries to change and improve the social and political sides of women and it is an attitude to all imparities.

There are some important concepts that feminism emphasizes and one of the most important of all is ‘women’s subordination’. The term ‘women’s subordination’ refers to the lower situation of women, their lack of access to resources when compared to men. The feeling of barrenness, discrimination and the experience of restrained self-esteem and self-confidence contribute to the subordination of women. Thus, women’s subordination is a situation, where a power relationship exists and women are dominated by men. The subordination of women is a main characteristic of all structures of interpersonal domination, but feminists choose different causes of the notion. Simone de Beauvoir argues that because men view women as different from themselves, women are reduced to the status of the second sex and thus subordinate (Beauvior, 1974, p.22). Kate Millet’s theory of subordination reveals that women are a dependent sex class under patriarchal domination of men (Millet, 1977, p.25).

The other most important one that it draws attention to is patriarchy. Patriarchy is closely related to the supremacy and the subjection of women. The concept of patriarch emphasizes the reality of gender which is imposed, but not the biological differences between men and women (Heywood, 2015, p.75) Patriarchy is a system which women are kept inferior in every aspect of life. The subordination that they experience at a daily level, takes various forms such as discrimination, overlook, insult, exploitation, repression, violence within the family, at workplace and in the society.

According to the most of the feminists, gender is a political construction which is based on the social patterns and masculine and feminine behaviors. When it is considered into the political science and international relations discipline, it uses gender inequality as a base. Power relations in the world have a masculine system and they exclude women from important decision-making mechanisms. Women must be equal to men and gender inequality in political and social life must be repressed. Moreover, settled political customs must be revised and a new way of thinking must be internalized.

2. The History of Feminism and Waves

The arise of the feminist movement and the changes it went through, occurred in a process which are called ‘waves’. Before mentioning the first wave of feminism, it is necessary to focus on the status of women in Old Greek. In Old Greek, women weren’t given significance in public realm. For instance, Olympic Games were only for men. Girls weren’t accepted to the schools and only a specific group of girls could get education in schools. Men could get divorced as arbitrary. The heritage was assigned to the boys. If the family didn’t have a boy child, the father left his heritage to his grandson from his daughter. Old Greek philosophers didn’t consider women and men as equal. According to Platon, there must be an elite class which governs the state. Others cannot transfer to this class. In this class, women who are educated and elite are necessary as a voting power. Platon thought that this elite class of women can participate in voting. Aristoteles, another Greek philosopher, believes that women are not equal to the men in justice, courage and prudence because men are superior than women by nature (Sautet, 1998, p.79).

During the Roman Empire Period, women did not have any legal rights, but still they exercised some rights. They were able to work and some were occupied with artistry. Then, they became rich but still marriage settlements were prepared on behalf of men. (Sevim, 2005, pp.22-25). During the Medieval Age, women were in a better status than before. Until the 13th century, they participated all religious activities and worked freely. They took up business and they worked as doctors, greengrocers, hairdressers and tailors. On the other hand, some adverse events occurred on behalf of women. They were even banned from religious ceremonies and their testimony wasn't accepted in the court. In the 15th century, women were even accused of being witches and magicians and the ones who were accused were burnt in front of the crowds. During the New Age, women could not have any legal rights and they had to disclaim their rights which they had before (Kieckhefer, 2014, pp.1-2).

The first wave of feminism was at 17th century when women were organized against the patriarchy for the first time. This era is called Guerelle des Femmes (The Battle of Genders) by the Western historians. The book "The Equality of The Sexes" written by Poullain de la Barre is the one which planted the seeds of feminism. During this period, women protested the inequalities and the civil war (Michel, 2002, p.68). They struggled for the freedom during the American and French Revolution like men. In the French Revolution, there were three prominent women who struggled for women rights: Pauline Leon, Clarire Lacombe, Olympe de Gouge. Olympe de Gouge was a symbol who declared 'Women Rights Declaration'. In her speech, she said 'If women can be sent to the guillotine, they can be sent the rostrums, as well. 'She mentioned that French Revolution brought freedom for only men, not women and she were executed. Women and the Black were excluded from all rights in spite of the freedom that the revolution had brought. For this reason, the feminists criticized the French and American Revolution and named them as 'the revolutions of men and the White'. Whether it is criticized, the idea of equality between genders appeared first during the French Revolution with the ideas of enlightens (Ecevit&Karkiner, 2011, p.66). The first feminist wave was a period that women questioned everything from their political rights to educational rights. The most important classic work of this period is the "Vindication of The Rights of Women" written by Mary Wollstonecraft in 1792. In this work, she emphasized women were regarded as dependent and weak by men so lots of women accepted this way of thinking without questioning (Arat, 1991). Wollstonecraft disagreed with 18th century theorists who believed that women should not receive a rational education, stressing that the education of women is significant and also argued that women are individuals who deserve the same rights as men, and treating them as a property of men undermines the moral bases of society.

Revolutions that emerged in the light of the enlightened ideas in the 18th and 19th centuries were the years when women sought and fought for their individual rights and freedoms as much as men. In this period, one of the most important rights acquired on behalf of women was political rights. It has been through long struggles that women have been able to obtain their political rights. One of the most important reasons for this is the belief that women are best represented by their fathers, brothers and spouses politically, legally and economically.

Therefore, the political representation of women was initially important neither for ancient Greek democracy nor for parliamentary democracies. The problem of women's political representation was accepted naturally by prominent figures of Western political thought such as Plato, Aristotle, Thomas Aquinas, Niccolo Machiavelli, Hegel, Rousseau, Locke, and Hobbes (Darcy, Welch&Clark, 1987, p.77). However, the equal access of all citizens to the policy making process expresses the understanding that a modern democratic society. Theoretically, the free and equal individual understanding here should oppose all distinctions arising from differences such as class, ethnicity, and gender.

It is seen that women did not take part in the theory and practice of democracy that started with the liberal, equal and free citizen perception spread in the West. Olympe de Gouges, who asked women to speak and vote during the French Revolution, was sent to the guillotine instead of standing on the podium in 1793. Thanks to the courageous women activists, writers and thinkers such as Olympe de Gouges, it can be said that the transformation began in terms of women's political identity, representation and rights in the 17th and 18th centuries. Nancy Astor, the first woman to enter the House of Commons in England, home of Magna Carta, was chosen in 1919. The voices of women trying to question their status, such as E. Cady Stanton, Susan B. Anthony, Virginia Woolf, Mary Astell, and Mary Wollstonecraft, started to be heard (Jones, 1993, p.55). It should also be stated that these inquiries coincided with a period in which secular and political claims were discussed in America and Europe. In this way, some dogmas and natural inequalities in society could not play a more preventive role in front of the question of why women cannot demand the same rights. These considerations are very important in terms of bringing up the issue of women's political representation as a problem for the first time. As a result of these spreading struggles, women gained certain legal and economic rights such as the right to elect and be elected, the right to work and education; they have achieved certain social gains and awareness. Although these rights are especially important for women in a political sense, it has been observed that they are not sufficient for the representation of women's interests and transformation of the public sphere towards women.

Second Wave Feminism appeared after the Second World War when women gained citizenship rights and started to oppose the masculine system that dominated their own bodies. Feminism started to take on a different dimension. In the words of Andree Michel, a famous feminist, "A new generation of feminists born in the USA, England, France and many European countries between 1935 and 1945, exhausted themselves in anti-racist and anti-colonialist struggles. Many of them were educated in mixed schools and were well educated" (Michel, 2002). These young and educated women were perceived as a sexual object in daily life; rape was not a serious crime. While having a profession like men, they still had to do the daily work at home and society treated them as second-class people in all areas.

During this period called Second Wave Feminism, women operated in a more organized way. In the USA, Betty Friedan founded NOW (National Organization of Women) in 1966. NOW has been an organization emphasizing that women should be equal with men in all fields. She tried to draw attention to issues such as women's employment, wage equality, revision of family law and the sexist

nature of the media. Second-wave feminists also questioned sexist approaches in media, literature, science, culture and art (Dodovan, 2005, p.273).

When looking at the third wave feminism, it is seen that an understanding that takes into account the differences, emerged in the world with the effect of globalization in the 1990s. During this period, a consciousness was developed that they were different in their inequality due to differences among themselves. Feminists emphasized the importance of seeing differences and producing policies according to the types of oppression in this process. In this period, in addition to the problems faced by women, efforts were made to make the world a more livable place. The third wave feminism, which represents a stance against all kinds of wars, environmental pollution, and all kinds of threats that threaten world peace, tried to create a consciousness against all these issues (Hooks, 2002). The number of people involved in the feminist movement has increased day by day. Black women in the 1960s and Asian women in the 1990s joined women's organizations and movements, and drew attention to the problems related to the ethnicity. Although these movements are mostly shaped on women's rights, they have also focused on the problems brought by global capitalism. Criticizing earlier generations of feminists who saw women's issues as the only problem of white and Western women, this period also defended political women, the working class, and those with different sexual orientations, and dreamed of a wider range of freedom.

Feminists opposing the history written from men's point of view, questioned all the structures that are masculine in a systematic way. Gabriel Dietze, a German feminist, in his work titled "Defeating the Silence: Selections from the Women's Movement", expressed the changes to be made in only one area would not eliminate the prejudices. Our thought systems, lifestyles, business life, families, our emotions and even the way we laugh and cry must change (Arat, 1991).

Feminists believed that these radical changes could only be achieved through education. Therefore, studies under the name of 'Women's Studies' were conducted in various universities and departments. Various countries prioritized feminist linguistics studies in order to extract sexist words in their own language. In parallel with the events taking place in the world, although feminism has undergone changes over time, it emerged as a reaction to the state and social structure that excludes women, and tried to find a solution to the 'women's issue' as well as the sexist structure in international politics. Other critical theories dealing with this problem have supported feminism in some ways, while revealing the deficiencies of feminism in a critical way.

3. The History of Feminism in India and Postcolonial Feminism

As known, India was a British colony until 1949. The colonial intervention in the 19th century was not only confined only to the market or civil order but was also entering into the areas of Indian culture and society. This potential threat was noticed by the Indian thinkers, who were exposed to Western ideas and values for years. To prevent this, they searched for ways of resisting this colonial hegemony which is called 'Cultural Defense' (Pande, 2018, p.22).

This cultural defense was very vital for the Indian intellectuals and notables. Aroused by new European ideas of rationalism and progress, the reformers wanted to create a new society, grounded

in Indian tradition. They began a critical evaluation of Indian society in an attempt to create a new mentality and prevent all the issues like polygamy, casteism, sati, child marriage, illiteracy which were real barriers to the progress of women. All the social reformers thought that no society could progress if its women were backward and unequal. They noticed the fact that the position of Indian women was lower than many countries in the world. Hence, they directed their efforts to improve the status of women through enactment, political actions and education. This was mainly the period of first wave feminism in India (Pande, 2018). During this period, the first generation of English educated women struggled hard for women rights, but it only affected women from the upper caste and class. The first generation of English educated women started women's movement before the independence.

After the independence, Indian feminism took on a different dimension. Non-violent protests under the leadership of Mahatma Gandhi led a way to the enormous participation of women in the national liberation movement. Women protesters who were participated in demonstrations were sent to the prison. Even if they coped with too many difficulties, they got involved in public sphere and joined educational institutions, public service boards, and work life. The rest of the women became conscious about the education of the girls. The movements that began with the 19th century and ended with the 20th century freedom movements, gave rise to the constitutional guarantees of equality, freedom and equal opportunity for women regardless of their class, caste, and religion (Kasturi&Mazumdar, 1994, p.14).

In the second wave of feminism that began in the mid- 1970s, Indian educated middle-class women were actively involved in different social movements of students, workers, peasants, low castes and they played an important role in all these social movements. Women's rights movement in the post-1975 period called attention to a wide range of women's concerns. (Patel&Khajura, 2013, pp.25-29). Later, women's movements in India were influenced by different ideologies. The previous women's organizations were believed that they have an elitist approach by the new women's groups. According to them, these were wealthy women from good families that did some voluntary social work activities for poor and afflicted women. What they did never changed anything for the ones who were not alike to them. Feminists also claimed that the previous women's movements were followed by the rules of caste system and were generally realized to protect the status quo.

The later stage of feminism is considered to be the 'third wave of feminism' whose ideological base is in the post-structuralist interpretation of gender and sexuality. They criticize male-female dichotomy that are artificial forms, created to maintain the power of dominant power groups. The supporters of third-wave feminism thinks that women should define feminism for themselves by associating their own ideas into the belief system of what feminism is and what it can be. This wave basically includes perspectives from marginalized women groups – women of different color, women from the post-colonial countries, differently-abled women, women from different ethnic and religious minorities. In spite of all these struggles, this wave has expanded the discourse of depression among women (Forbes, 2000, p.13).

The UN Declaration of 1975 as an International Women's Year appeared with the emergency rule in India. Before it was lifted in 1977, several women's groups had emerged as a struggle for the

democratic rights of women. The press took “action” after the imposed silence of nearly two years. Crimes committed against women during this period were openly documented and reported. These were all committed within the family, on the streets and at the workplace. The starting point of this process took place in 1980 when many women’s groups protested the inequalities.

During the 1980s, the issue of gender inequality was discussed not only in discussion forums, seminars and the articles but also in the media. Women, who had identified the reasons of their problems on their own, began to form a common language, an organizational platform, a collective identity and justice that they did not have earlier. Nationwide anti-rape campaigns in 1980 resulted in the emergence and the proliferation of women’s organizations in several cities. These groups, such as Forum against Oppression of Women (Mumbai) and Saheli (Delhi) managed to get astounding publicity in media and ‘violence against women’ became the most noticeable and the newest issue. Family members, especially fathers and brothers of the women victims participated in some protests against violence (Katzenstein, 1989, p.53).

Postcolonial theory is a theory which emerged as an opposition to the West-centered, state and security-oriented theories. Bringing a critical perspective to the basic concepts used by these theories it offers an alternative approach. Indeed, postcolonial theorists, like all critical theorists, are "not very international"(Weaver,1998, p.367). Changing and decolonizing the classical “Western way of thinking” in the discipline of International Relations, it tries to liberate the discipline from hegemonic conceptualizations and discourses. Postcolonial theory, which can be said to act in general with this basic argument, is not a single theory, but a group of theories made up of many different theories.

Postcolonial Feminism emerged in the 1980s, inspired by Postcolonial Theory. Many women who migrated to the West for education, tended to question the problems of women and how they were handled in a western-centered way. The postcolonial feminist theory emerged when Women who weren’t Western became to question their status and the reason why they were seen as different from the Western women. Postcolonial Feminism is an effective form of cross-cultural criticism that questions social institutions.

Feminists who came to the fore in the 1980s faced the problems of the other women. For them, mainstream Feminist Theory is white, middle-class limited to addressing the issues of its members and English-speaking women. Kumari Jayawardena (1986 and 1995), Nawal al Saadawi(1978), Fatima Mernissi (1992), Isabel Letelier (1985) and Achola Pala (1976 and 1995).All names such as Asian, Middle Eastern, Latino, and African women's national economic development of colonized countries in and before liberation struggles and theorized how it plays a role in the democratization process (Mohanty,1991,p.8). Postcolonial Feminists, just like post colonialists, are educated in the West. They saw many Western feminist projects, race-based and colonialist politics. They criticized Western ideas for neglecting the others (Loomba, 2000, p.191).

India was one of the first countries to come to mind when considering postcolonial feminism. India, as a state that had been under the colonization of England for years, declared its independence in the light of anti-colonial ideas and actions. The Indian feminism was also different from Western

feminism. Western feminism's purely gender-based approach to the problems of white women and only protecting the rights of white women was incompatible with the problems of women in India and many other countries with colonial backgrounds. Women in India were struggling not only with patriarchy, but also with racism and exploitation. In this context, it is not accidental that many postcolonial feminist thinkers and theorists came out of India.

Gayatri Chakravorty Spivak is one of the most important of these theorists and his work "Can the Subaltern Speak?" is a very important symbol of postcolonial feminism. She has been added to feminist readings with this article and it is accepted as the beginning of the third feminist wave. In her article, by the term 'subaltern'; she meant "Those who are out of hegemonic powers, those who are not represented, whose voice disappeared". It also deals with the concepts of "Western subject", "West as subject", "ruling class". She mainly tries to make the oppressed ones to be heard and she approaches the subaltern issue with a feminist approach addressing the third world women as subalterns. (Kiraz&Kestel, 2017, p.145).

Postcolonial Feminism, which is among the deconstructive theories, in this sense, demolished the denominator of "common experience" that Western Feminists have long voiced. In this respect, it has taken its place among the deconstructive theories, emphasizing that the demands of Third World Women are not what Western Feminists say, rather than what they are, because of their efforts to dismantle the generally accepted understandings of today's world. In response to this situation in 1999, Spivak, who proposed "a new politics of reading" with his book "A Critique of Postcolonial Reason", criticized the post-colonial mind through the fields of philosophy, literature, history and culture and tried to put the inverted post-colonial thought back to its homeland. However, after the 2000s, post-colonialism continues to be instrumentalized as a new mechanism that increases the possibilities of criticizing the elements that are claimed to be a slowing barrier to faster participation in the transnational division of labor (Spivak, 2013, p.45).

Chandra Talpade Mohanty holds an important place among postcolonial feminists as much as Spivak. Defining herself as an anti-racist and deconstructionist feminist, Mohanty drew attention to postcolonial feminism by offering solutions beyond criticism. In this sense, she called the Third World Women to gather the common ground of struggle and led women from all over the world to weave a network of solidarity (Mohanty,1991).

Feminists, who came to the fore in the 1980s, focused on the problems of Third World Women. People such as Kumari Jayawardena, Nawal el Saadawi, and Achola Pala all theorized how Asian and Indian women occupied a place in the national liberation struggles and in the process of economic development and democratization of previously colonized countries (Mohanty, 1991). Postcolonial feminists, like post colonialists, criticized many Western feminist projects for neglecting race-based and colonialist politics. For example; Hazel Carby pointed out the 'limits of sisterhood' drawn by the differences that emerged in terms of understanding the role played by the race in understanding women's experience, and 'the limits of sisterhood' as an analytical category in feminist thought (Arman&Şerbetçi, 2012, p.67).

The understanding that sisterhood is universal and it has emerged as a result of feminist studies that try to cross national, ethnic and racial boundaries. However, post-colonial feminists like Carby, do not adopt the notion that sisterhood is global because Western feminists, who have different political views, defend the identity between women on the basis of common experiences (Mohanty, 1991). However, according to post-colonial feminists, it cannot be claimed that they have had an identical type of experience for female identities or lesbian identities fighting racism. Post-colonial feminists also argue that Western feminism addresses only the demands of middle-class, white Western women. (Arman&Şerbetçi, 2012). For this reason, it is not considered realistic for postcolonial feminists to speak of a global sisterhood by Western feminism since it does not include other women. The situation that arises as a result of global sisterhood is to assume that women are impotent, sexually abused, exploited, and similar, rather than revealing what the conditions are that make them impotent. However, what needs to be done is not the idea of sisterhood on the basis of gender (like the idea that women have common experiences); but to think of it as a concrete, historical, political practice and analysis.

4. Being a Women in India

After the independence, India had to cope with different problems. Besides the financial problems of the country, years of colonial domination destroyed the country's indigenous crafts and depleted all-natural resources. Industrialization, changing technologies, illiteracy, and lack of mobility resulted in the inability of women to be in public sphere. Once their labor was regarded as unimportant in the productive market, their role in the family also became very heavy. Even though India is a country that led the way for the postcolonial feminism throughout the history, women in India today couldn't take their rightful place and the status of women is still low when compared to the men.

After Indian Independence, women have had very important rights, but still, they are not sufficient enough to provide gender equality. Due to the efforts of women and their role during the freedom struggle, women got their political rights and these rights are guaranteed in the constitution in India. Article 15 empowers the State to make special provisions for women. There were also a lot of legal changes to enhance the status of women, but what really happened was that a great gap arose between the theoretical status of women as defined in these and what existed in reality (Pande, 2018).

The Indian government has made significant changes in laws and institutions with the intention of eliminating gender inequality. As early as 1931, the Indian national assembly protected women's fundamental rights such as dignity, freedom, justice, and equality (Patel, 2013,). In India's constitution, women were given equal rights with men. This equality is guaranteed by Articles 14, 15 and 16. According to the Article 14, the state cannot postpone gender equality and individual equality in all regions of India. Article 15 enabled the state to take action for women and children in special circumstances. Article 16 deals with the equality of opportunity of citizens in services and duties by all institutions and organizations of the state. In addition to these articles, there are several other laws for the special protection of women. The Dowry Prohibition Act of 1961, the Hindu Marriage Act of 1955, the Property Rights Act of Hindu Women of 1937, the Hindu Inheritance Act of 1956, the obstruction of the Sati tradition of 1987, the Act 2005 to protect women from violence (Government

of India, 2020). The government also established the National Commission for Women (NCW) to protect women rights (Ministry of Women, 2021).

As a result, although women's rights are protected by laws and various regulations, it is clear that there are problems in practice. Although Indian feminism has been trying to exist for years as a basis of postcolonial feminism, flexibility and delays in the implementation of the laws in favor of men also prevent deterrence. Even if women rights are protected by laws, they are oppressed based on traditions and no sanctions are applied. In this country where domestic violence and rape are quite common, violence does not make any class difference like the upper income group or lower income group. Because of the traditional family structure, women quietly accept these situations.

4.1 Women's education and health opportunities

According to the Indian constitution, education for both boys and girls is compulsory and free from the age of six to fourteen. However, literacy rate in India varies from region to region and male literacy rate is higher. The inequality in education is more common in rural areas (Nair, 2010, p.101).

In India, schooling has become a norm now and imagine that every child by the age of 3 starts the school. But still in some areas, if the child is a girl, there are many obstacles for her access to education. Women's education in India is still perceived as unnecessary in some parts of the country. While Kerala tops the charts with 92.07% female literacy, Bihar scores much lesser with 51.50% of female literacy. The number of illiterate girls under the age of 15 is also too high. The under 15 age group is important because this group will form the adults in the next 20 to 30 years. The number of married girls under the age of 15 who can read and write is 9,899. As can be understood from the numerical data, girls who have started their education life generally continue their education up to the secondary school and high school level, and the part who cannot find the opportunity to study in rural areas completely dismisses from education when they get married. (Census India, 2020).

Without education, women don't feel confident or they don't have the necessary knowledge to make their own choice. When they lack of the self-confidence and self-esteem, they can never participate in the public sphere. Also, they are forced to the early marriage by their families. India, which has the number of 24 million, holds the miserable record of having the highest absolute number of child marriages. This represents 40% of the world's 60 million child marriages. Early marriage forces girls into adulthood and, frequently, motherhood before they are emotionally or physically ready. This thoroughly affects a girl's life, not only by substantially lowering her educational prospects, but also by causing health issues and harming their psychology (Wodon, 2014, p.24). Furthermore, unequal power relations and the low status of women weaken the ability of women to protect themselves and negotiate safer sex both within and outside of marriage, thereby increasing their vulnerability. The Report on the Implementation of the Beijing Declaration and Platform for Action (2019) stated that the lack of power of women in most cultural frames also impacts the nutritional intake and health status of women and girls. This in turn causes illnesses like anemia. If a woman gives birth to a female child while malnourished, then the child's survival and nutritional issues emerge (UN Women, 2020).

4.2 Women employment

Most destruction by Third World women's international division of labor it is the section that goes through within the scope of international division of labor. Third World women are either employed in some so-called income-generating activities or they are made into housewives (Şerbetçi, 2013, p.45). Third World women, who are generally positioned in the international division of labor, is a part of sex tourism. Goa, a coastal state, has become one of the regions where sex tourism is promoted. Women's other positions in the division of labor are as workers in unhealthy jobs, like taking part in the colonialist and dangerous experiments in the field as the cheapest laborers like the guinea pigs, large multinational corporations as well as smaller industries. (Enloe, 2003, p.70).

A fundamental factor responsible for gender inequality in India, and affably, one of the most powerful, is poverty. Out of the total of 30 per cent poor people, 70 per cent are female. This factor is closely related to the gender inequalities in work life. While the share of employed men remained constant between 2009 and 2019, women's employment dropped from 18 per cent to 16 per cent. Only 13.4 per cent of working-age women (aged 15-59 years) have a regular job compared to 21.2 per cent of working-age men (International Labor Organization, 2020). Women earn 56 per cent of what their male colleagues earn for performing the same work (World Economic Forum, 2020).

As estimated by the World Bank, 90 per cent of Indian working women are employed in the informal sector and they do tasks involving heavy physical work with long working hours with limited payment, lack of guarantee and even lack of minimum facilities at the work place. In turn, the incongruity in employment opportunities and the nature of the work in which they are engaged causes economic problems. Poverty has various indications, including lack of income, hunger and malnutrition, limited access to education and other services, increasing mortality from illness, homelessness and inadequate housing, unsafe environments and social discrimination. It is also defined by the absence of participation in important decision-making mechanisms (World Bank, 2020).

4.3 Women's political participation

India has been more successful than other fields in terms of women's participation in politics. In pre-independence India, women gained the right to vote at a rather earlier date than in other countries in the world, such as 1917. Also, leaders like Indira Gandhi, who had an important place in the history of women leaders, were raised. In addition to some law changes, international and non-governmental organizations played an important role in women's being active in politics in the country.

After the United Nations General Assembly declared 1975 as the year of women, many developments on women's rights took place in India. The General Assembly adopted the International Rights Document for Women in 1979 and stipulated their participation in political and social life with articles 7 and 8. Conferences held in Nairobi in 1985 and Beijing in 1995 also affected India. Non-governmental organizations such as South Asia Watch (SAW), Asia Pacific Women's Watch (APWW) also prioritized participation in political and social life and conducted studies in this area (Menon, 1975, p.276).

At this point, women's participation in political life has been able to sustain this success until today. It is possible to say that women play an active role in the international system thanks to political

participation. According to Figure 1, women began to exist in the Lok Sabha, the Indian parliament, after 1952. While 20 women parliament members entered the parliament in 1952, this number increased to a certain extent, although it had ups and downs. In 2019, when the last elections were held, the number of women deputies was 80. This figure corresponds to 15 percent.

We can say that after 2000s, The Bill of Seat Reservation supported and increased women's political participation in both general and local politics by providing a gender quota for women in Lok Sabha. The peculiarity of this law is that it reserves 1/3 seat reserves for women in the Lok Sabha and state legislatures (including Delhi). Of the 543 seats in Lok Sabha, 181 will be reserved for women only. With the effect of this law, the proportion of women in parliaments has increased over the years. However, women, who can still take part in important decision-making mechanisms at a much lower rate than men, have to go a long way (Forbes, 2000).

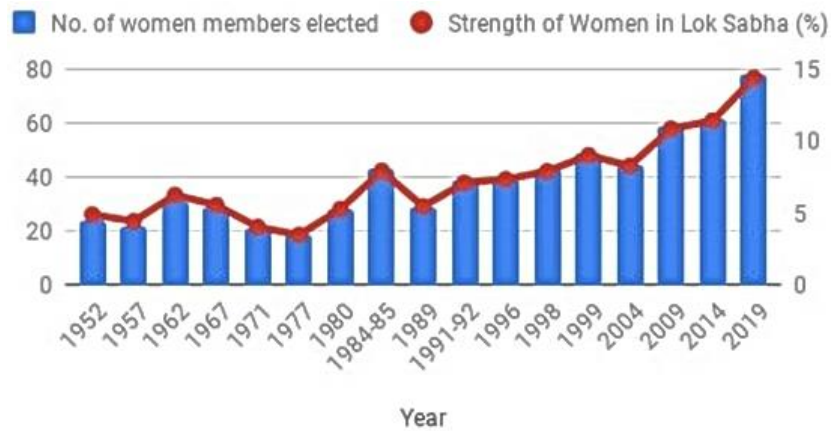

Figure 1: The Percentage of Women in Lok Sabha per Year (The Hindu News ,2020).

As can be understood, in spite of the assertive developments in favor of women, the number of women in decision-making positions at Lok Sabha and cabinet level is limited. This is because of the exclusionary political structure deeply embedded in Indian society. In national and state-level political parties, few women in the party are symbolic and they are rarely policy and strategy makers.

4.4 Women in local politics

India has three types of local government: municipal corporations for cities, councils for towns; and panchayats for villages. These local bodies are all elected. There is a reservation system for all these elections for women candidates. There is also a one third reservation for women for the position of chairperson on these local bodies. When compared with the cabinets, the representation of women at local level is better. To increase the number of women in local politics, the 73rd and 74th Amendments reserved one third of all seats for women in local government in urban areas in 1992. This legislative change was accepted as a very important progress in ensuring women's equal access and it really increased the participation of women in local politics. Today, there are about 1 million women representatives in panchayats and municipal bodies in India. To ensure the democracy in the country, these attempts were essential (ESCAP, 2021).

While these reforms have been introduced at local level there is a very active campaign which is currently available for women to have quotas at other levels of Indian politics as well. The quota system, however, is only a step in ensuring that a certain number of women are involved in local government. Furthermore, most local governments run training programs to develop women's management skills. Moreover, Urban Development Programs organize training programs on municipal administration, urban development and capacity building for women (ESCAP, 2021).

4.5 Crimes against women

The rights of women are preserved in the Constitution of India. The State has enacted various laws and taken measures intended to ensure equal rights, prevent social discrimination and various forms of violence and atrocities (National Crimes Records Bureau, 2021). Although women may be victims of any of the common crimes such as 'murder' or 'robbery', only the crimes which are directed specifically against women, are characterized as 'Crimes against Women'. A lot of new legislations have been brought and amendments have been made in existing laws with the aim of coping with these crimes effectively. Although there are many important amendments that have been actualized, unfortunately, women are exposed to some serious crimes in India.

According to the table 1, Indian women are exposed to many different crimes in the year 2020. The total number of these crimes is 23722 and this number is too high for a year only. One of the most common crimes which Indian women is exposed is that domestic violence and harassment.

Table 1: Crimes against Women in India (National Commission for Women, 2021)

No	Nature	Jan	Feb	Mar	Apr	May	Jun	Jul	Aug	Sep	Oct	Nov	Dec	Total
1	Acid Attack	1	2	0	0	0	3	1	0	0	0	3	1	11
2	Bigamy / Polygamy	10	7	6	6	18	14	23	8	10	11	10	18	141
3	Cyber Crimes	32	21	37	55	73	103	110	68	59	48	42	56	704

4	Denial of Maternity Benefits to women	9	10	13	2	6	13	5	9	9	6	8	6	96
5	Dowry death	32	17	18	9	27	27	49	32	29	26	37	27	330
6	Free legal aid for women	5	7	4	0	6	4	5	3	6	5	4	7	56
7	Gender Discrimination	1	0	0	1	1	0	5	0	1	0	2	0	11
8	Harassment of married women	267	221	203	62	159	273	493	352	372	429	509	448	3788
9	Indecent Representation of Women	2	1	1	1	8	3	1	3	4	2	3	0	29
10	Molestation	112	103	103	29	140	203	330	173	131	112	124	119	1679
11	Police Apathy against women	81	89	83	24	85	118	146	118	131	136	133	132	1276
12	Protection of Women against Domestic Violence	271	302	298	315	393	461	660	539	492	495	485	586	5297
13	Rape	142	112	90	12	54	82	149	108	88	111	151	137	1236
14	Honour Crimes	41	28	34	6	26	45	60	24	30	52	48	66	460
15	Right to live with dignity	374	436	388	239	474	611	778	613	889	873	1210	830	7715
16	Sex selective abortion	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	4	2	8
17	Sexual Assault	12	10	19	4	1	8	14	9	5	4	11	13	110
18	Sexual Harassment	22	20	19	11	8	42	50	32	29	33	56	54	376
19	Sexual Harassment of Women at workplace	21	18	19	8	5	13	16	27	19	14	23	18	201
20	Voyeurism	18	16	9	15	12	19	13	7	11	9	10	5	144
21	Traditional crimes against women rights i.e., sati pratha	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0	4
22	Trafficking	6	4	3	1	2	1	4	2	2	4	8	3	40
23	Women's right of custody of children in the event of divorce	3	0	0	0	2	0	0	1	1	1	1	1	10
24	Total	1462	1424	1347	800	1500	2043	2914	2128	2318	2373	2884	2529	23722

Violence against women can be domestic as well as public, physical, emotional or mental. Women are afraid of violence in their mind which causes the lack of participation in various areas of life. When women don't feel safe where they live, it is not easy to participate social life.

Rape is another common crime that women are subjected to in India. According to the report published by the government, thirty four thousand women were raped in 2021. While India is one of the countries where it is most difficult to be a woman, the annual crime report of the Ministry of Family has revealed this fact in numbers. According to the report, rape cases detected in 2021 changed very little compared to the previous year. An indictment was prepared for 85 percent of these reports and a lawsuit was filed. However, only 27 percent of the cases opened were convicted and the perpetrators were punished (Euronews, 2021).

On the other hand, the penalty for rape in India is the death penalty. It was recorded as the first decision taken within the scope of the new law, which paves the way for the death penalty of child rapists in India and aims to speed up the judicial process in these cases. In India, the law passed in April provides for the death penalty for rape cases where the victims are eight years old or younger (Deutsche Welle, 2021). To protect themselves from the violence and other crimes, they should also be aware of their legal rights. They should be aware of the services which the state provides for women like counseling, free legal aid and financial help. Most all-important the authorities must take serious

precautions and the police officers need to be trained to develop sensitivity so that they can deal with the victim with sympathy and care.

CONCLUSION

The classical feminist theory, which links women's problems only to gender inequality, has not been established in third world countries. The cultural differences of women in third world countries and the different dimensions of the problems they experience have made it difficult for Western feminism to understand them. In this context, postcolonial feminism, which was born as a reaction to Western feminism, brought feminism to different dimensions by expressing the problems experienced by third world women. In short, postcolonial feminism, opposes racism and the other forms of oppression such as patriarchy and gender inequalities. The problems of women cannot be degraded into the gender inequalities which Western feminists have mentioned for years. The problems of women differ in various societies.

In this context, India is important as the birthplace of postcolonial theory. The position of women in India today is quite different from that of the West. The experiences of women in India, where rape and violence against women are quite common, cannot be exactly the same as those of Western women who can make decisions independently of men in the West and live-in better conditions in every sense. Despite all, it is quite meaningful for women's organizations in India to struggle for equality and justice. Despite all the pressures in the society, women struggle with patriarchy and inequalities and seek solutions, both in the operational and intellectual dimensions. When women, regardless of religion, race or identity, come together, it will be easier for them to gain empowerment and fight against patriarchy. India, as a birthplace of postcolonial feminism, maintains its importance in the postcolonial world and their women.

REFERENCES

Arat, N. (2010). *Feminizmin ABC'si*. Say yayınları.

- Arman, M. N. & Şerbetçi, D. (2012). Postkolonyal feminist teoride milliyetçilik, militarizm ve savaş karşılığı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(3), 65-83.
- Beauvoir, D. S. (1974). *The Second Sex*. Vintage Books: New York.
- Census India (2020). https://censusindia.gov.in/DigitalLibrary/Archive_home.aspx, (15.11.2020).
- Conway, D. (2000). *Serbest Piyasa Feminizmi*, (Çev. M. Bahattin Seçilmişoğlu), Ankara: Liberte Yayınları.
- Darcy, R., Welch, S., and Clark, J. (1987). *Women, Elections and Representation*. New York: Longman.
- Deutsche Welle (2021). <https://www.dw.com/tr/hindistanda-14-y%C4%B1-sonra-bir-ilk-tecav%C3%BCze-idam-cezas%C4%B1/a-45168652> (24.06.2022).
- Donovan, J. (2005). *Feminist Teori*. (Çev. A. Bora, M.A. Gevrek, F. Sayılan). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ecevit, Y. and Karkiner, N. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Enloe, C. (2006). *Manevralar Kadın Yaşamının Militarize Edilmesine Yönelik Uluslararası Politikalar*, (S. Çağlayan, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- ESCAP (2021). The United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific Summit of Women Mayors, https://www.ucl.ac.uk/dpu-projects/drivers_urb_change/urb_society/pdf_gender/UNESCAP_Drage_Women_Local_Government_Asia_Pacific.pdf (14.10.2021).
- Euronews (2021). <https://tr.euronews.com/2020/01/09/hindistan-da-her-15-dakikada-bir-kad-n-tecavuz-ihbar-nda-bulundu> (24.06.2022).
- Forbes, G. (2000). *Women in Modern India*. Cambridge: Cambridge University Press,
- Government of India (2020), <https://www.india.gov.in>, (15.11.2020)
- Heywood, A. (2015). *Siyasetin Temel Kavramları*, (Key Concepts in Politics), Ankara: Adres Yayınları.
- Hooks, B. (2002). *Feminizm Herkes İçindir*. (Çev. E. Aydın, B. Kurt, Ş. Özgün, A. Yıldırım). İstanbul: Çitlembik Yayınları.
- Jones, K. (1993). *Compassionate Authority: Democracy and Representation of Women*, New York: Routledge
- Kasturi, L. and Mazumdar, V. (1994). *Women and Indian Nationalism*. New Delhi: Vikas.
- Katzenstein, M. (1989). "Organizing Against Violence: Strategies of the Indian Women's Movement." *Pacific Affairs*, vol. 62, no. 1, pp. 53-71, <https://doi.org/10.2307/2760264>.
- Kieckhefer, R. (2014). *Magic in the Middle Ages*, United Kingdom: Cambridge University Press.
- Kiraz, S. and Kestel, S. (2017). Kadınların Madun Sorunsalı ve Bir Alternatif Olarak Yeni Medyada Dijital Aktivizm: Change.org, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 53, 139-163.
- Kumar, R. (1993). *History of Doing*, New Delhi: Kali for Women.

- Loomba, A. (2000). *Kolonyalizm Postkolonyalizm*, (M.Küçük,Çev) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Menon, D. (1975). *India and the International Women's Year*. *India Quarterly*, 31(3), 276–281.
- Michel, A. (2002). *Feminizm*, (Ş. Tekeli,Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Millett, K. (1977). *Sexual Politics*. London: Virago.
- Ministry Of Women, (2021). <https://wcd.nic.in/womendevelopment/national-policy-women-empowerment> (16.10.2021).
- Mitchel, J. O. (1984). *Kadın ve Eşitlik* (F. Berktaş, Çev.). Ankara: Kaynak Yayınları.
- Mohanty, C. T. Cartographies of Struggle: Third World Women and the Politics of Feminism. *Third World Women and the Politics of Feminism*. Eds. Chandra Talpade Mohanty, Ann Russo, and Lourdes Torres. Bloomington.
- Nair, N. (2010). *Women's education in India: A situational analysis*, IMM Indore, Volume I Issue 4, pp.100-105
- National Commission for Women (2021), <http://ncwapps.nic.in/frnReportNature.aspx?Year=2020> (16.10.2021).
- National Crime Records Bureau (2021). https://ncrb.gov.in/sites/default/files/crime_in_india_table_additional_table_chapter_reports/Chapter%205-15.11.16_2015.pdf (17.10.2021)
- Pande, R. (2018). The History of Feminism and Doing Gender in India. https://www.scielo.br/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1807-59322013000300028, (17.11.2020).
- Patel, V. and Khajuria, R. (2013). *Political Feminism in India, An Analysis of Actors, Debates and Strategies*, Volume 1, New Delhi: Friedrich Eber Shiftung Publications.
- Sautet, M. (1998). *Kadınların Özgürleşmesi Üzerine*, (S. Serdaroğlu, Çev.) İstanbul: Telos Yayınları
- Şerbetçi, D. (2013). *Postkolonyal Feminizm Bağlamında Küresel Kızkardeşlik Kavramının İncelenmesi: Hindistan Örneği*, Unpublished Master's Thesis, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Sevim, A. (2005). *Feminizm*, İstanbul: İnsan Yayınları
- Spivak, G. C. (1996). *The spivak reader: selected works of Gayatri Chakravorty Spivak*. Psychology Press.
- Sumbas, A. (2015). Kadının Politik Temsil Meselesi Üzerine Bir Tartışma, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (53), 103-121.
- The Hindu News (2020). <https://www.thehindu.com/news/national/representation-of-women-in-17th-lok-sabha/article28769003.ece>, (19.11.2020).
- UN Women (2020). <https://www.unwomen.org/en/docs/2010/2/beijing-followup-report-2010-e-2010-4> (16.11.2020)

- Waeber, O. (1998). The Sociology of a Not So International Discipline: American and European Developments in International Relations. *International Organization*. 52(4), pp. 687-727.
- Wodon, Q. (2014). Eliminating Child Marriage to Boost Girls' Education. The WorldBank. Available: <http://blogs.worldbank.org/education/eliminating-child-marriageboost-girls-education>, (17.11.2020).
- World Bank (2020). <https://data.worldbank.org/>, (16.11.2020)
- World Economic Forum (2020). <https://www.weforum.org/reports>, (16.11.2020)
- Zalewski, M. (1995). "Well, what is the Feminist Perspective on Bosnia?", *International Affairs*, 72 (2), pp. 339-356.

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN Studies

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 5 Sayı/ISSUE 9 Yıl/YEAR: 2022

Alındı/RECEIVED: 05-11-2022 – Kabul/ACCEPTED: 14-02-2022

Sağlık Coğrafyası ve Halk Sağlığı Uygulamaları *Health Geography and Public Health Implementations*

Duygu ÖZTAŞ¹ | Şenay AKGÜN²

Abstract

Health and geography are intrinsically linked. Even the place where you were born, lived, worked and the line of work directly or indirectly affects health. The living area, the inhaled air, the eaten food, the exposed viruses and the accessible health services in the area affect health positively or negatively. Spatial location plays an important role in shaping environmental risks as well as the mentioned effects. At this point, health geography plays an important role in locating health services, determining public health strategies or monitoring epidemics. Health geography is a field of geography that develops methods and models on the emergence

Öz

Sağlık ve coğrafya içsel olarak bağlıdır. Doğulan, yaşanan, çalışılan yer ve direkt çalışılan iş kolu dahi sağlığı direkt ya da dolaylı yollarla etkilemektedir. Bulunulan bölge, mekan ya da alanda solunan hava, yenilen yiyecekler, maruz kalınan virüsler ve erişilebilen sağlık hizmetleri sağlığı olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir. Mekansal konum bahsedilen etkilerinin yanı sıra çevresel risklerin şekillenmesinde de önemli rol oynamaktadır. Bu noktada sağlık hizmetlerinin yerini belirleme, halk sağlığı stratejilerini belirleme ya da salgınları izleme de sağlık coğrafyasının önemli rolü ortaya bulunmaktadır. Sağlık coğrafyası, insanın

1 Duygu ÖZTAŞ, Dr. Öğr. Gör., Ankara Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi Ebelik Bölümü, oztas@ankara.edu.tr, Orcid: 0000-0003-4926-1247

2 Şenay AKGÜN, Dr. Öğr. Üye., Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, senay.akgun@alanya.edu.tr, Orcid: 0000-0002-6604-4343

of the disease using the principles of geography in the fight against diseases that occur as a result of the interaction of people with spatial. The aims of health geography; to guide the geographical planning of health services in order to protect human health regarding the spatial distribution of diseases and their relationship with spatial, the causes, prognosis, effects and consequences of diseases on people. This geography branch has been focusing on the interaction of environment and health since ancient times; Today, the global epidemic of diseases has increased its importance even more. The geography of health; It guides health planning studies in order to distinguish diseases that develop depending on geographical conditions, to determine the factors that cause disease, to minimize health problems, to optimize individuals' benefit from health institutions and organizations, and to contribute to public health. Health geography and public health fields are separate branches of science that work in conjunction with each other and try to understand and explain the effects of environmental and geographical features on health. In this review study, health geography has been explained from a public health perspective.

Keywords: Health, Geography, Health Geography, Public Health.

mekânla etkileşimi sonucu meydana gelen hastalıklarla mücadelede, coğrafyanın ilkelerini kullanarak, hastalığın ortaya çıkışları ve mücadele etme yolları üzerinde metotlar ve modeller geliştiren bir coğrafya alanıdır. Sağlık coğrafyasının amaçları; hastalıkların mekânsal dağılışı ve mekân ile ilişkisi, hastalıkların nedenleri, prognozu, insanlar üzerindeki etkileri ve sonuçlarına yönelik olarak insan sağlığının korunması amacıyla sağlık hizmetlerinin coğrafi olarak planlamasına yol gösterici olmaktır. Bu coğrafya dalı eski çağlardan itibaren çevre ve sağlık etkileşimi üzerine odaklanmakta olup; günümüzde hastalıkların küresel çapta salgınla yaratması önemini daha da arttırmıştır. Sağlık coğrafyası; coğrafik koşullara bağlı olarak gelişen hastalıkları ayırt etmek, hastalığa neden olan faktörleri belirlemek, sağlık sorunlarını en aza indirmek, bireylerin sağlık kurum ve kuruluşlarından yararlanmasını optimal düzeye çıkarmak ve halk sağlığına katkıda bulunmak amacıyla yapılan sağlık planlaması çalışmalarına yol göstermektedir. Sağlık coğrafyası ve halk sağlığı alanları birbirileri ile bağlantılı olarak çalışan ve özellikle çevresel ve coğrafik özelliklerin sağlık üzerindeki etkilerini anlamaya ve açıklamaya çalışan ayrı bilim dallarıdır. Bu derleme çalışmasında sağlık coğrafyası halk sağlığı bakış açısıyla irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Sağlık, Coğrafya, Sağlık Coğrafyası, Halk Sağlığı.

Giriş

Çevre insanlar üzerinde doğrudan ve dolaylı birçok etkiye sahiptir. Dünyanın şeklinin yuvarlak olması, enlem, boylam, ekvator, yengeç ve oğlak dönenceleri, kutup noktaları ve kutup daireleri gibi özellikleri dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan insanların yaşamlarının farklı şekillerde olmasına ve

farklı sağlık sorunlarıyla mücadele etmelerine sebep olmaktadır. Bölgenin coğrafik konumu, güneşten alınan ışığın açısı ve süresi, sıcaklık dereceleri gibi etmenler dahi insan sağlığını etkilemektedir (Özey, 2015). Bu nedenle insanın yaşadığı yer ve sağlığı arasında çok yakın bir ilişki söz konusudur. Özellikle doğal çevre denilen yeryüzü şekilleri, iklim koşulları, akarsuların ve denizlerin varlığı, toprağın yapısı, bitkilerin ve doğal yaşamın özellikleri insanların sağlık ve hastalık durumlarını etkilemekte, bazı durumlarda hastalıkların seyri konusunda belirleyici olabilmektedir (Nur ve Sümer, 2008). Bazı bölgelerde dağların varlığı yaşam açısından sağlıklı yerler olurken bazı durumlarda da ovaların varlığı insan sağlığı açısından daha iyi olabilmektedir (Özey, 2015).

Dünyanın çevresel farklı özellikleri insanların da çevresi ile sürekli bir iletişim ve etkileşim halinde olması nedeniyle mekânsal etkilerin insan sağlığı üzerinde olumlu ya da olumsuz sonuçlar doğurmasında neden olmaktadır. Yaşanılan mekân, iklim koşulları ve jeopolitik özellikler bireylerin yaşamlarına doğrudan ya da dolaylı birtakım etkilerde bulunmaktadır. Örneğin, yaşanılan bölgenin hava kalitesinin kötü olması bireylerin solunum yolları ile ilgili sorunlar yaşamasına neden olurken, bireylerin yaşam kalitelerini de olumsuz etkilemektedir. Bu hava kirliliği sonucunda hastalık yükünde artışların ve ekonomik kayıpların yaşanması durumları da meydana gelmektedir. Buna karşın çevre koşullarının iyi olması bireylerin yaşam kalitesini arttırmakla birlikte bireylerin sağlık durumlarına pozitif katkıda bulunmaktadır (Yıldırım-Şişman, 2020).

Son yüzyılda insan ve çevre arasında arasındaki ilişki sağlık açısından olumsuz yönde etkileşime sahne olmaya başlamıştır. Çevrenin sağlık üzerindeki bu olumsuz etkisi insanların çevreye olan olumsuz ve yıkıcı yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır. Çevre üzerinde etkili olan davranışsal ve sosyal değişiklikler yeni patojenlerin ortaya çıkmasına ve küresel çapta insan popülasyonlarını etkilemesine neden olarak yıkıcı sonuçlar meydana getirmiştir. Bu değişimler nedeniyle son yıllarda daha önce bilinmeyen yeni tür virus türlerinin neden olduğu salgınlar (SARS, Kuş Gribi, Domuz Gribi, MERS, Ebola, Zika) ortaya çıkmıştır (Repeant & Osterhaus, 2017). Evcilleştirmeye yönelik eylemler, savaşlar, sömürgeleştirme uygulamaları, seyahatler, tarım ve habitat alanlarının tahribatı, kentleşme ve sanayileşme gibi koşullar yeni insan-hayvan arayüzlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Subaşı Baybuğa & Akgün, 2021; Diamond, 2018). Bu meydana gelen yeni arayüzler yeni patojenlerin oluşmasına zemin oluşturarak yeni patojenlerin insanlara daha kolay bulaşarak salgınların ortaya çıkmasında önemli rol oynamaya başlamışlardır.

Çevre ve Sağlık İlişkisi

İnsanlar yeryüzünde var oldukları günlerden bu yana hem çevreyi etkilemiş hem de ondan etkilenmişlerdir. Bu direkt ya da indirek ilişki insan sağlığında olumlu ya da olumsuz etkiler yaratırken, benzer etki çevre üzerinde de yaşanmıştır. Çevreden insanın varlığından hem olumlu hem olumsuz etkilenmiştir. Avlanma ve toplama devrinde insanlar; küçük gruplar halinde göçebe olarak yaşar ve mağara çok kirlendiği zaman başka yere göç ederlerken (Rogers, 2012), günümüzde insanoglu küreselleşen dünyada sürekli yer değiştirme fırsatına sahip olmuştur. Bu değişim yüzyıllar boyunca olmuş ve çevre insan sağlığı arasında da hızlı bir değişime de neden olmuştur.

Göçebe toplumlardan yerleşik yaşama geçişle birlikte hayvanların evcilleştirilmeleri sonucunda ahırların oluşturulması ile buralarda kapalı kalan hayvanlar arasında salmonella, tüberküloz, Q ateşi, şarbon gibi pek çok bulaşıcı hastalık ortaya çıkmıştır (Rogers, 2012; Diamond, 2018). Ayrıca bu dönemde insanlar su kaynaklarının kontamine olması, su kaynaklı tifo, dizanteri, kolera ve Hepatit A gibi hastalıkların salgın yaratması sonucu sulara gelen kirliliği temizlemek ve bu kirlilikleri yok etmeleri gerektiğini anlamışlardır (Nies ve McEwen, 2007). Bu uygulamalara ilişkin en güzel örneklerden bir tanesi Hindistan'ın kuzey bölgesinde evlerde cadde seviyesinin altında banyolar oluşturulması ve banyoların atık sularını uzaklaştırmak için drenaj sistemine ait borular yapılmasıdır. Aynı paralel özellikte drenaj sistemi, Eski Mısır Krallık Dönemi'ne ait kalıntıları arasında da keşfedilmiştir. Eski Güney Yunan kültüründe de tuvaletlerin olduğu, bunların da tahretlenme (yıkama) borularının var olduğu ve atık suların da borularla drenajının sağlandığı yapılan arkeolojik kazılarda ortaya çıkmıştır (McKenzie, Pinger ve Kotecki, 2002).

Endüstrileşme öncesi dönemde şehirlerin gelişmesi sağlık açısından birtakım sağlık sorunları da beraberinde getirmiştir. Şehirlerde nüfusun artması ile birlikte uygun olmayan yaşam koşulları, kemirgen hayvan sayısında artışların yaşanmasına ve salgın hastalıkların artmasına, özellikle de tarihe adını yazdıran veba salgının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Öztek, 2020). Ayrıca bu dönemde endemik olarak görülen ve insanların sık temas halinde bulunmaları zorunluluğundan kaynaklanan, insandan insana direkt olarak bulaşan lepra, kabakulak, kızamık, grip ve suçiçeği gibi hastalıklar görülmeye başlanmıştır (Nies ve McEwen, 2007). Erken Modern dönemde (15.-18. yy.) nükseden ateş, picardy terlemesi, tifüs, sarıhumma, frengi salgınları yaşanmıştır. Bu dönemde özellikle Afrika'dan yapılan köle ticareti nedeniyle sıtma, dang ateşi, uyku hastalığı, schistosomiasis ve tenyalar gibi hastalıklar farklı ülkelere taşınmıştır (Diamond, 2018).

Endüstrileşme ile birlikte nüfus yoğunluğu kırsal alandan daha çok kentsel alanlara doğru yoğun bir göç eğilimi yaratmıştır. Bu süreçte endüstri kirliliğinin artması, hava ve su kirliliği, ağır çalışma koşulları sağlık üzerinde olumsuz etkilere neden olmuştur (Nies ve McEwen, 2007). Bu dönemde hava kirliliğine bağlı olarak tüberküloz, pnömoni, bronşit gibi solunum yolu hastalıklarında ve ateşli tifo, difteri, suçiçeği, tifüs, kızamık, malarya ve sarı ateş gibi epidemik olarak görülen bulaşıcı hastalıkların görülme sıklığında artış görülmüştür (Rogers, 2012).

Sanayi devriminde endüstrileşmeyle birlikte özellikle şehir merkezinde yaşayan bireylerin yaşam koşullarının kötüleşmesi özellikle bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkmasına, ölümlerin artmasına ve yaşam süresinin kısılmasına neden olmuştur. Kötü yaşam koşulları, hastalıkların artması, insanların genç yaşta ölmesi, anomalili bebeklerde artışın yaşanması ve beş yaş altı ölümlerin artması nedeniyle sağlığın "çevresel olarak kavramsallaştırılması" ihtiyacı gündeme gelmiştir ve konuya ilişkin modern halk sağlığı hareketi başlatılmıştır (Nies ve McEwen 2007).

Bilim insanları 18. yüzyılda halk sağlığı problemleri ile ilgili olarak çalışabilmek için gözlem metodunu geliştirmişler, "tıbbi topograf" aracılığıyla bölgesel sağlık ve hastalıklarla ilişkili coğrafik faktörleri incelemeye başlamışlardır. Edwin Chadwick 19. yüz yılda sağlık açısından uygunsuz koşullarda yaşayanlarda, özellikle işçiler arasında birçok insanın hayatını kaybettiğini saptamış ve halkı

bu yönde uyarmaya çalışmıştır. Özellikle Liverpool gibi geniş sanayi şehirlerinde çalışan ebeveynlerin çocuklarının beş yaşına geldiğinde öldüğünü ve işçilerin de yaşam sürelerinin ortalama olarak 16 yıl kadar olduğunu saptamıştır. Bunun yanı sıra, esnaflarda bu sürenin 22 yıl ve yüksek gelirli kişilerde ise 36 yıl olduğu yönündeki gözlemlerini ifade etmiştir. Anestezist ve epidemiyolog olan İngiliz doktor John Snow 1854’te koleranın doğrudan kontamine suların bulaştığını göstererek önemli bir gelişmeye imza atmıştır (Güven-Tezcan, 2017; Nies ve McEwen 2007).

Günümüzde çevre sağlık ilişkisi fiziksel, biyolojik ve sosyal çevre kavramları üzerinden tartışılmakta, çevrenin sağlık üzerine olan etkileri derinlemesine incelenmektedir. Bu duruma ilişkin somut bir örnek olarak hava kirliliği sonucunda oluşan partiküllerin kardiyovasküler sistem, solunum yolları ve nörolojik sisteme zarar vermesi, bu nedenle mortalitede (ölüm) artışların yaşanması verilebilir (Cavkaytar, Soyer ve Şekerel, 2013). Diğer somut bir örnek ise ışık kirliliğinin insan sağlığına verdiği zararlardır. Spot, flaş ve lazer gibi ani ve parlayan ışıkların görmeyi olumsuz etkilemesi sonucunda gözler olumsuz olarak etkilenmektedir. Ayrıca ışık kirliliği, kan basıncında yükselme, baş ağrısı, stres, yorgunluk, seksüel fonksiyonlarda azalma, sinirlilik, uyku bozuklukları gibi ruh ve sinir sistemini bozukluklarına da yol açmaktadır (Öztek, 2020).

Sağlık Coğrafyası

Sağlık coğrafyası insan ve çevre arasındaki etkileşimle ilgilenen beşeri coğrafyanın bir alt disiplini. Sağlık coğrafyası, sağlığı; toplumu ve mekanı kapsayan bütünsel bir perspektiften ele alır ve sağlık, esenlik ve hastalıkta yer, konum ve coğrafyanın rolünü kavramsallaştırır. Sağlık coğrafyası epidemiyoloji ile yakından uyumlu olmasına rağmen birincil vurgusu mekansal ilişkiler ve örüntüler üzerinedir. Epidemiyoloji biyomedikal modele dayanır ve hastalığın biyolojisine odaklanırken, sağlık coğrafyası; mekansal bir organizasyon çerçevesinde sağlık için sosyal, kültürel ve politik bağlamları keşfetmeye odaklanır. Sağlık coğrafyasında temel araştırma alanları hastalığın örüntüleri, nedenleri, yayılması ve sağlık hizmetlerinin sunumu ve planlanmasıdır. Bu biriyle bağlantılı alanlarda yapılan araştırmalar politika geliştirmeyi destekler (Dummer, 2008).

Çevrenin insan sağlığına olan fiziksel etkilerinin yanı sıra diğer bir unsur da coğrafik olarak sağlık hizmetlerinin konumlandırılmasıdır. Hastalık, sağlık, acil durumlar ve ölüm gibi nedenlerle sağlık hizmetlerine duyulan ihtiyacın karşılanmasında sağlık hizmetlerinin konumlanması ve ulaşımı gibi durumları değerlendiren tıbbi coğrafya (medikal) alanı 1980’lerde ortaya çıkmış; günümüzde sağlık coğrafyası ile ilgili çalışmaların artmasına ve konuya ilişkin daha fazla farkındalık oluşmasına neden olmuştur (Moon, 2020). Sağlık coğrafyası kapsamında çeşitli alanlara ilişkin ilginin son yıllarda artması ile sağlık coğrafyası ve özel alanlara ilişkin çalışmalar dikkat çekmeye başlamıştır (Smith, 2020). Az sayıda araştırma bulunmakla birlikte son yıllarda coğrafyanın sağlık üzerine olan etkilerinin “mental sağlık ve coğrafya”, “coğrafik bilgi sistemleri”, “coğrafik kayıt araştırmaları”, “kültürel coğrafya”, “coğrafik politika” gibi çeşitli çalışmalar yer almaya başlamıştır (Mitchell, 2000; Schweikart ve Kristemann, 2000; Smith, 2020).

Özey (2015) sağlık coğrafyasını “yeryüzünde yaşayan insanların hasta olma veya hasta olmama durumları, doğumları ve ölümleri ile ilgili olarak, yeryüzünün fiziki, beşeri ve ekonomik özellikleri ile

ilişkisini, aralarındaki bağlantıları ve sebep-sonuç ilişkilerini araştıran bir bilim” olarak tanımlamaktadır. Kantürk-Yiğit (2011) ise sağlık coğrafyasını “daha sağlıklı bir yaşam sürebilme, sağlığı tehdit eden unsurları belirleyip önleyebilme ve bu doğrultuda sağlık hizmetlerini planlama konusunda önemli katkılar sağlayan bir alan” şeklinde tanımlamaktadır.

Sağlık coğrafyasının amacı yeryüzünde yaşayan insanların sağlıklı bir ömür sürmelerine ve hasta olma durumlarında tıbbi imkanlardan eşit bir şekilde yararlanmalarına, sağlık eşitsizliklerinin minimum düzeye indirilmesine yardımcı olmaktır. Sağlık coğrafyası, coğrafi yöntemlerle hastalıkların kaynağını ve dünya çapında sağlık çalışmalarını inceleyen bir bilim dalıdır. Ayrıca sağlık coğrafyası iklimin etkilerini ve sağlık hizmetlerinin bireylere ne kadar yeterli olduğunu da incelemektedir. Bu alan temelde çeşitli coğrafi faktörlerin etki yaptığı, sağlık sorunlarını anlama ve dünya sağlığını iyileştirme, insanların mutlu ve daha sağlıklı ömür geçirmelerini sağlama arzusu vardır (Özey, 2015). Bu noktada halk/toplum sağlığı hizmetleriyle kesişen sağlık coğrafyası küresel iklim değişikliklerine bağlı yaşanan salgın hastalıklar, kuş gribi, domuz gribi, Covid-19 hastalığı gibi yeni hastalıkların yaygınlaşması sağlık coğrafyasının önemini daha da arttırmaktadır.

Sağlık coğrafyası, insanın mekânla etkileşimi sonucu ortaya çıkan hastalıkları, coğrafyanın ilkelerini kullanarak, ortaya çıkışları ve mücadele etme yolları üzerinde metotlar ve modeller geliştiren bir coğrafya alanıdır (Karagel ve Alkaya, 2018). Tıbbi coğrafya olarak da geçen bu dal insan-çevre etkileşimlerini ve bu etkileşimlerin halk sağlığı üzerindeki etkilerini araştırmaktadır (Uzoma, 2020). Tıbbi coğrafya, haritalama ve bölgeselleştirmenin özel coğrafi metodolojilerini paylaşan iki ana geleneğe sahiptir (Meade, 1986). İlk gelenek insan-toprak (veya günümüz terminolojisinde insan-çevre) ilişkileriyle ilgilidir. İkinci gelenek ise "Çevresel determinizm"den (sıcak, ıslak iklimler laterjiye ve kötü sağlık sonuçlarına neden olur) yola çıkarak çevrenin nihai kısıtlamaları belirlediği (bir kişi 15000 fit yükseklikte sivrisinek bulaşan hastalıklara yakalanmazken, daha aşağıda yaşayan tarımın olduğu bölgelerde bulunan insanlar sivrisineklerle bulaşan hastalıklara yakalanırlar) "olasılığına" dayanmaktadır, ancak insan varlığının ayrılmaz bir şekilde biyosferle iç içe geçtiği bir "kültürel ekoloji" etkileşimli kültürel formlara çeşitlilik kazandırmıştır (Meade ve Emch, 2010). Bu gelenekten gelişen tıbbi coğrafya boyutu, yağmur ormanlarının yeniden yerleşim için tarım arazisine dönüştürülmesinin sıtma sonuçlarına neden olması gibi olaylarla ilgilidir (Uzoma, 2020). İkinci gelenek, uzamsal analizle veya neredeyse her şeyin dünya yüzeyindeki varyasyonun açıklamasıyla ilgilidir (Latham, 2003). Tıp coğrafyasında bu gelenek, ölüm oranlarının dağılımı, hastaneler ve bitkisel ilaçlar gibi çeşitli fenomenlerin araştırılmasıyla sonuçlanmıştır. İkinci gelenek, uzamsal analiz veya neredeyse her şeyin dünya yüzeyindeki varyasyonunun açıklaması ile ilgilidir (Latham, 2003). Zaman içindeki eğilim, tanımlamadan açıklamaya doğru giderken, son zamanlarda açıklama temelinde konum kararlarını optimize etmeye doğru yönelmiştir. Tıp coğrafyasında bu gelenek, ölüm oranlarının, hastanelerin ve bitkisel ilaçların dağılımı gibi çeşitli fenomenlerin araştırılmasıyla sonuçlanmıştır. Açıklama bazen insan-toprak geleneğine dayanırken, daha sık olarak topluluğa dayanmaktadır (Uzoma, 2020).

Beşeri coğrafyada büyüyen alanlardan biri olan tıbbi coğrafya, coğrafya kavram ve tekniklerinin sağlıkla ilgili sorunların tanımlanması ve çözümünde kullanılabilmektedir (Valencius, 2000). Bu alanın kökleri coğrafyanın insan-çevre ve mekansal ilişkilerini inceleyen geleneğine dayanmaktadır. Tıbbi

coğrafyanın seyrindeki en önemli dönüm noktası ekolojik olayların haritalar kullanılarak çözümlenmeye çalışılması aşamasında olmuştur. John Snow 1850'de kolera vakalarını Londra'daki su tedarik yapılarıyla ilişkilendirerek, sağlık olaylarıyla kartografik olarak eşleştirilebileceği fikri (Newson, 2006) ile bu bilime öncülük etmiştir (Subaşı-Baybuğa, 2020). Snow, doğrudan uzamsal bir analiz sonuçlarına dayalı olarak bir hastalığı kontrol etmek için coğrafya kavramlarını kullanmıştır. Çalışması, coğrafyanın birçok hastalığın açıklanmasında destekleyici olmaktan çok birincil bir rol oynayabileceğini ilk kez gösterdiği için, o (John Snow) Tıbbi Coğrafyanın babası olarak kabul edilmektedir (Barret, 1996). Orta Çağ Dönemine damgasını vurmuş bir hekim ve bilim insanı olan İbni Sina'da inşaa edilecek hastanelerin yerlerinin belirlenmesinde çevre koşullarını gözetmiş, en az mikroorganizmanın olduğu havadar yerlere hastane kurulmasını tavsiye etmiştir (Ertekin, 2019). Daha sonraki dönemlerde hem bilimsel olarak kaydedilen gelişmelerin hem de bilimsel yöntemlerin artması ile birlikte John Graunt yaptığı incelemelerde çevresel koşulların, mevsimlerin ve yaşanan bölgenin yeni doğan ölümleri ile olan ilişkisini kayıt araştırması üzerinden incelemiştir. Bu inceleme sonucunda Graunt modern epidermiyolojinin temelini atmış hem de sağlık coğrafyası kapsamında coğrafya ve epidemiyolojinin bir arada kullanarak sağlık coğrafyasına da katkı sağlamıştır (Gouda ve Powles, 2014). Epidemiyolojinin babası olarak bilinen John Snow da kolera salgınının incelemesini yapmış; koleranın görüldüğü vakaların harita üzerinde coğrafik dağılımını göstererek koleranın en çok görüldüğü bölgeleri bölgesel harita üzerinde göstermiştir. Böylelikle koleraya neden olan su kaynağından su içilmemesini önererek hem kolera nedeni ile ölüm oranlarının azalmasına hem de salgının daha fazla yayılmasını önlemiştir. Bu çalışma ile sağlık çıktılarını coğrafik bölge üzerinden değerlendiren Graunt, çevre ve sağlık ilişkisi daha net kurulmuştur (Güven-Tezcan, 2017). Yine Snow ile aynı dönemlerde yaşayan ve modern hemşireliğin kurucusu olan Florence Nightingale de bakım verdiği hastaların sağlık çıktılarına ilişkin tutmuş olduğu verileri analiz ederek çevre ve hastalık ilişkisini kurmuş; hastalıkların önlenmesinde ve tedavisinde çevresel koşulların önemini belirtmiştir (Subaşı-Baybuğa, 2020). Günümüzde de çevrenin insan sağlığı üzerinde olan etkileri daha iyi anlaşılacak çevre ve insan etkileşimi özellikle son salgınlarda daha da dikkat çekmiştir.

Halk Sağlığı ve Sağlık Coğrafyası

Bilgiye ve kanıtlara dayalı karar verme daha etkili halk sağlığı politikasının geliştirilmesine yol açar. Halk sağlığı politikalarının belirlenmesinde hastalıkların genetik, yaşam tarzı, çevre ve meslek gibi risk faktörlerinin doğal, yapısal ve sosyal çevrelerle nasıl etkileşime girdiğinin anlaşılması gerekmektedir. Sağlık eşitsizlikleri, kutuplaşma, küreselleşme ve kentleşme de dahil olmak üzere birçok temel coğrafi araştırma teması, doğrudan halk sağlığı ile ilgilidir. Sağlık coğrafyası araştırmasının kapsamı ve genişliği çeşitlidir ve halk sağlığı politikasıyla ilgili bazı ortak alanlara sahiptir (Tablo 1). (Dummer, 2008).

Tablo 1. Sağlık Politikalarıyla İlgili Sağlık Coğrafyası Araştırma Alanlarına İlişkin Örnekler (Dummer, 2008)

Araştırma Alanı	Örnekler
Hizmetler, altyapı ve arazi kullanım planlaması	<ul style="list-style-type: none"> • Sağlıklı yiyeceklere coğrafik ulaşım • Fiziksel aktivitede sosyo-demografik çeşitliliğin etkileri ve arazi kullanımı
Hastalık sürveyansı, modellemesi ve haritalandırılması	<ul style="list-style-type: none"> • Bulaşıcı hastalıkların kontrolü, sıtma salgınları gibi salgınların harita üzerinde coğrafik dağılımlarının gösterilmesi, lepra ve Lyme hastalıklarının ortadan kaldırılması için sürveyansının yapılması • Meme kanserinden kaynaklı ölümlerin coğrafik dağılımlarının analiz edilmesi
Hastalıkların etiyolojisi ve sağlığın belirleyicileri	<ul style="list-style-type: none"> • İnflamatuar bağırsak hastalığında farklı coğrafik bölgelerde farklılıklar ve potansiyel çevresel risk faktörlerinin tanımlanması • Diyet, fiziksel aktivite ve obezite gibi hastalıklar üzerinde yerel ve bölgesel değiştirilebilir etkiler
Çevresel sağlık risk faktörlerinin değerlendirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> • Yakma fırınlarına (Krematoryum) ve çevre kirliliği kaynaklarına yakın yaşayan kadınlar arasında gebeliğin olumsuz etkilenmesi ve sonuçlanması • Hava kirliliği ve ölüm oranları arasındaki ilişki
Sağlık hizmetlerinin kullanımı	<ul style="list-style-type: none"> • Hastanelere ve aile hekimliklerine ulaşım olanakları ve yataklı hastane hizmetlerinin kullanımı • Kardiyovasküler cerrahi hizmetlerinin sunulabilmesi için bölgesel düzenlemelerin yapılması
Sağlık sonuçlarında eşitsizlik	<ul style="list-style-type: none"> • Quebec'te sağlıkta kırsal-kentsel ve kırsal içi varyasyonlar • Sağlık üzerinde sosyal ve mekansal eşitsizlikler
Rehabilit edici ve sağlıklı alanlar	<ul style="list-style-type: none"> • Ormanlık ve yeşil alanların adölesan ruh sağlığı üzerindeki etkileri • Sağlıklı ve sağlıksız yerleri analiz etmede şehrin imajının, risk algısının, çevresel damgalamanın, semt ve mahalleler arasındaki eşit olmayan koşulların rolü

Sağlık pek çok etmeden etkilene bir kavram olmasına karşın sağlığın etkilendiği durmlara ilişkin net bir tanımın yer almaması bazı kavramsal parçaların açıklanmasında eksiklikler yaratılmaktadır. Dünya genelinde en yaygın kabul edilen sağlık kavramı, Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) tanımıdır. DSÖ'nün sağlık kavramı olan “sadece hastalık ve sakatlığın olmaması değil, fiziksel, sosyal ve psikolojik olarak tam bir iyilik halinin olması” tanımında sağlık durumunun önemli bir belirleyicisi olan çevreye yeterli vurguyu yapmadığı görülmektedir. Bu nedenle insan sağlığı üzerinde

doğrudan ya da dolaylı etkileri olan çevrenin sağlık üzerindeki etkilerinin belirlenmesi toplum sağlığı için çok önemlidir.

Halk sağlığı uygulama alanlarında sağlık coğrafyası özellikle bulaşıcı hastalıklardan korunma ve hastalıkları tedavi etme alanında yaygın olarak kullanılmaktadır. Halk sağlığında coğrafik alan ve hastalık ilişkisine yönelik konular halk sağlığının bir alt bilim dalı olan epidemiyoloji ve çevre sağlığı alanları kapsamında değerlendirirse de halk sağlığının hemen hemen tüm uygulamalarında sağlık-hastalık ve tedavi konularında coğrafyanın, çevrenin ve bölgenin insanla olan etkileşimleri de değerlendirilmektedir (Altuğ-Özsoy ve Ateş, 2021).

Halk sağlığının sağlık coğrafyası ile olan ilişkisi her ne kadar modern sağlık bilgileri alanları içerisinde değerlendirilse de halk sağlığı ve sağlık coğrafyası ilişkisi Hipokrat dönemine dayanmaktadır. Hipokrat'ın yaptığı akılcı gözlemler sonucu çevrenin sağlık üzerine olan etkisinin ortaya çıkması daha sonraki Orta Çağ ve Yeni Çağ dönemlerinde de halk sağlığı uygulamalarına aktarılmıştır (Altuğ-Özsoy ve Ateş, 2021; Özey, 2015; Öztek, 2020). Zamanla hastalıklara ilişkin nedenlerin anlaşılması, tedavi yöntemlerinin geliştirilmesi, hastalık ve çevre ilişkisinin daha da iyi anlaşılmasıyla birlikte epidemiyolojinin gelişmesi, tıp alanında bir dönüm noktası olmuştur. Bulaşıcı hastalıklarla mücadelede aşuların ve penicilin bulunması ile halk sağlığı uygulamalarında önemli gelişmeler kaydedilmiştir (Altuğ-Özsoy ve Ateş, 2021; Özey, 2015). Bu yeni gelişmeler ışığında o dönemde salgın hastalıklarla mücadele edilerek bulaşıcı hastalıklar önemli derecede azaltılmış, günümüzde halk sağlığının bir alt bilim dalı olan epidemiyoloji daha çok kronik hastalıkların nedenleri ve kronik hastalıklar ve çevre arasındaki ilişki üzerinde çalışmalarını sürdürmektedir (Kılıç, Türkoğlu ve Ata, 2021). Ancak 2020 yılında ortaya çıkan Covid-19 salgını insanlar için bulaşıcı hastalıkların ne kadar büyük bir tehlike yaratabileceğini göstermiştir.

Sağlık coğrafyacıları, hem çalışma tasarımında hem de istatistiksel analizde sıklıkla geleneksel epidemiyolojik yaklaşımları kullanmasına rağmen, disiplin ayrıca verileri entegre etmek, haritalamak ve analiz etmek için coğrafi bilgi sistemi yöntemleri ve kümeleme dahil olmak üzere mekansal analiz istatistiksel teknikleri gibi uzaysal enterpolasyon yöntemleri gibi farklı analitik araçlardan yararlanır. Coğrafi bilgi sistemleri, sağlık coğrafyacılarının ve dolayısıyla da halk sağlığı çalışanlarının araç setine değerli bir katkıdır. Coğrafi bilgi sistemi, mekansal verileri toplamak, depolamak, temsil etmek ve işlemek için bilgisayarlı bir sistemdir. Bu tür sistemler, sağlık sonuçlarını ve sağlık hizmeti sunumunu araştırmak için sağlıkla ilgili bilgileri sorgulamak ve analiz etmek için giderek daha fazla kullanılmaktadır. Coğrafi bilgi sistemleri halk sağlığını bulaşıcı ve kronik hastalıkların izlenmesi, haritalanması ve modellenmesi, hastalık sürveyansı ve salgın tespiti, acil duruma hazırlık ve müdahale, sağlığı geliştirme girişimleri gibi pek çok açıdan halk sağlığının desteklemektedir (Dummer, 2008).

Sonuç

Coğrafya, sosyal süreçler ve insan sağlığı arasındaki ilişkinin anlaşılmasını sağlayarak toplum sağlığının geliştirilmesinde büyük önem taşımaktadır. Bir coğrafik alanda çeşitli bölgeler (bölgeler, ilçeler, iller, eyaletler) farklı sosyoekonomik gelişme düzeylerini gösterir. Buna “bölgesel kalkınmada mekânsal eşitsizlik” adı verilir. Son yıllarda, gayri resmi yerleşim yerlerinde ikamet edenlerin yaşam

koşullarını iyileştirmeyi amaçlayan halk sağlığı müdahaleleri, klinik yönetim ve şehir planlama politikalarının yanı sıra hükümetler tarafından formüle edilen stratejilerin, sağlığın mekan temelli fiziksel ve sosyal belirleyicilerini şekillendiren yerleşim türleri arasındaki farklılıkların dikkate alınması gerektiği belirtilmektedir. Sağlık coğrafyası ve sağlık ilişkisi incelendiğinde sağlık ile doğal ve yapılandırılmış çevre arasında önemli bir bağlantı olduğunu görülmektedir. Çevresel özellikler sağlığı sosyal, ekonomik ve çevresel koşullar tarafından şekillendirmektedir. “Yapılandırılmış ve doğal çevre” terimi, insanların içinde yaşadığı, çalıştığı ve oynadığı, okullar, işyerleri, evler, topluluklar, parklar/rekreasyon alanları, yeşil (ör. görünür çim, ağaçlar ve diğer bitki örtüsü) ve mavi alanlar (örn. görünür su) olarak sınıflandırılmış ve sağlığın ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmiştir. Aktivite seviyeleri, sosyal bağlantı olanakları, seyahat olanakları, zihinsel ve fiziksel sağlık ve yaşamsal refah sonuçları gibi yapısal çevre ile sağlığı birbirine bağlayan potansiyel mekanizmalar irdelendiğinde bu yapıların birbirleri ile olan ilişkilerini açıklamada karmaşıklık göze çarpmaktadır (Macassa, 2018). Bu karmaşıklık nedeniyle farklı ülkelerde jeo-demografik çalışma grupları kurularak coğrafyanın demografik yapı ve sağlık üzerindeki etkileri araştırılmaya başlanmıştır (International Geographical Union Commission on Health and the Environment Researcher Network, 2022).

Sağlık coğrafyasının faydandığı alt disiplinler incelendiğinde; tıp, tarih–bilim tarihi, istatistik, siyasal bilimler, ekonomi, sosyoloji, mimari, etnografi, harita bilimi, insan ekolojisi, halk sağlığı, halk sağlığı çalışmaları, bilgi teknolojileri, meteoroloji, biyoloji, çevre koruma gibi dalların yer aldığı görülmektedir (Anonim, 2022). Özellikle coğrafyanın kullandığı coğrafi bilgi sistemlerinin gelecekteki halk sağlığı hizmetlerinin planlanması açısından çok önemli olduğu düşünülmektedir. Çünkü sağlık ile ilgili sorunlar ve gelişmeler günümüz dünyasında sadece bir yeri ya da bölgeyi etkileyen bir durum olmaktan çıkarak küresel bir boyut kazanmıştır (Özdoğan, 2020).

Dünyanın gittikçe salgınlar açısından büyük bir risk haline geldiği düşünüldüğünde sağlık coğrafyasının halk sağlığı uygulamalarında kullanımının yaygınlaştırılmasının gerektiği de ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle çeşitli hastalıkların nedenlerinin, lokalizasyonlarının, etkilerinin, seyrinin ve bireyler üzerindeki çeşitli etkilerinin sağlık coğrafyası kapsamında belirlenmesi önemlidir. Sağlık coğrafyası; coğrafi koşullara bağlı olarak gelişen hastalıkları ayırt etmek, hastalığa neden olan faktörleri belirlemek, sağlık sorunlarını en aza indirmek, bireylerin sağlık kurum ve kuruluşlarından yararlanmasını optimal düzeye çıkarmak ve halk sağlığına katkıda bulunmak amacıyla yapılan sağlık planlaması çalışmalarına yol göstermektedir. Bu nedenle sağlık coğrafyası ve halk sağlığı alanlarının multidisipliner bir biçimde çalışması ile sağlık ve çevre ilişkisinin daha iyi anlaşılması sonucunda, sağlıklı halk sağlığı politikalarının oluşturulmasına, yapılacak müdahale programlarının etkinliğinin artırılmasına ve hastalıkların kontrolünün sağlanmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

Kaynakça

- Altuğ-Özsoy, S. & Ateş, E. (2021). *Çevre sağlığı ve çevre sağlığı hemşireliği (içinde) Halk sağlığı hemşireliği (1. Basım)*, (Ed. Özüm Erkin, Ash Kalkım, İlknur Göl). Antalya: Çukurova Nobel Tıp Kitapevi.
- Anonim, (2022). *Introduction to medical geography: Its nature*. Erişim tarihi: 02.02.2022, <https://old.amu.ac.in/emp/studym/99993553.pdf>
- Barrett, M, (1996). *English children's acquisition of a European identity*. In G. Breakwell & E. Lyons (Eds), *Changing European Identities: Social Psychological Analyses of Social Change*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Cavkaytar, Ö., Soyer, Ö.U. & Şekerel, B.E. (2013). Türkiye'de hava kirliliğinden kaynaklanan sağlık sorunları. *Hava Kirliliği Araştırmaları Dergisi*, 2(2013), 105 – 111
- Çağlarırnak, N. & Hepçimen, A. Z. (2010): Ağır metal toprak kirliliğinin gıda zinciri ve insan sağlığına etkisi. *Akademik Gıda*, 8(2), 31-35.
- Diamond, J. (2018) *Tüfek, Mikrop, Çelik*. İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Dorak, S., & Çelik, H. (2017). Irrigation water quality of Nilüfer stream and effects of the waste water discharges of the treatment plants. *Ege Üniv. Ziraat Fak. Derg.*, 54(3), 249-257
- Dummer, TJB., (2008). Health geography: supporting public health policy and planning. *CMAJ*. 2008 Apr 22; 178(9), 1177–1180. doi: 10.1503/cmaj.071783
- Ertekin C. (2019). *Tıbbın öyküsü (II. basım)*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gouda, H.N. & Powles, J.W. (2014). The science of epidemiology and the methods needed for public health assessment: A review of epidemiology textbooks. *BMC Public Health*, 14: 139.
- Güven-Tezcan, S. (2017). *Sağlıkla ilgili niceliksel araştırma yöntemleri (içinde) Temel Epidemiyoloji*. Ankara: Hipokrat Kitapevi.
- International Geographical Union Commission on Health and the Environment Researcher Network, (2022). *Health geography*. Erişim tarihi: 02.02.2022, <http://www.healthgeography.org/regional-health-geography-groups.html>
- Kantürk Yiğit, G. (2011). Türkiye'de sağlık coğrafyası çalışmaları üzerine bir değerlendirme. *Nature Sciences*, 6, 30-41.
- Karagel, H., & Alkaya, E. (2018). Türkiye'de coğrafyacıların sağlık coğrafyası alanında yaptıkları araştırmalar üzerine bir değerlendirme (Özet). *TUCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu International Geography Symposium on the 30th Anniversary of TUCAUM* 3-6 Ekim 2018 /3-6 October 2018, Ankara.

- Kılıç, D., Türkoğlu, N. & Ata, G. (2021). *Halk sağlığı hemşireliğinde epidemiyoloji içinde Halk sağlığı hemşireliği (1. Basım)*, (Ed. Özüm Erkin, Aslı Kalkım, İlknur Göl). Antalya: Çukurova Nobel Tıp Kitapevi.
- Latham, A. (2003). Research, performance, and doing human geography: some reflections on the diary-photograph, diary-interview method. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 35(11), 1993–2017. <https://doi.org/10.1068/a3587>
- Macassa, G. (2018). *Can geographic information systems help us to better understand inequalities in health outcomes in the era of sustainable development?* Erişim tarihi: 03.02.2022, <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1276662/FULLTEXT02.pdf>
- McKenzie, F. J., Pinger, R. & Kotecki, E. J., (2002). *An introduction to community health, (4th ed.)*. U.S.A.: Jones and Bartlett Publishers
- Meade, M.S (1986). Geographic analysis of disease and care. *Ann. Rev. Public Health*, 7:313- 35
- Meade, M.S. & Emch, M. (2010) *Medical Geography. 3rd Edition*. New York: The Guilford Press.
- Mitchell, D. (2000). *Cultural geography: a critical introduction*. London: Blackwell.
- Moon, G. (2020). Health geography. *International Encyclopedia of Human Geography*, 2(6), 315-321. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10388-9315>
- Newson, MD. & Large, ARG. (2006). ‘Natural’ rivers, ‘hydromorphological quality’ and river restoration: a challenging new agenda for applied fluvial geomorphology. *Earth Surf. Process. Landforms*, 31: 1606–1624. DOI:10.1002/esp.1430
- Nies, A.M., & McEwen, M., (2007) *Community/public health nursing promoting the health of populations (4th ed.)*. Canada: Saunders Elsevier
- Nur, N., & Sümer, H. (2008). Kentleşme, küresel ısınma ve iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkileri. *Erciyes Tıp Dergisi*, 30(4), 302-304.
- Özdoğan İ. (2020). Türkiye sağlık coğrafyası literatürünün değerlendirilmesi. *AİCUSBED*; 6(1), 161-192.
- Özey, R. (2015). *Sağlık coğrafyası*. İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Öztekin, Z. (2020). *Çevre ve insan içinde Halk sağlığı kuram ve uygulamalar (1. Basım)*. Ankara: Bireklam Arısı. ISBN- 978-605-85528-4-5
- Repeant, L.A. & Osterhaus, A.D.M. (2017). AIDS, Avian flu, SARS, MERS, Ebola, Zika... what next? *Vaccine*, 35, 4470-4474.
- Rogers, B. (2012). Occupational and environmental health nursing ethics and professionalism. *Workplace Health & Safety*, 60(4), 177-181.

- Schweikart, J. & Kristemann, T. (2000). Geographical information systems in medical geography. *Petermans Geographische Mitteilungen* 145, 18–29.
- Smith, C.J. (2020). Mental health and geography. *International Encyclopedia of Human Geography*, 2(9), 53-59. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10405-6>
- Subaşı-Baybuğa, M. & Akgün, Ş. (2021) *Covid 19 pandemisine disiplinlerarası bakış*. (Ed: Nursen Vatansever Deviren, Filiz Daşkiran). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic Ltd.Şti.
- Subaşı-Baybuğa, M. (2020). *Epidemiyolojinin tanımı, kapsamı, kullanım alanları, hemşirelik süreci, epidemiyolojik süreç ve araştırma süreci*. (Ed. G. Kubilay, ON. Emiroğlu, M. Subaşı Baybuğa, Ö. Örsal, M. Tokur-Kesgin). *İçinde Sağlık Bilimlerinde Epidemiyoloji (2. baskı)*. Amasya: Göktuğ Yayınevi.
- Uzoma, E.I. (2020). *Medical Geography: Concepts, Approaches and Techniques*. In book: *Human Geography- Concepts, Approaches and Trends*. Sri Lanka: Stamford Lake Publication.
- Valencius, C.B (2000). Histories of medical geography. *Cambridge Journal of Medical History*, 20(1):3-28
- Yıldırım-Şişman N. (2020). *Bulaşıcı hastalıklar epidemiyolojisi (içinde) Sağlık bilimlerinde epidemiyoloji* (Ed. Gülümser Kublay, Oya Nuran Emiroğlu, Media Subaşı Baybuğa, Özlem Örsal, Makbule Tokur Kesgin). Amasya: Göktuğ Basın Yayın ve Dağıtım.

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN Studies

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 5 Sayı/ISSUE 9 Yıl/YEAR: 2022

Alındı/RECEIVED: 30-05-2022– Kabul/ACCEPTED: 11-06-2022

The Practise of Capability Approach in Child Marriages: The Case of Turkey

Çocuk Evliliklerinde Yapabilirlik Yaklaşımının Uygulanması: Türkiye Örneği

Gülşah Selin TÜMKAYA¹

Abstract

Restriction of freedoms emerges as an important human development problem in Turkey as well as in the rest of the world. This problem also hinders people's access to other capabilities, particularly if basic 'capabilities' such as education, health and income, which are important for the development of girls as individuals, cannot be achieved and lead to the ineffective use of developmental inputs by girls. From this point of view, in this study, the problem of child marriage is discussed in the context of talent approach due to the importance of the given situation both in Turkey and the world. Starting from the case of child marriage,

Öz

Özgürlüklerin kısıtlanması tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de önemli bir insani gelişim sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sorun, özellikle, kızların birey olarak gelişmesinde önemli olan eğitim, sağlık ve gelir gibi temel 'yapabilirliklerin' elde edilememesi durumunda, diğer yapabilirliklere ulaşmada da engelleyici olmakta ve kalkınma girdilerinin kızlar tarafından etkin kullanılmamasına yol açmaktadır. Buradan yola çıkarak bu çalışmada durumun gerek Türkiye, gerekse dünya açısından önemi nedeniyle çocuk evliliği sorunu yapabilirlik yaklaşımı bağlamında ele alınmıştır. Çalışmada, çocuk evliliği olayından hareketle, bu sorunun

¹ Gülşah Selin TÜMKAYA, selin01tumkaya@gmail.com, Orcid: 0000-0002-0743-9353

the causes and consequences of this problem are boldly emphasized. In addition, within the framework of Nussbaum's capability approach, it is pointed out that in traditionally patriarchal societies, women's capacity was seen as less valuable and limited compared to men. This situation, therefore, might cause gender inequality. The capability approach provides a distinctive framework suggesting that justice in a society should be assessed based on people's ability to achieve what they have reason to value. Based on perspective, it proposes that the analysing an individuals' welfare should not be limited to what he or she has as a resource, but what she or he can do and be with this resource since resources are only instruments to achieve ends, or valuable beings and doings. In this study, gender inequality was tried to be highlighted through the interviews which have been done with child brides in the context of the capability approach. Finally, it is emphasized how the capability approach can be applied to the problem of child marriages and suggestions are presented.

Keywords: Nussbaum, Capability Approach, Child Marriages, Gender Inequality, Turkey

nedenleri ve sonuçları üzerinde durulmuştur. Ayrıca Nussbaum'un yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde geleneksel olarak cinsiyetçi toplumlarda, kadının yapabilirliklerinin erkeğe göre değersiz ve sınırlı olarak görüldüğüne dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla bu durum toplumsal cinsiyet eşitsizliğine neden olabilmektedir. Yetenek yaklaşımı, bir toplumdaki adaletin, insanların değer vermek için sebepleri olan şeyi başarma yeteneklerine dayalı olarak değerlendirilmesi gerektiğini öne süren farklı bir çerçeve sunar. Perspektife dayalı olarak, bir bireyin refahını analiz etmenin bir kaynak olarak sahip olduklarıyla sınırlı kalmaması gerektiğini, kaynaklar yalnızca amaçlara ulaşmak için araçlar veya değerli oldukları için bu kaynakla neler yapabileceği ve bu kaynakla ne olabileceği ile sınırlı olması gerektiğini önermektedir. Bu çalışmada, yapabilirlik yaklaşımı bağlamında çocuk gelinlerle yapılan görüşmeler aracılığıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliği vurgulanmaya çalışılmıştır. Son olarak çocuk evlilikler sorunu ile ilgili yapabilirlik yaklaşımının nasıl uygulanabileceği üzerinde durulmuş ve öneriler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Nussbaum, Yapabilirlik Yaklaşımı, Çocuk Evlilikleri, Cinsiyet Eşitsizliği, Türkiye

Introduction

In this article, child marriages in Turkey are analyzed within the framework of Nussbaum's Capability Approach (CA), in line with the reports of a child bride interviewed by Düzen and Atalay (2014). This child bride was nicknamed 'Papatya'. Nussbaum asks in the Capability Approach, "What is each person able to do and to be?" Based on the case of 'Papatya', finding an answer to this question, therefore, was attempted in this article. Accordingly, first of all, the concept of child marriage, gender inequality, and the capability approach were tried to be explained. In addition, it is emphasized how

the capability approach can be used in the issue of child marriage and some suggestions are presented to reduce this matter.

The Concept of Child Marriage

Although the definition of “child”, and consequently the concept of “early marriage” might differ depending on the sources, the accepted view on a global scale is that to consider under the age of eighteen as a “child”, and previous marriages from this age as "early marriage" (Özcebe, 2010, p.2).

Child marriages, in other words, early marriages are defined as illegal marriages due to the fact that at least one or both of the spouses are under the age of 18, and they are not able to take responsibility for marriage and having a child physically, physiologically and psychologically (Boran, et al., 2013; Choe, et al., 2005; Çakmak, 2009; Kılıç, 2012; UNFPA, 2012; Myers & Harvey, 2011; Osotimehin, 2012). These marriages are usually carried out by the families' decisions forcibly without the consent of the children. As children are not free and fully capable of consent, child marriages are seen as a violation of human rights and children's rights (Osotimehin, 2012).

Some media and non-governmental organizations prefer to use the concept of "child brides" instead of "early marriage" in order to attract more attention to the issue. These institutions find it inconvenient to use the notion of "early marriage". One of the most important drawbacks of using the conception of "early marriage" is that the confusion of the perception of the child, and women, and thus married girls are directly treated as women (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015). At this point, the most determinative factor is the assumption that girls who married at early ages are no longer considered as a child. This acceptance has a variety of drawbacks. It is also a problem that girls are perceived differently by society compare to boys due to cultural factors such as social norms, and traditions besides the problem of consideration of these children as adults instead of being accepted by a child who is under the age of 18. The girl has perceived as having the ability to marry in some cases from the period of menstruation. However, in Article 1 of the Convention on the Rights of the Child (1989), the individual who is under the age of 18 is considered as a child.

Families and states are responsible for protecting children's rights and ensuring standards. In recent years, however, criticisms of the use of the term "child bride" have become increasingly common. Those criticizing the phrase “child bride“ state that this situation leads to reduce the significance of the matter, and even leading to legitimate influence. Because they think that it is necessary applying to stricter statements in order to describe the occurrence of early marriages. Some experts speculate that these events should be considered as "sexual abuse cases”, particularly based on the fact that some girls are forced to marry up with older men. The terms "child bride", "child marriage", "early marriage" or "forced marriage" continue to be used interchangeably in this environment where almost all of the terms used are criticized separately (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015).

Child marriages bring with them many problems such as violations of children's right to education. Many child brides are almost trapped in the house reclusively. Therefore, children's educational rights which are one of the most basic rights after the right to live are infringed.

When the current research related to child marriage is investigated, child marriages are seen mostly in the south-eastern and eastern regions of Turkey (Mihciokur, et al., 2010). Due to patriarchal and traditional society lifestyles, early marriages are regarded as normal and legitimate in these regions. According to studies, the proportion of marriages under the age of 18, come close to 40% among the total marriages in Turkey. The number of child brides is around 5.5 million in the world (Akin & Mihciokur, 2012; Myers & Harvey, 2011; Tezcan & Coşkun, 2004).

A report by the Convention on the Rights of the Child (UNICEF, 2014, p. 6) that the total number of women married in childhood will grow from more than 700 million today to approximately 950 million by 2030, and nearly 1. 2 billion by 2050. The number of girls under age 18 married each year will grow from 15 million today to 16. 5 million in 2030 to over 18 million in 2050. According to the Statistical Institute of Turkey (2016), the marriage rate of girls aged between 16 and 17 years is 5.2 %. Moreover, "Save the Children Organization" for International Day of the Girl Child stated 144 countries are ranked according to the quality of life of girls. Save the Children with respect to criteria such as child marriage, early pregnancy, and maternal deaths. In this respect, Turkey ranks 55 out of 144 countries (UNICEF, 2014, p. 24)

The problem of child marriages is a critical problem in Turkey, particularly in the eastern part of the country (Kaynak, 2014). This situation causes serious problems for girls because they are married much earlier than boys (Dalyan, 2011; Walrath, et al., 2003). This situation has some consequences for the girls' Bodily integrity, Bodily Health and Control over their environment, key capabilities for human functioning, and a life worthy of human dignity (Nussbaum, 2011a). This issue has been discussed in this essay using the Capabilities Approach (CA), a normative framework for examining questions of social justice. It has been also explained how the Capabilities Approach can help us understand the effects of gender inequality, using the case study of "Papatya", a woman who was married in childhood and was born in Diyarbakır which is located in the eastern part of Turkey (Düzen & Atalay, 2014).

Unequal opportunities and child marriages

According to the Convention on the Rights of the Child (UNICEF, 1989) which is accepted by the Republic of Turkey, " Every child up to the age of eighteen is considered a child, except in the case of reaching lawful age earlier "(cited in Kaynak, 2014, p. 29). According to the Child Protection Law (2005), a child is a person who has not reached the age of eighteen, even if she is mature earlier. From this point of view, marriages made before the age of 18 are considered "child marriages" and girls married before the age of eighteen are regarded as "child brides".

In Turkish society, a "good marriage" makes a significant difference to the status of girls' social life. This issue brings with it the consequence of ignoring the age difference between married girls and boys. In rural areas, in particular, girls can rarely decide on their marriage themselves (Forum on Marriage and the Rights of Women and Girls, 2001). Socializing girls for early marriage is still an accepted form of upbringing. Moreover, it is likely that a girl who marries at an early age may be exposed to domestic violence by her husband after marriage (Kaynak, 2014). Furthermore, according to a survey conducted by UNICEF (2005), on whether child brides are visited by their family and friends, continue in education or work, use birth control methods or go to the doctor for their health

problems, the results showed that such decisions are made by the brides' husband. In other words, child brides are not free to make important decisions about their own lives.

It is possible to say that economic pressures result in the early marriage of girls (Gottschalk, 2007, p.51). For instance, girls are married at early ages by their families both to ease the economic burden and to yield money via a “bride price” (Özcebe & Biçer, 2013). Sometimes girls want these marriages in order to have a more comfortable quality of life. Moreover, marriage is seen as a way out by girls who imagine that they will get rid of the financial burden of living with their own family and escape the labor that they have to bear in childhood. However, a girl who marries early for economic reasons is merchandised like metal and she does not have the right to speak in the family to whom she came as a bride (Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması, 2011, p.75). This situation is considered to be the commercial exploitation of the child.

Commercial marriage in a child age group can also bring about sexual exploitation, oppression, and violence (World Health Organization, 2010). Early marriages first take girls’ right to education away and then often involves sexual exploitation. It is known that exposure to sexual abuse exposed at a young age can cause adverse effects in later development periods of an individual's life (Taner & Gökler, 2004). It is also considered that early marriages might be developmentally negative for girls (Kaynak, 2014). These marriages increase the domestic responsibilities of girls and these responsibilities increase with childbirth. In addition, restrictions placed on married women by society (e.g. she cannot walk in the streets alone) can lead to the isolation and even break-up of girls' social circles. This condition can make it difficult for children to acquire the social skills that they need to gain during adolescence. Additionally, adolescence is a period during which children acquire social skills as well as identity formation. Therefore, the marriage of the children before and during this period may prevent healthy identity formation (Gleitman, Fridlund & Reisberg, 2000).

Another drawback of early marriages is that girls who do not have enough information about prevention from pregnancy have a high risk of having an unintended pregnancy. Individuals who take responsibility for being a mother at an early age may be confronted with major problems. Child and adolescent pregnancies are also harmful in terms of bodily health (Başer, 2000; Özcebe & Biçer, 2013). Owing to the fact that bodily health, which is one of the ten central capabilities on Nussbaum’s list (see below), involves reproduction health, adequate nutrition, and shelter, the diminution of these factors threaten both human health and human dignity (Nussbaum, 2011b).

Gender inequality and capability approach

The capability approach provides a distinctive framework suggesting that justice in a society should be assessed based on people’s ability to achieve what they have reason to value. Based on perspective, it proposes that the analysing an individuals’ welfare should not be limited to what he or she has as a resource, but what she or he can do and be with this resource since resources are only instruments to achieve ends, or valuable beings and doings (Arun, 2018, p.237). Based on this conception of good life, the approach emphasizes the significance of what people are ‘able to do and to be’ in evaluating various subjects of social life, such as opportunities, choices, pluralism about values, equality, human dignity, social justice, and freedom in order to achieve well-being (Nussbaum, 2011a,

pp.18-19). It assesses real freedoms or opportunities to attain “human functionings” namely valued beings and doings (Deneulin, 2002; Robeyns, 2009; Alkire, 2005; Arun, 2016; 2018).

The capability approach has been taken a significant attention from not only scholars, but also policy makers since the beginning of 2000s. Although it is used for various purposes to assess different aspects of social life, such as development, quality of life, poverty, social choice, Nussbaum’s primarily makes use of the approach in order to identify unavoidable duties of public authority in order to create a just society (Nussbaum, 2011b, pp.28-29; 2000, p.101; 2011a, p.25) and extensively focuses on women’s capabilities in the framework of gender inequalities. In both advancing the capability approach and drawing on it for evaluative exercises, Nussbaum's capability approach aims to point out importance of a human life worthy of human dignity in line with Aristotelian conception of the good life. It is also a comprehensive approach aimed at promoting the conditions of human existence, the development of these conditions, a life with dignity, the upgrading of the quality of life, the development of a democratic society. The CA lists ten central Capabilities which are essential to a good human life and which can be used to make a quality of life assessment. These are Life; Bodily health; Bodily integrity; Senses, Imagination, and Thought; Emotions; Practical reason; Affiliation; Other species; Play; Control over one’s environment. Nussbaum’s list of fundamental capabilities can be summarized as follows: Life represents being able to live to the normal length of it; Bodily health highlights the importance of being healthy including reproductive health; Bodily integrity points out moving freely and being protected from domestic violence; Senses, Imagination, and Thought underline the person's point of view of life; Emotions represent being able to express joy, love, and sorrows; Practical reason emphasizes rational and analytical thinking; Affiliation is based on living together in the framework of understanding and respect with other people with regards to human integrity; Other species highlights the ability of humans to develop relationships with animals and plants; Play is based on the ability to enjoy and socialize from activities; Control over one’s environment emphasizes that the individual has the right to speak about her own life in terms of participating political and material environment. These capabilities give us the freedom to choose (Nussbaum, 2000, pp. 78-80; 2007, pp.76-78; 2011, pp. 24-25).

When we deal with the issue of child brides, it is clearly seen that gender equality cannot be realized unless freedom of choice for women is guaranteed. For instance, from the point of view of the lives of girls forced to marry at an early age, they are deprived from several central capabilities such as the Freedom of speech, Bodily health, Bodily integrity, Emotions, Play, and Control over their environment that have been extensively discussed by Nussbaum since she first proposed these capabilities approximately two decades ago. Due to the fact that in some parts of societies such as the eastern side of Turkey, many of the child brides are not able to go to school, are dependent on their husbands, and live an obedient life by staying away from the social environment (Ayaz, Ayaz & Soylu, 2012). Even if they want to go to school, they have no freedom of speech and control over their environments since they cannot make their own decisions about their lives. Moreover, child brides often have to obey their husbands. To give a concrete example, it would be said those child brides are unable to decide for themselves when and how many children they want to give birth. This situation might harm their bodily health and integrity. Furthermore, owing to the fact that they do not participate in school or work life, they become isolated from social life and it will be difficult for them to make friends. As a result, they are also deprived of emotion and play capabilities.

Application of the capability approach

According to Nussbaum (2011a), the Capability Approach (CA) has been provisionally defined as an approach to comparative quality of life assessment and to theorizing about basic social justice.

CA asks the following question: “What is each person able to do and to be?”. Instead of using as a foundational satisfaction of the majority in order to be able to provide equality and justice in the society, CA proposes to on each individual who takes part in the society and emphasizes that each individual is valuable, therefore, they deserve a dignified and respectable life as a human being. For this reason, it is necessary that if everyone has equal opportunities to shape their own lives on what they aspire to do and be, thus this will enable them to have human dignity and to flourish in life. CA draws attention to the capabilities, or freedoms, as well as personality traits of individual in a sense that if they are able to achieve what they can do and be with their resources which can take various forms such as income, rights, entitlements or diverse forms of commodities. In this regard, it has been explained how to apply the CA by starting to give information about a particular case, the case of “Papatya” who was married in childhood.

“Papatya” is forty-three years old. Since she has never gone to school, she is deprived of the capabilities of Senses, Imagination, and Thought; Emotions; Practical reason, Affiliation, and Control over one’s environment. When she was fifteen, she got married to someone who was fifteen years older than her. Getting married at an early age is an important risk factor that puts her bodily health in danger. According to Nussbaum (2011a), bodily health can be described briefly as the ability of a person to have good health, involving reproductive health; adequate and balanced nutrition, and meeting the need for shelter. Since she was still fifteen years old when she got married, reproductive health could be affected adversely by this situation.

Nevertheless, whatever our elders decide concerning our lives, no one objects. Their decisions are final and usually undisputed. This is to say that girls do not have the right to speak and raise their voice against the decisions taken by their elders. Therefore, she lacks control over her environment which is, according to Nussbaum, is one of the foundational, or central, capability. Nussbaum’s identification of control over one’s environment can perhaps be defined adequately as having the capability and right as an individual to speak about political and social issues with regards to freedom of thought and expression, right to legal remedies, finding a job, and having equal rights with other employees in the workplace. On account of the fact that “Papatya” has no voice about her own life, she lives a life on the basis of others’ requests and needs –she is a means to the ends of others.

Moreover, she has eleven children of seven boys and four girls. Her daughters are aged fourteen and sixteen but they did not continue to go to school as they too were married. For this reason, her daughters, like their mother, also are deprived of the capabilities specified by Nussbaum as “Senses, Imagination, and Thought; Emotions; Practical reason, Affiliation, and Control Over One’s Environment. They did not have the ability to choose the people they wanted to marry with their own free will. Therefore, their senses, feelings, thoughts, and imaginations did not make sense in order to design their future. Since there were family members who would do all of this on their behalf. Furthermore, as the freedom to choose the person you want to marry puts them in the driver’s seat

when they are deprived of this freedom, they may not meet their affiliation and control over their environment.

According to “Papatya”, early marriages are not a big deal for women. She said what else can be done in this case as she thinks girls should get married, have children and serve their husbands. She did not know that early marriage was forbidden. Nonetheless, even if she had known, she would not have complained since it was her destiny (Düzen & Atalay, 2014).

Could not it be a completely different life for Papatya? What could have been done for “Papatya”, who had been married early imprisoned and taken away from social life, who had children at early ages and thought that being a child bride was a constant fate? When we look at the expressions of “Papatya”, it is obviously seen that she is not aware of her abilities. She perceives that early marriages are normal and even embraces this situation because she has allowed her daughters to be married at the age of childhood. Nussbaum (1987) suggests that the preferences of the individuals can be distorted or manipulated by the unjust social structure, through which she points out social conditioning of people’s valuation, as what happens in the case of “Papatya”. She also points out that they may have been taught not to value certain functions that make life valuable, as well as those who have learned to not want what their culture has taught them not to have (Nussbaum,1987). “Papatya” is not aware that she is deprived of even the most basic rights such as going out, education, making a choice, laughing, and having fun as an individual.

Conclusion

Child marriages strengthen the unequal position of women in society. It is a barrier to access to education, health, and work opportunities. Therefore, it is necessary to disseminate the practices to increase the position of women in the community. Regardless of the cause, prevention of early marriages and elimination of contradictions in this matter, raising awareness on the issue, and pursuing the state should be ensured in terms of public health. The main responsibilities of the state should be to monitor and evaluate the developments that are applied in the country and modify them in case of necessity. Legislation should be rearranged and legal adaptation of children and families must be provided when monitoring is required. Finally, while the state is a follower of applications, it has to work together with non-governmental organizations and the media.

The most important institutions for protecting young women against child marriages are schools. Teachers can play a key role in awareness-raising and monitoring in places where children are at risk for marriage. The reasons for dropping out of school from the teaching institutions could be revealed and legal action could be taken to stop the child from being married. Papatya, however, stated that she had never been sent to the school. In fact, this situation causes another abuse of rights. The inability of the child to attend educational institutions, to be in a negative position in society, and lose the freedom to express herself is a threat to human rights – and capabilities? When minors get married, they often lose both the “child” position and the protection it brings with it. Sanctions should be applied in cases of non-compliance with the law on children. Non-governmental organizations and the media should take priority in these studies. Legal arrangements must be made in child marriage. Imams (Muslim religious leaders or priests in a mosque) should warn the families who want to keep religious

marriage without formal marriage, and they should not take part in the process. Due to the fact that this type of marriage is only based on a religious ceremony, it is not legally valid.

Although both sides are influenced by this situation, it is an undeniable fact that women are more negatively affected by this condition compared to men. For example, since women are not aware of their rights such as life, education, and entertainment, they are not able to function sufficiently in social or political fields. This situation clearly shows that if women learn their rights and are actively involved in social life, gender inequality can be reduced and women can have a voice in vital issues which affected society widely as men. Even women who play an active role in social life cannot have equal rights with men. When we give a concrete example, women receive a lower salary than men even though they do the same work as men.

Nussbaum (1999), stated that disadvantaged women or generally disadvantaged individuals may be incapable of developing a critical approach in terms of their unequal conditions and the injustices they have experienced. In other words, according to Nussbaum (2002), they may be individuals who do not know, think, complain and protest or are unaware of these injustices. For this reason, the definition of their capabilities to be guaranteed by political authority and the society they live in cannot be left to them. Nussbaum's argument is based on the assumption that disadvantaged groups have a false consciousness and are not aware of their real interests and do not have a critical and multifaceted view of their own disadvantages (Arun, 2022, pp. 13-15), such as these child brides because of social and economic structure.

In both cases, families are known to be poor and uneducated. In families where the socio-economic structure is strengthened, early marriages probably will disappear significantly. Thus, the initiative of the state is critical. Moreover, counseling centers may be opened in order to support majors who are married early due to social pressures. Finally, it is highly important that distance education opportunities are provided for the children and be offered a chance to go to university with an advanced stage who are married early.

References

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2015). Marriage preferences in Turkey [Türkiye’de evlilik tercihleri]. Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Akın, A. & Mihciokur, S. (2012). The destiny of young people in Turkey (in *Child marriage*, p. 22-23). *Entre Nous The European Magazine for Sexual and Reproductive Health*, No.76. www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0007/178531/Entre-Nous-76-Eng-v2.pdf (Accessed April 01, 2021).
- Alkire, S. (2005). Why the capability approach. *Journal of Human Development*, 6 (1), 115-33.
- Arun, M. O. (2016). Yapabilirlikler yaklaşımı ve değerli yapabilirliklerin tanımlanması sorunsalı yanlış bilinç mi, yapısal eşitsizlikler mi? *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel sayı, 9-24.
- Arun, M. O. (2018). Beyond the conventional – A sociological criticism of Sen’s capability approach. *Journal of Economy, Culture and Society*, 58, 229-245.
- Arun, M. O. (2022). Three flaws in one justification – A critical examination of Nussbaum’s reasoning behind her list of capabilities. *Journal of Humanity and Society*, DOI: 10.12658/M0650, <https://www.insanvetoplum.org/online-first/m0650>. (Forthcoming).
- Ayaz, M., Ayaz, A. B. & Soylu, N. (2012). Psychiatric evaluation of child and adolescent forensic cases [Çocuk ve ergen adli olgularda ruhsal değerlendirme]. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 15(1), 33-40.
- Başer, M. (2000). Adolescent sexuality and pregnancy [Adölesan cinselliği ve gebelik]. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 4(1), 50-54.
- Boran, P., Gökçay, G., Devcioğlu, E. & Eren, T. (2013). Çocuk gelinler [Child brides]. *Marmara Medical Journal*, 26, 58-62.
- Child Protection Law (Çocuk Koruma Kanunu) (2005). 3. Madde. Resmî Gazete: 15 Temmuz 2005/25876.
- Choe M., Thapa S. & Mishra, V. (2005). Early marriage and early motherhood in Nepal. *J. Biosoc. Sci.* 37(2), 143-162.
- Convention on the Rights of the Child (Çocuk Hakları Sözleşmesi) (1989). Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, <http://www.tbmm.gov.tr/komision/insanhaklari/pdf01/137-160.pdf> (Accessed January 06, 2021).
- Çakmak, D. (2009). Türkiye’de çocuk gelinler [Child brides in Turkey], Birinci Hukukun Gençleri Sempozyumu Hukuk Devletinde Kişisel Güvenlik, Bildiri Tam Metinler E-Kitabı. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2009, 20-1.
- Dalyan, M. G. (2011). XIX. marriage and weddings in the Nasturians in the nineteenth century [XIX. yüzyıl nasturilerinde evlilik ve düğün]. *Turkish Studies*, 6(3), 661-673.
- Deneulin, S. (2002). Perfectionism, paternalism and liberalism in Sen and Nussbaum’s capability approach. *Review of Political Economy*, 14 (4), 497-518.
- Düzen, N. & Atalay, Z. (2014). Evaluating early marriages in Turkey from different perspectives and developing existing solution proposals [Türkiye’deki erken yaşta evliliklere farklı bakış açılarından bakarak değerlendirme ve varolan çözüm önerilerini geliştirme]. *Özgür proje final raporu*, Sabancı Üniversitesi, İstanbul.
- Forum on Marriage and the Rights of Women and Girls (2001). Sexual Exploitation and the Human Rights of Girls, www.womankind.org.uk/main/earlymar.htm (Accessed May 03, 2021).
- Gleitman, H., Fridlund, A. J. & Reisberg, D. (2000). Social development. Basic Psychology (cited in 5th ed), (pp.480-517). Newyork: Norton.
- Gottschalk, N. (2007). Uganda: Early marriage as a form of sexual violence. *Forced Migration Review*, 27, 51-53.

- Kaynak, M. (2014). Child Bride' problem in Turkey [Türkiye'de 'Çocuk Gelin' sorunu]. *Nesne*, 2 (3), 27-38.
- Kılıç, A. (2012). Child brides problem [Çocuk gelin sorunu]. *Eğitim Dergisi*, 33, <http://www.egitim.gen.tr/tr/index.php/arsiv/sayi-31-40/sayi-33-insan-haklari-egitimi-ocak-2012/721-cocuk-gelin-sorunu> (Accessed April 01, 2021).
- Mihciokur, S., Erbaş, F. & Akın, A. (2010). Child brides and expected negative results [Çocuk gelinler ve beklenen olumsuz sonuçları]. *Sağlık ve Toplum*, 1, 3-12.
- Myers, J. & Harvey, R. (2011). *Breaking vows: Early and forced marriage and girls' education, plan* UK, <http://www.plan-uk.org/assets/Documents/pdf/Breaking-Vows-Early-and-Forced-Marriage-and-Girls-Education> (Accessed April 10, 2021).
- Nussbaum, M. (1987). *Nature, function and capability: Aristotle on political distribution* (Rapor No: 31), Helsinki: WIDER Working Papers. <https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/WP31.pdf> (Accessed February 12, 2021).
- Nussbaum, M.C. (1999). *Sex and social justice*. New York: Oxford University Press. <http://philosophy.uchicago.edu/faculty/nussbaum.html>. (Accessed February 12, 2021).
- Nussbaum, M. C. (2000a). *Women and human development: The capabilities approach*, UK: Cambridge University Press.
- Nussbaum, M.C. (2000b). Women's capabilities and social justice. *Journal of Human Development*, 1(2), 219-247.
- Nussbaum, M.C. (2002). Capabilities and social justice. *International Studies Review*, 4(2), 123-135.
- Nussbaum, M. (2007). *Frontiers of justice: Disability, nationality, species membership*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Nussbaum, M.C. (2011a). *Creating capabilities: The human development approach*, Harvard University Press, Massachusetts.
- Nussbaum, M. (2011b). Capabilities, entitlements, rights: Supplementation and critique. *Journal of Human Development and Capabilities*, 12 (1), 23-37.
- Osoimehin, B. (2012). Child marriage in Turkey. <https://eeca.unfpa.org/sites/default/files/pubpdf/unfpa%20turkey%20overview.pdf> (Accessed April 04, 2021).
- Özcebe, H. & Biçer, B. (2013). An important female child and woman problem: Child marriages [Önemli bir kız çocuk ve kadın sorunu: Çocuk evlilikler]. *Türk Pediatri Arşivi Dergisi*, 48(2), 86-93.
- Özcebe, H. (2010). On early marriage [Erken evlilik üzerine]. *Türk Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı Görünüm Dergisi*, 1-4.
- Robeyns, I. (2009). Equality and justice. in: *An introduction to the human development and the capability approach*, Edited by S. Deneulin with L. Shahani, 101-20, UK: Earthscan.
- Save the Children (2016). Every Last Girl – latest report by Save the Children. <https://orchidproject.org/resource/every-last-girl-latest-report-by-save-the-children/> (Accessed February 10, 2021).
- Statistical Institute of Turkey (Türkiye İstatistik Kurumu) (2016). Child with statistics [İstatistiklerle Çocuk]. <http://www.tuik.gov.tr> (Accessed January 17, 2021).
- Taner, Y. & Gökler, B. (2004). Child abuse and neglect: psychiatric aspects [Çocuk istismarı ve ihmali: psikiyatrik yönleri]. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35, 82-86.
- Tezcan, S. & Coşkun, Y. (2004). The age at first marriage changes in the last quarter of the 20th century and current marriage characteristics in Turkey [Türkiye'de 20.yy son çeyreğinde kadınlarda ilk

- evlenme yaşı değişimi ve günümüz evlilik özellikleri]. *Nüfusbilim Dergisi/Turkish Journal of Population Studies*, 26, 15-34.
- Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması (2011). T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı - Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- UNFPA (2012). *Marrying too young end child marriage*, United Nations Population Fund, <https://www.unfpa.org/end-child-marriage> (Accessed April 04, 2021).
- UNICEF (2005). *Early marriage a harmful traditional practice: A statistical exploration*. New York: UNICEF http://www.unicef.org/publications/files/Early_Marriage_12.lo.pdf (Accessed January 17, 2021).
- UNICEF (2014). *Ending child marriage: Progress and prospects*, UNICEF, New York. https://www.unicef.org/media/files/Child_Marriage_Report_7_17_LR..pdf (Accessed February 10, 2021).
- Walrath, C., Ybarra, M., Holden, E.W., Liao, Q., Santiago, R., & Leaf, P. (2003). Children with reported histories of sexual abuse: utilizing multiple perspectives to understand clinical and psychosocial profiles. *Child Abuse Neglect*, 27(5), 509-524.
- World Health Organization (2010). *Child maltreatment*, Media Centre Fact sheet N°150.

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 5 Sayı/ISSUE 9 Yıl/YEAR: 2022

Alındı/RECEIVED: 08-06-2022 – Kabul/ACCEPTED: 29-06-2022

Çakmak Taşından Üç Boyutlu Yazıcılara: Sanal ve Gerçeklik Bağlamında Sosyal Davranış Pratiklerinin Anlam Dizgesi

From Flint to 3D Printers: The Semantic System of Social Behavior Practices in the Context of Virtual and Reality

Zeynel KARACAGİL¹

Abstract

In the period from the first stone thrown to the last piece created, humanity has made a great and rapid development in the field of technology. Technological developments are removing the mental limits of people and redesigning the meaning systems of societies and social organizations. üç boyutlu printers are an important technological development in recreating these meaning systems. With these printers, the border between virtual and reality is thinning and almost disappearing at some points.

Öz

Atılan ilk taştan, yaratılan son parçaya kadar geçen sürede, insanlık teknoloji alanında büyük ve hızlı bir gelişme sağlamıştır. Teknolojik gelişmeler, insanların zihinsel sınırlarını ortadan kaldırmakta ve toplumların ve sosyal organizasyonların anlam dizgelerini tekrar dizayn etmektedir. Üç boyutlu yazıcılar bu anlam dizgelerinin tekrar oluşturulmasında önemli bir teknolojik gelişmedir. Bu yazıcılar ile sanal ve gerçeklik arasındaki sınır incelmekte ve bazı noktalarda neredeyse yok olmaktadır. İnsan,

¹ Zeynel KARACAGİL, Dr., Sosyal Antropoloji, zeynelkaracagil@gmail.com, Orcid: 0000-0001-6210-1534

Man has developed many different mechanisms in the evolutionary process and social structure in order to transfer what he has created in his mind to other things. The greatest means of transmission developed in the evolutionary process is language, but language cannot fully transmit mental activity. Because the human mind works intensely as a visual perception-oriented mechanism. This situation causes words to be insufficient to convey thoughts fully. When we look at the history of humanity, due to the inadequacy of words, various branches of art have emerged and these branches of art and ideas have been tried to be transferred to the other.

The main problem of the study is to decipher the cultural codes in the meaning systems produced by üç boyutlu printers, subjects and social organizations in the context of virtual reality, in line with the argument that the mind works with visual perception.

Keywords: 3D Printer, Mind, Virtual Reality

zihninde yarattıklarını öteki şeylere aktarabilmek için evrimsel süreçte ve toplumsal yapıda birçok farklı mekanizmalar geliştirmiştir. Evrimsel süreçte geliştirmiş olduğu en büyük aktarım aracı dildir ama dil, zihinsel faaliyetin tam anlamıyla aktarımını gerçekleştirememektedir. Çünkü insan zihni, yoğun şekilde görsel algılama odaklı bir mekanizma olarak çalışmaktadır. Bu durum sözcüklerin, düşünceleri tam anlamıyla karşıya aktarmada yetersiz kalmasına neden olmaktadır. İnsanlık tarihine bakıldığında sözcüklerin yetersizliğinden dolayı çeşitli sanat dalları oraya çıkmış ve bu sanat dalları ile düşünceler ötekine aktarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın temel sorunsalı, zihnin görsel algılama yoğunluklu çalıştığı argümanı doğrultusunda üç boyutlu yazıcıların, sanal gerçeklik bağlamında öznelerin ve sosyal organizasyonların, ürettikleri anlam dizgelerindeki kültürel kodları deşifre etmektir.

Anahtar kelimeler: Üç Boyutlu Yazıcı, Zihin, Sanal Gerçeklik

Giriş

Hayalimizdeki tasarımlar gerçek olabilir mi?

İnsanlık tarihine baktığımızda, sanatçılar hep bu soruya cevap vermek için çeşitli yöntemler ile hayal ettiklerini gerçek yapmaya çalışmışlardır. Bir heykeltıraş, tasarımlarını başka kişilerin anlayabileceği nesnel bir objeye çevirmek için hayal ettiğini kendi sınırlarından çıkartarak, başkalarının

görmesini sağlamak amacıyla heykelcilik dilini kullanmıştır. Platon'un idealar teorisi, anlatmak istediğimiz konunun temel argümanlarını içermektedir. Başka bir ifade ile açıklarsak; duyularımızla kavrayabileceğimiz şeylerin ötesinde anlayacağımız fakat duygularımızla kavrayamayacağımız şeylerin, gerçekle buluşmasını sağlamaktır (Felsefenin Tarihi, 2011). Örneğin, evimizi dekore etmek istediğimizde aklımıza ilk gelen şeyler, maddi varlıklara ait görüntülerdir. Bu maddi varlıkların biçimi, rengi, boyutu vb. gibi niceliksel birçok özelliği ilk aklımıza gelen unsurlardır. Bu özellikler şu an için, sözcükler ile simgeleştirilerek ifade edebildiklerimizi kapsamaktadır. Daha sonra ise bu maddi varlıkların, evimizde nasıl duracağına dair planlar ve düşünceler gelmektedir. Tasarladıklarımız, sadece düşünceler düzeyinde kaldığında, zihnimiz tamamen özgür anlam dizgelerinden oluşmaktadır. Bu düşüncelerin, zihinden diğer öznelere aktarılma safhasına geldiğinde ise işler tersine dönerek özgür düşüncenin yerini sınırları kültürel örüntüler ile çizilmiş fikirler almaktadır. Çünkü zihnimizin sınırsızlıkları içinde tasarladıklarımızı, başkalarına aktırırken kullandığımız dilin sınırlılıkları, düşüncemizin tamamını aktaramamaktadır. Bundan dolayı istediğimiz düzenleme yerine, düzenlemeyi yapacak olan kişinin zihninde canlandırabildiğimiz tasarımlar gerçekleşmiş olacaktır.

Sanatçıların, zihinlerinde tasarladıklarını kendi sınırlarından çıkartmak için kullandığı sanatsal dil, insanlık tarihinde hep büyük bir yer edinmiştir. Toplumdaki her insan, zihninde tahayyül ettiklerini diğer öznelere aktaracak bir yeteneğe sahip olması beklenemez ama günümüzde, gelişen teknoloji sayesinde insanlar bu engeli aşarak, hayallerinin sınırlarını ortandan kaldırmıştır. Feenberg, teknolojiyi modern dünyanın hegemonya araçlarından biri olarak görür ama alternatif bir modernleşmenin de olabileceğini söyler. Ayrıca, toplumların demokratikleşmesi için gerekli olan modern teknik ve siyasal değişimleri vurgular. Endüstride bu demokratikleşmenin gerçekleştirilemediğini ama yeni teknolojik gelişmeler ile bunun sağlanacağına dair düşünceleri vardır (Feenberg, 1992).

Feenberg, toplumsal hegemonyanın modern biçimi olarak "kültür ufku" kavramını geliştirmiştir. Hegemonyanın objesi durumundaki toplumların kaçınılmaz olarak kabul etmeye başladığı, teknik rasyonalitenin içselleştirilmesidir (Feenberg, 1992). Kültür ufku; toplumların, teknolojinin artık reddedilemeyeceğini, hayatın bir parçası olduğunu, insan olarak yaşamanın temel şartı teknolojiyi kullanmanın ve teknolojik gelişmelerin koşulsuz kabul edilmesi olduğunu içselleştirilmesidir. Örneğin, günümüzde cep telefonunun hayatımızın ayrılmaz bir parçası olarak görülmesi ve bununla birlikte gelişen yan teknolojilerinin sorgusuz bir şekilde kabul edilmesi, kültür ufku kavramının toplum için önemini göstermektedir. Bu durumun değişebilmesi için gerekli olan ise, katılım ve kullanıcıların

yaratıcılığına açık bir teknolojinin yapılanmasıdır. Teknolojinin kapalı yani sınırlılıklar içinde topluma sunulmasının temel nedeni siyasal çıkarların olmasıdır. Her teknolojik gelişme toplumun bütün bireylerine hitap etmez ve kullanımına sunulmaz. Bir ülkenin füze fırlatma sisteminde gerçekleşen teknolojik bir gelişmeyi, toplumdaki bireyler tarafından doğrudan kullanamaz ama bu teknolojiyi dolaylı olarak kullanmaktadırlar. Kültür ufku kavramı ile açıklamaya çalıştığımız üç boyutlu yazıcı teknolojisi, bu kuralları ve sınırları yok etmekte ve toplumun bütün bireylerine özgür bir teknolojik gelişmeyi sunmaktadır.

Feenberg'in de belirttiği kültür ufku kavramı, üç boyutlu yazıcılar için biçilmiş bir kaftandır. Üç boyutlu yazıcı teknolojisine katılım günümüzde giderek kaçınılmaz bir hal almaktadır. Bu teknolojinin kullanımı ise kullanıcıların yaratıcılığına açık bir şekilde bırakılmıştır. Gelişen bu teknolojinin, kullanımının kaçınılmaz olmasının başlıca nedeni ise, üç boyutlu yazıcı ile yapılan ürünlerin bireylerin vazgeçemeyeceği ihtiyaç eşiklerine ulaşmasını sağlaması ve zihninde tahayyül ettiğini doğrudan tasarlayarak maddi varlığa dönüştürebilmesidir. Çinli araştırmacılar, üç boyutlu yazıcı ile canlı hücreler kullanarak bio-materyallerle kulak, burun ve yüz gibi çeşitli uzuvları üretmektedirler². Bu yazıcılar, şu an için fabrika ve sanatçıların kullanım boyutunda olmasına rağmen, zaman içinde bu durum değişerek klasik kâğıt yazıcısı gibi yaygın bir kullanıcı ağı oluşturacak boyutlara indirgenecektir.

Teknolojide Demokratikleşme ve Kültür Ufku

Kolektif belleklerde genel olarak, kamusal ya da bireysel alanlardaki teknolojik gelişmeler ve değişimlerin, bu gelişmelerden ve değişimlerden toplumun ya da öznenin faydalandığı kabulü, gelişme ve değişimle gelmiştir. Kısaca her yenilenen ya da değişen teknolojiden toplumun faydalandığı inancının olmasıdır. Feenberg ise bu durumun böyle olmadığını kabul etmekte ve bundan dolayı teknolojinin toplumun gelişimindeki itici bir güç mü yoksa geriletici bir güç mü olduğu sorusunu sormaktadır. Genel olarak teknolojinin toplumsal bir olgu olduğunu savunmakta ve bundan dolayı felsefi olarak teknolojinin tartışılması gerektiğini söylemektedir. Teknolojiyi sadece bir teknik realitenin sonucu olarak değil; teknik kadar sosyal faktörlerle harmanlanması sonucu ortaya çıkan kombinasyonların ürünü olduğunu savunmaktadır.

Feenberg teknolojiyi, günümüz modernleşmesinin hegemonya araçlarından biri olarak görür ve tanımlar. Bu yönünün olmasına rağmen teknolojiye umutsuz bakmamakta ve alternatif bir

²Erişim Tarihi: 13.10.2021 - http://webtv.hurriyet.com.tr/haber/üç-boyutlu-yaziciyla-organ-urettiler_80974

modernleşmenin olabileceğini ve toplumun bundan demokratik bir şekilde faydalanabileceğini söyler. Öne sürdüğü alternatif ve demokratik faydalanma ne modern toplum öncesine dönüş ne de postmodern bir dönüşür. Bu düşüncelerini söylerken reel sosyalizm çabalarının ortamlarını değil, onu sadece çevresini düzenleyen, bir başka ifade ile demokratikleştiren bir mekanizmasının olabileceğini söyler ve eleştirir. Örneğin eski Sovyetler Birliğinde bütün herkes merkezi otoriter endüstri sistemini savunurken, endüstriyi demokratikleştiremediğini söylemektedir (Feenberg, 1992). Bundan dolayı toplumların teknolojiye demokratikleşebilmesi için öncelikli radikal teknik ve siyasal değişimlerin olması gerektiğini savunmaktadır.

Öncelikle teknolojik gelişmelerin hem kullanım hem de tasarımlarında siyasi iktidarın otoriter etkisi çok fazladır. Siyasi etki siyasal politikadan öte kapitalizmin ürettiği ekonomik örgütlenmenin ortaya çıkardığı baskın iktidar gücüdür. Dahası, modern teknoloji ve toplum arasındaki karşılıklı ilişkiye eleştirel düşüncenin öncüllerini göz önüne alınarak, insan – teknoloji temelinde demokratikleşme ilişkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Daha sonra da eleştirel düşüncenin köklerinde demokratikleşme ile toplumun teknoloji kullanımına olan ilginin artışına ve giderek ahlaksal sınırlardan uzaklaşarak ihtiyaç olarak görülmesi bağlamında ele alınmalıdır. Feenberg, tahakküm altındaki öznelerin gündelik yaşamda doğal saydıkları davranışlarının arkasında derin kökleri olan ve kültürel örtülerinin bütün gücünü yansıtan bir tasavvur ufkunun olduğunu söylemektedir (Feenberg, 1995). Hegemonyanın nesnesi olan öznelerin ya da toplumların değişebilmesi için başlıca gereken unsur, kullanıcıların yaratıcılığına bırakılan bir teknolojik yapılandırma. Feenberg, geleneksel olarak atfedilen emek gücünün teknolojiye karşı oluşturduğu savunma mekanizmaları genellikle iş güvenliği ile sınırlı kalmış ve diğer düzeltilmesi gereken alanlara sirayet edemediklerini belirtmiştir (Feenberg, 1999).

Kültür ufku kavramı feodal toplumsal örgütlenmelerde yaratıcının evreninde öznelerinin kendi yerlerini bilmelerini sağlayan ve toplumsal tabakalaşmayı sağlamlaştıran yönü vardır. Modernin kültür ufku kavramının en önemli parçalarından biri de uzmanlaşmış teknik rasyonalite ve kaçınılmazlıktır. Modern tahakkümün sadece kültürel örüntüler ya da araçlarla değil, gündelik yaşamın her anını denetleyen kontrol mekanizmalarıyla yapıldığını Foucault öne sürmektedir (Foucault, 1979).

Feenberg'e göre teknoloji kullanıcıları her zaman üreticilerden farklı noktadır. Minitel isimli bir Fransız teknoloji firması Minitel-Videotext isminde yeni bir telefon terminali biçiminde bir ürün ürettiler. Bu yeni ürün ev telefonu gibi kullanıcılar arasında bir ağ şeklinde çalışmaktadır. Firma bu ileri teknoloji ürününü Fransız haklarına tanıtılabilmek için ürünü ücretsiz olarak sunmuştur. Bu ürün ile kullanıcılar hava durumlarını, haberleri takip edebileceklerdi. Firma ürünü bu amaçlar doğrultusunda üretmişti ama kullanıcılar bu ürünü yeni kişiler ile tanışmak ve kendilerine yeni partner bulmak amacıyla kullandılar. Yaratılma amacının çok uzak bir rasyonalitesinde ürün kullanılmıştır (Feenberg, 1992). Bu ürün ile kullanıcılar gündelik yaşamdaki birçok sorunlarını paylaşabildiler. Özellikle hasta grupları ve yakınları yaşadıkları hastalık süreçlerinin paylaşılmasında etkili bir ürün oldu. Bu sayede sağlık sisteminin tartışıldığı yeni bir ortam oluştu ve teknolojiye demokratikleşme başlatmış oldu. Feenberg bu olayların çok olumlu gelişmeler olduğunu ve teknolojinin gelişimi ile demokratik bir toplumsal yapının kurulabileceğini söylemektedir.

Üç boyutlu yazıcılar Feenberg'in öne sürdüğü kültür ufku kavramı bağlamında öznelere demokratik özgürlük sunmaktadır. Üç boyutlu yazıcı teknoloji bu yönü ile teknolojiye yeni bir devrin başlangıcı, toplumsal yapılanmada büyük bir dönüşümün kapısını araladı. Özellikle üç boyutlu yazıcı ile yapılacak olan ürünlerin yelpazeleri büyük üreticilerin hegemonyasında olmasından dolayı kullanıcılar kendi özgür yaratıcı tasarımlarını gerçekleştirememektedir. Resim-1'deki ürün büyük üreticilerin hegemonyasında olan ve firmaların kendi standartlarına göre bütün

Resim-1: üç boyutlu yazıcı ile üretilmiş okuma ışığı tutacağı

kullanıcılara hitap edebilmesi için ürettiği bir üründü. Bütün kullanıcılara hitap edebilme kaygısından dolayı üreticiler ürünü daha basit ve işlevselliği kısıtlı bir model olarak üretmekteydi. Kullanıcılarda bu teknolojinin kendilerine verebileceği imkanlar ile yetinmekteydi. Feenberg bu durumu çeşitli yazılarında teknolojinin hegemonyası olarak eleştirmektedir. Üç boyutlu yazıcılar teknolojisi ise bu durumu ortadan kaldırarak kullanıcıların istediği ihtiyaca göre üretebileceği sınırsız bir tasarım imkânı sunmaktadır. Üreticiler tarafından geliştirilen üç boyutlu yazıcı teknolojisi o kadar ileri noktada bir demokratikleşme sunmaktadır ki üç boyutlu yazıcı üretme konusunda da üreticiden bağımsız

olabilmektedir. Başka bir ifade ile üç boyutlu yazıcılar üç boyutlu yazıcıları üretebilmektedir. Kullanıcılar üç boyutlu yazıcıların kendisinde bile üreticiden bağımsız bir tasarım oluşturarak kendine özel bir üç boyutlu yazıcı üretebilmektedir.

Çakmak Taşından üç boyutlu Yazıcıya Teknoloji Evrimi

İnsanoğlunun yeryüzünde var olmasından günümüze kadar geçen sürede çeşitli etkenler ve unsurlar ile değişim ve dönüşüm yaşamıştır. Bu hem fizyolojik yapısında hem de toplumsal yapısında gerçekleşen bir değişimdir. Homo Sapiens Sapiens olma sürecindeki geçirdiği değişim ve dönüşüm kültürel ve toplumsal yapısında da gerçekleşmiştir. Yaşanan bu değişimler beraberinde teknolojik değişimi de getirmiştir. Bu bölüme teknoloji evrimi dememizin en başlıca sebebi ise canlı organizmalar ile başta insan olmak üzere insanların ürettikleri nesnelere arasında analogiler kurmak istememizdir. Teknolojide evrimci düşünce savının temelinde çeşitlilik kavramı yer almaktadır. Teknolojide evrimi anlamak için bu çeşitlilik kavramı çok önemli ve hayati bir mekanizmadır. Üretilen bu ürünler insanlık ile o kadar özdeşleşmiştir ki insanı diğer canlılardan ayıran bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır ama üretilen bu ürünler olmaksızın da insanlar hayatlarını sürdürebilmektedir. Bu yönü ile insanların ürettiği bu ürünler insanlığın varoluşunun bir kanıtıdır.

Teknolojik evrimden söz edebilmemiz için öncelikle üretilenlerin bir süreklilik arz etmesi gerekmektedir. Her üretilen bir şeyin bir öncekinin devamı ya da her türden şeyin benzersiz olmadığını da göstermemiz gerekmektedir. Bu durum ister basit taştan yapılan bir alet olsun isterse teknolojide bir devrim gibi görülen üç boyutlu yazıcılar olsun her ürün bir öncül geçmişe sahiptir. Öncüle sahip her yeni ürün bir önceki ürünü ayıklamaktadır. Ekonomik kaygılar, siyasi istekler, askeri gereksinimler ve kültürel istekler yeni teknolojik moda arayışının temel dinamiğini tetiklemektedir. Bu tetiklemeler ile ayrışma mekanizması işler bir durumda kalmaktadır. Her tetikleme yeni bir ayrışmayı, her yeni bir ayrışmada yeni bir tetikleme başlatmaktadır.

Teknolojik ilerleme Rönesans döneminden beri çeşitli varsayımlar üzerinde şekillenerek günümüze kadar gelmiştir. Basalla bu ilerlemeyi altı varsayım üzerine dayandırmıştır ve temellendirmiştir. Bu varsayımlar 20. Yüzyılın başlarına kadar fazla bir eleştiriye maruz kalmamıştır. Teknolojik gelişmenin insanların yaşamına sunduğu kolaylık ve yan ürünlerin zararları her yeni eklenen buluş ile artmaktadır. Doğanın insanlık tarafından şekillendirilmesi ve kontrol altına alınması daha tehlikeli sonuçları tetiklemiştir. Bu durumun en başında çevre kirliliği gelmektedir (Basalla, 2013). Teknolojik gelişmeler günümüz eleştirmenleri tarafından genellikle hız ve verimlilik üzerinden

değerlendirildiği için M.Ö. 20.000 yılında yaşayan avcı bir kişinin ya da M.Ö. 3000 yılında yaşayan bir Mısırlı için hız ve verimlilik teknolojik bir gelişme olarak görülür müydü? Childe günümüz teknoloji eleştirmenlerine bu soruyu sorar ve bu geçmiş kültürde yaşamış kişiler gerçekten günümüz kültüründeki hızlara ihtiyaç duydu mu diye de sormaktadır (Childe, 1951). Kültürler arası teknoloji kıyaslayarak ya da düzeyleri ölçülerek teknolojik gelişme anlaşılabilir. Bundan dolayı teknolojik evrimi anlayabilmek için taş balta ile üç boyutlu yazıcıyı karşılaştırmamak gerekiyor.

Anlatmak istediğimiz durumu daha anlaşılır kılmak için Basalla'nın "Teknolojinin Evrimi" kitabında ele almış olduğu örneğe değinirsek; kültürler arası teknoloji kıyaslaması yapabilmek için aynı üretim ürünlerini seçmenin ilk etapta doğru olduğu görülebilir ama olay ayrıntıları ile analiz edildiğinde doğru olmadığı görülecektir. Örneğin iki tahıl üren toplumlardan bir tanesi modern tarım yöntemi, diğeri ise klasik basit tarım usulü ile tahıl üretmektedir. Bu iki üretim tarzında üretim verimlerini kıyaslayarak teknolojik gelişme ve verimliliği anlamaya çalışırsak ilk etapta bize bu durum anlamlı gelebilir. Anlaşılacağı gibi iki tarım yönteminden modern tarım yöntemi kullanan üreticinin daha çok verim alacağı bilinir. Ama kıyaslamamızın temel argümanını değiştirirsek durum çok farklı hal alacaktır. Tarım yöntemlerinin üretim kapasitelerinin kıyaslanması yerine bu ürünleri elde etmede harcanan enerji bağlamında ele alınarak kıyaslama yapılırsa sonuçlar tam tersi bir hal alacaktır. Basalla basit tarım ile üretim yapan üreticinin 11:1 oranında bir enerji kullanırken, modern tarım ile üretim yapan üreticinin 3:1 oranında enerji kullandığını söylemektedir (Basalla, 2013). Kısaca teknolojik ilerleme için ortaya konulan öznel ve nesnel ölçütler bazen istenilen doğru sonuca ulaştıramamaktadır, bundan dolayı teknolojik evrimin anlaşılabilmesi için kültürler arası kıyaslamamızın yapılmaması lazımdır.

Çalışmanın temel sorunsalında yer alan üç boyutlu yazıcı teknolojisi çakmak taşından günümüze teknolojik evrimin bir göstergesidir. Özneler yer yüzünde var olmasından günümüze kadar doğanın kendisine verdiği varlıkları çeşitli şekil ve yöntemlerle işleyerek kültürler aşırı bir aktarım aracı olarak kullanmıştır. Bazen bu aktarım bir mağara duvarına çizilen resim şeklinde olmuş bazen de üç boyutlu yazıcı ile üretilen bir uzay aracı parçası olmuştur. Bu yönü ile teknolojik evrimi anlayabilmemiz için iki farklı dönem ve araçları aynı argüman üzerinde kıyaslanmaması gerektiğini, tam tersine bu teknolojilerin birbirine içkin bir şekilde geliştiğini görmemiz gerekmektedir. Günümüz teknolojilerinin neredeyse tamamı bir taş baltanın üretiminin üzerinde şekillenmiştir. Teknolojik evrim kültür gibi birikimsel bir mekanizma ile gelişmekte ve ilerlemektedir. Çalışmada teknolojik evrime bu kadar önem ve yer vermemizin başlıca nedeni ise öznelerin anlamlandırma dizgelerinin tamamının temel

dinamiğinde nesnel varlıkların yer almasıdır. Kültürel kodlarımızın her parçasında bir varlıksal temel dinamik yer almaktadır. Bu varlıksal temel dinamiklerin neredeyse hepsi ise kültürel olarak ürettiğimiz nesnel varlıklardır. Örneğin kültürler aşırı aktarılan mitler ya da efsanelerin içeriğinde ana temalar genellikle kültürel eşya üzerinden kurgulanmaktadır. Bir şaman şamanlığının simgesel güçlerini üzerinde taşıdığı nesnel varlıklar ile sağlamaktadır. Bu durum günümüzde çeşitli üretim araçları ile farklı nesnel varlıklara dönüşmüş olsa da geçmiş ya da günümüzün gündelik yaşam pratiklerinde bu nesnel varlıklar önemli bir konumdadır. Bu yönü ile üç boyutlu yazıcılar insanlara sınırsız ürün üretme imkânı sağlaması açısından öznelerin anlamlandırma dizgelerini değiştirmiş ve yeniden dizayn etmiştir.

Üç boyutlu Yazıcı Teknolojisi

Teknolojik gelişmeler ve üretim süreçleri daima bir devrim içindedir. Üreticilerin ürünleri minimum maliyetlerle daha kaliteli üretme isteği ve kullanıcılarının her yeni ihtiyaçları teknolojiye sürekli bir gelişmeyi tetiklemektedir. Her üretim teknolojisi yeni toplumsal değişim ve dönüşümü de beraberinde getirmektedir. Üreticilerin kullanıcıya üreteceği ürünleri ne kadar hızlı ve ucuza prototiplerse o kadar teknolojiye ilerleme kaydedebilmektedir. Bu yönü ile 3 boyutlu yazıcılar endüstriyel bir devrim olarak tarihe adını yazmıştır. Özellikle 2013 yılında A.B.D. başkanı Obama'nın basına yaptığı konuşmada "... her şeyin üretilme biçimini kökten değiştirebilecek potansiyele sahip" bir teknoloji olarak değerlendirmesi 3 boyutlu yazıcılara gereken yatırım ve araştırma için bir itki kuvveti olmuştur.

3 boyutlu üretim aslında kademeli başka bir ifade ile ekle eklemeli bir üretim mekanizmasıdır. Basit şekliyle üretilen ürünlerin katmanlı şekilde bir araya getirilmesidir. Üç boyutlu yazıcıların tarihine bakıldığında kişisel bilgisayarların gelişim sürecinden farklı olduğu görülecektir. Bunun en temel sebebi ise teknolojinin ilk çıktığı zamanlarda büyük üreticilerin tekelinde olması ve üretiminin pahalı olmasıdır. Ama bireysel kullanıcılar bu baskın gücü kırarak kişisel kullanımları doğrultusunda üç boyutlu yazıcının teknoloji geliştirerek farklı çözümler üretmişlerdir. Bundan dolayı üç boyutlu yazıcıları anlayabilmek için kullanım amacını belirlemek çok önemlidir. Üretim yelpazesinin çok geniş olmasından dolayı üç boyutlu yazıcılar amaçlarına yönelik üretilmektedir. Örneğin medikal alanlar için üretilen bir yazıcı ile kalıplama ve modelleme için kullanılacak yazıcı aynı olmamaktadır.

Amaçlar belirlendikten sonra bu amaçlardan nasıl bir çıktı elde edileceğine karar verilmelidir. Hangi ebatlarda ürün olacak, hangi malzeme ya da renk gibi niceliksel özelliklerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bunlarda aslında üretim amacı ile iç içe geçen bir süreçtir. Bu süreçler yazıcının şeklini

boyutunu ve içeriğini belirlemektedir. Kullanıcılar bu hiyerarşik süreçleri planladıktan sonra Feenberg'in teknolojiye demokratikleşmesi sürecini başlatmaktadır. Yazıcı oluşturulduktan sonra yazıcının verimi artık kullanıcının sınırsız hayal dünyasında üreteceği içeriklere kalmıştır.

Üç boyutlu baskı, sanal ortamda tasarlanmış şekilleri üç boyutlu katı nesne formunda basılma işlemidir. Bu işlemi gerçekleştiren cihazlara da üç boyutlu yazıcı (üç boyutlu) adı verilir. Baskıların maddesel özellik sınırları o kadar sınırsızdır ki bu yazıcı ile basılamayacak obje azdır. Yazıcının kullanım alanı o kadar ki medikal ürünlerden tutun uzay araştırmalarına kadar geniş bir yelpazeye sahiptir. Kullanıcının kullanım alanlarına göre çok farklı tür ve tekniklerle baskı yapabilen üç boyutlu yazıcılar vardır. En yaygın kullanılan üç boyutlu yazıcılar, çalışma tekniği olarak, herhangi bir nesnenin sanal ortamda hazırlanmış üç boyutlu tasarımının, katmanlara bölünmesi ve bu katmanların eritilen hammaddenin üst üste gelecek şekilde basılmasını kullanmaktadır. Bu devrim niteliğindeki teknoloji, insanların tasarım gücünü arttırarak büyük gelişmelere imza atmaktadır. Şu an bu teknoloji ile besin üretimi yapmaya çalışan NASA, üç boyutlu yazıcılar sayesinde uzay araştırmalarının hızlı yol alacağını açıklamıştır. NASA, bu yazıcıları uzay istasyonlarında astronotlara yardımcı olması için göndermiştir.³

Sonuç Yerine

Çakmak taşından üç boyutlu yazıcılara kadar yaşanan teknoloji, kültürlerin çeşitli anlam dizgeleri dizayn etmiş ve kodlamıştır. Özellikle teknolojiye yaşanan demokratikleşme ile özneler kültürel anlam dizgelerini kolektif belleğin baskın gücünden kurtararak oluşturabilmesine imkân sağlamıştır. Üç boyutlu yazıcı teknoloji ile kazanılan bu özgürleşme öznel değerlerin toplumsal değer önünde konumlanmasına imkân tanımıştır. Fotoğraf teknolojisinde yaşanan demokratikleşme anlatmak istediğimiz bu duruma çok iyi bir örnek olabilmektedir. Fotoğraf teknolojisi bireysel kullanıma sunuluncaya kadar kullanım amacı belli toplumsal kurallar içerisinde kalmıştır. Fotoğraf belli kültürel kurumsallaşmaları içerecek kareleri ancak çekebilirdi; bir aile fotoğrafı, bir evlilik fotoğrafı ya da yeni doğan bir bebek gibi ama fotoğraf teknolojisinde yaşanan demokratikleşme ile günümüzde bireysel kullanımda fotoğraf çekmek çok farklı anlam dizgelerine bürünmüştür. Fotoğraf teknolojisi gibi üç boyutlu yazıcı teknolojisi de nesnel varlıkların üretiminde yaşanan hegemonyayı kırarak öznelere demokratik bir üretim imkânı sunmuştur ve sunmamaktadır. Bu yönü ile üç boyutlu yazıcılar teknolojiye nasıl bir devrimsel dönüşüm olarak görülüyorsa toplumsal yaşamda da öyle bir noktadır.

³ http://www.nasa.gov/directorates/spacetech/home/feature_üç_boyutlu_food_prt.htm

Bu teknoloji artık o kadar ileri boyutlara ulaşacak ki özneler artık kendi yaratıcılıklarında kendi uzuvlarını ya da bunun gibi çok öznel değerlerini üretebilecekler.

Feenberg'in teknolojide savunduğu kültür ufku kavramı üç boyutlu yazıcılar ile sağlamış olup, Feenberg'in hayal ettiği teknolojide demokratikleşmeden daha da uzaklara ulaşmıştır. Varlık olarak öznenin kendi parçasını kendi öznelliğinde üretebileceği bir teknolojiye sahip olması Feenberg'in kültür ufku kavramından da öte bir konumdadır. Bundan dolayı kültürel kodlarımızın temel dinamikleri yeniden oluşturulmakta ve kolektif belleklerimizdeki kültürel anlam örüntülerimiz yeniden dizayn edilmektedir. Yazımızın en başında sorduğumuz "Hayalimizdeki tasarımlar gerçek olabilir mi?" sorumuzun cevabını böyle bulmuş olmaktadır.

Kaynakça

Basalla, George, (2013). Teknolojinin Evrimi, Çevirmen: Cem Soydemir, Doğu Batı Yayınları, İstanbul

Childe, V. Gordon. (1951). *Social Evolution*, New York

Feenberg, Andrew. (1992). *Democratic Rationalization: Technology, Power and Freedom. Critical Theory of Technology*

Feenberg, Andrew, (1995). "Alternative Modernity; The Technical Turn in Philosophy and Social Theory", University of California Press, Londra

Feenberg, Andrew. (1999). *Questioning technology*. London and New York: Routledge. Toylar and Francais Group.

Foucault, M., (1979). "Discipline and Punish", Vintage

Gilje, Nils, & Skirbekk, Gunnar, (2011). *Felsefe Tarihi Antik Yunan'dan Modern Döneme, Çevirmenler :Emrah Akbaş & Şule Mutlu, Kesit Yayınları, İstanbul*

İnternet Kaynakları

Erişim Tarihi 12.05.2022: http://www.nasa.gov/directorates/spacetech/home/feature_üç_boyutlu_food_prt.htm

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 5 Sayı/ISSUE 9 Yıl/YEAR: 2022

Alındı/RECEIVED: 18-04-2022 – Kabul/ACCEPTED: 18-05-2022

Atay, Tayfun. (2005). Göl ve İnsan: Beyşehir Gölü Çevresinde Doğa-Kültür İlişkisi Üzerine Antropolojik Bir İnceleme. Ankara: Kalan Yayınları, 216 sayfa, ISBN: 975-8424-63-7.

Mine ÖZTEKİN ALPAYDIN¹

1998 Haziran ve 1999 Nisan aralığında Beyşehir Gölü (Göller Bölgesi'nin en büyük gölü) Havzası dahilinde yer alan toplam 69 yerleşimde gerçekleştirilmiş “*Göl ve İnsan*” başlıklı alan araştırmasında “katılarak gözlem” tekniği kullanılmıştır. Bunun yanı sıra araştırma, görüşme odaklı ilerlemiş ve katılımcıları tedirginliğe sürüklememek bakımından ses kaydı alınmamıştır. Çalışma, farklı mevsimler ve aylarda yaklaşık bir haftalık süreler içerisinde, alanda kalmak suretiyle yürütülmüştür. Alan notları çerçevesinde edinilmiş olan bilgiler temelinde Beyşehir Gölü çevresindeki insan yaşamına dair kapsamlı bilgilere ulaşılmıştır. Bu minvalde çalışma, bölgedeki yerleşmelerin, doğal ve kültürel çevrenin karşılıklı etkileşimi bağlamında, meydana gelmiş dönüşümlere yönelik, bireylerin pratik ve söylem bakımından ifadelerinin çözümlenmesi ve anlaşılması gayesini taşıyan etnografik bir denemedir.

Kitabın temel hareket noktası olarak değerlendirebileceğimiz yoksulluk ve çevre-cilik arasındaki ilişkiye dair Atay'ın (2005) da belirtmiş olduğu gibi; “yoksulluk kirliliği’ni bertaraf etmeden çevre kirliliğinin bir sorun olarak algılanıp üzerinde düşünülebileceği bir zemin oluşturmak mümkün görünmemektedir” (ss. 10-11). Giriş bölümünde ele alınmış, tahribata uğrayan doğa, doğal çevre ve buna bağlı gelişen sorunlar; eserin kaleme alındığı yıldan bugüne dek git gide daha fark edilir ölçüde toplumsal gündemde yer bulmaya başlamıştır (Çapar, G., 2019; Ilık Bilben, M. S., 2019; Özel Demiralp, F. D. ve Ayhan, B., 2019; Park, R. E. ve Burgess, E. W., 2015; Reyhan, H., Mutlu, A., Doğan, H. ve Satır Reyhan, A., 2014).

¹ Mine ÖZTEKİN ALPAYDIN, Öğrenci, Ankara Üniversitesi, Antropoloji, mineoztekinalpaydin@gmail.com, Orcid: 0000-0003-0231-4655

“Kültürel-ekolojik” boyut, “yapısal değişim” boyutu ve “etnografik” boyut ekseninde ele alınan çalışma; “yerleşmenin tarihi”, “nüfus ve göç”, “geçim – ekonomik etkinlikler”, “göl”, “yerleşme bölgesindeki tarihi eser ve kalıntılar”, “yerleşmenin eski ve yeni durumuna yönelik karşılaştırma”, “modern yaşam karşısında gelenek-göreneklerin geçerliliği”, “dinsel inanç örüntüleri”, “efsane ve rivayetler” ve “evlilik ve düğün adetleri” gibi ana tartışma konularından oluşmaktadır.

Yerleşmenin tarihi; ilk olarak hangi uygarlık ve medeniyetlerin bu alana yerleştiği, yerleşmenin kuruluşunun ve adının kökeni, herhangi bir yer değiştirme durumunun söz konusu olup olmadığı, soy bakımından yerleşme sakinlerinin aidiyetleri gibi başlıkları açıklamaktadır. Bu bağlamda bölgede Hitit, Frig, Kimmer, Lid, Pers, Makedon, Hellen, Roma, Bizans, Anadolu Selçukluları, Anadolu Beylikleri ve Osmanlı Devleti gibi toplumların düşünce ve kültür mirasları ile karşılaşmıştır. Tarihsel ve kültürel iç içelik durumuna dair bölge halkının bilgi, düşün ve anlam dünyalarının bir nevi deşifresi gerçekleştirilmiştir.

Nüfus ve göç konusunda ise modernleşme ile birlikte gelişen toplumsal değişim ve dönüşümlere değinilmektedir. Hem devlet politikaları hem de ekonomik ve ekolojik koşullar sonucunda bölge halkının göç etmek durumunda kaldığının altı çizilmektedir. Bahsi geçen bölgede geçimleri çiftçilik temeline dayanan yerleşmeler nüfus artışıyla birlikte ortaya çıkan toprak kırsallığı sonucunda göç etmiştir. Aynı zamanda, nüfus artışıyla orantılı olarak, kişi başına düşen su potansiyelinin hızla azalacağı yönündeki güncel çalışmalar da bahsi geçen hususun yerel ve küresel çaptaki kritik sonuçlarını ortaya koymaktadır (Budak, S. ve Esen, A., 2019, s. 165; İlk Bilben, 2019, s. 180). Ekonomik ve ekolojik koşulların oluşturmuş olduğu sonuçların yanı sıra, dağ-orman köyleri özelinde, göçün kaçınılmaz bir boyuta gelmesi de Orman İşletme Müdürlüğü’nün bu yerleşmelerin arazilerini denetim altına almasından kaynaklanmıştır. Bu anlamda göçün temel sebebi doğal koşulların dışına çıkarak, günümüzdeki dış faktörler ve yaptırımlar olarak değerlendirilebilir. Araştırma özelinde mevcut koşullar bakımından söz konusu kırsal yerleşmeler “doğal huzur evi”, köyler ise “yaşlılar-güçsüzler yurdu”na benzetilmiştir. Çalışma kapsamında “geriye göç” hususuna da değinilmiştir ancak bu konu yalnızca emekli yahut belli bir maddi birikimi sağlayıp geri dönen (özellikle yurtdışında çalışmaya gitmiş) bireyleri kapsamaktadır. Bu durum, köylerdeki yaş ortalamasının yüksekliğini bir kez daha gözler önüne sermektedir. İş bulma ihtimaliyle büyük şehirleri tercih eden gençlerin çoğunlukla geri dönmelerinden de yakınılmaktadır. Şehirler özelindeki çalışmasında Park (2015), “bir yerde yaşayan insanların, topluluk büyüdükçe, kendilerini yeni gelenlerin istilasına ve orada yaşayanların sayısındaki ani değişikliğe alıştırmaları”nın (s. 116) kolaylığını vurgulamaktadır. Beyşehir Gölü çevresinde yaşayanlar için bu durum tam tersi şekilde gelişmiş ve nüfusun büyük bir kısmı tam da Park’ın vurgulamış olduğu gibi, adeta büyük şehirleri istila evresine geçiş yapmıştır.

Geçim bakımından yerleşmelerde gözlenen ekonomik faaliyetlerin zaman içerisinde dönüşüme uğradığı (uğramak mecburiyetinde kaldığı) anlaşılmaktadır. Beyşehir ekonomisinin temel yapıtaşı olarak tanımlanan tarım ve hububat ekimi bölge halkının en önemli ekonomik etkinliği olarak vurgulanmıştır. Ancak çalışmada kapsamlı bir şekilde ele alınmış olan Beyşehir Gölü’nde gerçekleştirilen balıkçılık, bölgenin temel geçim kaynaklarından biri iken bu alanda farklı problemler geliştiği tespit edilmiştir. Bu konu göl ile ilgili kısımda detaylıca incelenecektir. Bölgede büyük bir çoğunluğu Yörük kökenli konar-

göçer yahut yarı göçebe köyler bulunmaktadır. Özellikle Yörüklerin temel geçim kaynağı olarak bilinen hayvancılık, bölgenin geleneksel geçim şekli olarak nitelenirken yine çeşitli yasal yaptırımlar sonucunda pancar işçiliğinin zorunlu kılındığı anlaşılmaktadır. Çalışma kapsamında görüşülen yerleşmelerin büyük bir çoğunluğunda yegâne geçim kaynağının süt inekçiliği olarak belirtilmesi de kendi içinde önem arz etmektedir. Bağıcılığın ise artık yok olmaya yüz tuttuğu gözlemlendiği vurgulanmaktadır.

Göl ile alakalı olarak balıkçılık ve bu alanla ilgili sorunlar, çalışmanın hayli önemli bölümlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki bölge halkı bakımından belli bir noktadan sonra “kıymetli” ve yegâne “lezzetli” balık konumuna gelen “Göğce” balığı, ticari amaçlarla göle “düşen” Sudak balığının (“Dişli”) “ekimi”nin, resmi unsurlar aracılığıyla gerçekleştirilmesinin ardından bu niteliğe sahip olabilmıştır. Hem besin hem de geçim kaynağı olarak “tüketilen” Göğce balığının ihraç ürünü niteliği kazanmasının ardından ekolojik anlamda bir soykırımdan (*genocide*) ve çevrekırımdan (*ethnocide*) söz etmemenin mümkün hale geldiği belirtilmiştir. Öyle ki gölün doğal dengesi bakımından Göğce, bölge halkının bildiği ve en azından besin kaynağı olarak kullandığı bir balık iken etobur olan Sudak balığının göle bırakılmasıyla yok edilmiştir. Otçul bir balığın ekosistemine dahil edilen *maladaptif* (uyum bozucu) balık, yalnızca bir türün doğal dengesinde yok olmasına sebep olmakla kalmamış aynı zamanda göldeki otların aşırı gelişmesini takiben göldeki mevcut su seviyesi de üçte birine düşmüştür. Gölde balıkçılığın sürdüğü ve “Dişli”nin ihraç ürünü konumuna geldiği belirtilmiştir. Ancak bölge halkı, balığı dışarıdan temin ederek yiyebilmektedir. Bütün balıkları (yılan balığı dahil) yuttuğu için “yamyam balık”, “murdar” şeklinde tanımlanan “Dişli”nin aksine Göğce’nin temiz bir balık olduğu vurgulanmıştır. Atay (2005), bu anlatılar üzerinden bölge halkının “Beyşehir Gölü çevresi özelinde “hayatın bitimi” ile özdeşleştirdiklerini” gözlemledikleri “Dişli”nin karşısında, Göğce’nin toplumsal hafızaya bir “kayıp cennet” sembolü şeklinde kodlandığını” (s. 99) belirtmektedir.

Yerleşmenin eski ve yeni durumuna yönelik karşılaştırmaya bakıldığında, bilhassa en dikkat çekici ayrım, zamanın koşulları bağlamında, içerik ve şekil bakımından konar göçerliliğin değişmekte olduğunu göstermektedir. Geçmişte, günlerce süren göç yolculuğunun artık kamyonlar ile gerçekleşmekte olduğu aktarılmıştır. Bu anlamda Yörüklüğün içeriğinin değiştiği söylenebilir. Ancak işlevsel bir açıdan yorumlandığında da yaylak ve kışlak arasındaki göç, zamanın imkanları aracılığıyla daha kolay ve hızlı hale getirilmiştir.

Modern yaşam karşısında, gelenek ve göreneklerde de birtakım değişimlerin yaşanmaya başladığı aktarılmıştır. Örneğin; düğünlerde, davetiye dağıtımına gidildiği ve bu geleneğin şehir kültürünün etkisi sonunda ortaya çıktığı vurgulanmıştır. Bir diğer örnek ise sünnet düğünlerinde korna çalarak kasaba ve köylerde gezmeye başlanmış olmasıdır. Geçmişte olmayan ancak araştırmanın gerçekleştirildiği dönemde uygulanmaya başlanmış bir diğer adet ise askere gitmeden önce bölgenin yüksek bir tepesinde araba lastiğinin yakılması ve kalabalık halde eğlenilmesidir. Askerlikle ilgili olarak değişen bir diğer adet ise “azık çekme” (askere gidecek bireye tüm köy halkı tarafından maddi destek ve yiyecek desteğinin yapılması) olarak adlandırılan geleneğin yok olmaya yüz tuttuğu yönündeki yakınıslarda karşımıza çıkmaktadır. Atay (2005), gelenek ile modernlik arasındaki iç içeliğin en etkili örneklerinden biri olarak değerlendirdiği televizyon antenlerinin; harap haldeki evlerin “dünyaya açılan bir pencere” olduğunu kanıtlayan bir sembol” (s. 128) anlamına geldiğini vurgulamaktadır.

Dinsel inanç örüntüleri incelendiğinde ise yerleşmelerde yaşayan bireylerin deneyim ve anlatıları bağlamında, kutsal kaynaklardan temellenmemekle beraber, kültür ile yaşam şekline uyumlu olarak biçimlenen ve de tanımlanan bir dinsellikten söz edilmektedir. Atay (2005: 145), bölge halkının “halk dini” yahut “halk İslamı” olarak kategorilendirdiği halk dininin, bağdaştırmacı (*syncretic*) ve uyarlamacı (*accommodationist*) olduğunu vurgulamıştır. Kitaba (*kutsal metin kast ediliyor*) “bağlı”/”uygun” olarak tanımlanan “yüksek din” ise püriten ve özcü olarak değerlendirilmektedir. Beyşehir kültürel dokusunda hem “halk dini”nin hem de “yüksek din”in bir aradalığı dikkat çekmektedir.

Efsane ve rivayetler ile ilgili bölümde, özellikle efsanelerin, yöreler arası çeşitliliği/farklı oluşu üzerinde durulmaktadır. Ancak araştırma özelinde efsanelere dair en önemli husus belki de tarihsel süreç içerisinde anlatıla anlatıla günümüze ulaşan bu efsanelerin, bölgeye dair coğrafi değişim ve dönüşümleri bugüne taşımış olma olasılığıdır. Efsanelere dair yöresel farklılıkların kaçınılmaz olduğunu belirten Atay (2005, s. 180), “Bugünün “Ayna”sı Olarak Efsaneler” alt başlığında, bugünün zihniyeti ve değerleriyle etkileşimi bakımından efsanelerin, bizleri geçmişin dünyasının yanı sıra mevcut politik ve ekonomik bağlara dek taşıdığına değinmektedir.

Evlilik ve düğün adetlerine dair kısımda ise geçmiş ile araştırmanın gerçekleştirilmiş olduğu zaman dilimine yönelik karşılaştırmalar karşımıza çıkmaktadır. Törenselleşmelerde yaşanan değişimlerin, modernleşmenin bir sonucu olduğu vurgusu dikkat çekmektedir. Ayrıca düğünler üzerinden Beyşehir halkının büyük bir çoğunluğunun mensubu olduğu Sünni Mezhebi’nin gereklerini yerine getirme bakımından, bölge halkının gündelik hayatı doğrudan etkileyecek, katı bir dindarlık sergilemediklerinin de altı çizilmiştir. Bu anlamda Atay (2005), Göller Bölgesi’ne özgü yerleşim yerinin “aşırı-radikal eğilimlerin uzağında ve değişime katı biçimde kapalı olmayan ılımlı bir muhafazakarlıkla karakterize” (s. 140) edilebileceğini öne sürer.

Sonuç bölümünde; araştırmanın kapsamlılığı ve alanda elde edilmiş olan bulgular üzerinden, konunun içeriğine dair ince ayrıntılara değinilmektedir. Göle dair anlatılar ve kitabın hareket noktası olarak değerlendirdiğimiz ekolojik kaygılar bağlamında hem ekolojik düzenin alt üst edildiği ve bununla birlikte gölün kuraklığa terk edilerek habitatu değiştirildiği hem de geçim ekonomisinin farklı bir içeriğe dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. Bireyin doğayla karşılıklı ilişkisi, geçmişten bugüne daha keskin bir şekilde dönüşüme uğramış ve dengelerin alt üst olmasıyla sonuçlanmıştır. Doğaya saygının, ahlaki ve insani ilerlemeyle bağlantısına değinen Plumwood (2017) da tarihsel süreç içerisinde etnik, temel unsurların, kendi geçmişlerinde bu kültürü barındırdığının altını çizer. Bununla birlikte “doğaya karşı ahlaki kaygının, benlikten, duygulardan ve özel bağlardan vazgeçmek anlamına gelen bir evrenselleştirme, ahlaki soyutlama, bağlarını ve bağlantılarını koparma sürecinin tamamlanması” (Plumwood, 2017, s. 231) biçiminde değerlendirilmesinin ne kadar sıkıntılı olduğunu vurgular. Böylesi bir evrenselleştirici yaklaşımın bilhassa zor olmasına karşın çevre etliğinin, eleştirellikten uzak kalarak kendisini bu çizgiye yerleştirdiğini öne sürmektedir. “Evrenselleştirici çerçeve, arkadaşlığın en önemli öğeleri gibi vazifeye indirgenemeyecek ya da dayandırılmayacak olan en önemli saygı öğelerini barındırmaz. [...] Bunlar, belirli bir tür benliğin ve benlik ile öteki arasındaki araçsallaştırıcı-olmayan belirli bir tür ilişkinin bir ifadesidir” (Plumwood, 2017, s. 232). Beyşehir Gölü’nün kuraklığa terk edilmesi

de bireylerin, geçmişte “gelir kapısı” olarak değerlendirdikleri doğal kaynakla ilişkilerinin “araçsallığını” temsil eder niteliktedir.

Yazarın kendi ifadeleri ile aktaracak olursak, çalışma; “insanların yaşadıkları coğrafyaya hem “fiziksel” (doğa) hem de “kültürel” anlamdaki duyarlılıklarını resmetme girişimi” (Atay, 2005: 206) şeklinde değerlendirilebilir. Atay’ın çalışma alanına yönelik kapsamlı araştırmaları ve alan araştırmasının koşulları göz önünde bulundurulduğunda antropolojik bakış açısının bütünlükçü yönünü ne kadar etkin bir şekilde kullandığını gözler önüne sermektedir. Neolitik döneme ait buluntulardan, bölgede yerleşik ve konar-göçer yaşam biçimlerini deneyimlemiş beylik ve uygarlıklara dek Beyşehir Bölgesi’nin geçmişine de ışık tutarak, bugünü anlamaya ve geleceğe yeni yollar açmaya çalışan Atay, bizlere Beyşehir Gölü ekosistemi üzerinden antropolojik bir kesit sunmaktadır.